



કથામંજરી

साराभाई नवाय संख्यालित
नैन सस्तुं साहित्य ग्रंथभाणा-पुस्तक उ नुं

कथाभंजरी-३

[श्री श्रीपाल कथा : चित्र संख्या ११६]

संपादक :

साराभाई मणिलाल नवाय

११, १२, १३, १४, १५, १६, १७, १८, १९, २०, २१, २२, २३, २४, २५, २६, २७, २८, २९, ३०, ३१, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६, ३७, ३८, ३९, ४०, ४१, ४२, ४३, ४४, ४५, ४६, ४७, ४८, ४९, ५०, ५१, ५२, ५३, ५४, ५५, ५६, ५७, ५८, ५९, ६०, ६१, ६२, ६३, ६४, ६५, ६६, ६७, ६८, ६९, ७०, ७१, ७२, ७३, ७४, ७५, ७६, ७७, ७८, ७९, ८०, ८१, ८२, ८३, ८४, ८५, ८६, ८७, ८८, ८९, ९०, ९१, ९२, ९३, ९४, ९५, ९६, ९७, ९८, ९९, १००

लिपि : ~~म~~ इपिया

५-००



प्राप्तिस्थान :

साराभाई मणिलाल नवाय

छीपाभावळनी पोण . अमरावाह . १

પ્રાપ્તિસ્થાન:—

શ્રી સારાભાઈ મણિલાલ નવાખ, છીપામાવજીની
પોળ, અમદાવાદ. ૧

શ્રી મેઘરાજ જૈન પુસ્તક ભંડાર, ગોડીજીની ચાલ,
કીકા સ્ટ્રીટ, મુંબઈ. ૨

મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી લિ. પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ,
મુંબઈ. ૨

મહાદેવ રામચંદ્ર જગુષ્ટે, ત્રણ દરવાજા, અમદાવાદ. ૧

શ્રી સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર, રતનપોળ, હાથીખાના
અમદાવાદ. ૧

ગૂર્જર અંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ. ૧

શ્રી સોમચંદ ડી. શાહ, જીવન નિવાસ સામે,
પાલીતાણા (સૌરાષ્ટ્ર)

મુદ્રક મણિલાલ જગનલાલ શાહ • નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
વીકાંટા રોડ • અમદાવાદ

પ્રકાશક : જગદ્દયંદ્ર સારાભાઈ નવાખ • છીપામાવજીની પોળ,
અમદાવાદ. ૧

સમર્પણ

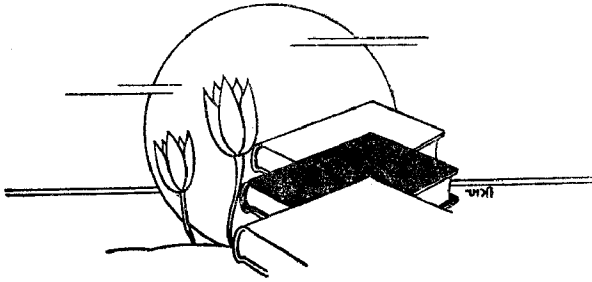
આ શ્રી શ્રીપાલ કથાના સર્જક બૃહદ્
તપાગચ્છીય આચાર્યદેવ શ્રી
રત્નશેખરસૂરીશ્વરજીને

અને

તેના ઉપરથી 'શ્રીપાલ રાસ'ના સર્જક
મહામહોપાધ્યાય શ્રીવિનયવિજયજીને

તથા

શ્રી નવપદ્મજીનું ધ્યાન ધરનાર
પુણ્યાત્માઓને



નિવેદન

કથામંજરીના ત્રીજા ભાગ તરીકે શ્રી રત્નશેખરસૂરી-શ્વરજી વિરચિત 'સિરિસિરિવાલ કહા'નું ગુજરાતી ભાષાં-તર તપકથા તરીકે-કથામંજરીનો બીજો ભાગ પ્રસિદ્ધ થયે માત્ર ત્રણ મહિનાના સમય બાદ બહાર જનતા સમક્ષ મૂકીને હું આનંદ અનુભવું છું.

આ શ્રીપાલ કથા જોતાં જ જણાઈ આવશે કે તેના સર્જક શ્રી રત્નશેખરસૂરીશ્વરજીએ આ કથામાં શ્રી સિદ્ધ-ચક્રજી (નવપદજી)નું જે સુંદર અને વિસ્તૃત વર્ણન આપેલું છે, તેવું વર્ણન મહામહોપાધ્યાય વિરચિત 'શ્રીપાલ રાસમાં' જોવામાં આવતું નથી.

વળી, આ શ્રીપાલ કથા મૂળ અર્ધમાગધી ભાષામાં હોઈ, તેનો જોઈએ તેટલો પ્રચાર થયો જણાતો નથી. આ ગ્રંથની ભાષા એટલી બધી સરલ છે કે સામાન્ય સંસ્કૃત જાણનારો પણ તે સહેલાઈથી સમજી શકે છે. વળી, આ

કથાનો કેટલોક ભાગ કૉલેજોમાં અર્ધભાગધીના અભ્યાસ-ક્રમ તરીકે પણ દાખલ થયેલ છે.

મેં આ કથામાં શ્રીરત્નશેખરસૂરીશ્વરજીએ રચેલી ‘સિરિ સિરિવાલકહા’નું અક્ષરશઃ ગુજરાતી ભાષાંતર તથા મહામહોપાધ્યાય શ્રી વિનયવિજયજીએ રચેલા ‘શ્રીપાલ રાસ’ના મહત્વના ઉપયોગી ભાગો [] આ પ્રમાણેની નિશાનીમાં આપીને, વાંચનારને ખંને અંથે ખરીદવાની જરૂર ના પડે અને સળંગ કથા વિસ્તારથી સમજી શકાય તે માટે ખંને કૃતિઓનો ઉપયોગ કર્યો છે; અને ખંને કૃતિઓ વચ્ચેનો તફાવત કૂટ નોટોમાં તે તે સ્થળે દર્શાવેલો છે.

આ કથા વિક્રમના પંદરમા સૈકાની શરૂઆતમાં એટલે કે વિક્રમ સંવત ૧૪૨૮ માં શ્રીરત્નશેખરસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય પૂજ્ય શ્રીહિમચંદ્ર નામના સાધુએ લખેલી છે, એટલે તેના પહેલાં તે જરૂર જ રચાઈ છે; અને તેના ઉપરથી વિક્રમ સંવત્ ૧૭૩૮ માં મહામહોપાધ્યાય શ્રીવિનય-વિજયજીએ તથા ઉપાધ્યાયજી શ્રીયશોવિજયજીએ ‘શ્રીપાલ રાસ’ રચેલો છે જે નીચે મુજબની પ્રશસ્તિ ઉપરથી માલુમ પડે છે.

[શ્રીપાલરાસની પ્રશસ્તિ :

તપગરૂપ નંદનવનની અંદર કલ્પવૃક્ષ જેવા શ્રીહીર-વિજયસુરિ પ્રગટ થયા, જેઓએ મુગલવંશભૂષણ અકબર બાદશાહને ઉપદેશ આપીને અહિંસા ધર્મના ફરમાન મેળવ્યાં હતાં.

તે શ્રીહીરવિજયસૂરિ શ્રીજિનશાસનરૂપી મુદ્રામાં હીરા સરખા હતા, કે જેમણે જૈનધર્મની ઘણી જ પ્રભાવના કરી હતી. શ્રીહીરવિજયસૂરિની પાટરૂપ ઉદ્યાચલ-પર્વતને વિષે સૂર્ય જેવા, ગંગાજળ પેઠે નિર્મળ કીર્તિવાળા; અકુબર બાદશાહની સભામાં વાદ કરીને જૈનદર્શનની સ્થિરતા સ્થાપન કરવાથી, જેઓને અકુબર શાહે સવાઈ પદવી આપી, એવા શ્રીવિજયસેનસૂરિ થયા.

વળી, તેમની પાટે બહુ ગુણવાન એવા શ્રીવિજયદેવ-સૂરિ થયા, કે જેઓનું નામ દશે દિશાઓમાં પ્રખ્યાત છે. તેમના પટધારી શ્રી વિજયપ્રભસૂરિ થયા, તે સૂરીશ્વરજીના રાજ્યમાં આ શ્રીપાલરાસની રચના કરેલી છે.

તે શ્રીહીરવિજયસૂરીજીના મુખ્ય શિષ્ય ઉપાધ્યાયજી શ્રીકીર્તિવિજયજી થયા, તેઓના આજ્ઞાનુયાયી મુખ્ય શિષ્ય શ્રીવિનયવિજયજી થયા, કે જેઓ સદ્ગુણી, વિદ્યાવાળા, વિનયી, વિચક્ષણુ, ગીતાર્થ અને સારા સ્નેહવાળા હતા. તે વિનયવિજયજી ઉપાધ્યાયે સંવત ૧૭૩૮ ની સાલમાં રાંદેર શહેરમાં ચોમાસું રહીને સંઘના આગ્રહથી અધિક ઉલ્લાસ સહિત આ શ્રીપાલરાજના રાસની રચનાની શરૂઆત કરી હતી; પરંતુ સાડાસાતસો ગાથાઓની રચના કરીને, તેઓ સ્વર્ગવાસી થવાથી, તેમના સંપૂર્ણ પ્રેમવંતનું પવિત્ર બિરુદ ધરાવનારા અને શ્રીનયવિજયજી વાચકના શિષ્ય શ્રીયશો-વિજયજી ઉપાધ્યાયે, શ્રીવિનયવિજયજીના સંકેત પ્રમાણે અને લગ્નનોના હિતાર્થે આ રાસનો બાકીનો ભાગ સંપૂર્ણ કર્યો છે.]

આ કથાની બીજી ઉપયોગિતા તેમાં આપેલા પંદરમા સૈકાના સમુદ્રમાર્ગ ઉપરથી થાય છે. કારણ કે કથાનો નાયક શ્રીપાલકુમાર ગુજરાતમાં આવેલા ભરૂચ બંદરેથી વહાણમાં બેસીને અનુક્રમે બળભરૂદ્ધ બંદર, રત્નદ્વીપ થઈને કેંકણદેશના થાણા બંદરે પહોંચે છે. આ બંદરો પૈકી ભરૂચ અને થાણા તે મુંબાઈ ઈલાકામાં જ છે. પરંતુ બળભરૂદ્ધ અને રત્નદ્વીપ બંદરો ક્યાં તે શોધવાની જરૂરિયાત છે.

વળી, ગુજરાતના વહાણવટાના ઇતિહાસને ઉપયોગી આ કથાના પાના ૧૦૧ તથા ૧૦૨ ઉપર જૂંગ, વડસફરી, બેડા, દ્રોણ, સિલ, આવર્ત અને કુરુપ્પ ભતિના વહાણોનો ઉલ્લેખ છે, જે પંદરમા સૈકામાં ગુજરાતમાં બનતાં વહાણોનાં નામો આપણને પૂરાં પાડે છે.

વળી, અઠારમા સૈકાના જ વહાણોનાં જૂઠાં જૂઠાં સત્તર ચિત્રો પણ 'શ્રીપાલરાસ'ની પ્રતમાંથી આ પુસ્તકમાં પહેલી જ વાર પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલાં છે.

શ્રીસિદ્ધચક્રનો બૃહદ્વ્યંત્ર બનાવવાની વિધિ અને તેને લગતાં પ્રાચીન જૂઠા જૂઠા પ્રાચીન કપડાં પરનાં મારા સંગ્રહમાંથી ત્રણ ચિત્રો, અને અમદાવાદની સામળાની પોળના શ્રીપાર્શ્વચંદ્ર ગચ્છના ઉપાશ્રયના ગ્રંથલંકારમાંની કલ્પસૂત્રની પ્રત ઉપરથી રાજ શ્રેણિક તથા શ્રીપાલકુમારના જનમના સોનેરી ચિત્રો અને ચોવીશ યક્ષો, ચોવીશ યક્ષિણી, નવગ્રહ તથા દશ દિગ્પાલોનાં ચિત્રો પણ આ પુસ્તકમાં છપાવવામાં આવેલાં છે, તે વાંચનારને ઉપયોગી થશે એમ હું માનું છું.

અંતમાં, મારી સાહિત્ય પ્રવૃત્તિને આજસુધી અવિચ્છિન્નપણે ચાલુ રાખવાનો મુખ્ય યશ શ્રીમાન્ મણિકલાલ ચુનીલાલ શાહ જે. પી. ના કાળે જાય છે, તેઓ સિવાય મારી સાહિત્ય પ્રવૃત્તિને ઉત્તેજન આપનાર પૂજ્ય મુનિવરો તથા મારા હિતેસ્વી મુરબ્બીઓ તથા મિત્રોનો આભાર માનવાની આ તક લઉં છું, અને આશા રાખું છું કે મારી આ પ્રવૃત્તિને પણ તેઓ તરફથી તેવો જ આવકાર મળશે.

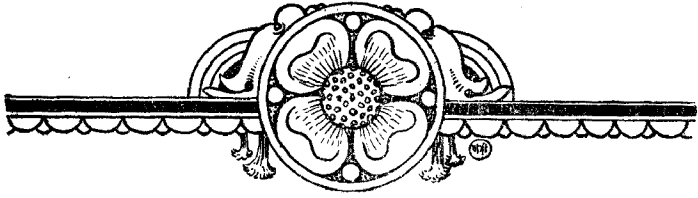
પ્રાકૃત ગ્રંથ ઉપરથી ગુજરાતીમાં અનુવાદ કરવાનો મારો આ પહેલો જ પ્રયાસ હોવાથી, અનુવાદમાં કોઈ ક્ષતિ રહી જવા પામી હોય તે તરફ સુદ્ધ વાચકો મારું ધ્યાન ખેંચશે તો હું તેમનો આભાર માનીશ.

આ પુસ્તકનું છાપકામ સુંદર રીતે કરી આપવા માટે નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસના માલિક શ્રી મણિલાલ છગનલાલ શાહનો ખર્ચો તથા જેકેટનું સુંદર છાપકામ કરી આપવા માટે દીપક પ્રિન્ટરીવાળા નટવરલાલ રાવલનો તથા ખર્ચો બનાવી આપવા માટે ગુજરાત પ્રેસેસ સ્ટુડિયોનો પણ આભાર માનવાની આ તક લઉં છું.

સંવત ૨૦૧૦ આષાઢ વદી ૫ સારાભાઈ મણિલાલ નવાખ મંબલવાર તા. ૨૦-૭-૫૪ છીપામાવજીની પોળ, અમદાવાદ. ૧

અનુક્રમણિકા

અનુક્રમ	પ્રકરણ	પૃષ્ઠ
૧૩૫	૧ આપકર્મી અને આપકર્મીનો સંવાદ	૧-૧૬
૧૩૬	૨ મયણાસુંદરીની કસોટી	૧૭-૩૦
૧૩૭	૩ શ્રીસિદ્ધયજ્ઞત્રોદ્ધાર	૩૧-૭૨
૧૩૮	૪ ઉંબરરાણાએ કરેલી સિદ્ધયજ્ઞની આરાધના	૭૩-૭૬
૧૩૯	૫ સત્યનો જય	૭૭-૮૧
૧૪૦	૬ કર્મની વિચિત્રતા	૮૨-૮૮
૧૪૧	૭ જિનશાસનનો જયજયકાર	૮૯-૯૩
૧૪૨	૮ શ્રીપાલનું પ્રયાણ	૯૪-૯૮
૧૪૩	૯ શ્રીપાલની વીરતા	૯૯-૧૧૩
૧૪૪	૧૦ પુણ્યની પ્રખલતા	૧૧૪-૧૩૧
૧૪૫	૧૧ શ્રીપાલની સજ્જનતા	૧૩૨-૧૩૩
૧૪૬	૧૨ ધવલની દુષ્ટતા	૧૩૪-૧૩૮
૧૪૭	૧૩ પુણ્યની પ્રખલતા	૧૩૯-૧૪૦
૧૪૮	૧૪ સતીના શીલનું રક્ષણ	૧૪૧-૧૪૬
૧૪૯	૧૫ સજ્જનની સજ્જનતા	૧૪૭-૧૫૫
૧૫૦	૧૬ ભાગ્યના ખેલ	૧૫૬-૧૬૧
૧૫૧	૧૭ સ્વયંવર મંડપ	૧૬૨-૧૬૭
૧૫૨	૧૮ શ્રીપાલની ભાગ્યવૃદ્ધિ	૧૬૮-૧૭૫
૧૫૩	૧૯ રાધાવેધની સાધના	૧૭૬-૧૭૮
૧૫૪	૨૦ ઉજ્જૈયિની તરફ પ્રયાણ	૧૭૯-૧૮૪
૧૫૫	૨૧ ધર્મનો જય	૧૮૫-૧૯૩
૧૫૬	૨૨ શ્રીપાલનો વિજય	૧૯૪-૨૦૦
૧૫૭	૨૩ શ્રીપાલનો રાજ્યાભિષેક	૨૦૧-૨૦૭
૧૫૮	૨૪ શ્રીપાલનો પૂર્વભવ	૨૦૮-૨૧૪
૧૫૯	૨૫ શ્રી નવપદ્મની વિશિષ્ટ આરાધના	૨૧૫-૨૫૬



चित्रानुक्रमणिका

चित्र	चित्रप्रसंग	पानं			
			,,	१८	मनुज यक्ष ४४
१	सरस्वती देवी	२	,,	१९	सुरकुमार यक्ष ४४
,,	२ श्रीअरिहंत प्रभु	२	,,	२०	पद्मभुज यक्ष ४५
,,	३ प्रभु श्रीमहावीरतुं		,,	२१	पाताल यक्ष ४५
	समवसरणु	३	,,	२२	किन्नर यक्ष ४६
,,	४ गणधरदेव श्रीगौ-		,,	२३	गरुड यक्ष ४६
	तमस्वामी	४	,,	२४	गंधर्व यक्ष ४७
,,	५ पाण्डीभरती स्त्रीओ	२१	,,	२५	यक्षेन्द्र यक्ष ४७
,,	६ नासतां दोरो	२२	,,	२६	कुण्डेर यक्ष ४८
,,	७ भोगल समयनो		,,	२७	वरुणु यक्ष ४८
	सिद्धयज्ञयंत्र	३३	,,	२८	अकुटि यक्ष ४९
,,	८ गोभुज यक्ष	३९	,,	२९	गोमेध यक्ष ४९
,,	९ महा यक्ष	३९	,,	३०	पार्श्व यक्ष ५०
,,	१० त्रिभुज यक्ष	४०	,,	३१	भातंग यक्ष ५०
,,	११ यक्षेश यक्ष	४०	,,	३२	यक्षेश्वरी देवी ५१
,,	१२ तंअरु यक्ष	४१	,,	३३	अजिता देवी ५१
,,	१३ कुसुम यक्ष	४१	,,	३४	दुरितारि देवी ५२
,,	१४ भातंग यक्ष	४२	,,	३५	कालिका देवी ५२
,,	१५ विजय यक्ष	४२	,,	३६	महाकाली देवी ५३
,,	१६ अजित यक्ष	४३	,,	३७	अच्युता देवी ५३
,,	१७ अह्ला यक्ष	४३	,,	३८	शांता देवी ५४

„ ૩૯ જવાલા દેવી	૫૪	„ ૬૪ કેતુ	૬૭
„ ૪૦ સુતારા દેવી	૫૫	„ ૬૫ શક્ર	૬૭
„ ૪૧ અશોકા દેવી	૫૫	„ ૬૬ અગ્નિ	૬૮
„ ૪૨ શ્રીવત્સા દેવી	૫૬	„ ૬૭ યમ	૬૮
„ ૪૩ ચંડા દેવી	૫૬	„ ૬૮ નૈઋત્ય	૬૯
„ ૪૪ વિજયા દેવી	૫૭	„ ૬૯ વરુણુ	૬૯
„ ૪૫ અંકુશા દેવી	૫૭	„ ૭૦ વાયુ	૭૦
„ ૪૬ (કંદર્પા) પન્નગા દેવી	૫૮	„ ૭૧ કુબેર	૭૦
„ ૪૭ નિર્વાણી દેવી	૫૮	„ ૭૨ ઈશાન	૭૧
„ ૪૮ અચ્યુતા (ખલા) દેવી	૫૯	„ ૭૩ નાગ	૭૧
„ ૪૯ ધારિણી દેવી	૫૯	„ ૭૪ બ્રહ્મા	૭૨
„ ૫૦ વૈરોઠ્યા દેવી	૬૦	„ ૭૫ સિદ્ધચક્રનો મોટો યંત્ર ૩૭	
„ ૫૧ અચ્છુપ્તા દેવી	૬૦	„ ૭૬ „ „	૩૭
„ ૫૨ ગાંધારી દેવી	૬૧	„ ૭૭ શ્રીપાલ અને મય- ણાસુંદરી	૭૬
„ ૫૩ અંબિકા દેવી	૬૧	„ ૭૮ શ્રીપાલ, મયણા અને રાણી કમલ- પ્રલા	૭૯
„ ૫૪ પદ્માવતી દેવી	૬૨	„ ૭૯ શ્રીપાલનો જનમ	૮૨
„ ૫૫ સિદ્ધાધિકા દેવી	૬૨	„ ૮૦ શ્રીપાલ નૃત્ય જૂએ છે	૯૦
„ ૫૬ સૂર્ય	૬૩	„ ૮૧ પ્રણપાલ રાજને ધેર શ્રીપાલ	૯૩
„ ૫૭ સોમ	૬૩	„ ૮૨ જૂંગ વહાણુ	૧૦૧
„ ૫૮ મંગલ	૬૪	„ ૮૩ વડસફરી વહાણુ	૧૦૧
„ ૫૯ બુધ	૬૪	„ ૮૪ રાજને વિનંતી કરતો ધવલ	૧૦૩
„ ૬૦ ગુરુ	૬૫	„ ૮૫ શ્રીપાલે સિદ્ધનાદ કર્મી	૧૦૫
„ ૬૧ શુક્ર	૬૫		
„ ૬૨ શનિ	૬૬		
„ ૬૩ રાહુ	૬૬		

,, ૮૬ અબ્બરકાંઠે મછવે ૧૦૭	,, ૧૦૪ સમુદ્રમાં ઉત્પાત મચ્ચો ૧૪૩
,, ૮૭ અબ્બરના દાણી ૧૦૮	,, ૧૦૫ ચક્રેશ્વરી ક્ષેત્રપાલ આવ્યા ૧૪૪
,, ૮૮ અબ્બર રાજ્યએ બાંધેલો ધવલ ૧૦૮	,, ૧૦૬ ચક્રેશ્વરી ક્ષેત્રપાલ વહાણુમાં ૧૪૪
,, ૮૯ શ્રીપાલનો અબ્બ- રકૂલમાં પ્રવેશ ૧૧૧	,, ૧૦૭ કૂલની માળા પહે- રાવતાં ચક્રેશ્વરી ૧૪૫
,, ૯૦ શ્રીપાલની વિદાય ૧૧૨	,, ૧૦૮ થાણા બંદરે વહાણુ આવ્યાં ૧૪૬
,, ૯૧ મદનસેનાને વ- ળાવે છે ૧૧૩	,, ૧૦૯ ધવલ થાણુના દરબારમાં ૧૪૭
,, ૯૨ વ્યાપારી માલ ઉતારે છે ૧૧૪	,, ૧૧૦ દરિયા કાંઠે સ્ત્રીઓ ૧૫૨
,, ૯૩ શ્રીપાલ અને ગિનદાસ ૧૧૫	,, ૧૧૧ વીણા વગાડતો શ્રીપાલ ૧૬૦
,, ૯૪ શ્રીચક્રેશ્વરી દેવી ૧૧૯	,, ૧૧૨ સ્વયંવર મંડપ ૧૬૩
,, ૯૫ શ્રી ઋષભદેવ ૧૨૨	,, ૧૧૩ ધરાપાલ રાજ્યનો દરબાર ૧૭૦
,, ૯૬ મદનમંજૂષાને વળાવે છે ૧૩૩	,, ૧૧૪ સુરસુંદરી દૂહો ખોલે છે ૧૯૦
,, ૯૭ શ્રીપાલ અને મદનમંજૂષા ૧૩૩	,, ૧૧૫ રાણાનું યુદ્ધ ૨૦૦
,, ૯૮ બંને સ્ત્રીઓ સાથે શ્રીપાલ વહાણુમાં ૧૩૪	,, ૧૧૬ અગ્નિતસેનને મૂકાવ્યો ૨૦૦
,, ૯૯ શ્રેષ્ઠ ધવલ તેના મિત્રો સાથે ૧૩૬	,, ૧૧૭ વંદન કરવા જતા શ્રીપાલ ૨૦૪
,, ૧૦૦ વહાણુના માંચા ઉપર શ્રીપાલ ૧૩૮	,, ૧૧૮ શ્રીપાલ રાજ્યની નવ રાણીઓ ૨૦૪
,, ૧૦૧ માંચાની દોરી કાપી ૧૩૮	,, ૧૧૯ રાજમહેલ તરફ જતા શ્રેણિકરાજ ૨૫૬
,, ૧૦૨ દરિયામાં પડેલો શ્રીપાલ ૧૩૮	
,, ૧૦૩ ચંપાના ઝાડનીચે શ્રીપાલ ૧૩૯	

૧. પવિત્ર કલ્પસૂત્ર

ત્રીશ હજાર રૂપિયાના ખર્ચે તૈયાર થએલ આ ગ્રંથમાં કલ્પસૂત્ર મૂળ પાઠાંતરો, તથા કલ્પચૂર્ણિ, કલ્પનિર્યુક્તિ તથા પૃથ્વીચંદ્રસૂરિકૃત ટિપ્પનકના સંપાદક : વિદ્વદ્વર્થ મુનિ મહારાજ શ્રીપુણ્યવિજયજી, ગુજરાતી ભાષાંતર તથા પારિભાષિક શબ્દોનો કોષ. સંપાદક: વ્યાકરણ શાસ્ત્રી પંડિત બેચરદાસ જીવરાજ દોશી. ૩૭૩ ચિત્રો. બનારસી સાચા કિનારાબનું આઈન્ડીંગ તથા દરેક નકલ એલ્યુમિનિયમની પેટીમાં રાખવામાં આવેલી છે.

માત્ર જૂજ નકલો બાકી છે. મૂલ્ય બસો રૂપિયા.

૨. કલ્પસૂત્રનાં સોનેરી પાનાંઓ તથા સોનેરી ચિત્રો : મૂલ્ય વીસ રૂપિયા

ભારતભરના ભંડારોમાં બીજી કોઈ પણ હસ્તપ્રતમાં નહિ મળી આવેલાં શ્રી મહાવીરસ્વામીના ૨૭ પૂર્વભવો, પ્રભુ શ્રી પાર્શ્વનાથના ૧૦ પૂર્વભવો, પ્રભુ શ્રી નેમિનાથજીના ૯ પૂર્વભવો અને પ્રભુ શ્રીઋષભદેવના ૧૩ પૂર્વભવો અને ચારે તીર્થંકરોનાં મુખ્ય મુખ્ય જીવનપ્રસંગો; આ પાનાંઓની સોનેરી કિનારોમાં આપવામાં આવેલાં છે. ઉપરાંત નૃત્ય કરતી નર્તકીઓ, કૂહતા કેસરી સિંહો, દોડતા હાથીઓ, ઘોડાઓ, હંસ પક્ષીઓ તથા ભૂમિતિની જૂદી જૂદી આકૃતિઓ આ પ્રતમાં સોનેરી શાહીમાં જેવી રીતે આપવામાં આવેલી છે, તેવી રીતે બીજી કોઈ પણ પ્રતમાં આપવામાં આવેલી નથી. આંખને ઉડીને આજે તેવી રીતે સોનેરી શાહીમાં છપાવેલી છે.

આ પ્રત અમદાવાદના સામજાની પોળમાં આવેલા શ્રી પાર્શ્વચંદ્રસૂરિગચ્છના લંડારમાંથી ચાલુ વર્ષના મહા માસમાં જ પ્રાપ્ત થયેલી છે અને તે વિક્રમ સંવત ૧૫૨૬ માં ગુજરાતની પ્રાચીન રાજધાની પાટણમાં લખાયેલી છે.

માત્ર સવાસો જ નકલો છપાવેલી છે.

૩. અષ્ટાહિકા-કલ્પ-સુખોધિકા

મૂલ્ય પ્રતાકારે : રૂ. ૩૦-૦-૦ પુસ્તકાકારે રૂ. ૩૧-૦-૦ આ ગ્રંથમાં પર્યુષણના પ્રથમ ત્રણ દિવસના શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરીજી કૃત ત્રણે અઠાઈ વ્યાખ્યાનોનું તથા કલ્પસૂત્ર ઉપર સુખોધિકા ટીકાના રચયિતા શ્રી વિનયવિજયજી ઉપાધ્યાયજીની સુખોધિકા ટીકાના સામાચારી સહિતના નવે વ્યાખ્યાનોનું, કુલ બારે વ્યાખ્યાનોનું ગુજરાતી ભાષાંતર આપવામાં આવેલું છે.

આ ગ્રંથ યોગોદ્ધન નહિ કરેલા સાધુઓ, સાધ્વીઓ તથા શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓ પણ વાંચી શકે છે.

ચિત્ર સંખ્યા ૨૨૫ (સવા બસો).

આજસુધી આવો સુંદર ગ્રંથ બીજો છપાયેલ નથી.

૪. જૈસલમેરની ચિત્રસમૃદ્ધિ

સંપાદક : વિદ્વદ્વર્ચ મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી

પાંત્રીસ રંગીન ચિત્રો, દરેક ચિત્રો સુંદર જડા માઉન્ટ

ઉપર ચોડેલાં છે. અને દરેક ચિત્રોનો પરિચય પણ પૂજ્ય શ્રીપુણ્યવિજયજીએ જ આપેલો છે.

આ ચિત્રોમાં બાવીશમા તીર્થંકર શ્રી નેમિનાથજીના નવ પૂર્વભવો તથા તેઓશ્રીના જીવન પ્રસંગો અને પ્રભુ શ્રી પાર્શ્વનાથજીના વીસ જીવન પ્રસંગો કે જે બીજી કોઈ પણ પ્રતોમાં મળી આવતા નથી તે આપવામાં આવેલાં છે. પ્રભુ શ્રી મહાવીરના જીવન પ્રસંગો પણ જૈસલમેરના કિલ્લાના ભંડારમાંની તાડપત્રની પ્રતો ઉપરથી તથા કાષ્ટપટ્ટિકાઓ ઉપરથી પ્રથમ જ વાર પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે,
મૂલ્ય માત્ર રૂપિયા ૨૫

ચત્રકલ્પસૂત્ર (બારસા સૂત્ર)

પાને પાને જૂદી જૂદી જાતની વેલ યુદ્ધીઓ, નૃત્ય કરતી પૂતળીઓ તથા પ્રાણીઓ તથા ૮૫ ચિત્રો સહિત. સોનેરી શાહીમાં છાપેલી પ્રતના રૂ. એકાવન અને કાળી શાહીમાં છાપેલી પ્રતના રૂ. વીશ.

૬. કથામંજરી ભાગ ૧ લો

૭૫ નીતિકથાઓ, ૧૩૧ રેખા ચિત્રો, દ્વિરંગી જેકેટ છતાં કિંમત માત્ર અઢી રૂપિયા.

૭. કથામંજરી ભાગ ૨ જે

૫૯ ધર્મકથાઓ, ૨૨ આર્ટ પેપર ઉપરનાં ચિત્રો, એરંગી જેકેટ છતાં મૂલ્ય માત્ર અઢી રૂપિયા.

૮. શ્રી શ્રીપાલ કથા (કથા મંજરી ભાગ ૩ જે)

૧૧૯ ચિત્રો કે જેમાં સોનેરી રંગનાં, ત્રણ રંગનાં અને એક રંગનાં ચિત્રો આપેલાં હોવા છતાં મૂલ્ય માત્ર ચાર રૂપિયા.

આ ગ્રંથ પ્રાકૃત શ્રી શ્રીપાલ કથા કે જે શ્રી રત્નશેખર સૂરીશ્વરજીએ રચેલી છે તે તથા ઉપાધ્યાય શ્રી વિનયવિજયજીએ તેના ઉપરથી રચેલા 'શ્રીપાલ રાસ' ઉપરથી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે.

૯. અપ્રગટ સજ્જાય સંગ્રહ : મૂલ્ય દોઢ રૂપિયો

ઉપાધ્યાયજી શ્રી સકલચંદ્રજી, વાચક શ્રી ઉદયરત્નજી વગેરેની એકસો પ્રાચીન સજ્જાયોનો સંગ્રહ.

બીજાં પ્રકાશનો માટે અમારું સૂચિપત્ર મંગાવો.

પ્રાપ્તિસ્થાન :

સારાભાઈ મણિલાલ નવાબ

છીપામાવજીની પોળ, અમદાવાદ.-૧

કથા મંજરી-૩

[શ્રી શ્રીપાલ કથા-તપકથા]

૧ આપકર્મી અને બાપકર્મીનો સંવાદ

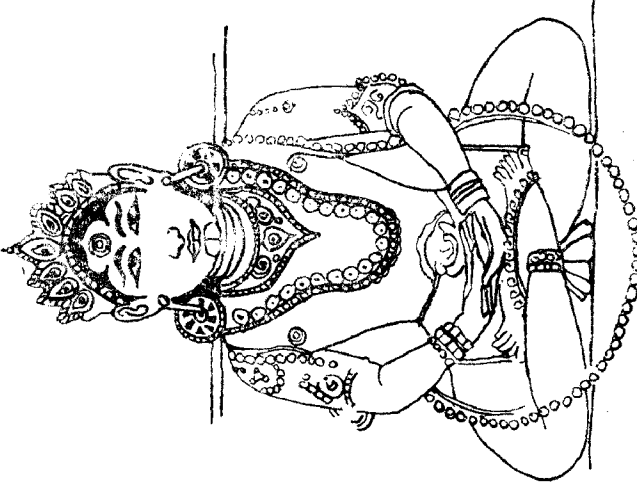
૧૩૫

[કલ્પવેલિ કવિયણુ તણી, સરસતિ કરી સુપસાય;
સિદ્ધચક્ર ગુણુ ગાવતાં, પૂરિ મનોરથ માય.]

મારા હૃદયકમલમાં અરિહંતાદિક (બૂચો ચિત્ર ૨)
નવ પદોનું ધ્યાન ધરીને ઉત્તમ એવા શ્રીસિદ્ધચક્રજીનો મહિમા
હું વર્ણવું છું.

આ જંબૂદ્વીપના દક્ષિણાર્ધભરતના મધ્યખંડમાં
પુષ્કળ ધન અને ધાન્યોથી સમૃદ્ધ અને જગતમાં પ્રસિદ્ધ
એવો મગધ નામનો દેશ છે. તે દેશમાં ચરમ તીર્થપતિ
શ્રીમહાવીર પ્રભુના શાસનનો વિશેષ કરીને પ્રચાર થએલો
હોવાથી, ગીતાર્થ મુનિવરો તે દેશને વિશેષરૂપે તીર્થરૂપ કહે છે.

[] આ નિશાની વાળું લખાણ શ્રીપાલરાસમાંથી લેવામાં
આવેલું છે.



चित्र २ श्रीअरिहंत भद्र पृष्ठ १



चित्र १ देवी सरस्वती पृष्ठ १

આ મગધદેશની અંદર વૈભાર વિપુલ વગેરે પર્વતોથી વીંટાએલ રાજગૃહ નામનું સુંદર નગર આવેલું છે. તે નગરમાં ત્રણે જગતમાં પ્રસિદ્ધ, અને પ્રભુ શ્રીમહાવીરની સેવામાં તત્પર એવો શ્રેણિક નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે રાજાએ તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જન કરેલું છે. આ શ્રેણિક રાજાને નંદા નામની રાણીથી ઉત્પન્ન થએલો, ગુણવાન અને ચારે પ્રકારની બુદ્ધિઓના ભંડારરૂપ અભયકુમાર નામનો પુત્ર છે. વળી બીજી ચેડા રાજાની પુત્રી ચેલણા નામની રાણીથી ઉત્પન્ન થએલા અશોકચંદ્ર (કેશિક), હલ્લ અને વિહલ્લ નામના ત્રણ પુત્રો છે. વળી તેને ધારિણી વગેરે રાણીઓથી ઉત્પન્ન થએલા મેઘકુમાર વગેરે ઘણા રાજપુત્રો છે. તે શ્રેણિક રાજા અભયકુમારની બુદ્ધિને લીધે ત્રણે ભુવનમાં પ્રસિદ્ધ એવું રાજ્ય અને ધર્મ પાળે છે.

આ વખતે ગામેગામ વિહાર કરતા પ્રભુ શ્રીમહાવીર રાજગૃહ નગરની નજીકના ગામમાં આવી સમવસર્યા (જૂઓ ચિત્ર ૩). પ્રભુએ પોતાના મહા ગુણવાન અને લબ્ધિસંપન્ન એવા પ્રથમ શિષ્ય શ્રીગૌતમસ્વામી ગણધરને રાજગૃહીના લોકોને ઉપદેશ આપવા મોકલ્યા. તેઓ પણ પ્રભુની આજ્ઞા મલવાથી રાજગૃહ નગરના ઉદ્યાનમાં આવી સમોસર્યા. શ્રીગૌતમસ્વામીનું આગમન સાંભળીને નગરના લોકો પોતાની ઋદ્ધિ અને પરિવાર સહિત ઉદ્યાનમાં આવ્યા; અને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈને, પાંચ પ્રકારના અભિગમ સાચવીને, શ્રીગૌતમસ્વામીના ચરણોને નમીને પોતપોતાને યોગ્ય સ્થાને બેઠા.

જગત માત્રનું કલ્યાણ કરવાની ભાવનાવાળા ગણધરદેવ

શ્રીગૌતમસ્વામી પણ જલવાળા વરસાદની માફક ગંભીર સ્વરથી ધર્મનું સાચું સ્વરૂપ કહેવા લાગ્યા (જૂઓ ચિત્ર ૪).

“ હે મહાનુભાવો ! પૂર્વ પુણ્યના ઉદ્દયથી મળેલો આ મનુષ્યભવ પામીને, તેમજ ઉત્તમ ક્ષેત્ર તથા ઉત્તમ કુલ, સદ્ગુણ વગેરેની સામગ્રી મેળવીને; પાંચ પ્રકારનો પ્રમાદ છોડીને, ઉત્તમ ધર્મનું આચરણ કરવા માટે તમારે પ્રયત્ન-શીલ થવું જોઈએ. જિનેશ્વરદેવોએ આ ધર્મ દાન, શીલ, તપ અને ભાવ રૂપ ચાર પ્રકારનો કહેલો છે. તેમાં પણ ભાવ વિનાનું દાન ફલદાયક થતું નથી, ભાવ વિનાનું શીલ પણ નિરર્થક છે; ભાવ વિનાનું તપ પણ કાયકલેશ માત્ર જ કરનારું થાય છે. માટે દરેક ધર્મક્રિયા ભાવ સહિત જ કરવી જોઈએ. ભાવ મનને વશવર્તી છે, અને મન ઉત્તમ પ્રકારના આલંબન વિના વશમાં રાખી શકાતું નથી. માટે મનને વશ કરવા માટે આલંબન વાળું ધ્યાન ધરવું જોઈએ. શાસ્ત્રમાં ઘણા પ્રકારનાં આલંબનો બતાવેલાં છે; પરંતુ બધાં આલંબનોમાં ઉત્તમ શ્રીનવપદ્મનું ધ્યાન શ્રીજિનેશ્વરદેવોએ ફરમાવેલું છે :

૧ અરિહંત, ૨ સિદ્ધ, ૩ આચાર્ય, ૪ ઉપાધ્યાય, ૫ સાધુ, ૬ દર્શન, ૭ જ્ઞાન, ૮ ચારિત્ર અને ૯ તપ-આનવપદો બાણ્યાં.

૧ અરિહંત—અઠાર દોષોથી રહિત, બાર ગુણોએ કરીને સહિત, કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનવાળા, નવે તરવેની પ્રરૂપણા કરવાવાળા તથા સુર, અસુર અને ઈંદ્રોથી પૂજિત, શ્રીઅરિહંત પ્રભુનું નિરંતર ધ્યાન ધરવું જોઈએ.

૨ સિદ્ધ—પંદર લેદે સિદ્ધ થએલા, નિષિડ એવા કર્મ-બંધનોથી મુક્ત થએલા, જેઓએ અનંત ચતુષ્ટયને પ્રાપ્ત કરેલ છે, એવા સિદ્ધ ભગવંતોનું નિરંતર એકાગ્રચિત્તે ધ્યાન ધરવું જોઈએ.

૩ આચાર્ય—છત્રીશ ગુણે કરીને સહિત, પાંચ પ્રકારના આચારોથી પવિત્ર, શુદ્ધ સિદ્ધાંતની પ્રરૂપણા કરનારા, એકાંતે પરોપકાર કરવાના સ્વભાવવાળા, આચાર્ય મહારાજનું હ્રમેશાં ધ્યાન ધરવું જોઈએ.

૪ ઉપાધ્યાય—ગરુડની સંભાળ રાખવાવાળા, સૂત્ર અને તેના અર્થનો અભ્યાસ કરાવવામાં પ્રયત્નશીલ, નિરંતર સ્વાધ્યાય કરવામાં તત્પર, એવા ઉપાધ્યાયજી મહારાજનું નિરંતર ધ્યાન ધરવું જોઈએ.

૫ સાધુ—સર્વ કર્મભૂમિઓમાં વિહાર કરતા તથા ગુણોના સમૂહથી ભરેલા, વૈરાગી અને ત્યાગી, તથા કષાય રહિત, સત્તાવીશ ગુણોએ કરીને શોભતા એવા સર્વ સાધુનું ધ્યાન ધરવું જોઈએ.

૬ દર્શન—સર્વજ્ઞ પ્રભુના આગમોમાં પ્રગટ કરેલા તત્ત્વોના અર્થોની સદ્દહણારૂપ જે સમ્યક્ત્વ, તે રૂપી રત્નના હીપકને નિરંતર મનમંદિરમાં ધારણ કરવો જોઈએ.

૭ જ્ઞાન—જીવ, અજીવ વગેરે નવ તત્ત્વોને જણાવવાનારૂં તથા સર્વ ગુણોના મૂલરૂપ એવા જ્ઞાનને! વિનયપૂર્વક અભ્યાસ કરવો જોઈએ.

૮ ચારિત્ર—અશુભ ક્રિયાઓનો ત્યાગ કરીને, શુભ ક્રિયાઓમાં પ્રમાદ ન કરવારૂપ, ગુણોએ કરીને યુક્ત, તથા

કર્મોના સંચયને દૂર કરવારૂપ નિરુકતાર્થવાળું ચારિત્ર પાળવું જોઈએ.

૯ તપ—નિબિડ કર્મોરૂપી અંધકારના સમૂહને દૂર કરવામાં સૂર્યસમાન, ખાર લેદોવાળું, કષાય રહિત તપનું નિરંતર સેવન કરવું જોઈએ—કષાય રહિત અને કોઈપણ જાતની ઈચ્છા વગરની તપસ્યા કરવી જોઈએ.

આ નવે પદો જૈનધર્મમાં સારભૂત તથા કલ્યાણને કરવાવાળાં છે; માટે તે નવપદોની શાસ્ત્રમાં કહેલી વિધિપૂર્વક આરાધના કરવી જોઈએ.

આ નવે પદોથી ખનેલા શ્રીસિદ્ધચક્ર મહારાજનું વિધિપૂર્વક આરાધન કરનાર શ્રીશ્રીપાલ મહારાજની માફક સુખને પ્રાપ્ત કરે છે.”

આ પ્રમાણે ગૌતમસ્વામીના મુખથી સાંભળીને શ્રેણિક રાજાએ પૂછ્યું કે:—“ હે પ્રભુ ! એ પવિત્ર પુરુષ શ્રીપાલ કોણ હતા ? તેમણે કેવી રીતે શ્રીસિદ્ધચક્રની આરાધના કરીને સુખ, સંપદા, ઉત્તમગતિ વગેરે પ્રાપ્ત કર્યાં તે વિસ્તારથી સંભળાવવા કૃપા કરો.”

તે વખતે ગૌતમસ્વામીએ સિદ્ધચક્રના મહિમા ગર્ભિત અત્યંત આશ્ચર્યકારક શ્રીપાલ રાજાનું ચરિત્ર આ પ્રમાણે કહ્યું:

આ ભરતક્ષેત્રમાં દક્ષિણખંડમાં પોતાના ગૌરવ અને સમૃદ્ધિથી ઉન્નત એવો માલવ નામનો ઉત્તમ દેશ છે. આ દેશમાં પગલે પગલે વાડોવાળાં ગામો આવેલાં છે; અને ન ઓળંગી શકાય તેવા ઉંચા પર્વતો આવેલા છે. વળી જ્યાં પગલે પગલે વેશ્યાઓના તરંગોની માફક પાણીથી ભરેલી

નદીઓ આવેલી છે; અને ગુણોના સમૂહની માફક જંગલોનો સમૂહ સુખ આપે છે. વળી જ્યાં મોટાં શહેરોની માફક ઉત્તમ-સ્વચ્છ જલવાળાં (ઉત્તમ આપારીઓવાળાં) મોટાં સરોવરો છે; તથા જ્યાં પગલે પગલે વિદ્વાનોના મુખોની માફક ઉત્તમ ગોરસોવાળાં (ઉત્તમ વાણીવાળાં) ગોકુલો આવેલાં છે.

જેમ મસ્તકને વિષે મુગટ શોભે તેમ તે માલવ દેશનાં મુકુટ સમાન અને જેની બરોબરી થઈ શકે નહિ અને જેની લક્ષ્મીની લીલાનો કોઈપણ પાર પામી શકે નહિ, તેવી ઉજ્જયિની નામની એક પ્રાચીન નગરી છે. આ નગરીમાં પ્રબળપતિઓ (બ્રહ્માઓ) તથા ઉત્તમ પુરુષોનો (વિષ્ણુઓનો) તો પાર જ નથી. વળી જ્યાં ઘેરેઘેર ધનવાનો (મહેશ્વરો) છે; તથા જ્યાં સઘળા લોકો વસ્ત્રોવાળા (દંદ્રો) છે. જ્યાં પ્રત્યેક ઘેર સ્ત્રીઓના સમૂહો (પાર્વતીઓ) રમી રહી છે; તથા જ્યાં પગલે પગલે લક્ષ્મીઓ છે. વળી જ્યાં દરેક વનમાં અનેક કેળો (રંભા-અપ્સરાઓ) છે; તેમ જ જ્યાં મોજમજાહ અને આનંદ (રતિ અને પ્રીતિ) ઠેકાણે ઠેકાણે છે.

આ પ્રમાણે સ્વર્ગપુરીથી પણ અધિક શોભાવાળી અને જે નગરીનું વર્ણન કરવાને નિપુણ બુદ્ધિવાળા બૃહસ્પતિ જ સમર્થ થઈ શકે; તેવી તે ઉજ્જયિની નગરીમાં નામથી અને ગુણથી પણ યુક્ત પ્રબળપાલ નામનો રાજા રાજ્ય કરે છે, કે જેનો પ્રતાપ સજ્જનો પ્રત્યે શીતલ અને દુર્જનો પ્રત્યે ભયંકર છે. તે રાજાના અંત:પુરમાં શરીરની સુંદર કાંતિથી પાર્વતીના ગર્વને પણ દૂર કરનારી તથા અત્યંત

મનોહર અને બુદ્ધિશાળી એ રાણીઓ હતી. લાવણ્યસહિત મનોહર શરીરવાળી એક રાણીનું નામ સૌભાગ્યસુંદરી હતું; અને રતિ સમાન રૂપવાળી બીજી રાણીનું નામ રૂપસુંદરી હતું.

સૌભાગ્યસુંદરી શૈવધર્મને માનનારી હતી; અને રૂપસુંદરી શ્રાવકની પુત્રી હોવાથી જૈનધર્મને માનનારી હતી. બંને રાણીઓ સરખી ઉંમરની, સરખા સૌભાગ્યવાળી અને સરખા જ રૂપવાળી હતી. બંને શોકયો હોવા છતાં પણ પરસ્પર પ્રીતિવાલી હતી. બંને રાણીઓ જુદા જુદા ધર્મને માનનારી હોવાથી, કેટલીક વખત બંને વચ્ચે ધર્મની બાબતમાં વાદવિવાદ થતો હતો. સ્વર્ગના દેવતાઓની માફક પ્રબળપાલ રાજ સાથે સંસારસુખ ભોગવતાં બંને રાણીઓએ એકેક સુંદર પુત્રીને જનમ આપ્યો. રાજ્યે પણ આનંદિત થઈને બંને પુત્રીઓનો જનમ મહોત્સવ ધામધૂમથી ઉજવ્યો.

સૌભાગ્યસુંદરીની પુત્રીનું રાજ્યે સુરસુંદરી નામ પાડ્યું; અને રૂપસુંદરીની પુત્રીનું નામ મનને આનંદ પમાડે એવું મયણાસુંદરી પાડ્યું. બંને રાજપુત્રીઓ બીજના ચંદ્રમાની કળાની જેમ વધતી વધતી વિદ્યાભ્યાસ કરવાને માટે લાયક થઈ ત્યારે, રાજ્યે સૌભાગ્યસુંદરી રાણીની પુત્રી સુરસુંદરીને, વેદશાસ્ત્રના પારંગત એવા શિવભૂતિ નામના વિદ્વાનને; અને રૂપસુંદરી રાણીની પુત્રી મયણાસુંદરીને, જૈન સિદ્ધાંતો તથા જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસી એવા સુબુદ્ધિને વિદ્યાભ્યાસ કરાવવા માટે સુપ્રત કરી.

સુરસુંદરીએ લેખનકલા, ગણિત, વ્યાકરણ, લક્ષણ, છંદ, અલંકારવાળાં કાવ્યો, તર્ક, પુરાણ, સ્મૃતિ વગેરે

શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યો. વળી તેણે ભરતનું નાટ્યશાસ્ત્ર, ગીત, નૃત્ય, જ્યોતિષ, વૈદક, વિદ્યા, મંત્ર, તંત્ર, હરિમેખલ વગેરે ચિત્રકર્મોનો પણ અભ્યાસ કર્યો. વળી તેણીએ કામ-લુપ્તેમણ, હાથ ચાલાકીના ખેલો વગેરે અમત્કાર કરનારાં શાસ્ત્રોનો પણ અભ્યાસ કર્યો. ટૂંકાણુમાં એવી કોઈ પણ કલા, કે એવું કોઈ પણ વિજ્ઞાન નહોતું, કે જેનો તેણીએ બુદ્ધિ અને ઉદ્યમથી અભ્યાસ ના કર્યો હોય. ખાસ કરીને સુરસુંદરી સંગીતકલામાં નિપુણ થઈ, તે નિરંતર વીણા વગાડવામાં મશગુલ રહેવા લાગી. આવી ચતુર સુરસુંદરી અનુક્રમે તરુણ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થઈ. જેવા ગુરુમાં ગુણો હોય તેવા જ શિષ્યમાં પણ આવે છે. એ ન્યાયે સુરસુંદરીમાં ઉત્કૃષ્ટ અભિમાન અને મિથ્યાધર્મના ગુણો દાખલ થયા.

રાજકુમારી મયણાસુંદરીએ પણ નિર્મલ બુદ્ધિ અને વિનયથી ઉપર કહેલી સઘળી વિદ્યાઓ સહેજે કરીને પ્રાપ્ત કરી લીધી. જિનેશ્વર દેવોના પ્રરૂપેલા ધર્મના જાણકાર એવા સુબુદ્ધિ નામના પંડિત પાસેથી મયણાસુંદરીએ જિન-મતમાં જાણકારપણું પ્રાપ્ત કર્યું. આત્માનું અમરપણું, દ્રવ્ય અને પર્યાયરૂપ જે પ્રકારના નય. ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્ત-માનરૂપ ત્રણ કાળ. દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચ અને નારકીરૂપ ચાર ગતિ. પાંચ પ્રકારના અસ્તિકાચ. છ દ્રવ્ય. સાત નય. આઠ કર્મો. નવ તરવો. દશ પ્રકારનો યતિધર્મ. શ્રાવકની અગિયાર પ્રકારની પ્રતિમા. બાર પ્રકારનો શ્રાવક ધર્મ. ઈત્યાદિક ઉત્તમ પ્રકારના આચાર વિચારમાં તેણી જાણકાર થઈ. વળી ધીજ પણ સૂક્ષ્મ અને બાદર નિગોદ સંબંધી જ્ઞાન, કર્મોની મૂળ પ્રકૃતિ અને ઉત્તર પ્રકૃતિનું જ્ઞાન, કર્મોની જઘન્ય

અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સંબંધીનું જ્ઞાન અને કર્મોના બંધ, ઉદય, ઉદ્ધરણા અને સત્તાનું પણ જ્ઞાન તેણીએ પ્રાપ્ત કર્યું. વળી તેણીનો ગુરુ જેવો શાંત, દાંત, બિતેંદ્રિય, ધીર, જિનેશ્વર-દેવના મતમાં રક્ત અને ઉત્તમ બુદ્ધિવાળો હતો; મયણા-સુંદરીમાં પણ તેના સંસર્ગથી તે બધા સદ્ગુણો કેમ ન આવે ? વળી સઘળી કળાઓમાં કુશલ, નિર્મલ સમ્યક્ત્વ અને શીલ વગેરે ગુણોવાળી તથા લલ્લગણુ એવી તે મયણા-સુંદરી પણ અનુક્રમે યૌવન અવસ્થાને પ્રાપ્ત થઈ.

એક દિવસ પ્રજાપાલ રાજાએ પોતાની બંને પુત્રીઓના અભ્યાસની પરીક્ષા કરવા માટે, રાજકુમારીઓને શોભે તેવા વસ્ત્રાભૂષણ સજ્જ કરાવી, બંને પંડિતો સહિત રાજદરબારમાં બોલાવી. વિનયથી નમ્ર થયેલી અને પોતાના રૂપ તથા લાવણ્યથી રાજદરબારને ક્ષોભ પમાડનારી એવી, તે બંને રાજકુમારીઓને પોતાની બંને બાબુએ બેસાડી.

પછી આનંદિત થયેલા પ્રજાપાલ રાજાએ, તે બંને રાજકુમારીઓની બુદ્ધિની પરીક્ષા માટે, એક જ વખતે તે બંનેને ‘આટલી વસ્તુઓ પુણ્યથી પ્રાપ્ત થાય છે.’ એ પ્રેમાણે સમશ્યાનું એક પદ કહીને, તેની પાદપૂર્તિ કરવાનું કહ્યું.

આ સમશ્યા સાંભળીને અત્યંત ચપલ સ્વભાવવાળી, અને ઘણા ગર્વથી ઘેલી બનેલી રાજકુમારી સુરસુંદરી બોલી કે: ‘હું તે સમશ્યા સંપૂર્ણ કરું છું; માટે સાંભળો.’

“ધણ્ણુવ્વણ્ણુસુવિયદ્દુપણ્ણુ, રોગ રહિયનિયદેહ્ણુ;
મણ્ણુવદ્દન્નહ મેલાવણ્ણુ, પુન્નિહિં લખ્ણ્ણુએહ્ણુ.”

ધન, ધૌવન, ચતુરાઈ, રોગરહિત પોતાનું શરીર અને પોતાની પસંદગીના પતિની પ્રાપ્તિ પુણ્યથી પ્રાપ્ત થાય છે.”

આ સાંભળીને રાજા ખુશી ખુશી થઈ ગયો; અને પ્રશંસા કરી બોલવા લાગ્યો કે: ‘જે પંડિતે આ રાજા-કુમારીને લાણાવી છે, તેને હજારો ધન્યવાદ ઘટે છે.’ સલાસદો પણ આપે કહ્યું તે સત્ય છે એમ કહેવા લાગ્યા.

પછી જિનેશ્વરદેવના વચનોમાં શ્રદ્ધા રાખવાવાળી, શાંત તથા દાંત એવી મયણાસુંદરીને પણ ઉપરની સમશ્યા પૂરવાની આજ્ઞા ફરમાવી. મયણાસુંદરી બોલી કે:—

“વિણ્ય વિવચપસણુમણુ, સીલસુનિમ્મલદેહ;
પરમપ્પહમેલાવચ્ચો, પુન્નિહિં લખ્ખઈ તેહ.

વિનય અને વિવેકથી પ્રસન્ન થએલું મન, શીલથી નિર્મલ થએલું શરીર; પરમાત્માનો મેલાપ, અથવા પરમ પથ એટલે મોક્ષમાર્ગનો મેલાપ, આટલી વસ્તુઓ પુણ્યથી પ્રાપ્ત થાય છે.”

આ જવાબ સાંભળીને સુખુદ્ધિ પંડિત તથા રાણી રૂપસુંદરી તો આનંદ પામ્યા. પરંતુ રાજા તથા સલાજનો ખુશી થયા નહીં; કારણ કે અજ્ઞાનીઓને તત્ત્વનો ઉપદેશ આનંદ આપતો નથી.

આ વખતે કુરુજંગલ નામના દેશમાં આવેલી, શંખપુરી નામની જે નગરી હતી, કે જે પાછળથી અહિ-છત્રા નામથી પ્રસિદ્ધિ પામેલી છે. તે નગરીમાં દુશ્મનોને કાળ જેવો દમિતારી નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે રાજા

દરેક વરસે ઉલ્લૈનીના રાજા પ્રજાપાલની સેવા માટે ઉલ્લૈની જતો હતો. એક દિવસે મનોહર યૌવન અવસ્થાને પામેલો તે રાજાનો પુત્ર અરિદમન પોતાના પિતાના બદલે ઉલ્લૈનીના રાજાની સેવા માટે ઉલ્લૈની ગયો.

તે મનોહર રૂપવાળો અરિદમન રાજકુમાર જેવો પ્રજાપાલ રાજાને નમન કરવા બંધ છે તેવો જ, રાજકુમારી સુરસુંદરીના જેવામાં તે આવ્યો. સુંદર રૂપવાળા રાજકુમાર અરિદમનને, ધારી ધારીને જોતી એવી સુરસુંદરીને પ્રજાપાલ રાજાએ જોઈ.

તેથી રાજાએ તેણીને પૂછ્યું કે: 'હે વત્સ! તને કયો પતિ પસંદ છે, તે તું કહે.'

આ સાંભળી આનંદિત થએલી એવી તે સુરસુંદરી લાજ મર્યાદા મૂકીને, સભા વચ્ચે ધિક્કાઈથી જોલી કે: 'હે પિતાજી! આપની મહેરબાનીથી જો હું માયું તે પતિ મને મળે તેમ હોય તો, સર્વ કળાઓમાં કુશલ, યુવાન, સુંદર રૂપવાળો અને સંપૂર્ણ લાવણ્યવાળો એવો આ અરિદમન કુમાર મને વર તરીકે પ્રાપ્ત થાઓ. અથવા આપ જે ઇચ્છો તે મારે કબુલ છે.' કારણ કે, હે પિતાજી! આપ સેવકોના મનોવાંછિત પૂરવામાં કલ્પવૃક્ષ સમાન પ્રત્યક્ષ દેખાઓ છો.

આ સાંભળીને તેણીની દષ્ટિની સ્થિરતાથી, તેણીનું મન અરિદમન તરફ જાણીને, ખુશી થએલા પ્રજાપાલ રાજાએ કહ્યું કે: 'હે વત્સ! આ અરિદમન કુમાર ભલે તારો વર થાઓ.' આ પ્રમાણે સાંભળીને સભાજનો પણ કહેવા લાગ્યા કે:— 'હે રાજા! ખરેખર, આ બંનેનો સંયોગ,

નાગવહલી અને સોપારીના વૃક્ષના મેલાપ જેવો; અત્યંત યથાર્થ-શોભનીય-છે.’

પછી રાજાએ મયણાસુંદરીને પણ સ્નેહપૂર્વક પૂછ્યું કે: ‘હે વત્સ! તને કયો વર પસંદ છે, તે તું મને તરત કહે ?’

તે વખતે જિનેશ્વરદેવના વચનોમાં શ્રદ્ધા રાખનારી, વિવેકી અને લજ્જણ એવી તે મયણાસુંદરી, પોતાનું મુખ નીચું રાખીને કાંઈ પણ જોતી નહિ. રાજાએ ફરીથી પૂછવાથી, તેણી જરા હસીને જોતી કે: ‘હે પિતાજી! આપ જેવા વિવેકવાળા મને આવું અયુક્ત કેમ પૂછો છો? કારણ કે કુલિન કન્યા પોતાના મુખે, કદાપિ પણ વડીલ આગળ એમ ન કહે કે મારે અમુક પતિ જોઈએ છે. પરંતુ પિતાજી જે પતિની સાથે તેણીને પરણાવે, તેને જ તે પ્રમાણભૂત માને.’

‘વળી, પતિ મેળવી આપવામાં માતાપિતા તો માત્ર નિમિત્તભૂત જ હોય છે, કારણ કે મોટા ભાગે પૂર્વના નિર્માણ મુજબ જ એક બીજા જીવોનો સંબંધ થાય છે. વળી, જે જીવે જ્યારે અને જેવું શુભ અથવા અશુભ કર્મ ઉપાર્જન કરેલું હોય છે, તેને તે કર્મ જાણે દોરીથી ખેંચાઈ આવતું હોય નહિ, તેમ ત્યારે અને તેવું પ્રાપ્ત થાય છે.’

‘વળી, જે કન્યા બહુ પુણ્યશાળી હોય છે, તેણીને નીચકુલમાં આપી હોય તો પણ તે સુખી થાય છે; અને જે ઓછા પુણ્યવાળી હોય છે, તેણીને ઉત્તમ કુલમાં આપવા છતાં પણ તે દુઃખી થાય છે. તેથી હે પિતાજી! તત્વના

બાણકાર એવા આપણે તેવો ગર્વ કરવો ઉચિત નથી કે, મારી મહેરબાનીથી અથવા નારાજી ઊપરથી જ દુનિયામાં સુખ દુઃખ થાય છે. વળી, હે પિતાજી ! જે પુણ્યવાન છે તેના ઊપર તમારી કૃપા થાય છે, અને જે પુણ્યરહિત છે, તેના ઊપર તમારી કૃપા થતી નથી. ભાવિભાવ, સ્વભાવ તથા દ્રવ્ય આદિક સહાય કરનારાઓ પણ મોટા ભાગે પૂર્વોપાર્જિત કર્મો પ્રમાણે ફલ આપે છે.’

આ સાંભળી ખેદ પામેલો રાજા બોલવા લાગ્યો કે: ‘હે પુત્રી ! તું મારી મહેરબાનીથીજ આ વસ્ત્રો તથા અલંકારો પહેરે છે, છતાં તું આમ કેમ બોલે છે ?’

પછી મયણાસુંદરી હસીને બોલી કે:—‘હે પિતાજી ! પ્રથમ કરેલાં પુણ્યને લીધે જ હું તમારા ઘેર જનમી છું, અને તે પુણ્યથી જ હું સુખ ભોગવું છું. પૂર્વે કરેલાં સારાં કૃત્યો જીવોને સુખતું કારણ થાય છે, અને તેણે કરેલાં ખરાબ કૃત્યો દુઃખતું કારણ થાય છે. તેથીજ શુભ અને અશુભ કર્મોના પરિણામ દેવોથી, અસુરોથી, રાજાઓથી કે બુદ્ધિશાળીઓથી પણ રોકી શકાતાં નથી.’

આ સાંભળી ગુસ્સે થએલો પ્રજાપાલ રાજા કહેવા લાગ્યો કે:—‘અરે ! અરે ! આ બાલિકા સ્વદેવ-ઓછા-પુણ્યવાળી છે; કારણ કે તે ડહાપણડાહી થઈ ને, મારો કરેલો કાંઈ પણ ઉપકાર માનતી નથી.’

તે વખતે સલાજનો બોલવા લાગ્યા કે: ‘હે સ્વામી ! આ મુગ્ધ બુદ્ધિવાળી બાલિકા શું સમજે ? ખરેખર ! તુબટ-માન થએલા તમે કદપવૃક્ષ સમાન છો, અને ક્રોધાયમાન થએલા તમે યમ જેવા લયંકર છો.’

આ સાંભળીને મયણાસુંદરી જોલી કે : ‘ આ સર્વ લોકોને પણ ધિક્કાર છે, કે જેઓ માત્ર થોડાજ ધનની ઇચ્છાથી આપ જૂઠું જોલો છે તે જાણવા છતાં પણ મીઠું મીઠું જોલે છે. વળી, હે પિતાજી ! જે આપણી જ મહેરબાનીથી આપણા સઘળા સેવકો સુખી થાય છે, તે આપણી સરખી રીતે સેવા કરનારાઓમાં કેટલાક ઠુઠુખી કેમ દેખાય છે ?

‘ વળી, હે પિતાજી ! જેવી આપણી ઇચ્છા હોય તેવો મારો પતિ આપ પસંદ કરો; જે મારાં પુણ્ય જાગૃત હશે તો, આપે પસંદ કરેલો નિર્ગુણી પતિ પણ ગુણી થશે.

‘ વળી, હે પિતાજી ! જે હું પુણ્યરહિત હોઈશ તો, આપે પસંદ કરેલો સુંદર અને ગુણવાન પતિ પણ મારા કર્મના દોષોને લીધે નિર્ગુણી થશે. ’

મયણાસુંદરીના આ પ્રમાણેના અગ્નિમાં ઘી હોમવા જેવા શબ્દો સાંભળીને, પ્રજ્ઞપાલ રાજા ક્રોધથી રાતો પીળો થઈ કહેવા લાગ્યો કે : ‘ હે પુત્રી ! તું મને ઘણી વહાલી હતી, પરંતુ તે તારા દુર્વિનીત પણાથી સભાજનોમાં મારી લઘુતા કરી, માટે તું ખરેખર ! મારી વૈરિણી છે. ’

આવી રીતે ક્રોધથી ભયંકર બ્રહ્મટીવાળા તથા ભયાનક સુખવાળા એવા પ્રજ્ઞપાલ રાજાને જોઈને, રાહ્યો એવો મંત્રિ જોલ્યો કે : ‘ હે સ્વામી ! રથવાડીએ જવાનો સમય થયો છે. ’

[રથવાડીનું વર્ણન :

જે વખતે પ્રજ્ઞપાલ રાજા રથવાડી જવાને તૈયાર થયો, તે વખતે તેની સાથે મદોન્મત એવા હાથીઓની—

શ્રેણિ-સમૂહ, હબરોની સંખ્યામાં ઘોડેસવારો અને પંચાનન-સિહ જેવા સુભટો-સિપાઈઓ-હતા. વળી શસ્ત્રાસ્રોના ઠાઠ સહિત, કોઈપણ ઠેકાણે પાછી પાની ન કરે તેવા, કોઈનાથી પણ ભાગી ન જાય તેવા, કોઈના ડરાબ્યા ન ડરી જાય તેવા, હઠીલા રજપૂતો કે જેઓ મોટી મૂછોવાળા અને લડાઈમાં ચમદૂત જેવા યુદ્ધમાં શત્રુપક્ષના સૈન્યનો કચ્ચરઘાણુ કરી નાખે તેવા હતા.

વળી તે રઠિયાળા-સુંદર રજપૂતોએ કેસરીયા વાઘા પહેરેલા હતા. વળી, સાજ સજેલા-પાખરેલા-ઘોડાઓ, જ્યારે છલંગો ભરીને અદ્ધર ઉછરતા હતા, ત્યારે તેઓના ઊપર પચરંગી વાવટાઓ હાથમાં લઈ ખેડેલા સવારો સહિત એવા જણાતા હતા કે જાણે આકાશરૂપી ચોકમાં ચીતર્યાં હોય નહિ ? તેવો ભાસ થતો હતો. વળી સવારીના મોખરે સુંદર શરણાઈઓ વાગી રહી હતી, અને ઘોર-ગંભીર અવાજ સાથે નગારાં વાગીને આકાશને શબ્દમય કરી રહ્યાં હતાં. આ પ્રમાણે આડંબર પૂર્વક લશ્કર સહિત જ્યારે રાજ ગામ ખહાર નીકળ્યા, ત્યારે સવારોના હાથમાંની ખરછીઓના ચળકતા ભાલાઓ ઊપર પડતાં સૂર્યના કિરણો જાણે ખીબ સૂર્ય જ ન હોય ? તેવો ખ્યાલ ઉત્પન્ન કરતા હતા].

૨ મયાણાસુંદરીની કસોટી

૧૩૬

કોધથી ધમધમેલો પ્રબપાલ રાજા અશ્વરત્ન ઊપર ચડીને સામંત તથા મંત્રિઓથી પરવરેલો રચવાડી-રાજવાડી-જવા નીકળ્યો. રાજા જેવો નગરની બહાર નીકળે છે, તેવો જ સામેના રસ્તેથી પુષ્કળ ધૂળ ઊડતી જોઈ, પ્રધાનને પૂછવા લાગ્યો કે: 'હે મંત્રિ! સામી બાબુથી આટલી બધી જે ધૂળ ઊડતી દેખાય છે, તેથી કોઈ ઘણા માણસોને સમૂહ આડંબર સહિત આવતો દેખાય છે.'

રાજાએ મંત્રિને પૂછવાથી, તે આબતની બધી ખાતમી મેળવીને મંત્રિ કહેવા લાગ્યો કે: 'હે સ્વામી આ જનસમૂહનું વૃત્તાંત મેં સાંભળ્યું છે તે હું કહું છું તે આપ સાંભળો. હે સ્વામી! નવયુવાન અને સુંદર તથા પરાક્રમી એવા આ સર્વ મળીને સાતસો પુરુષો, દુષ્ટ એવા કોઠ રાગથી પીડા પામતા એકઠા થએલા છે. વળી, કોઠ રાગવાળો એક બાલક તેઓની સાથે છે, જેનું નામ તેઓએ ઉંબરરાણો પાડ્યું છે.'

‘ તે ઉંબરરાણે એક ખચ્ચર પર બેઠેલો છે. સડેલી ચામડી વાળો એક પુરુષ તેના મસ્તક ઉપર છત્રી ધરી રહેલો છે. સડીને ખવાઈ ગયેલી નાસિકાવાળા પુરુષો તેને ચામર વીંઝે છે. તથા ગુણુગુણુ શબ્દ બોલતા-ગુંગણા-તેના છડી-દારો છે. વળી ગચ્ચેલા કાનવાળા પુરુષો તેની આગળ ઘંટ વગાડે છે. મંડલરોગવાળા-પતીયા-પુરુષો તેના અંગરક્ષકો છે. દાદરના રોગવાળો તેનો સ્થગિધર (ખાનગી સેક્રેટરી) છે. ગલિતાંગુલિ-સડી ગચ્ચેલી આંગળીવાળો-તેનો મંત્રિ છે. તેઓમાંના કેટલાક વાતરોગથી પીડાયેલા છે. કેટલાક દાદરના રોગથી કુત્સિત થયેલા હોવાથી, વિકરાલ દેખાય છે. વળી, કેટલાક વિચચિકા જાતિના પામા નામના રોગવાળા તેના સેવકો છે. આવી રીતે કોઢિયાઓના ટોળાથી વીંટાયેલો એવો તે ઉંબરરાણે પૃથ્વીપીઠ પર રાજકુલોમાં ફરીફરીને મોં માગ્યું દાન પ્રાપ્ત કરે છે. તેથી હે રાજન્ ! આવો આ ઉંબરરાણે રાજ જોવા આડંબર-ઠાઠ-સહિત આવે છે, તેથી આટલી બધી ધૂળ ઊડતી દેખાય છે, માટે આપ આ રસ્તો છોડીને બીજી દિશાએ ચાલો.’

આ વૃત્તાંત સાંભળીને પ્રજાપાલ રાજ જોવો બીજા રસ્તા તરફ વળ્યો કે તરત જ કોઢિયાઓનું ટોળું પણ તે જ દિશા તરફ જલદી જલદી આવવા લાગ્યું. તે જોઈ રાજાએ મંત્રિને કહ્યું કે: ‘ તમે આગળ જઈ તેઓને સમજાવીને, તેઓ માગે તેટલું ધન આપીને તેમને આગળ વધતા અટકાવો, કારણ કે તેમને નજરે જોવા તે પણ સારું નથી.’

મંત્રિ જોવો રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે તેમ કરવાની તૈયારી

કરે છે, તેવામાં જ તે કોઢિયાઓનો ગલિતાંશુલિ નામનો હત રાજા પાસે આવી કહેવા લાગ્યો કે: ‘હે સ્વામી! આ ઉંઘરરાણા નામનો અમારો રાજા છે, અને તેનો બધી જગાએ મોટાં દાન, માનપૂર્વક સત્કાર થાય છે. તેથી અમારે ધન, સોનું તથા વસ્ત્ર વગેરેની ખાસ જરૂર નથી, કારણ કે અમારા ઉંઘરરાણાની મહેરબાનીથી અમે બધા સુખી છીએ. પરંતુ હે સ્વામી! અમારા મનમાં એક જ વસ્તુની ઇચ્છા બાકી રહી છે, તે એ કે જો અમારા રાજાને એક રાણી મલે તો અમને આનંદ થાય. તેથી હે નરેન્દ્ર! અમારા પર મહેરબાની કરીને એક કન્યા આપો. તમારા બીજાં સુવર્ણ, વસ્ત્ર વગેરેના દાનની અમને જરૂર નથી!’

આ પ્રમાણે સાંભળીને મંત્રિએ કહ્યું કે: ‘અરે! તમે લોકોએ બહુ અયુક્ત માગણી કરી છે; કારણ કે જાણી જોઈને કોઢિયાને પોતાની પુત્રી કોણ પરણાવે?’

પછી તે ગલિતાંશુલિ બોલ્યો કે: ‘અમોએ તો આ રાજાની કીર્તિ એવી સાંભળી છે કે, માલવાનો પ્રબળપાલ રાજા કોઈની પણ પ્રાર્થનાનો લંગ કરતો નથી તેમની આવી નિર્મલ કીર્તિ ભલે તમે હારી જાઓ. અથવા તો હલકા કુલમાં પણ ઉત્પન્ન થયેલી એવી કોઈક કન્યા પણ અમારા રાજાને આપો.’

આ સાંભળીને રાજાએ કહ્યું કે: ‘હે હત! હું તમને એક કન્યા આપીશ. કારણ કે આટલા જ કારણ માટે પોતાની કીર્તિ કોણ શુભાવે? પછી કોઈપણ દાવાનલથી બળી ગયેલ છે નિર્મલ વિવેક જેનો, એવો તે રાજા મનમાં વિચારે છે

કે, દુર્વિનીત અને મારા શત્રુ સમાન એવી મારી પુત્રી મયણાસુંદરીને હું આ ઉંબરરાણા સાથે પરણાવીશ.’

પછી તરત જ રચવાડીથી પાછો વળીને રાજા પ્રજાપાલ પોતાના મહેલમાં પાછો આવ્યો. પાછો આવતાંની સાથે જ પોતાની મયણાસુંદરી નામની પુત્રીને જોલાવીને રાજાએ કહ્યું કે: ‘હે પુત્રી! હજુ પણ તું મારી મહેરબાનીથી સુખી થાય છે, એવું જો માનવા તૈયાર હો તો હું તને ઉત્તમ પતિ સાથે પરણાવીને ઘણું ધન આપીશ. પરંતુ જો તું તારા કર્મને જ માનતી હોય તો તારાં કર્મોએ લાવેલા-આણેલા-આ ઉંબરરાણા સાથે જ પરણાવીશ, તે બાબતમાં કોઈ પણ વિકલ્પને સ્થાન જ નથી.’

આ સાંભળીને મયણાસુંદરી હસીને કહેવા લાગી કે: ‘હે પિતાજી! મારા કર્મ જે પતિ આણેલો છે, તે જ મારે સ્વીકાર્ય-પ્રમાણ-છે. પછી ભલે તે રાજા હોય કે રાંકનો પુત્ર હોય.’

આવો મામલો જોઈ સભાજનો પૈકી કેટલાએક કહેવા લાગ્યા કે: ‘બાલકને વારંવાર છ’છેડવાથી હઠે ચડે છે. તેમ જ બાળકની સાથે વાદવિવાદ કરવાથી ન્યાય પણ હલકાઈ પામે છે; માટે રાજાની પણ ભારે અતડાઈ છે.’

વળી, કેટલાક કહેવા લાગ્યા કે: ‘બિચારો રાજા પણ શું કરે? જેમ જેમ તે સમજૂતી આપે છે; તેમ તેમ તે હઠીલી બાળા રાજાને વધારે ગુસ્સો થાય એવું અવસર ઝોળખ્યા વગર જોલે છે.’

આ પ્રમાણે મયણાસુંદરીનો ઉત્તર સાંભળીને, ક્રોધાંધ થએલા પ્રજાપાલ રાજાએ ઉંબરરાણાને બોલાવ્યો, અને તેને કહ્યું કે: 'આ પુત્રીના કર્મો તને અહીં લાવ્યા છે, માટે તું તેણીની સાથે લગ્ન કર.'

[શહેરમાં દાખલ થએલી ઉંબરરાણાની સવારી પૈકી રાણાનું શરીર ઉંબરાના થડ ઊપરના ચીરાએલાં છોડીયાં જેવું કાઠી ગએલું હતું. તેના ઊપર છત્ર ધરનાર માણસના કાન સડીને સૂપડા સરખા થઈ ગએલા હતા. તેને ચામર વીંઝનારની આંગળીઓ કોઢથી ઘોળી થએલી હતી. ખવાઈ ગએલા નાકને લીધે ઘોઘરા સ્વરવાળો તેનો છડીદાર હતો. આવા ઠાઠ સાથે ઉંબરરાણો એક ખચ્ચર પર બેઠેલો હતો. વળી તે સાતસો કોઠિયાઓના પરિવારમાં, જેમ મૂળ તો કાળા અને વળી દાઝી ગએલા બાવળિયાઓના ઝુંડમાં દાઝી ગએલો આંબો દેખાય, તેવો તે દેખાતો હતો. વળી તે રાણાના પરિવાર પૈકી કેટલાક ટૂંટાં, ઠૂંઠાં, ખોડા, ક્ષીણ, અસવાળા, ખાંસીવાળા, દાદરવાળા અને અંગ, ઉપાંગ વગરના હતા. કેટલાકના મોં ઊપર માખીઓ બણુબણુતી હતી, તો કેટલાકના મોંમાંથી લાળ ટપકી રહી હતી, કેટલાકના શરીર ઊપર ચાંદાં પડી ગયા હતા, તો કેટલાકના માથામાંથી વાળ જ નાશ પામી ગયા હતા.

પોતાના રાજાને રાજકન્યા મળવાના ઉમંગમાં આનંદ પામેલા તે સાતસો કોઠિયાઓ ચૌટામાં ચાલતા શોરબકોર કરી રહેલા હતા. આ લોકોને જોવાને માટે હબરો લોકો એકઠા થઈ ગયા અને આશ્ચર્યચકિત થઈ વિચારવા લાગ્યા

કે: ‘અરે! આ તે શો ઉત્પાત છે!’ તે લોકોને જોઈ ઢોરો ભડકીને નાસવા લાગ્યાં, અને કૂતરાંઓ ભસવા લાગ્યાં (જૂઓ ચિત્ર ૫). તે લોકો ઊપર ફિટકાર-ધિક્કાર-વરસાવતાં લોકો તેમને પૂછવા લાગ્યાં કે: ‘અરે! તમે કોણ છો? ભૂત છો, પ્રેત છો કે પિશાચ છો?’

ઉત્તરમાં રોગીઓ - કોઢિયાઓ - કહેવા લાગ્યા કે: ‘અમે ભૂત, પ્રેત કે પિશાચ નથી, પરંતુ તમારા રાજની જે સ્વરૂપવાન રાજકુંવરી છે, તેણીનું લગ્ન અમારા રાણાની સાથે થવાનું હોવાથી, અમે તેમની જાનમાં જઈએ છીએ.’ આવું કૌતુક જોવા માટે શહેરનાં લોકો પણ તેઓની સાથે ચાલ્યા, અને જ્યાં પ્રજાપાલ રાજ રાજસભા ભરી ખેડેલ છે, ત્યાં ઉંઝરરાણાની સાથે સાથે આવી પહોંચ્યા.]

પ્રજાપાલ રાજાએ જ્યારે આ પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે, ઉંઝરરાણાએ કહ્યું કે: ‘હે રાજા! તમારે આવું અયુક્ત વચન ના બોલવું જોઈએ; કારણ કે કાગડાની ઠોકમાં રત્ન-જડિત સોનાની માળા કોણ નાંખે? એક તો, હું પૂર્વે ઉપાર્જન કરેલા દુષ્ટકર્મ લોગવી રહ્યો છું, અને વાળી પાછો જાણી જોઈને આ રાજકુંવરીને ભવ કેમ બગાડું. તેથી હે રાજા! તમારે મને જો કન્યા આપવી જ હોય તો મારા લાયક કોઈકે દાસીની અથવા નાયિકાની પુત્રી આપો. નહિ-તર, તમારું કલ્યાણ થાઓ.’

રાજાએ કહ્યું કે: ‘તમે કહો છો તે હું સમજું છું. પરંતુ આ કન્યા માત્ર પોતાના કર્મને જ માને છે. માટે તેણીના કર્મે તમારી જ પતિ તરીકે હું પસંદગી કરું છું.’

આવી રીતે તે પોતાના કર્મોનું ફલ ભોગવશે, તેમાં અમારો શો દોષ ?

તે સાંભળીને તે મયણાસુંદરી એકદમ ઊભી થઈ, અને જાણે તે પોતાના હાથથી જ વિવાહલક્ષ્મીને સાધતી હોય નહિ; તેમ તેણીએ ઉંઘરાણાનો હાથ પકડ્યો—ઉંઘરાણાની સાથે પોતાનો હસ્તમેળાપ પોતાના હાથે જ કર્યો; અને ઉંઘરાણાની ડાબી બાજુએ આવી ઊભી રહી. આ પ્રમાણે કરતી વખતે, સામંતો, મંત્રિઓ તથા અંતઃપુરની સ્ત્રીઓએ તેણીને ઘણું સમજાવવા માડ્યું, તો પણ શરદ્દૂર્ણિમાના ચંદ્રસરખા મુખવાળી તે મયણાસુંદરી બોલી કે: ‘મારો આ જ પતિ હો.’

હવે તે વખતે અરે! આ કેવું અઘટિત થયું! એમ વિચારી એક બાજુ તેણીનો મામો, બીજી બાજુ રાણી રૂપ-સુંદરી તથા એક બાજુ તેણીનો પરિવાર રડવા લાગ્યો. પરંતુ પત્થર હૃદયવાળો અને ક્રોધથી અંધ થએલો પ્રબળરાજા રાજા પોતાના નિશ્ચયથી પાછો હઠ્યો નહિ; અને તત્કાલે જાણનારી મયણાસુંદરી પણ પોતાના સત્ત્વથી જરાએ ચલિત થઈ નહિ.

પછી મયણાસુંદરીને ખચ્ચર ઊપર બેસાડી ઉંઘરાણો પોતાના ઉતારે ચાલ્યો. તે વખતે નગરજનો બોલવા લાગ્યા કે: ‘આ અત્યંત અયુક્ત થયું છે.’ વળી, કોઈકે કહેવા લાગ્યો કે: ‘આ રાજાને ધિક્કાર છે કે જેણે આવું અયુક્ત કાર્ય કર્યું છે.’ બીજાઓ વળી કહેવા લાગ્યા કે: ‘આ પુત્રી જ અત્યંત દુર્વિનીત થઈ માટે તેણીને ધિક્કાર છે. કેટલાક તેણીની માતાને નિંદવા લાગ્યા. કેટલાક તેણીના અધ્યાપક-પંડિત-ને નિંદવા લાગ્યા. કેટલાક ભાગ્યની નિંદા કરવા લાગ્યા. વળી, કેટલાક જૈનધર્મની પણ નિંદા કરવા લાગ્યા.

આ પ્રમાણે જૂદી જૂદી રીતની નિંદા સાંભળવા છતાં, પણ ધર્મના મર્મને સારી રીતે જાણતી એવી તે મયણા-સુંદરી; મનમાં જરાપણ સંકોચ લાગ્યા વગર, આનંદિત મુખકમલ વાળી થઈને, ઉંખરરાણાની સાથે જવા તૈયાર થઈ ગઈ.

આ પ્રમાણે બનાવ બનતાં ઉંખરરાણાએ વાસ્તવિક રીતે રાજી થવું જોઈએ, તેના બદલે તે ઉદાસ થયો. પરંતુ તેના પરિવારરૂપ સાતસો કોઠિયાઓ તેો રાજકુમારીને, પોતાના રાણાની સાથે ઊભી રહેલી જોઈ ખૂબ આનંદિત થઈ ગયા. પછી અત્યંત આનંદિત થએલા તથા લક્ષિતવંત એવા તે કોઠિયાઓએ પોતાના રાણાના લગ્ન સંબંધી કાર્યો કર્યાં.

હવે રાજાએ સુરસુંદરીના લગ્ન માટે ઉપાધ્યાય-જ્યોતિષી-ને યોલાવી ઉત્તમ લગ્ન પૂછ્યું. ત્યારે તેણે કહ્યું કે: 'હે રાજા! આજે પણ ઉત્તમ દિવસ અને શુભ લગ્ન છે; પરંતુ ઉત્તમોત્તમ લગ્ન તેો જ્યારે મયણાએ ઉંખરરાણાનો હસ્ત ગ્રહણ કર્યો ત્યારે ગયું.'

પછી રાજાએ કહ્યું કે: 'ઠીક ઠીક! તે લગ્નનો પ્રભાવ તેો મેં જાણ્યો. હું તેો મારી આ પુત્રીનું હમણાં જ લગ્ન કરીશ.'

રાજા તરફથી હુકમ થતાં જ મંત્રિઓએ ક્ષણમાત્રમાં જ લગ્નની તૈયારીઓ કરવા માંડી. તે આ રીતે:

ઠેકાણે ઠેકાણે તોરણો સહિત પતાકા - ધજાઓ ઉડી રહી હતી. વાજિત્રોના ગંભીર અવાજ થઈ રહ્યા હતા. મનોહર નૃત્ય કરનારી નાયિકાઓનો સમૂહ નાચ કરી રહ્યો

હતો. સુભટો જ્ય જ્ય શબ્દો બોલી રહ્યા હતા. રેશમી કપડાંથી માંડવો શણગારેલો હતો. લોકોને ફૂર, કપૂર અને તંબોલ છૂટથી વહેંચવા માંડ્યા હતા. સુવાસણ સ્ત્રીઓ ધવલ મંગલ ગાવા લાગી. વડીલ સ્ત્રીઓ લગ્નવિધિ બતાવવા લાગી હતી. ચાચક લોકોને ઉત્તમ દાન આપવા માંડ્યું હતું. સ્વજનોનું તથા સુવાસણોનું સન્માન કરવા માંડ્યું હતું. નગારાંઓના અવાજથી ઘણા લોકો લગ્ન મહોત્સવ બોવા એકઠા થયા હતા. નગરના તથા દેશના સર્વ લોકોના હૃદયો આનંદમાં મગ્ન થઈ ગયા હતા. સુરસુંદરીને સુંદર વસ્ત્રાભૂષણોથી શણગારવામાં આવી. તેમ જ અરિદમન કુમારને પણ શણગારવામાં આવ્યો. હસ્તમેલાપ માટે બાંધેલા સુંદર મંડપમાં બંનેનો હસ્તમેલાપ કરાવવામાં આવ્યો. પ્રજાપાલ રાજાએ કરમોચન વખતે પુષ્કળ દાન દીધું.

આ પ્રમાણે લગ્નવિધિ પતી ગયા પછી, પ્રજાપાલ રાજાએ આપેલા હાથી, ઘોડા સહિત, જ્યારે અરિદમન કુમાર સુરસુંદરી સહિત ઉજ્જયિનીથી નીકળીને, અહિંછત્રા તરફ જવાને રવાના થયો ત્યારે, સર્વ લોકો બોલવા લાગ્યા કે: 'આ બંનેનો સરખેસરખો સંયોગ થયો છે. આ સુરસુંદરીને પણ ધન્યવાદ ઘટે છે કે જેણીને આવો સુંદર વર મલ્યો છે.' કેટલાક લોકો રાજાની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. કેટલાક વરની, તો કેટલાક કન્યાની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. કેટલાક તેણીને ભણાવનાર ઉપાધ્યાયની, તો કેટલાક શૈવધર્મની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા.

આવી રીતે સુરસુંદરીનું બહુમાન અને મયણાસુંદરીને પડેલી વિટંબના બેઈને, લોકો શૈવધર્મની પ્રશંસા અને જૈનધર્મ-શાસન-ની નિંદા કરવા લાગ્યા.

પોતાના આવાસમાં રહેલા ઉંબરરાણાએ રાત્રિના તે મયણાસુંદરીને કહ્યું કે: ‘ હે ભ્રૂ ! તું સાંભળ: રાજાએ આ કાર્ય અયુક્ત કર્યું છે, તો પણ હજી કાંઈ બગડી ગયું નથી. માટે ઉંડો વિચાર કરીને સુખનો રસ્તો શોધી કહાડ. મારા જેવા કોઠિયાની સોબતથી તારી કંચન જેવી કાયા પણ બગડી જશે. હું પોતે જ તારા ભલાની ખાતર કહુ છું કે હજી પણ તારા લાયક વર શોધી કહાડ, અને તેની સાથે લગ્ન કરીને તારો મનુષ્ય અવતાર સફલ કર. કારણ કે, હું પણ આ કોઠિયાઓના સંસર્ગથી કોઠવાળો થયો છું.’

ઉંબરરાણાના આવા શબ્દો સાંભળીને મયણાસુંદરીને હૃદયમાં ઘણો આઘાત થયો. તેણીની બંને આંખોમાં આંસુ ઉભરાઈ આવ્યાં. બંને આંખોમાંથી પડતાં આંસુઓથી કલુષિત સુખવાળી એવી તે મયણા એકદમ પોતાના પતિના ચરણમાં મસ્તક રાખી બોલી કે: ‘ હે સ્વામી ! આપે મને ખીજી સર્વ આજ્ઞાઓ ફરમાવવી, પરંતુ મારા હૃદયને આઘાત લાગે તેવું આ વચન ફરીથી બોલવું નહિ.’

‘ પહેલાં તો આ સ્ત્રી અવતાર જ કેવો અશુદ્ધ છે, અને તે વળી જ્યારે શીલ રહિત થાય ત્યારે તો, તે સડી ગએલી કાંજી સમાન લેખાય છે. સ્ત્રીઓનું શીલ જ ઉત્તમ આભૂષણ છે, સ્ત્રીઓનું સર્વસ્વ શીલ જ છે; સ્ત્રીઓને શીલ જીવિત સમાન છે, શીલ જેવું ઉત્તમ ખીજું કાંઈ જ નથી. તેથી હે સ્વામી ! મારા મૃત્યુ પર્યંત આપ જ મને શરણુ રૂપ છો, ખીજો કોઈપણ નથી. ખીજું ગમે તે થાઓ, પરંતુ આ વાત તો આપે નિશ્ચયથી જાણવી.

આવી રીતે અતિ નિશ્ચલ એવી મયણાના દૃઢ સત્ત્વની પરીક્ષા માટે સૂર્ય એકદમ ઉદયાચલના શિખર પર ચડ્યો. અર્થાત્ સૂર્યોદય થયો. તે વખતે મયણાના કહેવાથી સવારમાં, તે ઉંખરણો તેણીની સાથે તરત જ શ્રીઋષભદેવ પ્રભુના દેરાસરે પહોંચ્યો.

પ્રભુ દર્શનના આનંદથી પુલકિત-રોમાંચિત-થએલા બને જણાએ જિનેશ્વરદેવને નમસ્કાર કર્યા. પછી જિન-ધર્મમાં નિપુણ-જાણકાર-એવી મયણાસુંદરીએ આ પ્રમાણે પ્રભુની સ્તુતિ કરી :

“ ભક્તિના સમૂહથી આનંદિત થએલા એવા ઈંદ્રાના સમૂહથી વંદન કરાએલા ચરણોવાળા, એવા હે પ્રથમ જિનેન્દ્રચંદ્ર ! ચંદ્ર સરખી ઉજ્જવલ એવી કીર્તિના સમૂહથી ભરેલાં છે ત્રણે ભુવનો જેઓએ એવા કષાયોરૂપી દુશ્મનોને મારી હઠાવવામાં શૂરવીર, સૂર્યની માફક અજ્ઞાનરૂપી અંધકારનું હરણ કરનાર એવા હે દેવ !, વળી દેવો, અસુરો અને ખેચરોથી સેવાએલા છે જેઓ એવા, વળી, સેવા માટે આવેલા અભિમાનરહિત એવા રાજાઓએ જેઓના ચરણકમલોમાં કર્યાં છે પ્રણામ એવા, સમુદ્રની માફક સમતારૂપી અમૃતના રહેઠાણુ સમાન, દેવોના ગુરુ ઝૂહસ્પતિએ જ ગાયો છે ગુણોનો પ્રકાશ જેમનો એવા, સંયમ અને શીલરૂપી ગુણોએ કરીને કાંસાના જેવા ઉજ્જવલ એવા, લીલામાત્રમાં જ કરેલી છે મોહની અવગણના જેમણે એવા, પોતાની અવગણના કરનાર પ્રાણીઓ પર પણ જેમણે જરાએ ક્રોધ નથી કર્યો એવા, શ્રાવકલોકોના હૃદયમાં ઉત્પન્ન કર્યો છે આનં-

હનો સમૂહ જેમણે એવા, લામંડલથી શોભી રહ્યા છે એવા હે શ્રીઋષભદેવ પ્રભુ ! અમારા પર સ્વામીપણું ધારણ કરીને અમારા હુઃખરૂપી દાવાનલ દૂર કરો. (શ્રીપાલના અર્થમાં મારા પતિ-સ્વામી-ને ઉત્પન્ન થએલ કોઠરૂપી બળતરાનું હુઃખ દૂર કરો.) આવા ગુણોવાળા ત્રણે ભુવનમાં સૂર્યસમાન, વળી ત્રણે જગતના વિજયની લક્ષ્મીનું પાલન કરનારા, કામદેવના શત્રુ સમાન અને મોક્ષ ગતિમાં ગએલા એવા હે શ્રીઋષભદેવ પ્રભુ ! મારા મનના મનોરથ પૂર્ણ કરો (શ્લેષાર્થ- મયણાનું હિત કરનારા એવા હે પ્રભુ ! મારા પતિ શ્રીપાલના મનોવાંછિત પૂર્ણ કરો.) ”

આ પ્રમાણે સમાધિમાં લીન થએલી મયણાસુંદરી જેવી પ્રભુની સ્તુતિ કરે છે, તેવામાં પ્રભુના હાથમાં રહેલા બીજોરા સહિત પ્રભુના કંઠમાંની ઉત્તમ કૂલોની માળા ઉછળી. તે વખતે મયણાસુંદરીના કહેવાથી ઉંબરરાણાએ તે બીજોરાનું ફલ લીધું, અને મયણાસુંદરીએ આનંદ યુક્ત હૃદયથી તે કૂલોની માળા ગ્રહણ કરી. પછી તે બોલી કે: ‘ હે સ્વામી ! આપણા શરીરનો રોગ હવે દૂર થશે, કારણ કે આ બનાવ શ્રીજિનેશ્વર પ્રભુ (ના અધિષ્ઠાયકો) એ કરેલી કૃપાને સૂચવનારો છે. ’

પછી તે મયણાસુંદરી, પોતાના પતિ સહિત શ્રી મુનિ-ચંદ્ર નામના ગુરુ મહારાજ પાસે પહોંચી. ત્યાં પહોંચીને પ્રમુદિત મનવાળી મયણાસુંદરી ભક્તિપૂર્વક ગુરુ મહારાજના ચરણમાં

x ‘ શ્રીપાલ રાસ ’માં આ બંને વસ્તુઓ ઉંબરરાણાએ લીધી એમ જણાવ્યું છે.

નમી. તે વખતે જીવ માત્ર પર કંઈલાવાળા એવા તે ગુરુ મહારાજ જલસહિત મેઘ જેવા ગંભીર અવાજથી શ્રોતાઓને આ પ્રમાણે ધર્મનાં ફલનો ઉપદેશ દેતા હતા.

“ હે ભવિકજનો ! ચોરાશી લાખ જીવાયોનિવાળા આ સંસારમાં મોટા પુણ્યના યોગે પ્રાણીઓ મનુષ્ય ભવ, ઉત્તમ એવા શ્રાવકકુલમાં જનમ, સુંદર રૂપ, સારું ભાગ્ય, આરોગ્યમય શરીર, લાંબું આયુષ્ય, લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ તથા મોટી કીર્તિ મેળવે છે. ”

આ પ્રમાણે ધર્મનો ઉપદેશ દીધા પછી, પ્રથમના પરિચયવાળી મયણાસુંદરીને ગુરુએ પૂછ્યું કે: ‘ હે વત્સ ! આ ઉત્તમ લક્ષણોવાળો પુણ્યવાન પુરુષરત્ન કોણ છે ? ’

મયણાસુંદરીએ આંખમાં આંસુ લાવીને પોતાનું સર્વ વૃત્તાંત કહ્યું; અને વિનંતી કરીને યોલી કે: ‘ હે ભગવન્ ! મને બીજું કંઈ પણ દુઃખ નથી; પરંતુ મને એક જ દુઃખ છે કે આ તત્ત્વને નહિ સમજનારા અજ્ઞાની લોકો જૈન ધર્મની નિંદા કરે છે, અને શૈવધર્મની પ્રશંસા કરે છે. માટે હે પ્રભુ ! મારા ઊપર કૃપા કરીને કોઈક ઉપાય બતાવો કે જેથી આ મારા પતિનો દુષ્ટ વ્યાધિ નાશ પામે; અને સાથેને સાથે લોકાપવાહ પણ ફર થાય. ’

ગુરુએ કહ્યું કે: ‘ હે ભદ્રે ! જૈનસાધુને સાવધ-પાપકારી એવાં વૈદક, વિદ્યા, મંત્ર અથવા તંત્ર, કાંઈપણ કહેવું કહ્યે નહિ. તો પણ શ્રીજિનેશ્વરદેવોએ કરમાવેલો નવપદની આરાધના રૂપ એક પાપરહિત ઉપાય છે, કે જે આ લોક અને પરલોકના સુખોના મૂલ રૂપ છે: ૧ અરિહંત,

૨ સિદ્ધ, ૩ આચાર્ય, ૪ ઉપાધ્યાય, ૫ સાધુ, ૬ દર્શન, ૭ જ્ઞાન, ૮ ચારિત્ર અને ૯ તપ. આ નવે પદો પરમ તત્ત્વરૂપ છે. આ નવપદ વગરનો બીજો કોઈ પણ પરમાર્થ નથી. કારણ કે આ નવપદોમાં સઘળા જિનશાસનનો સાર છે. જેઓ સિદ્ધ થયા છે, સિદ્ધ થાય છે અને હવે પછી સિદ્ધ થશે, તે બધા નવપદના ધ્યાનથી જ બાણુવા. આ નવપદમાંથી એકેક પદની પરમલક્ષિતથી આરાધના કરીને, અનેક જીવો ત્રણે જગતના સ્વામીપણાને પામ્યા છે. આ નવપદોથી સિદ્ધ થએલું આ જે સિદ્ધચક્ર છે, તેનો ઉદ્ધાર પૂર્વાચાર્યોએ આ પ્રમાણે બતાવેલો છે.

૩ શ્રીસિદ્ધચક્ર યંત્રોદ્ધાર

૧૩૭

ગાગન એટલે 'હ' અક્ષરની યંત્રના મધ્યભાગમાં સ્થાપના કરવી. તેને 'અ' અક્ષરની કલિકાયુક્ત કરવો. પછી તે 'હ' કારને ઊપર અને નીચે 'ર' કાર યુક્ત કરવો. એટલે 'હ્' થયો. તે 'હ્' ને નાદ એટલે અર્ધચંદ્રાકાર અને બિંદુકલા સહિત કરવો. એટલે 'અહ્' શબ્દ થયો. પછી તેને પશુવ એટલે 'ૐ' કાર તથા બીજ એટલે 'હ્રી' કાર યુક્ત કરવું. પછી તેને અંતમાં સ્વરયુક્ત કરવું. આવી રીતે પીઠ લખીને તેને ફરતું ગોળવલય કરવું. તે વલયને ફરતી આઠ કમલની પાંખડીઓ કરવી. હવે તે આઠ પાંખડીઓ પૈકી ચાર દિશાઓ તરફની ચાર પાંખડીઓમાં પશુવ એટલે 'ૐ' કાર, તથા માયા એટલે 'હ્રી' કારથી માંડીને 'સ્વાહા' સુધીના બહુવચનાંત એવા સિદ્ધાદિકૌનું ધ્યાન ધરવું. જેમકે 'ૐ હ્રી સિદ્ધેભ્યઃ સ્વાહા' આ વાક્ય પૂર્વ દિશા તરફની પાંખડીમાં લખવું. એમ અનુક્રમે બાકીના વાક્યો (ૐ હ્રી આચાર્યેભ્યઃ સ્વાહા, ૐ હ્રી ઉપાધ્યાયેભ્યઃ સ્વાહા, ૐ હ્રી સર્વસાધુભ્યઃ સ્વાહા) બાકીની ત્રણ દિશામાં લખવા. તેવી જ રીતે 'દર્શન' વગેરે ચાર પદો ચાર વિદિશાઓમાં લખવા (પહેલું વલય).

આ પહેલા વલયને કરતું સોળ પાંખડીઓવાળું બીજું વલય મંડલાકારે આલેખવું. તે સોળ પાંખડીઓ પૈકીની એકાંતરિત પાંખડીઓમાં—આઠ દિશાઓ તરફની આઠ પાંખડીઓમાં—અનાહત બીજ સહિત અનુક્રમે ‘અ, ક, ચ, ટ, ત, પ, ય અને શ’ એ આઠ વર્ગોના અક્ષરો લખવા. એટલે તેમાં પહેલા વર્ગના સોલ અક્ષરો—સ્વરો, ક આદિક પાંચ વર્ગોના, દરેકના પાંચ પાંચ અક્ષરો—વ્યંજનો, તથા છેલ્લા બે વર્ગના—ચ અને શ વર્ગના ચાર ચાર અક્ષરો જાણવા. બાકી રહેલી આઠ પાંખડીઓમાં ‘ૐ નમો અરિહંતાણુ’ રૂપ આઠે પરમેષિટપદો આલેખવાં (બીજું વલય).

ત્રીજા વલયમાં પણ આઠ અનાહતો ‘ૐ’કાર આલેખવા—વળી તે બેબેની વચ્ચે બે બે લબ્ધિપદો આલેખવાં. એવી રીતે પહેલી પંક્તિની આઠે પાંખડીઓમાં સોળ લબ્ધિપદો; બીજી પંક્તિની આઠે પાંખડીઓમાં સોળ લબ્ધિપદો, અને ત્રીજી પંક્તિની આઠે પાંખડીઓમાં પણ સોળ લબ્ધિપદો આલેખવાં. આવી રીતે તેજસ્વી એવાં અડતાલીસે લબ્ધિપદોનું ધ્યાન ધરવું. હવે તે અડતાલીસે લબ્ધિપદોને પણ એટલે ‘ૐ’કાર તથા બીજ એટલે ‘હ્રી’કાર તથા અહ્’ એ ત્રણે પદો સહિત. ‘નમો જિણાણુ’ એટલે ‘ઙ્હ્રી અહ્’ નમો જિણાણુ’ ઇત્યાદિકરૂપ અડતાલીશ લબ્ધિપદોની સંખ્યા બરાબર તેના જાણકાર ગુરુઓ પાસેથી જાણવી. x (ત્રીજું વલય).

x આ લબ્ધિપદોનું વિસ્તૃત વર્ણન ‘શ્રીસૂરિમંત્રકલ્પસંદોહ’ માં આપેલું છે. મૂલ્ય ત્રીસ રૂપિયા. —સારાલાઈ નવાબ

આ ઉપર કહેલા વલયોને શુદ્ધ ઉન્નવલ વર્ણવાળા માયાબીજ એટલે 'હ્રીં' કારના ત્રણ આંટા ચારે તરફ વીંટીને, ચોથી અડધી રેખાના છેડે 'ક્રોં' અક્ષર લખવો, અને તેની પરિધિપર-તેને ફરતા-આઠ ગુરુપાદુકાઓ આલેખવી. આ આઠ ગુરુપાદુકાઓ આ પ્રમાણે બહુવી:

૧ અરિહંતોની, ૨ સિદ્ધોની, ૩ આચાર્યોની, ૪ ગુરુની, ૫ પરમગુરુની, ૬ અદ્વૈતગુરુની, ૭ અનંતગુરુની અને ૮ અનંતાનંત ગુરુની. આ પ્રમાણે આઠ ગુરુપાદુકાઓ 'ૐ હ્રીં' સાથે આલેખવી. એટલે કે: ૧ 'ૐ હ્રીં અહ-ત્પાદુકાભ્યો નમઃ', ૨ ૐ હ્રીં સિદ્ધપાદુકાભ્યો નમઃ, ૩ ૐ હ્રીં આચાર્ય પાદુકાભ્યો નમઃ, ૪ ૐ હ્રીં ગુરુ પાદુકાભ્યો નમઃ, ૫ ૐ હ્રીં પરમગુરુ પાદુકાભ્યો નમઃ, ૬ ૐ હ્રીં અદ્વૈતગુરુ પાદુકાભ્યો નમઃ, ૭ ૐ હ્રીં અનંતગુરુ પાદુકાભ્યો નમઃ, અને ૮ ૐ હ્રીં અનંતાનંત ગુરુ પાદુકાભ્યો નમઃ આ રીતે અનુક્રમે આ આઠ પાદુકાઓ આલેખવી.

પછી ડાબી અને જમણી-બંને બાજુથી-રેખાઓને મેળવીને, તેનો કલશનો આકાર કરીને, તેનું અમૃતમંડલની માફક ધ્યાન ધરવું. વળી તે કલશનો આકાર કેવો કરવો? તો કે પૂર્વ વગેરે દિશાઓમાં અને અગ્નિ વગેરે વિદિશાઓમાં અનુક્રમે ૧ જયા, ૨ વિજયા, ૨ જયંતી, ૪ અપરાજિતા અને ૧ જંભા, ૨ થંભા, ૩ મોહા અને ૪ અંધા વગેરેનું આલેખન કરેલું છે તેવો. વળી, તે કલશાકાર ઉપર શ્રીવિભલેશ્વર આદિક ચક્ષો-અધિષ્ઠાચક્રો તથા

શ્રીચક્રેશ્વરીઃ આદિક દેવીઓના મંત્રપદોનું ધ્યાન ગુરુ મુખથી જાણીને કરવું. અર્થાત્ ' ઐ હ્રીં શ્રીવિમલસ્વામિને નમઃ ' વગેરે અધિષ્ઠાયક દેવો તથા દેવીઓનાં નામો કલશાકારની ઊપરના ભાગમાં આલેખવાં.

વળી, રોહિણી વગેરે સોળ વિદ્યાદેવીઓ: ૧ રોહિણી, ૨ પ્રસન્નિ, ૩ વજ્રશંખલા, ૪ વજ્રાંકુશી, ૫ અપ્રતિચક્રા, ૬ પુરુષદત્તા, ૭ કાલી, ૮ મહાકાલી, ૯ ગૌરી, ૧૦ ગાંધારી, ૧૧ સર્વાશ્વ-મહાજ્વાલા, ૧૨ માનવી, ૧૩ વૈરોટયા, ૧૪ અરઘુપ્તા, ૧૫ માનસી અને ૧૬ મહામાનસી.

વળી, ગોમુખ વગેરે ચોવીશ શાસનદેવો: ૧ ગોમુખ, ૨ મહાયજ્ઞ, ૩ ત્રિમુખ, ૪ યજ્ઞેશ, ૫ તુંબરુ, ૬ કુસુમ, ૭ માતંગ, ૮ વિજય, ૯ અજિત, ૧૦ બ્રહ્મા, ૧૧ મનુજ, ૧૨ સુરકુમાર, ૧૩ ષણ્ડમુખ, ૧૪ પાતાલ, ૧૫ કિન્નર, ૧૬ ગરુડ, ૧૭ ગંધર્વ, ૧૮ ચક્ષેંદ્ર, ૧૯ કુબેર, ૨૦ વરુણ, ૨૧ બ્રહ્મકુટી, ૨૨ ગોમેધ, ૨૩ પાર્શ્વ અને ૨૪ માતંગ યજ્ઞ. (જૂઓ ચિત્ર ૮ થી ૩૧).

વળી, ચક્રેશ્વરી વગેરે ચોવીશ શાસનદેવીઓ: ૧ ચક્રેશ્વરી, ૨ અજિતા, ૩ દુરિતારી, ૪ કાલી, ૫ મહાકાલી, ૬ (શ્યામા) અરઘુપ્તા, ૭ શાંતા, ૮ જ્વાલા, ૯ સુતાસ્કિા, ૧૦ અશોકા, ૧૧ શ્રીવત્સા, ૧૨ ચંડા, ૧૩ (વિજિતા) વિજયા, ૧૪ અંકુશા, ૧૫ (કંદર્પા) પન્નગા, ૧૬ નિર્વાણી,

૧ શ્રી ચક્રેશ્વરીદેવીના સ્તોત્રો તથા મંત્રો માટે જૂઓ ' શ્રીભૈરવ પદ્માવતી કલ્પ ' નામનો ગ્રંથ. મૂલ્ય ત્રીસ રૂપિયા.

૧૭ અચ્યુતા, ૧૮ ધારિણી, ૧૯ વૈરોટયા, ૨૦ (નરહતા) અચ્યુખ્તા, ૨૧ ગાંધારી, ૨૨ અંબિકા, ૨૩ પદ્માવતી અને ૨૪ સિદ્ધાધિકા (જૂઓ ચિત્ર ૩૨ થી ૫૫).

ઉપર જાણાવેલી વિદ્યાદેવીઓ, શાસનદેવો તથા શાસન-દેવીઓ વડે સેવાએલ છે ડાખું અને જમણું પડખું એવો તે યંત્ર આલેખવો. એટલે કે કલશાકારની જમણી તથા ડાખી બાજુએ સોળ વિદ્યાદેવીઓ, ચોવીશ શાસનદેવો અને ચોવીશ શાસનદેવીઓના નામો ફરતાં લખવાં.

વળી, તે યંત્ર કેવો કરવો ? તે કલશના મૂલમાં ‘ ૐ આદિત્યાય નમઃ ’ વગેરે નવગ્રહોના નામો લખવાં (નવ-ગ્રહના ચિત્રો માટે જૂઓ ચિત્ર ૫૬ થી ૬૪). વળી, તે કલશના કંઠ પ્રદેશમાં ‘ ૐ નૈસર્ગકાય નમઃ ’ આ પ્રમાણે નવે નિધાનના નામો લખવાં. આ નવે નિધાનના નામો આ પ્રમાણે છે: ૧ નૈસર્ગ, ૨ પાંડુક, ૩ પિંગલ, ૪ સર્વરત્ન, ૫ મહાપદ્મ, ૬ કાલ, ૭ મહાકાલ, ૮ માણુવક અને ૯ સરવાય. વળી, તેની ચાર દિશાઓમાં ૧ કુમુદ, ૨ અંજન, ૩ વામન, અને ૪ પુષ્પદંત વગેરે ચાર પ્રતિહારો આલેખવા. ચાર વિદિશાઓમાં ૧ માનભદ્ર, ૨ કપિલ, ૩ પિંગલ અને ૪ પૂર્ણભદ્ર વગેરે વીરોની સ્થાપના કરવી.

વળી, આ યંત્રમંડલને દશ દિક્પાલોથી તથા ક્ષેત્ર-પાલથી સેવાએલું આલેખવું. દશ દિક્પાલો આ પ્રમાણે જાણુવા: ૧ ઈદ્રિ, ૨ અગ્નિ, ૩ યમ, ૪ નૈઋત, ૫ વરુણ, ૬ વાયુ, ૭ કુબેર, ૮ ઈશાન ૯ નાગ, ૧૦ બ્રહ્મા. એટલે કે ‘ ૐ ઈદ્રાય નમઃ ’ એ પ્રમાણે અનુક્રમે આઠ દિશા-

ઓમાં આઠ દિક્પાલોને આલેખવા (દશે દિક્પાલના ચિત્રો માટે જૂઓ ચિત્ર ૬૫ થી ૭૪).

બીપરના ભાગમાં 'ૐ બ્રહ્મણે નમઃ' લખવું, અને નીચેના ભાગમાં 'ૐ નાગાય નમઃ' લખવું. દક્ષિણ તરફના ખૂણામાં 'ૐ ક્ષેત્રપાલાય નમઃ' લખવું. આવી રીતના શ્રીસિદ્ધચક્ર ચંત્રની પૃથ્વીપીઠ પર સ્થાપના કરવી—આલેખવું. (જૂઓ ચિત્ર ૭૫).

(શ્રીસિદ્ધચક્ર ચંત્રની સ્થાપના પૂરી થઈ.)

શ્રીસિદ્ધચક્ર ચંત્રનો મહિમા :

આ સિદ્ધચક્ર ચંત્રની પૂજા કરનાર મનુષ્યોના મનો-વાંછિત પૂર્ણ થાય છે. વળી, આ સિદ્ધચક્ર ચંત્ર વિદ્યાનુવાદ નામના પૂર્વમાંથી ઉદ્ધરેલો છે. આ ચંત્રના પરમાર્થ-રહસ્ય-ને જાણવાવાળાને અણિમાદિક સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. વિમલ અને ઉજ્જવલ એવા આ સિદ્ધચક્ર ચંત્રનું, તપ અને ત્યાગ સહિત; જે માણસ શુકલધ્યાન પૂર્વક ધ્યાન ધરે છે—આરાધના કરે છે—તે માણસ પુષ્કળ કર્મોની નિર્જરા કરે છે. વળી, તે કર્મોની નિર્જરા કરતો કરતો અક્ષયસુખ-મોક્ષસુખ-ને પ્રાપ્ત કરે છે. જેના ધ્યાનથી ઉત્તમોત્તમ મોક્ષસુખની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેના ધ્યાનથી ખીલુ સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય તેમાં તો શી નવાઈ? આ સિદ્ધચક્રને જિને-શ્વરદેવોએ પરમ તત્ત્વરૂપ, પરમ રહસ્યરૂપ, પરમ મંત્રરૂપ, પરમાર્થરૂપ અને પરમ પદરૂપ કહેલું છે.

માટે ત્રણે જગતમાં પ્રસિદ્ધ, આઠે મહા સિદ્ધિઓને આપવાની શક્તિવાળા તથા શુદ્ધ એવા આ સિદ્ધચક્રની

તમે પરમલક્ષિતથી આરાધના કરો. ક્ષમાવાન, દાંત તથા શાંત પુરુષ આ સિદ્ધચક્રની આરાધના કરી શકે છે. અને તેનાથી વિપરીત ગુણવાળો તેની આરાધના કરી શકતો નથી. માટે આની આરાધના કરવાની ઈચ્છાવાળા સાધુ અથવા શ્રાવકે એકાંત શાંતચિત્તે અને નિર્મલ શીલ પાળીને આરાધના કરવી જોઈએ. આની આરાધના કરવાવાળો જો દુષ્ટ ચિત્તવાળો થઈ જાય, તો તેને તે સિદ્ધ થતો નથી, પરંતુ નુકશાનકારક થાય છે.

વળી, શુદ્ધ ચિત્તવાળા એના આરાધકનું જે કોઈ ખોટું ચિંતવે છે, તેનું જ નુકશાન થાય છે. તેટલા જ માટે આ સિદ્ધચક્રની આરાધના આનંદિત મનથી અને શુદ્ધ શીલ સહિત, અને શાસ્ત્રમાં બતાવેલા વિધિપૂર્વક તપશ્ચર્યા સહિત કરવી (જૂઓ ચિત્ર ૭૬).

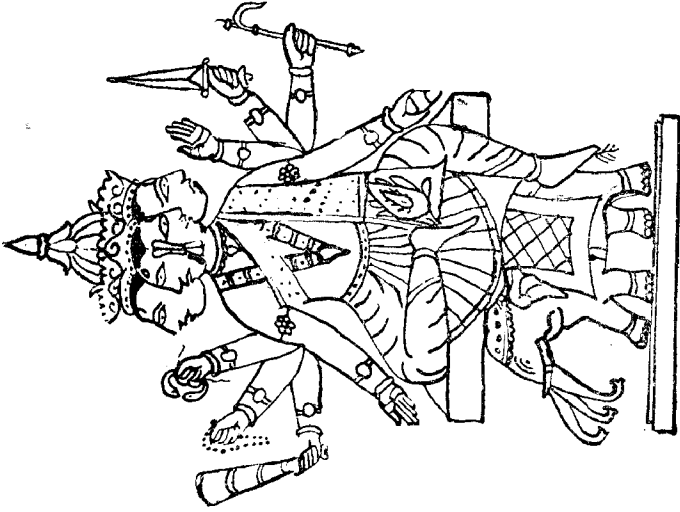
આસો સુદિ આઠમથી (હાલ સાતમથી x) શરૂ કરીને, અષ્ટપ્રકારી પૂજા સહિત આઠ દિવસ સુધી આયંબિલ કરીને તેની આરાધના કરવી. નવમા દિવસે પંચામૃત (૧ હૂધ, ૨ દહીં, ૩ ઘી, ૪ સાકર અને ૫ મધ) થી સિદ્ધચક્રના ચંત્રનું સ્નાન કરીને પૂજન કરવું. આ નવમા દિવસે પણ આયંબિલ કરવું.

આ જ રીતે ચૈત્ર માસમાં પણ આયંબિલની ઓળી કરવી. આ પ્રમાણે ફરી ફરીને નવ ઓળી-એટલે એકયાશી આંબેલ-કરવાથી આ સિદ્ધચક્રની આરાધનાનો તપ પૂરો

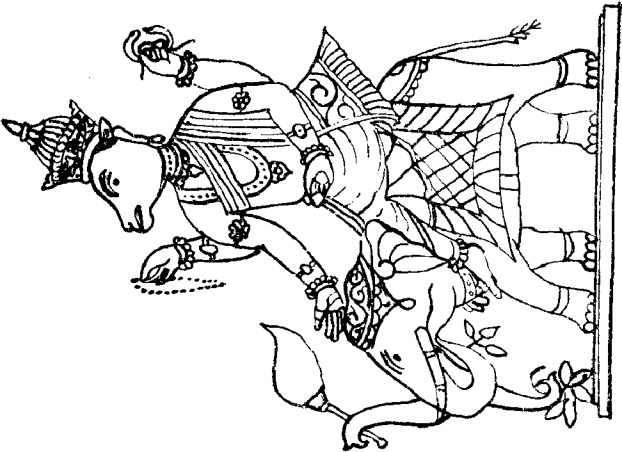
x અત્યારે આસો સુદિ સાતમથી પૂર્ણિમા સુધી અને ચૈત્ર સુદિ સાતમથી પૂર્ણિમા સુધી આયંબિલની ઓળી કરવાનો રીવાજ છે.

થાય છે. આ પ્રમાણેનો તપ વિધિસહિત શુદ્ધ ભાવથી જે પ્રાણી કરે છે; તેને સર્વ દેવ, દાનવ તથા રાજાઓની ઋદ્ધિ પણ દુર્લભ નથી. અર્થાત્ આ સિદ્ધચક્રની આરાધના કરનારની દેવ, દાનવ તથા રાજાઓ પણ સેવા કરે છે.

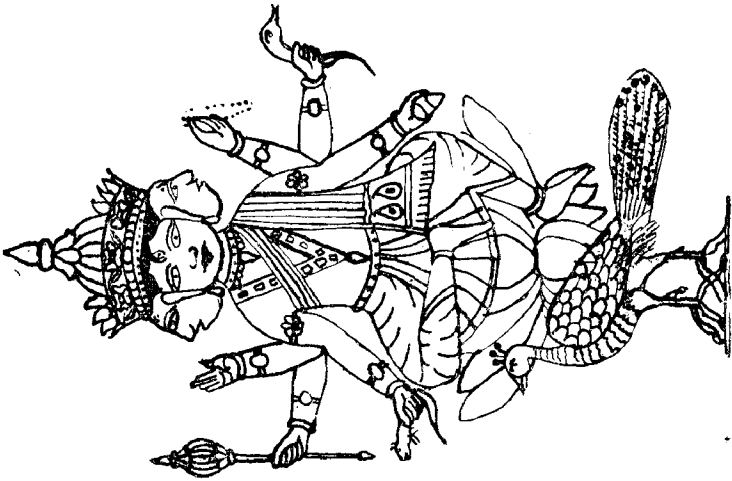
આ પ્રમાણે આરાધના કરીને મનમાં નવપદ્મનું ધ્યાન ધરવું. તપસ્યા પૂર્ણ થએથી, તપનું ઉજ્જ્વલ્યું કરવું. આ તપ પૂર્ણ કરનારનો દુષ્ટ કોઠ, ક્ષય, તાવ તથા ભગંદર વગેરે મોટા રોગો પરાભવ કરતા નથી. વળી, પહેલાં ઉત્પન્ન થએલા હોય તેનો પણ નાશ થાય છે. વળી, તે તપ કરનારનું દાસપણું, વિકલપણું, ગાંડપણું, દુર્ભાગીપણું, અંધાપો, શરીર તથા કુલનું નિદનીકપણું નાશ પામે છે. વળી, તેઓને દુર્ભાગીપણું, વિષકન્યાપણું, કુરંડાપણું, વિધવાપણું, વંધ્યાપણું—વાંઝીયાપણું, મૃતવત્સાપણું કદાપિ પણ પ્રાપ્ત થતું નથી.



चित्र ६ मक्षा यक्षे प्रेक्ष ३४



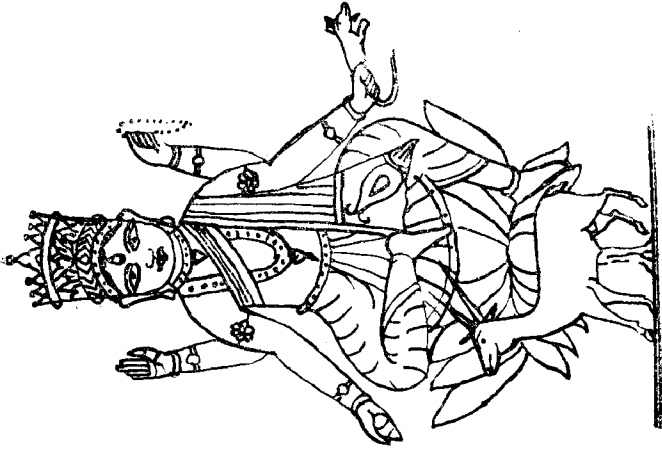
चित्र ७ गोसुप्त यक्षे प्रेक्ष ३४



ચિત્ર ૧૦ નિમ્નમ યક્ષ પ્રભ ૩૪



ચિત્ર ૧૧ યક્ષેશ યક્ષ પ્રભ ૩૪



चित्र १३ ईश्वर यक्ष पृष्ठ ३४



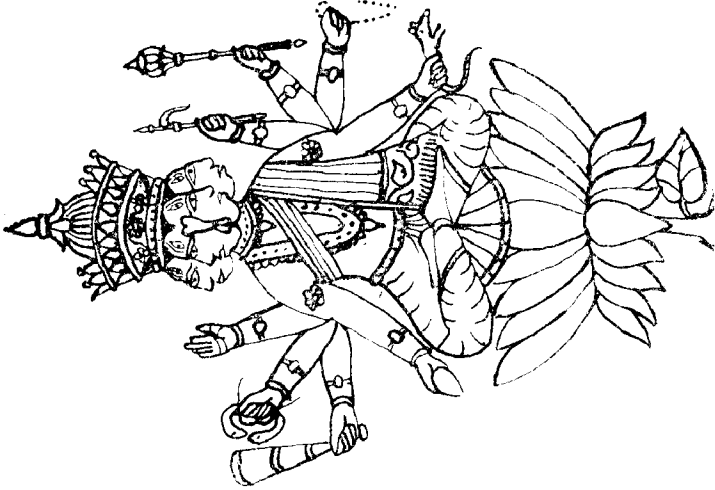
चित्र १२ तुंगरु यक्ष पृष्ठ ३४



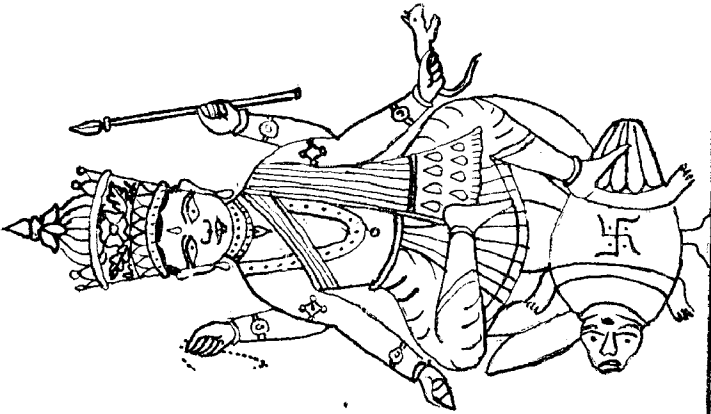
ચિત્ર ૧૫ વિજય યક્ષ પૂંજ ૩૨



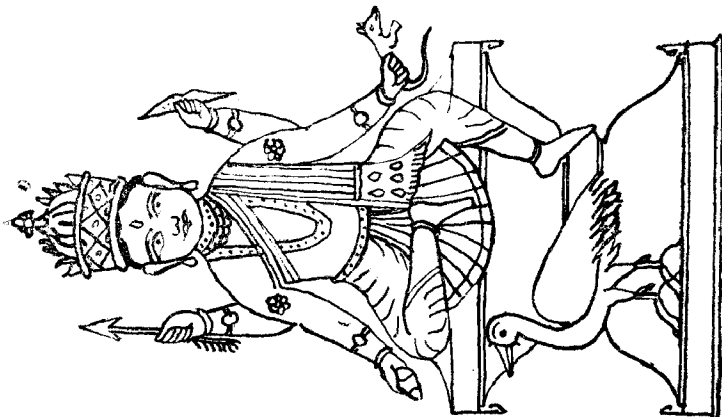
ચિત્ર ૧૪ માતંગ યક્ષ પૂંજ ૩૪



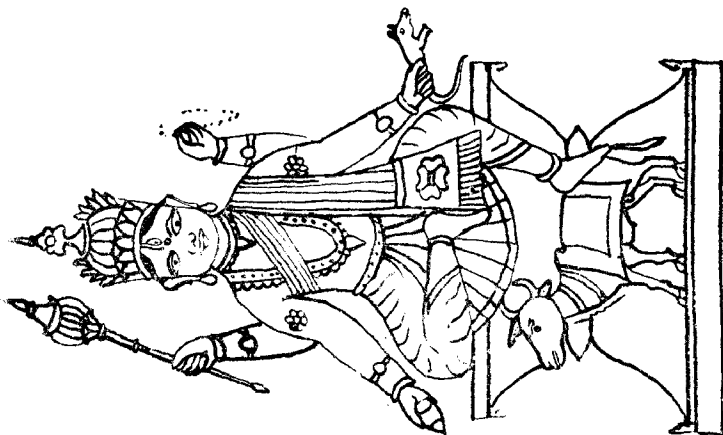
श्री १७ अष्टा यक्ष यक्ष ३१



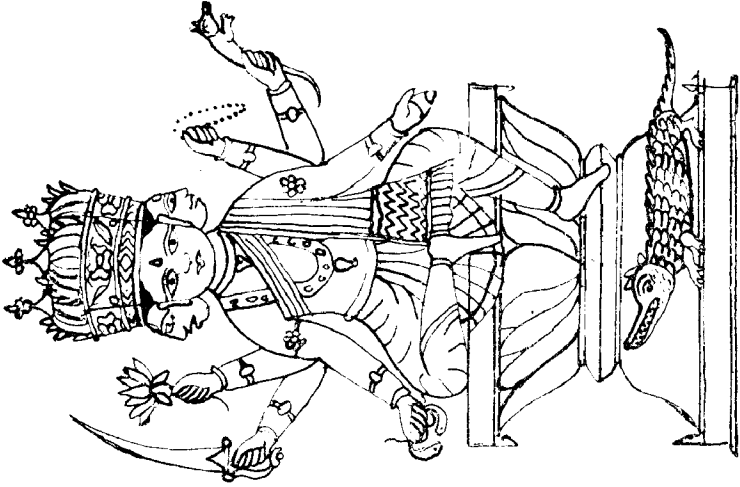
श्री १६ अष्टा यक्ष यक्ष ३१



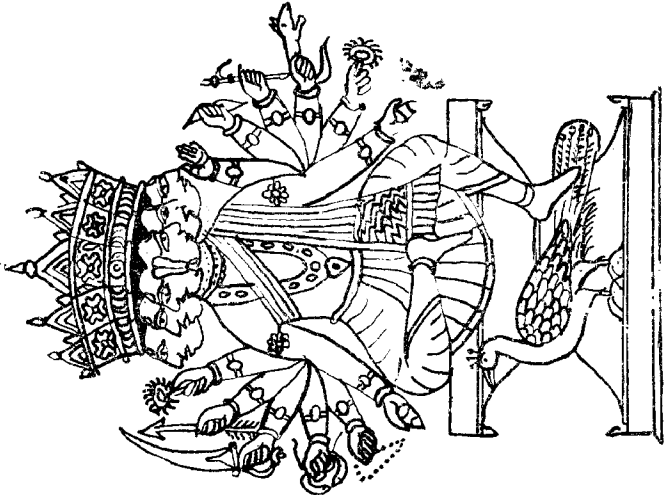
ચિત્ર ૧૯ સુરક્રમાર યજ્ઞ પૃષ્ઠ ૩૪



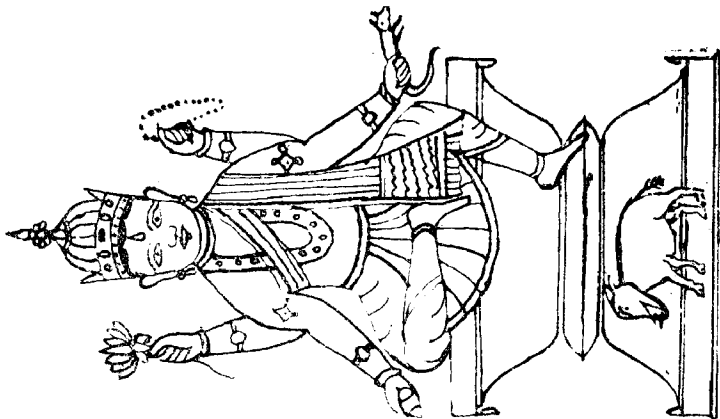
ચિત્ર ૧૮ મહુજ યજ્ઞ પૃષ્ઠ ૩૪



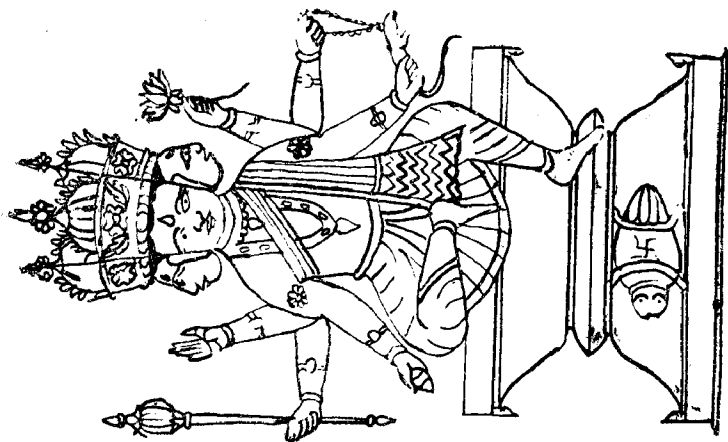
चित्र २१ पाताल यक्ष प्रभु ३४



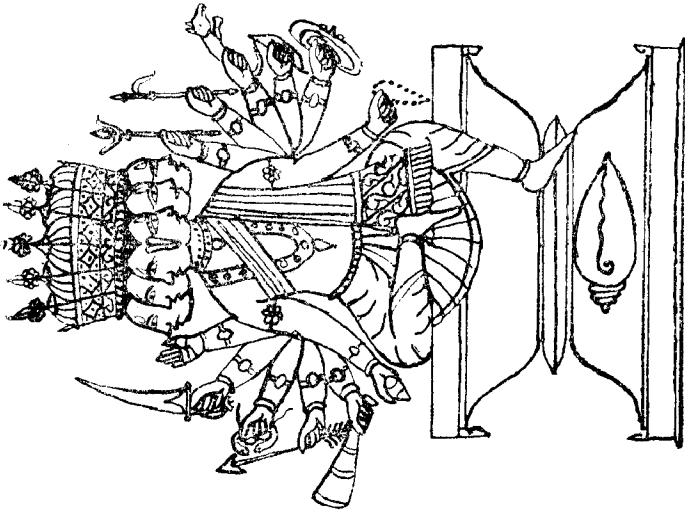
चित्र २० परमेश्वर यक्ष प्रभु ३४



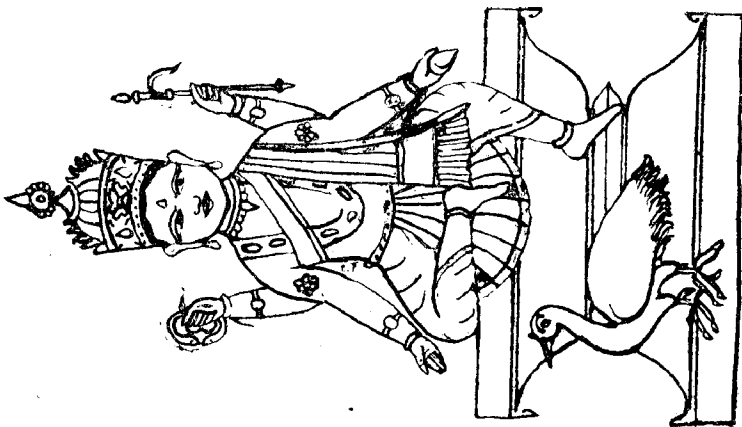
ચિત્ર ૨૩ ગરુડ યક્ષી પૈશ્વ ૩૪



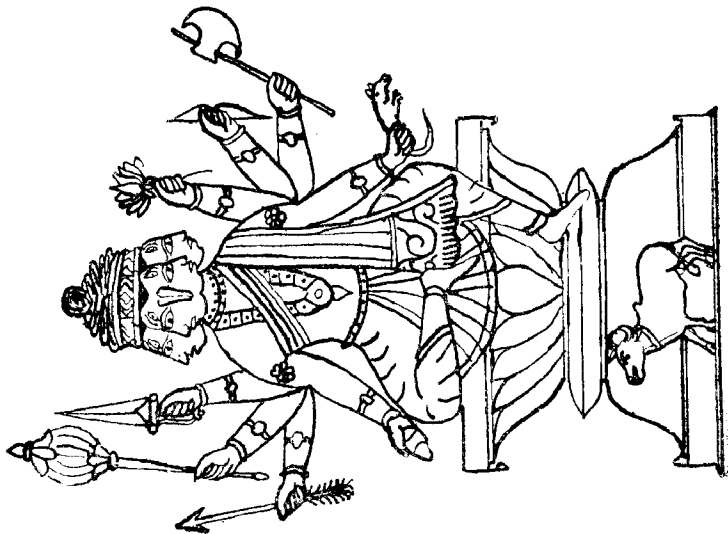
ચિત્ર ૨૨ કિન્નર યક્ષી પૈશ્વ ૩૪



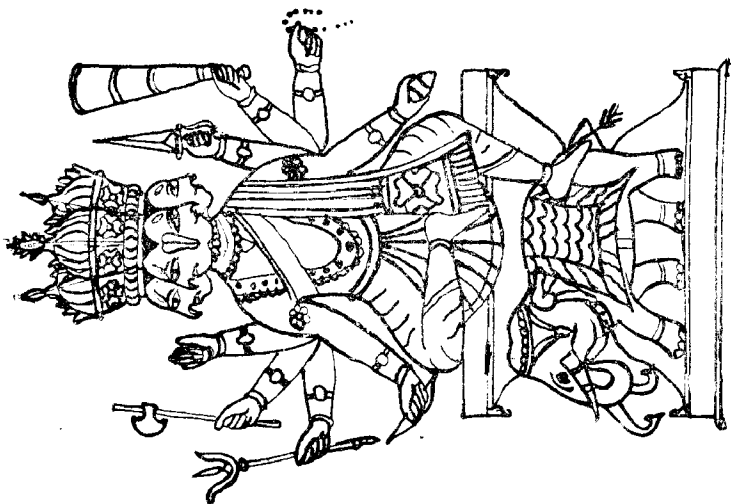
चित्र २५ अक्षय्य यक्ष पृष्ठ ३४



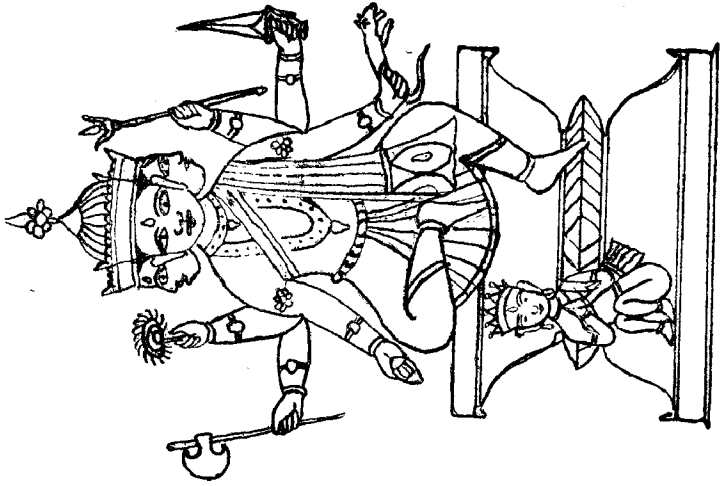
चित्र २४ गंधर्व यक्ष पृष्ठ ३४



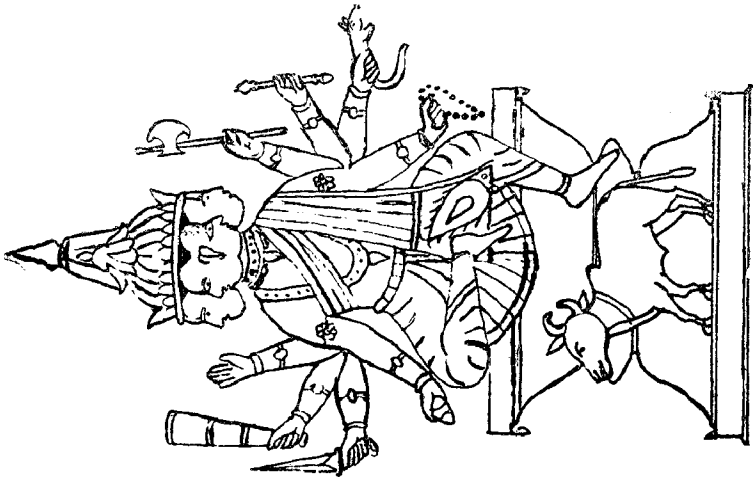
ચિત્ર ૨૭ વરાળી યક્ષ પૈઠ ૩૪



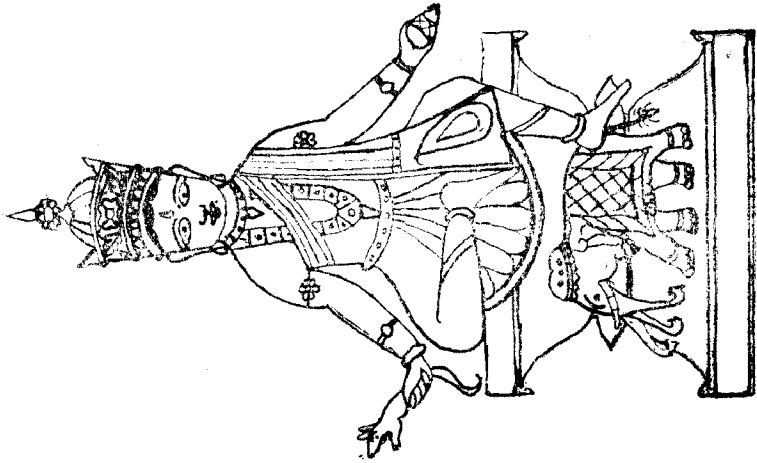
ચિત્ર ૨૬ ક્રોર યક્ષ પૈઠ ૩૪



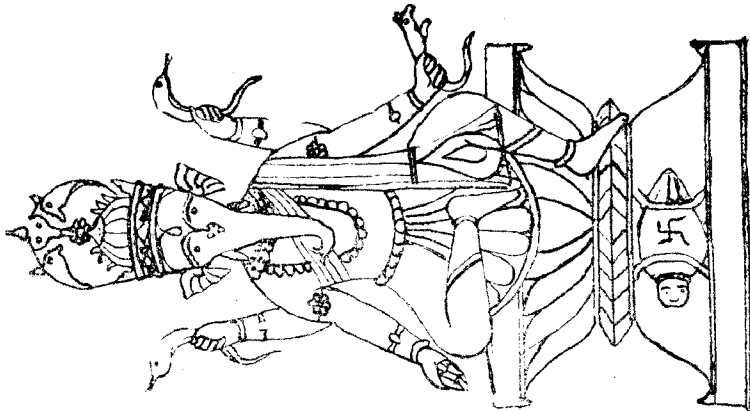
चित्र २८ गोमिथ यक्ष पक्ष ३४



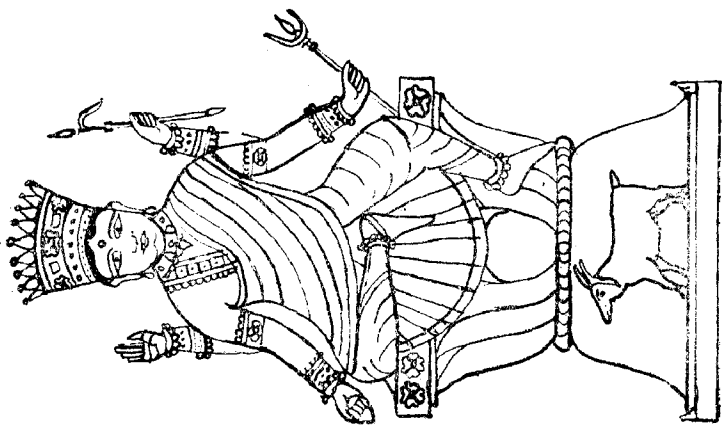
चित्र २८ अश्विनि यक्ष पक्ष ३४



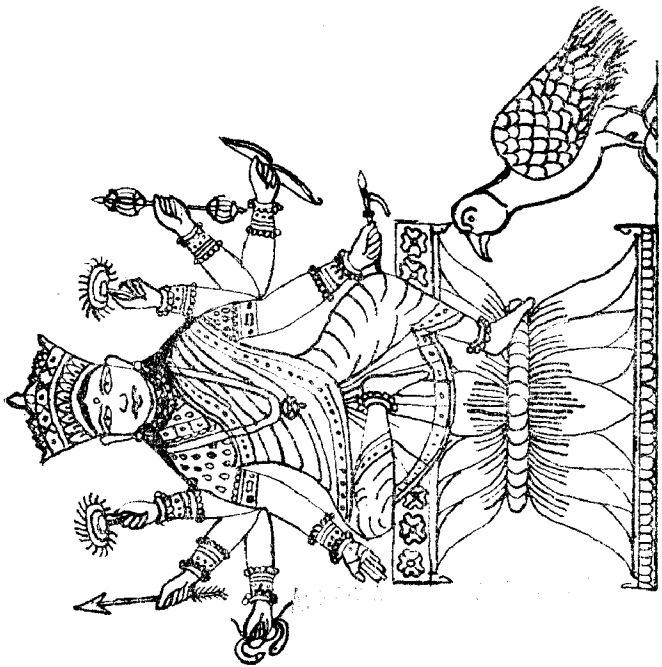
चित्र ३१ मातंग यक्ष पृष्ठ ३४



चित्र ३० पार्श्व यक्ष पृष्ठ ३४



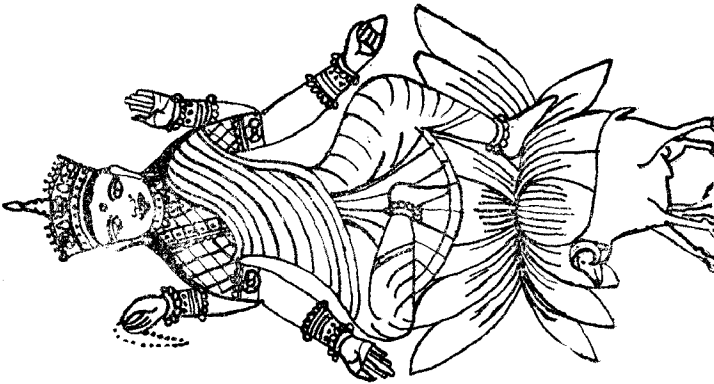
चित्र ३३ अग्निता देवी पृष्ठ ३४



चित्र ३२ यक्ष्मरी देवी पृष्ठ ३४



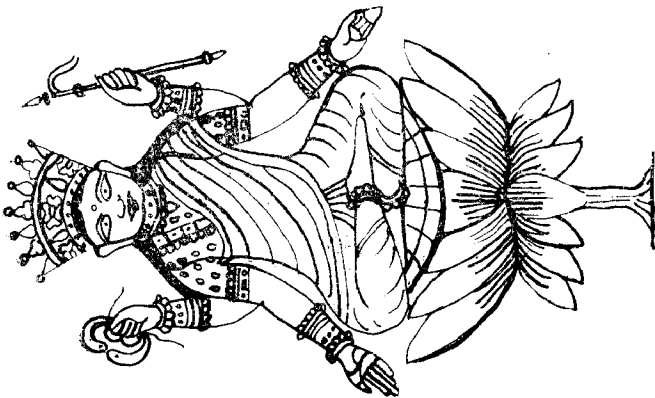
ચિત્ર ૩૫ શ્રીપાલ દેવી પ્રૌઢ ૩૪



ચિત્ર ૩૪ કુરિતારિ દેવી પ્રૌઢ ૩૪



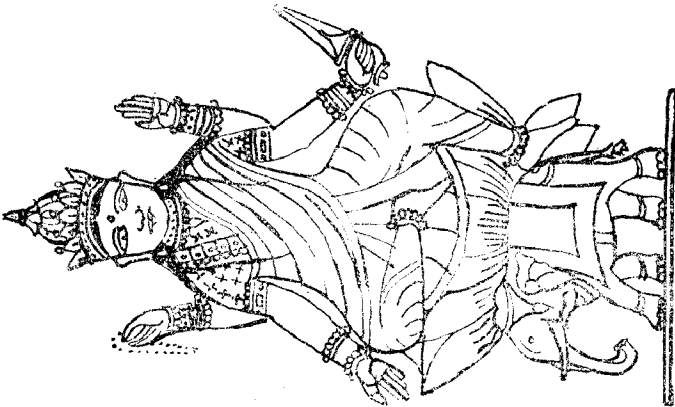
चित्र ३७ (श्यामा) आर्यता देवी पृष्ठ ३४



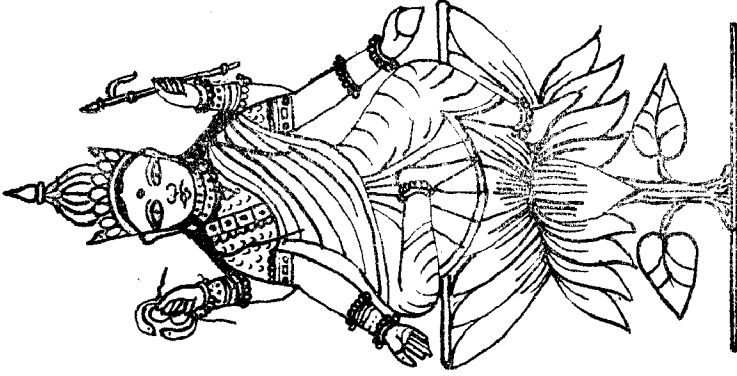
चित्र ३६ महाशाली देवी पृष्ठ ३४



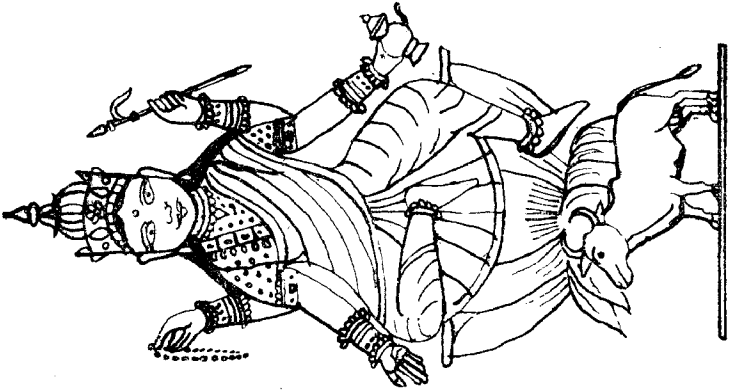
ચિત્ર ૩૯ જવાલા દેવી પૃષ્ઠ ૩૪



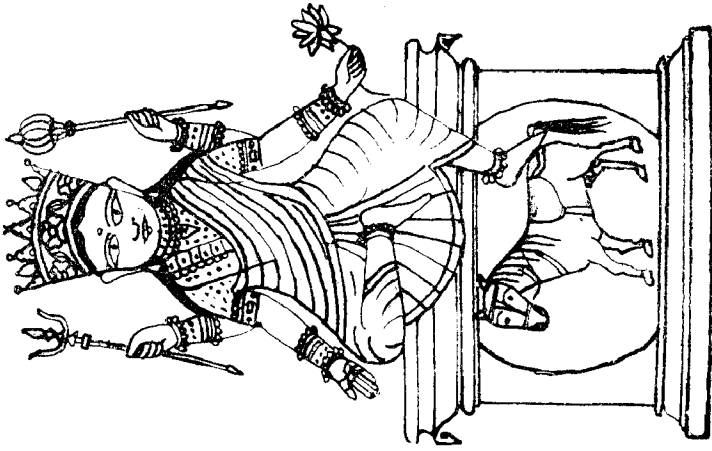
ચિત્ર ૩૮ શાંતા દેવી પૃષ્ઠ ૩૪



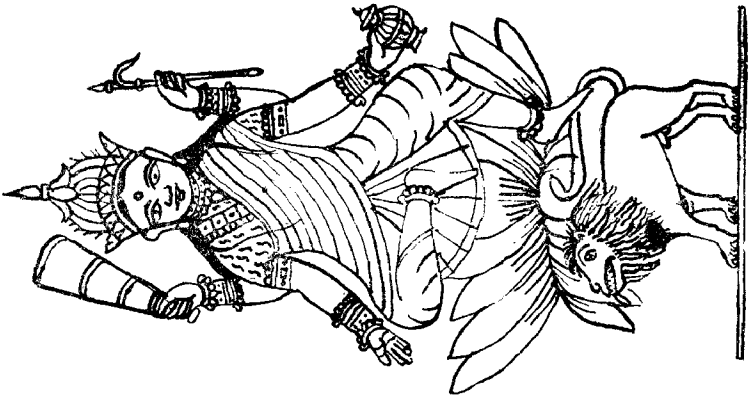
चित्र ४१ अशोभा देवी पृष्ठ ३४



चित्र ४० सुतारा देवी पृष्ठ ३४



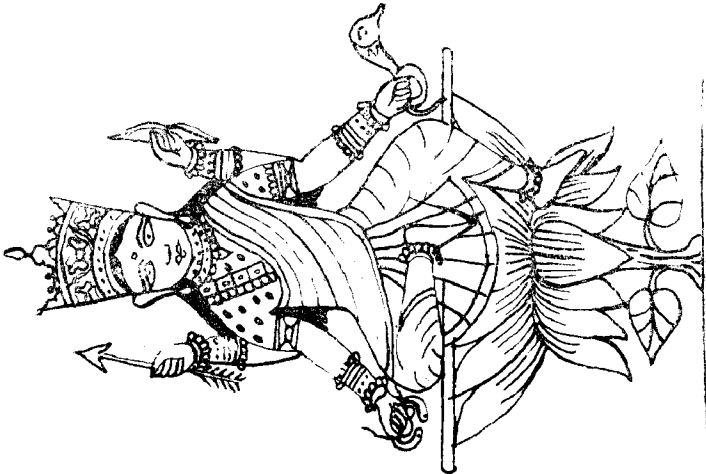
ચિત્ર ૪૩ ચંડા દેવી પૃષ્ઠ ૩૪



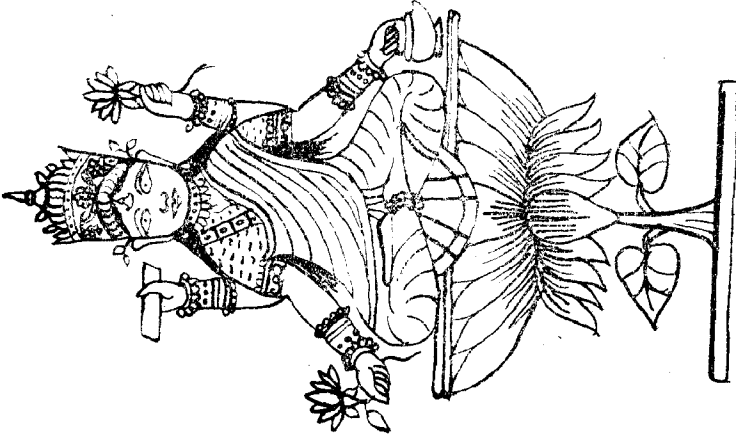
ચિત્ર:૪૨ શ્રીવત્સા દેવી પૃષ્ઠ ૩૪



चित्र ४५ अंशुशा देवी प्रथ ३४



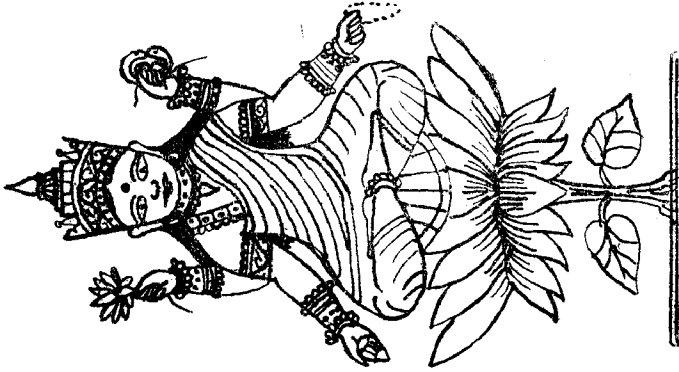
चित्र ४४ (विजिता) विजया देवी प्रथ ३४



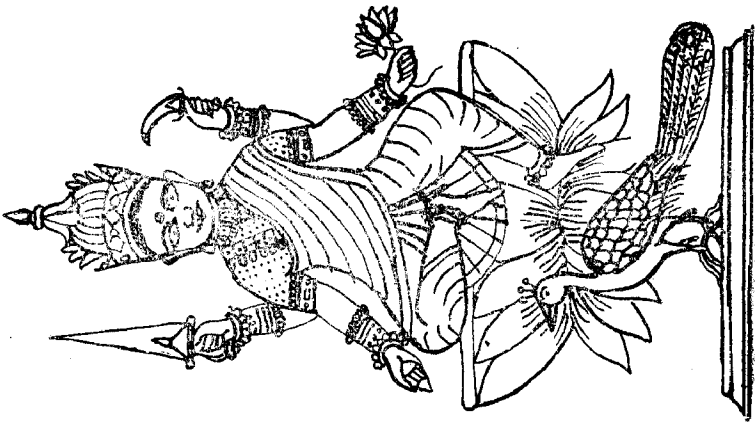
ચિત્ર ૪૭ નિર્વાણી દેવી પૃષ્ઠ ૩૪



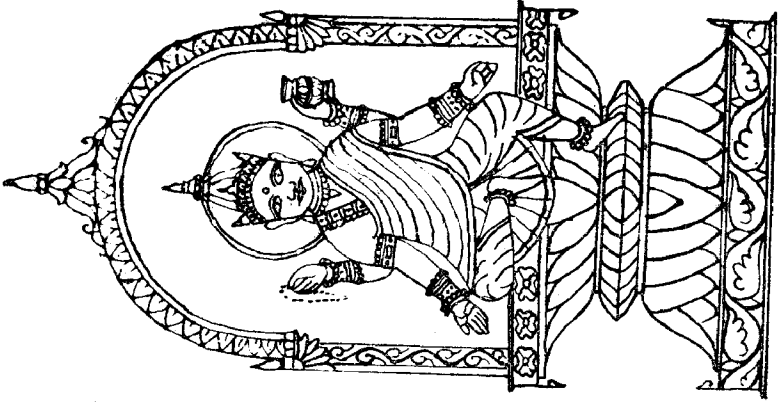
ચિત્ર ૪૬ (ક.દેવ) પત્ન્યા દેવી પૃષ્ઠ ૩૪



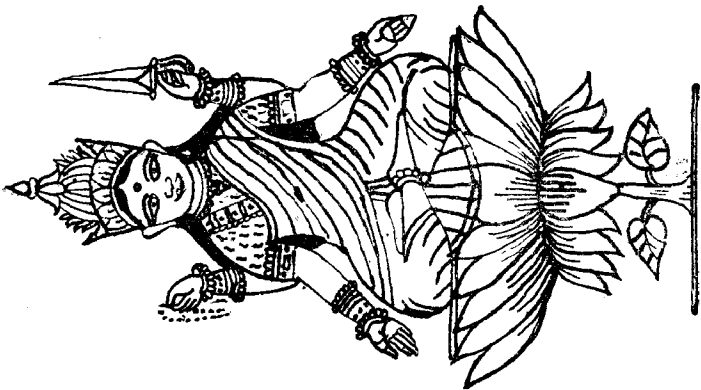
चित्र ४८ धारिणी देवी पृष्ठ ३५



चित्र ४८ अभ्युता (गदा) देवी पृष्ठ ३५



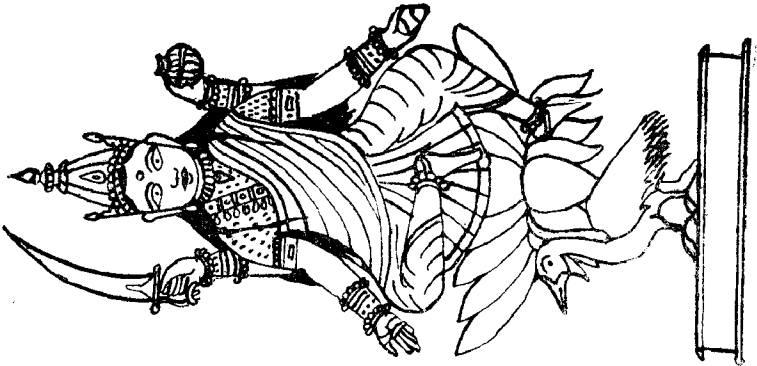
ચિત્ર ૫૧ અમ્બજીમા દેવી પૃષ્ઠ ૩૫



ચિત્ર ૫૦ વૈરોટયા દેવી પૃષ્ઠ ૩૫



चित्र पञ्च अग्निमा देवी पंख उभ



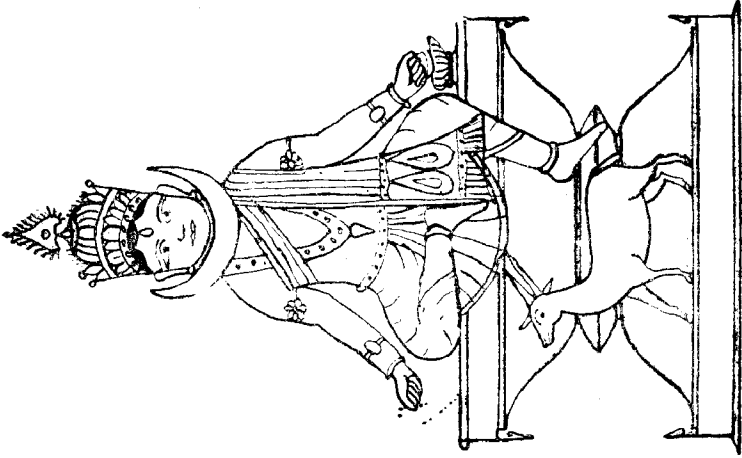
चित्र पर गांधारी देवी पंख उभ



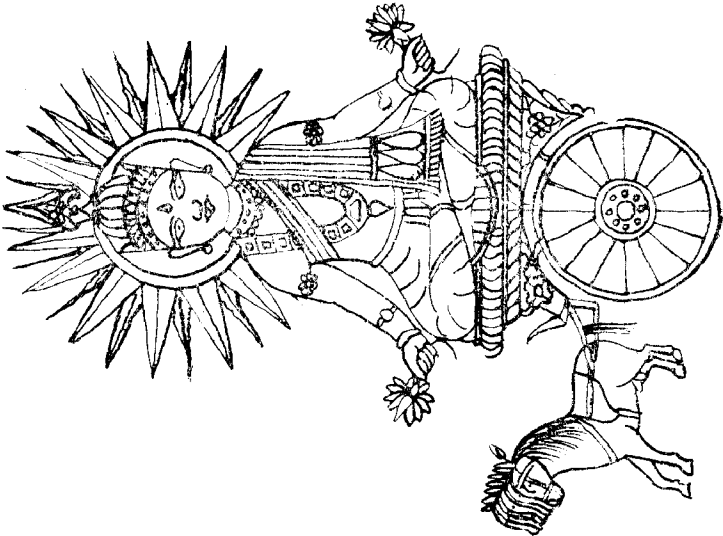
चित्र ५५ सिद्धाचर्या देवा प्रह ३५



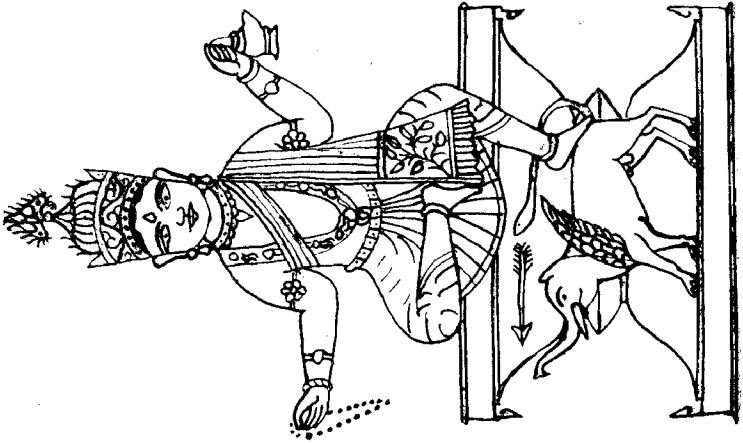
चित्र ५४ पद्मावती देवा प्रह ३५



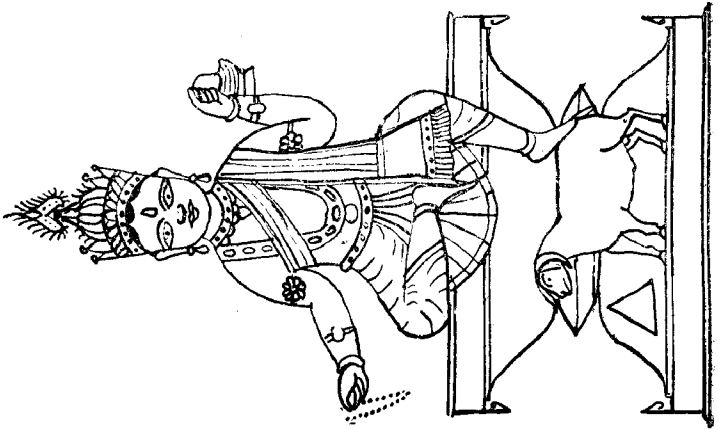
चित्र प७ सोम गृह ३५



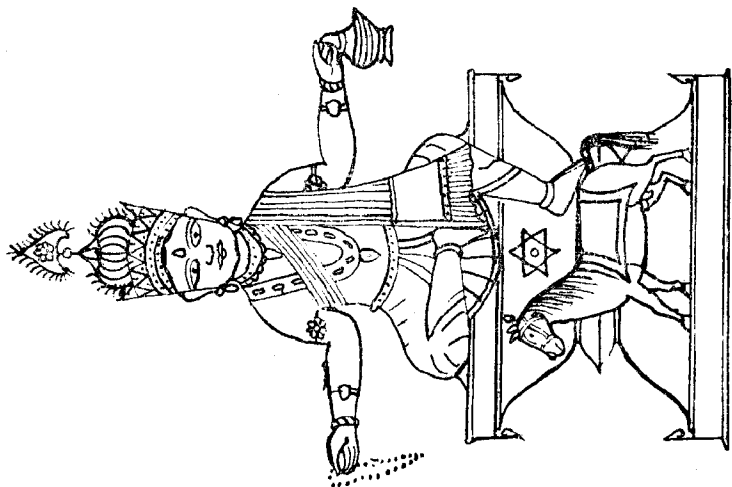
चित्र प६ सूर्य गृह ३५



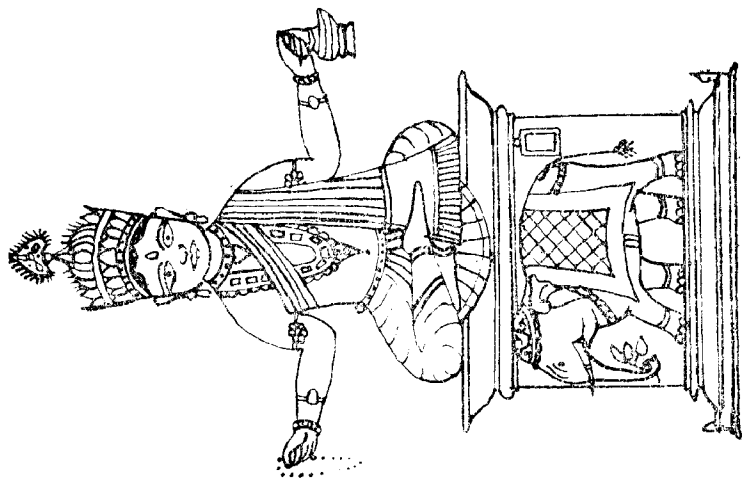
ચિત્ર પદ ભ્રમ પૃષ્ઠ ૩૫



ચિત્ર પદ મંગલ પૃષ્ઠ ૩૫



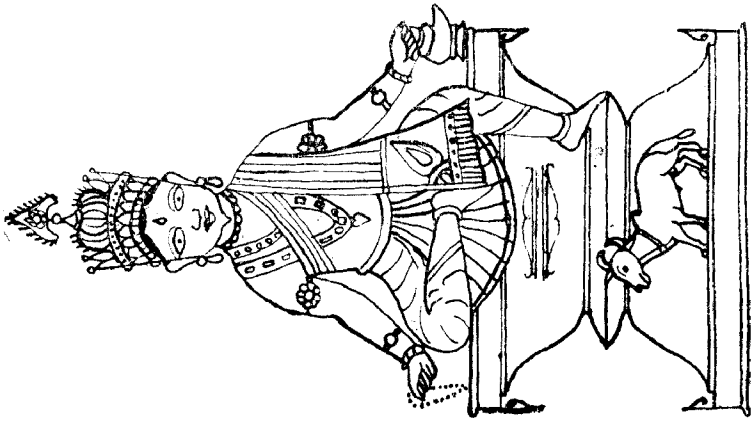
चित्र ६१ शिव प्रथम ३५



चित्र ६० शिव प्रथम ३५



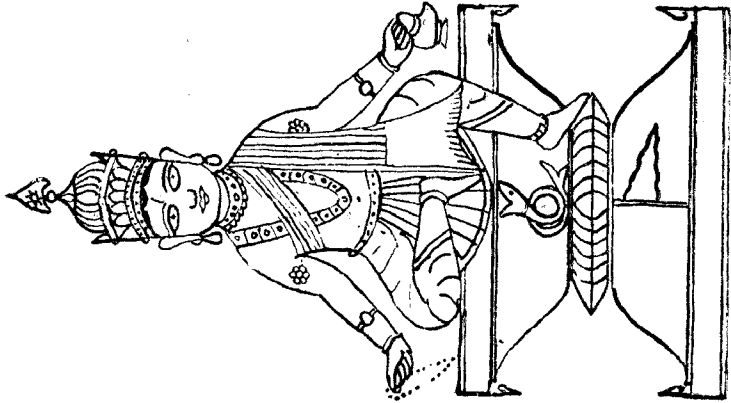
ચિત્ર ૬૩ રાહુ પૃથ્વ ૩૫



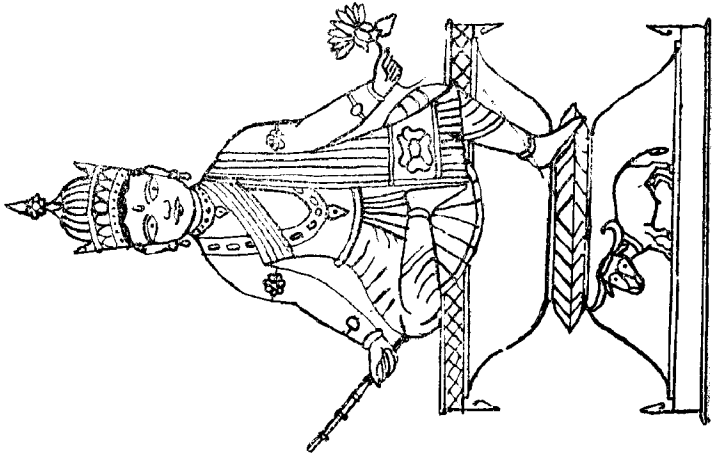
ચિત્ર ૬૨ શનિ પૃથ્વ ૩૫



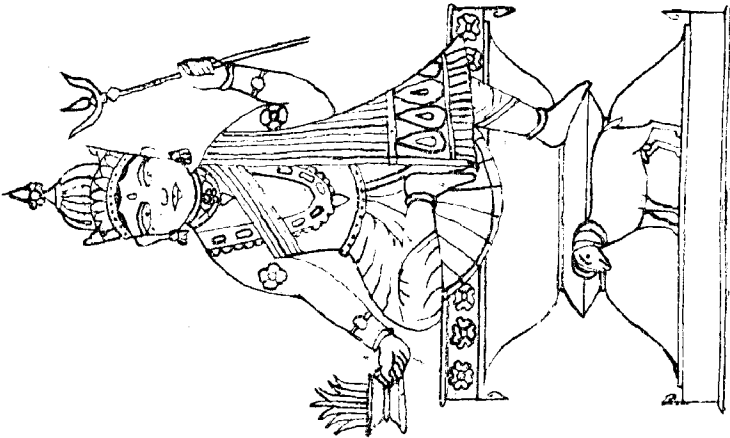
चित्र ६५ शंख गदा धर



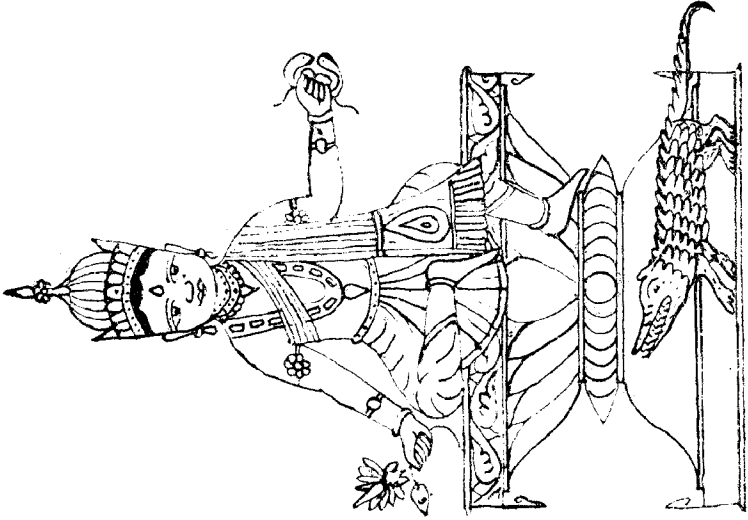
चित्र ६४ शंख धर



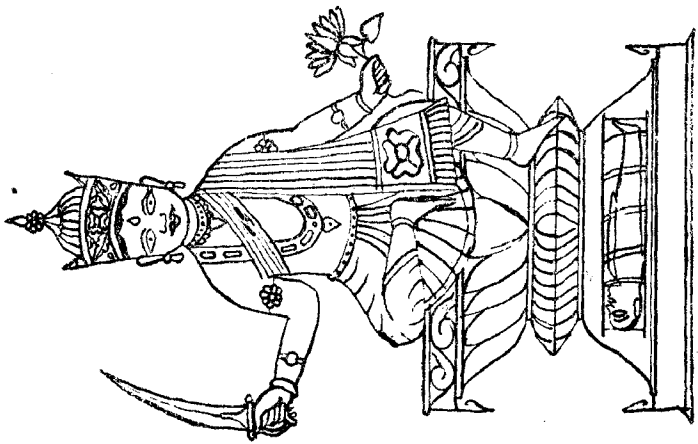
ચિત્ર ૬૭ યમ પેદા ૩૫



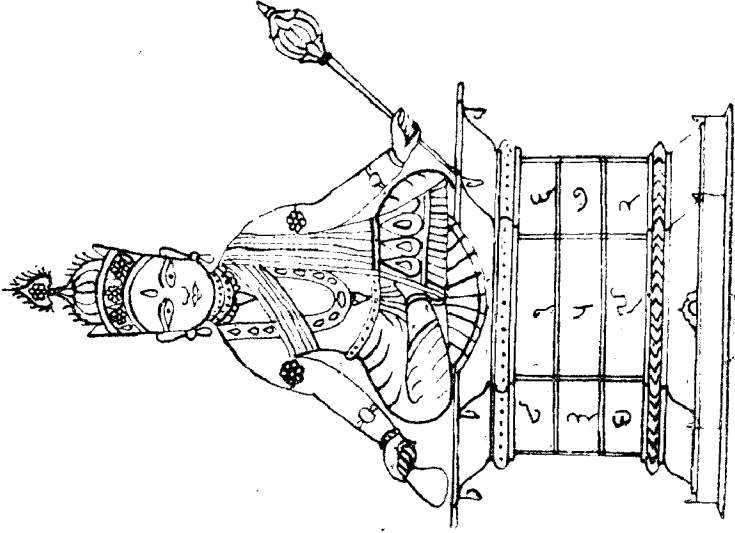
ચિત્ર ૬૬ વ્યગ્રિ પેદા ૩૫



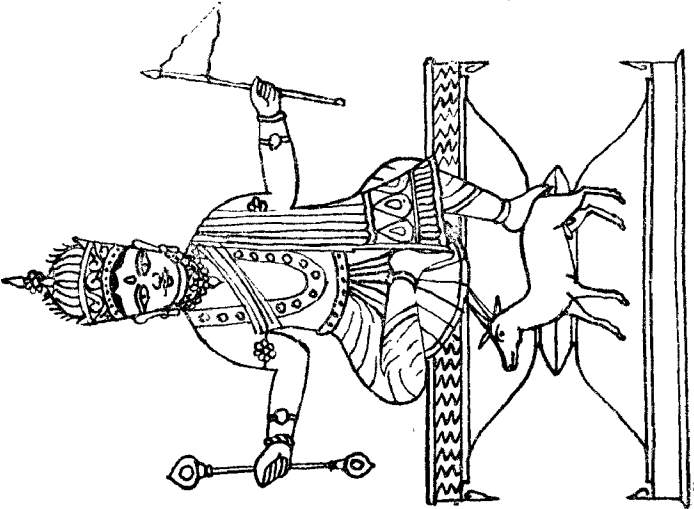
चित्र ६८ वरुण पृष्ठ ३५



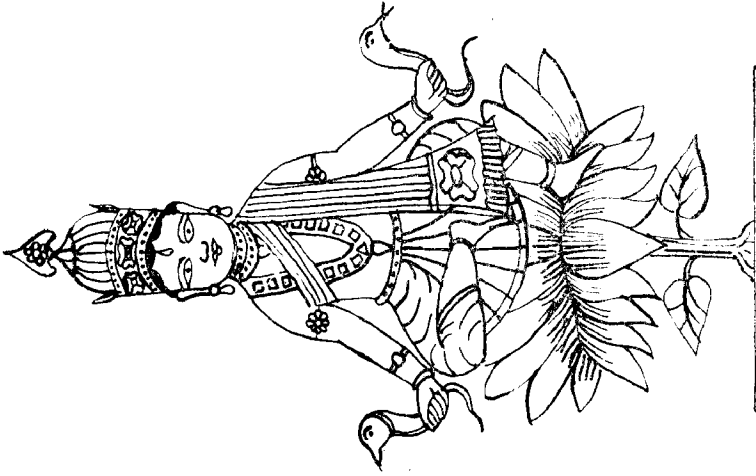
चित्र ६८ नैर्ऋत्य पृष्ठ ३५



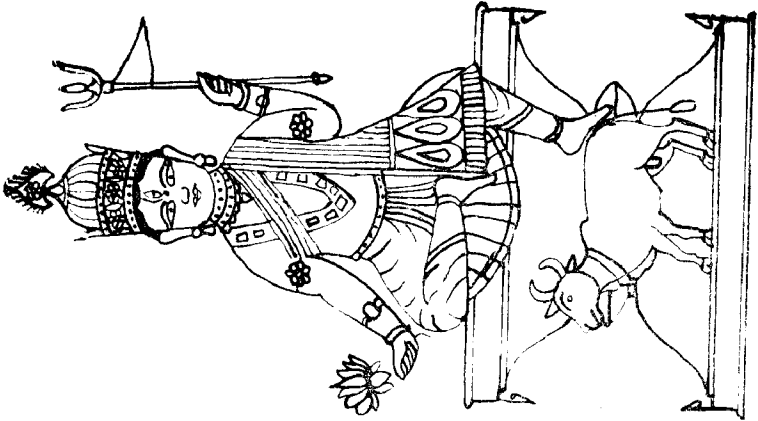
ચિત્ર ૭૧ ક્રમેર પદ્મ ૩૫



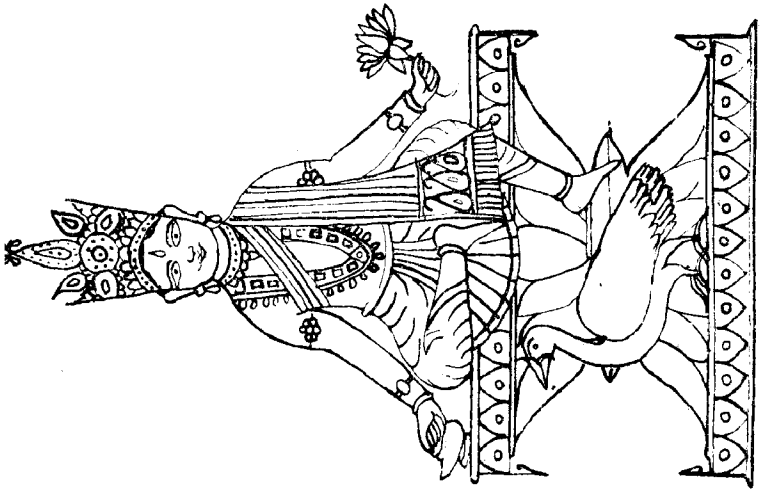
ચિત્ર ૭૦ વાયુ પદ્મ ૩૫



चित्र ७३ नाग पृष्ठ रूप



चित्र ७२ भृशान पृष्ठ रूप



ચિત્ર ૭૪ સ્વભા પૃષ્ઠ ૩૫

૪ ઉંખરરાણાએ કરેલી સિદ્ધચક્રની આરાધના

૧૩૮

આ પ્રમાણે સિદ્ધચક્રનો મહિમા વર્ણવીને, ગુરુ મહારાજે શ્રાવકોના સમુદાયને આ પ્રમાણે ઉપદેશ આપ્યો અને કહ્યું કે: ‘ આ ઉત્તમ પુરુષના ઉત્તમ લક્ષણોથી હું કહું છું કે ભવિષ્યમાં તે જિનશાસનનો મોટો મહિમા કરવાવાળો થશે. તેથી તમોને આવા સાધર્મીભાઈની ભક્તિ કરવાનો આ અવસર તમારા ભાગ્ય યોગે જ પ્રાપ્ત થયો છે. ‘ સાધર્મીના સગપણ જેવું કોઈ ઉત્તમ સગપણ નથી, એમ શ્રીજિનેશ્વરદેવોએ કહેલું છે. ’

આ સાંભળીને પ્રસુહિત-આનંદિત-થએલા તે શ્રાવકોએ ખંને જણાને રહેવા માટે એક ઉત્તમ મકાન, ધન, ધાન્ય તથા વસ્ત્રાદિક આપ્યાં. ઉત્તમ શ્રાવક સાધર્મી ભાઈઓની જે ભક્તિ કરે છે, તે ભક્તિ માતા, પિતા કે બંધુ વર્ગ પશ્ચ કરતો નથી. ત્યાં રહેલા તે કુમારે મયણાસુંદરીના કહેવાથી અને ગુરુ મહારાજના ઉપદેશથી સિદ્ધચક્રની પ્રસિદ્ધ એવી પૂજા-આરાધના-વિધિ શાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે શીખી લીધી.

હવે આસો સુદિ આઠમ આવતાં, ઉત્તમ મુદૂર્ત્તે કુમારે

મયજ્ઞાસુંદરી સહિત સિદ્ધચક્રની આરાધના માટે તપશ્ચર્યા કરવાની શરૂઆત કરી. પહેલાં શરીર અને મનની શુદ્ધિ કરીને તથા જિનમંદિરમાં જિનેશ્વરદેવની પૂજા કરીને, વિધિ-પૂર્વક શ્રીસિદ્ધચક્રની અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરવી શરૂ કરી. આવી રીતે વિધિપૂર્વક પૂજા કરીને તેઓ આયંબિલનું પચ્ચ-કખાણુ કરતા હતા.

પહેલા જ દિવસે અને જણા ભક્તિના આનંદથી રોમાંચિત શરીરવાળા થયા. બીજા દિવસે કુમારના રોગની વિશેષ રીતે શાંતિ થઈ, આવી રીતે દિવસે દિવસે રોગની શાંતિ થવાથી કુમારનો ભક્તિભાવ એકદમ વૃદ્ધિ પામ્યો. નવમા દિવસે વિસ્તારપૂર્વક વિધિથી પૂજા કરીને, તે સિદ્ધચક્રચંત્રનું પંચામૃતથી સ્નાત્ર કર્યું. તે સ્નાત્રમહોત્સવ કર્યા પછી કુમારે તે સ્નાત્રનું પાણી પોતાના આખા શરીર ઉપર લગાડ્યું. તે સ્નાત્રના પાણીથી કુમારનું શરીર દિવ્ય સ્વરૂપવાળું થઈ ગયું. કુમારનું આવું દિવ્ય સ્વરૂપ જોઈને સર્વ દોડો આશ્ચર્ય પામ્યા.

તે વખતે ગુરુ મહારાજે કહ્યું કે: ‘આમાં આશ્ચર્ય જેવું શું છે? આ સ્નાત્રના પાણીથી તો શુદ્ધ ભાવવાળા ભવ્યજનોના ગ્રહ, ભૂત, શાકિની વગેરેના સર્વ દોષો નાશ પામે છે. વળી, ક્ષય, કોઠ, દુષ્ટજ્વર, ભગંદર, વાયુ અને વિશૂચિકા વગેરે જે કોઈ દુષ્ટ રોગો ઉત્પન્ન થયેલા હોય, તે પણ શાંત થઈ જાય છે. તેમ જ જલ, અગ્નિ, સર્પ તથા જંગલી પશુઓથી ઉત્પન્ન થતા ભયો, ઝેરની વેદના, અતિ-વૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ વગેરે ઇતિઓ, જે પગવાળા-મનુષ્યો, ચાર

પગવાળા-પશુઓ વગેરેથી ઉત્પન્ન થતા લયો અને મરકી વગેરે રોગો પણ પરાભવ કરી શકતા નથી. વાંઝણી સ્ત્રીઓ પુત્રને જનમ આપે છે, મૃતવત્સા-જનમીને મરણ પામતા સંતાનો વાળી સ્ત્રીઓ-ના સંતાનો મરણ નહિ પામતા હવે છે. પહેલાના ઉત્પન્ન થએલા દુષ્ટ ઉપદ્રવો શાંત થઈ જાય છે. તથા દરેક જાતના દુર્ભાગીપણાનો નાશ થાય છે.

આ સિદ્ધચક્રની આરાધના કરવાના નવે દિવસોએ, તેની આરાધના કરનાર પ્રાણીઓએ નિર્જીવ ભૂમિ ઊપર શયન કરવું. બ્રહ્મચર્ય પાળવું. દરેકે દરેક પદની વીશવીશ નવકાર-વાળીઓ ગણવી. ત્રણે કાળ આઠ સ્તુતિથી દેવવંદન કરવું. સવાર અને સાંજના પ્રતિક્રમણ કરવાં. ગુરુ મહારાજની ઉત્તમ પ્રકારે વૈયાવચ્ચ કરવી. ખની શકે તો નવે દિવસ આરંભ સમારંભનો ત્યાગ કરવો. મન, વચન અને કાયાને કબજે રાખીને, નવે દિવસ શ્રીસિદ્ધચક્ર-નવપદ્મનું હૃદયમાં ધ્યાન ધરવું.

(આ ગ્રંથના સંપાદકે પોતે પણ શ્રીસિદ્ધચક્રની આરાધના એકયાસી આચંબિલ કરીને વિધિપૂર્વક કરી છે, અને તેના ફાયદાઓ પણ પ્રત્યક્ષ અનુભવ્યા છે.)

આ પ્રમાણે નવપદ્મનો પ્રભાવ સાંભળીને, તથા લોકોએ નજરે જોવાથી, લોકો આનંદિત થઈ ગયા અને સિદ્ધચક્રનું સ્નાત્રજલ વિશેષે કરીને ગ્રહણ કરવા લાગ્યા. ઉંખરરાણાની સાથે જે સાતસો કૌઠિયાઓ હતા, તેઓના ઊપર પણ તે સ્નાત્રજલ છાંટવામાં આવ્યું. તે સ્નાત્રજલ છાંટતાંની સાથે જ બધા કૌઠિયાઓ રોગરહિત થઈ ગયા અને જૈનધર્મ તરફ પ્રીતિવાળા થયા.

પોતાના પતિનું સુંદર સ્વરૂપ જોઈને, આનંદિત થએલી મયણાસુંદરી કહેવા લાગી કે: ‘હે સ્વામી! આ બધો પ્રતાપ સહસ્રુરના ઉપદેશનો જ છે. જગતની અંદર માતા, પિતા, ભાઈ, દીકરા વગેરે તો સ્વાર્થનાં સગાં છે; પરંતુ કોઈ પણ જાતના સ્વાર્થ વગર નિષ્કારણ ઉપકારી સહસ્રુરની બરાબરી કોઈ પણ કરી શકે તેમ નથી’ (જૂઓ ચિત્ર ૭૭).

આ પ્રમાણે ગુરુ મહારાજના ઉપદેશનું તથા જૈનધર્મનું પ્રત્યક્ષ ફલ જોઈને, કુમાર પણ દેવ, ગુરુ અને ધર્મમાં વિશેષ કરીને ભક્તિવંત થયા. ધર્મના પ્રતાપે બંને જણા જેમ જેમ સુખો લોગવવા લાગ્યા, તેમ તેમ તેઓ હમેશાં ધર્મમાં વધુ ને વધુ જોડાવવા લાગ્યા.

૫ સત્યનો જય

૧૩૯

એક દિવસ કુમાર તથા મયણાસુંદરી-બંને જણા-
જેવા જિનમંદિરમાંથી બહાર નીકળતા હતા, તેવામાં પ્રૌઠ
વયની એક સ્ત્રીને પોતાની તરફ આવતી દીડી. તે સ્ત્રીને
દેખતાં જ કુમારની રામરાજી વિક્રસ્વર થઈ ગઈ, અને તે
તેણીના પગમાં નમી પડ્યો; અને ઊંઠ્યો કે: 'અરે! આજ તો
માતાજીના દર્શન થવાથી વાદળા વિનાના વરસાદ જેવું થયું.'

મયણાસુંદરી પણ તેણીને પોતાની સાસુ તરીકે ઓળ-
ખીને, તેણીના ચરણમાં નમી પડી. તે જ વખતે કુમાર
ઊંઠ્યો કે: 'હે માતાજી! મારો રોગ નાશ પામ્યો, શરી-
રની સુંદરતા વધી અને જિનેશ્વરદેવના ધર્મની પ્રાપ્તિ થઈ,
એ બધો પ્રતાપ આ તમારી કૃતવધૂનો છે.'

આ પ્રમાણેનો વૃત્તાંત જાણીને માતાને ઘણો જ આનંદ:

થયો. પછી પોતાની વહૂ તરફ જોઈને આશીર્વાદ આપીને કહેવા લાગી કે: ‘હે ઉત્તમ કુલવધૂ! ખીજનો ચંદ્રમા જેમ દિવસે દિવસે ચડતી કળાવાળો થતાં પૂર્ણિમાના દિવસે સંપૂર્ણ સોળે કળાવાળો થાય છે, તેમ તેં પણ તારા પતિને પૂર્ણ કળાવાન કરીને ચશ પ્રાપ્ત કર્યો છે.’

પછી સાસુએ પોતાની વીતક કથા કહેવી શરૂ કરતાં કહ્યું કે: “હે પુત્ર! તે વખતે તને કોઠિયાઓ સાથે મૂકીને, હું કોશાંખીનગરીમાં એક સારો હોશિયાર વૈદ્ય છે એવું સાંભળીને, કોશાંખી તરફ જવા તૈયાર થઈ, તે જ વખતે રસ્તામાં મને એક મુનિ મહારાજ જિનમંદિર આગળ મળ્યા. તે મુનિ ક્ષમાવાન, દાંત, શાંત, ધર્મને વિષે ઉપયોગવાળા, ત્રણે ગુણિયો કરીને સહિત, કર્ણાના સમુદ્ર, જ્ઞાની તથા ગુણના ભંડારરૂપ હતા.

“ધર્મોપદેશ આપતા એવા તે ગુરૂ મહારાજને અવસર જોઈને, મેં પૂછ્યું કે: ‘હે ભગવાન! મારો પુત્ર કોઈ પણ દિવસે રોગરહિત થશે કે નહિ.’ તે વખતે તે મુનિદ્રે કહ્યું કે: ‘હે ભદ્રે! તે તારા પુત્રને ત્યાં તે કોઠિયાઓએ પોતાની સાથે રાખેલો છે. તેઓએ તેનું ઉંખરરાણા તરીકે નામ પાડીને, તેને પોતાના નાયક તરીકે સ્થાપન કર્યો છે. તે લોકો તરફથી સન્માન પામીને, હાલમાં તે માલવાના રાજાની રાજકુમારીને પરણ્યો છે. તે રાજકુમારીના વચનથી અને સહુગુરૂના ઉપદેશથી શ્રીસિદ્ધચક્રાનું વિધિસહિત આરાધન કરીને સુવર્ણ જેવી સુંદર નીરોગી કાયાવાળો થયો છે. વળી, તેને સાધમીઓએ સર્વ વૈભવ પૂરો પાડ્યો છે.

ત્યાં તે ધર્મકરણીમાં તદ્દલીન થઈને, તે સ્ત્રી સહિત ઉજ્જ-
યિનીમાં આનંદથી રહે છે. આ પ્રમાણે સાંભળીને, હે
વત્સ! આનંદિત મનવાળી એવી હું અહીં આવી છું. આવ-
તાંની સાથે જ આનંદ આપે એવી ચાંદની સાથે રહેલા
ચંદ્રની માફક પુત્રવધૂ સાથે તને જોયો. માટે હે વત્સ! તું
તારી પત્નિ સહિત ઘણા સમય સુધી જયવંતો થા! જીવ!
તથા સમૃદ્ધિ પામ! તેમજ આ જિનધર્મ હવે મને જીવિત
પર્યંત શરણુરૂપ થાઓ. ”

પછી જિનમંદિરમાં જઈને, જિનેશ્વરદેવોના ચરણ-
કમલોને નમીને તથા ઉપાશ્રયમાં જઈ ગુરુ મહારાજને
વંદન કરીને, ત્રણે જણા શાસ્ત્રમાં કહેલી વિધિ પ્રમાણે
જૈનધર્મની આરાધના કરવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે ધર્મની
આરાધના કરતા કરતા ત્રણે જણા સાધર્મીઓએ આપેલા
મકાનમાં આનંદથી દિવસો વીતાવતા હતા (જૂઓ ચિત્ર ૭૮).

એક દિવસે તેઓ શ્રીજિનેશ્વરદેવની અંગપૂજા તથા
અગ્રપૂજા કરીને, ભાવપૂજા કરતાં કરતાં ઉપયોગ સહિત
દેવવંદન કરતા હતા. તે વખતે પુત્રીના દુઃખથી દુઃખ
પામેલી એવી તે રૂપસુંદરી રાણી રાજાથી રીસાઈને પોતાના
ભાઈ પુણ્યપાલને ત્યાં શોકસહિત ચાલી ગઈ હતી. પોતાના
ભાઈને ત્યાં રહેતી રાણી રૂપસુંદરી ધીમે ધીમે જિન-
વચનોથી પોતાનું દુઃખ વિસારીને, મનમાં વિવેકરૂપી દ્વીપક
બગૃત થવાથી તે જ જિનમંદિરમાં આવી. તેવામાં તેણીએ
અગાડી બેસીને, દેવવંદન કરવામાં તત્પર થએલા, નિપુણ
તથા નિરૂપમ રૂપવાલા અને પ્રત્યક્ષ દેવકુમાર સરખા તે

કુમારને જોયો, અને તેની પાછળ તેની માતા તથા સ્ત્રીને જોઠેલી જોઈને રાણી રૂપસુંદરી મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે: ‘ અરે ! પાછળ જોઠેલી નાની સ્ત્રી તો મારી પુત્રી સરખી દેખાય છે. પછી ધારીધારીને જોતાં તેણીને તે મયણાસુંદરી તરીકે ઓળખી કહાડે છે. (મનમાં વિચારે છે કે) ખરે-ખર ! શું મારી પુત્રી મયણાસુંદરી સતીના માર્ગને મૂકીને, તે કેાઢિઆ વરને છોડીને આ કેાઈ અન્ય પુરુષની સાથે છે ? જિનમતમાં નિપુણ એવી તે મયણાસુંદરી આવું અકાર્ય કરે એ સંભવતું નથી.

‘ વળી, આ ભવનાટકમાં શું શું સંભવતું નથી ? આ પુત્રીએ તો કુલમાં કલંક લગાડયું, અને જૈનધર્મને દૂષણ લગાડયું. આ કરતાં જો તે મરણ પામી હોત તો પણ મને આવું દુઃખ ઉત્પન્ન ન થાત. વળી, આ કુલમાં કલંકભૂત પુત્રીના જીવવાથી અને તેણીના અયોગ્ય આચરણથી મને જેવું દુઃખ ઉત્પન્ન થયું છે, તેવું તેણીના મરણથી પણ થાત નહિ. આ પ્રમાણે વિચાર કરતી, એવી તે રૂપસુંદરી દુઃખના સમૂહથી પરિપૂર્ણ થએલી કરૂણ સ્વરથી રોતી રોતી આ પ્રમાણે બોલવા લાગી કે: “ અરે ! ધિષ્કાર છે આ અકાર્યને ! કારણ કે મારી કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થએલી એવી, આ પુત્રી વિચક્ષણ હોવા છતાં પણ જ્યારે આવું અકાર્ય કરે છે, ત્યારે મારી તે કુક્ષિ પર વજ્ર કેમ નથી પડતું ? ”

જેવી તે મયણા પોતાની માતાને રોતી જૂએ છે, તેવો જ તેણીએ તેણીનો અભિપ્રાય બહુ લીધો. પછી દેવ-વંદન સંપૂર્ણ કરીને, મયણાસુંદરી પોતાની માતાને, જે

હસ્તની અંજલિ બેડીને, પ્રકુંદિલત મુખવાળી થઈને કહેવા લાગી કે: 'હે માતાજી! અહીં આનંદની જગ્યાએ તમે આવો ખેદ કેમ કરો છો? કારણ કે આ તમારા જમાઈ હવે નિરોગી થયા છે. તમારા મનમાં જે તેનાથી ઉલટો વિચાર આવ્યો હોય, તે તે કદાપિ પૂર્વદિશાના બદલે સૂર્ય પશ્ચિમ દિશામાં ઊગે તો પણ તમારી પુત્રી તે પ્રમાણે કરે નહિ.'

કુમારની માતા પણ બોલી કે: 'હે સુંદરી! તમે તમારા મનમાં એવો વિચાર લાવશો નહિ; તમારી પુત્રીના પ્રભાવથી જ મારો આ પુત્ર નિરોગી થયો છે. વળી, તમોને ધન્ય છે કે, તમારી કુક્ષિએ આવું અનુપમ શીલવાળું અને ચિંતામણિ રત્ન સરખું સ્ત્રીરત્ન ઉત્પન્ન થયેલ છે.'

આ સાંભળીને આનંદિત થયેલી તે રૂપસુંદરીએ પૂછ્યું કે: 'આ બધું શી રીતે બન્યું?'

તે વખતે ધર્મની વિધિની બાણકાર એવી મયણાસુંદરી બોલી કે: 'જિનમંદિરમાં વાર્તાલાપ કરવાથી નિરસહીનો ભંગ થાય છે, માટે તમે મારા ઘેર આવો, ત્યાં હું તમોને સર્વ વૃત્તાંત કહીશ.'

પછી ઘેર આવીને મયણાએ શ્રીસિદ્ધચક્રાના મહિમા સાથે પોતાનો બનેલો સઘળો વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળી રૂપસુંદરીએ કુમારની માતાને પૂછ્યું કે: 'હે સખિ! તમે તમારા પુત્રના વંશની ઉત્પત્તિ કહો. હું તે સાંભળવાની ઇચ્છા રાખું છું.'

૬ કર્મની વિચિત્રતા

૧૪૦

તે સાંભળી કુમારની માતાએ કહ્યું કે: ‘અંગ-દેશમાં પ્રસિદ્ધ તથા દુશ્મનો જેને કંપાવી શક્યા નથી એવી, અંપા નામની એક ઉત્તમ નગરી છે. ત્યાં શત્રુઓરૂપી હાથીઓ તરફ સિંહ સમાન સિંહરથ નામનો ઉત્તમ રાજા છે, તેને કમલપ્રભા નામની રાણી છે, કે જે કોંકણદેશના રાજાની નાની બહેન થાય છે.

તે રાણીને કોઈ સંતાન નહતું. પરંતુ તેણીએ મોટી ઉંમરે ઉત્તમ સ્વપ્નથી સૂચિત થએલા એક પુત્રને જનમ આપ્યો, કે જે આનંદ આપનારો હોવાથી તેનો મોટા આડંબરથી જનમ મહોત્સવ કરવામાં આવ્યો વધામણીઓ કરાવવામાં આવી. પછી રાજાએ કહ્યું કે: ‘અમારી અનાથ રાજ્ય લક્ષ્મીને પાલવાને આ સમર્થ છે, માટે તેનું નામ શ્રીપાલ પાડવું.’ તેથી સગાસંબંધીઓ અને ફેઈઝએ મળીને તેનું નામ શ્રીપાલ પાડ્યું (જૂઓ ચિત્ર ૭૬).

બાલક શ્રીપાલ જ્યારે બે વરસનો x થયો ત્યારે, તેને પિતા અસાધ્ય શૂળરોગ ઉત્પન્ન થવાથી તત્કાળ મરણ પામ્યો. સગાં વહાલાં વગેરે રૂઢન કરવા લાગ્યાં રાણી કમલપ્રભા તો છાતીફાટ રૂઢન કરવા લાગી અને પોતાના હૃદયને ફીટકાર આપતી બોલવા લાગી કે: ‘ હે ગમાર હૃદય ! જે નાથ ! તને ક્ષણે ક્ષણે પ્રેમથી બોલાવતા હતા, તે નાથ ! તારો આટલો બધો વિલાપ સાંભળીને તારી સામાનજર પણ માંડતા નથી; તો પણ તું ફાટીને કકડા કેમ થઈ જતું નથી ? હે નાથ ! મારી સાથેનો સ્નેહ હૈડે ન ધર્યો તે તો ઠીક; પરંતુ તમારા બહુ જ વહાલા પુત્રને રાજ્યગાદી સોંપ્યા વગર જ અધવચ રચળતો મૂકી જવા આટલી બધી ઉતાવળ કરી એ લાંબી વાટે શા માટે સિધાવી ગયા ? ’

એ વખતે મતિસાગર પ્રધાને આવી, રાણી કમલપ્રભાને રોતી છાની રાખીને; ધાવમાતાના બોળામાં બેઠેલા તે શ્રીપાલને રાજગાદીએ બેસાડી દીધો. રાણીને કહ્યું કે: ‘ હે રાજમાતા ! હવે હૃદય મજબૂત કરીને, રાજકારભારની તમામ લગામ હાથમાં લો. કારણકે શ્રીપાલકુમાર હજી નાની ઉંમરના છે, માટે આવી રીતે વિલાપ કરવાથી રાજ્યની આબાદી બળવી શકાશે નહિ. ’

પ્રધાનના યોગ્ય વચનો સાંભળી કમલપ્રભાએ કહ્યું કે: ‘ હે પ્રધાનજી ! હવે તો તમે જ અમારા આધાર રૂપ

x રાસમાં શ્રીપાલની ઉંમર પાંચ વરસની લખી છે, તે અસાધ્ય રોગ લાગતી નથી.

છો; માટે શ્રીપાલકુમારને રાજતિલક કરી, એના નામની આણુ પ્રવર્તાવો.' પછી ખાલક એવા શ્રીપાલરાજની આજ્ઞા પ્રવર્તાવીને, રાજને અગ્નિસંસ્કાર કરવામાં આવ્યો.

હવે તે ખાલક શ્રીપાલરાજ મંત્રિની સલાહ મુજબ રાજ્ય પાલવા લાગ્યો. કારણ કે બધે ઠેકાણે મંત્રિઓ જ રાજ્યનું રક્ષણ કરે છે. કર્મની કેવી વિષમ ગતિ છે તે હવે જૂઓ! જે કર્મ કરે છે તે જ થાય છે; તેમાં કોઈનું પણ ડહાપણ આલતું નથી. પછી કેટલાક દિવસો વીત્યા પછી, તે શ્રીપાલ રાજનો એક અજિતસેન નામનો પિતરાઈ કાકો હતો, તેણે લાંચ-રૂશવત આપી, અનેક ખટપટો ઊભી કરી, શ્રીપાલ તથા મતિસાગર મંત્રિને મરાવી નાખીને અંપાનગરીનું રાજ્ય લઈ લેવા માટેના પ્રયત્નો શરૂ કરી દીધા.

આલાક મંત્રિને આ બધી વાતની ખબર પડી જવાથી તેણે તે સર્વ વૃત્તાંત કમલપ્રભાને કહ્યો. અને વિનંતી કરીને કહ્યું કે: 'હે રાજમાતા! આપ ગમે તેમ કરીને પણ તમારા પુત્રનું રક્ષણ કરો. જે તમારો પુત્ર જીવતો હશે, તો ફરીને પણ પોતાનું રાજ્ય પાછું મેલવશે. માટે તમે તેને લઈને ગમે ત્યાં નાશી જાઓ. હું પણ અહીંથી મારો જીવ બચાવવા નાશી જઈશ.'

આ પ્રમાણે ભયંકર મામલો મચેલો જોઈને, પ્રધાનની નિમકહલાલી માટે ધન્યવાદ આપીને, સમયને માન આપવા રાજમાતા કમલપ્રભા અડધી રાતે ખાજરાજને કેડમાં ખેસાડીને એકલી જ નાશી છૂટી. દુશ્મનના કોઈ પણ માણસને પોતાનો જલદી પત્તો ન લાગે તે માટે ભયંકર જંગલી રસ્તે ચાલી નીકળી.

[જંગલની ભયંકરતાનું વર્ણન:

‘ તે ઉજ્જડ જંગલમાં સરખટ, ડાલ, કાસ વગેરેનાં ભોથાં અને કાંટાળાં ઝાડોનાં ઝાંખરાં બહુ જ હતાં. ખાખરાના ઝાડોનું જૂથ અને તેનાં પડેલાં પાંદડાંઓનો ખડખડાટ, પહાડની ઊંચી નીચી ટેકરીઓ, ડુંગરાની ખોલણો વગેરેનો તો પાર જ નહોતો. ક્ષિપ્ત અને મહિપ્ત સર્પો સેંકડોની સંખ્યામાં આમતેમ ફર્યા કરતા હતા. મોટા મોટા અજગરો, જંગલી ઉંદરો, પાટલા ઘો, ચંદન ઘો વગેરે ઝેરી જનાવરોની જ્યાં પુષ્કળ હેરફેર થતી હતી, એવા ઉજ્જડ રસ્તામાં, અંધારી રાતે, ખૂલ્લા પગે, રાજમહેલની સાહેબીમાં રહેનારી હોવા છતાં પણ, વિપત્તિમાં આવી પડેલી, તે બિચારી અબળા આમતેમ અબળણ્યા રસ્તે રડવડયા કરતી હતી.

તે વખતે તેણીના કેમળ પગોમાં કાંટા અને કાંકરા ભોંકાવાથી ઘોહીની ધારાઓ ચાલ્યા કરતી હતી. પરંતુ તે વખતે તેણીનું ઝેલી કોણ થાય તેમ હતું ? વળી, માર્ગમાં વરૂ, વાઘ અને વરઘડાં, ચીતરા વગેરે ભયંકર શબ્દો કરતાં તરાપો મારી રહ્યાં હતાં. શિયાળો શોરખકોર કરી રહેલાં હતાં. ચોર, ધાડપાડુ અને ભૂતાવળો ભટકયા કરતાં હતાં. ઘૂવડ ઘૂઘૂ શબ્દો કરીને ભય ઉત્પન્ન કરી રહ્યાં હતાં. વાંદરાઓ હૂંકાહૂંક કરતાં હતાં, અને પર્વત ઊપરથી પડતાં પાણીનાં ઝરણાં અને નહેરોનાં પાણીના અળભળાટ શબ્દો થઈ રહ્યા હતા. જગ્યા જો કે ઘણી જ ભયાનક હતી; પરંતુ અને જણાનું આયુષ્ય અળવાન હતું, અને તેઓની સાથે સત્ય અને શીલ એ જે જાગતી જ્યોતરૂપે મહાન અળવાન

વળાવા હતા. બાળરાબ્બનું ભાગ્ય પણ મહોટું હતું. તેથી તે પ્રાણુઘાતક પ્રાણીઓ વગેરે તે દુઃખિયારી રાજમાતા અને બાળરાબ્બને જરા પણ અડચણ કરી શકતા ન હતા. જે રાજરાણી રત્નજડિત હિંચોળાખાટમાં હિંચતી હતી, અને સોનાના પલંગમાં સૂઈ રહેતી હતી, તે રાણીના માથે જ આવી એક રંક માણસના માથે પણ ના પડે તેવી વિપત્તિની વેળા આવી પડી; માટે કવિ કહે છે કે: ‘એ કર્મના માથે ધૂળનો ઘાટ પડો.’]

આ પ્રમાણે અથડાતાં કૂટાતાં રાત પૂરી થઈ. હવે હું કયાં જઈશ? એમ વિચાર કરતાં સવાર થયું. આગળ જતાં રસ્તામાં તેણીને ત્રાસ ઉપજાવે તેવું, કેઠિયાઓનું એક ટોળું મળ્યું. તે ટોળાંને જોઈને, અનુપમ રૂપવાળી તથા અમૂલ્ય આભૂષણો ધારણ કરેલી અને તેઓના ભયથી કંપિત થએલી છે શરીરરૂપી લતા જેણીની એવી તે કમલપ્રભા પોતાના બાળકસહિત રૂદ્ધ કરવા લાગી.

આવી રીતે તેણીને રડતી જોઈને, તે ટોળાંના માણસોએ કહ્યું કે: ‘હે ભદ્રે! તું અમોને કહે કે તું કોણ છે? તથા શા કારણથી રૂદ્ધ કરે છે?’

તેણીએ પોતાના ભાઈઓ તરીકે તેઓને સમજીને પોતાનું સઘળું વૃત્તાંત કહ્યું. તે વખતે તેઓએ પણ પોતાની બહેનની માફક ગણીને, તેણીને ધીરજ આપતાં કહ્યું કે: ‘હે બહેન! તું હવે કોઈનો પણ ડર રાખીશ નહિ. અમે બધા તારા ભાઈઓ જ છીએ; માટે હવે આ ખચ્ચર પર બેસીને અમારી સાથે શાંતિ રાખીને ચાલ.’

પછી તે પોતાના શરીરને વસ્ત્રથી ઢાંકી દધને એક ઉત્તમ ખચ્ચર ઊપર બેસી ગઈ; અને તે ટોળાંની સાથે પોતાના પુત્રસહિત આગળ ચાલવા લાગી. આગળ ચાલતાં શત્રુના સવારો તેણીની શોધ કરતા કરતા ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તે સવારો પોતાના શસ્ત્રો ઉગામીને, તે ટોળાંને પૂછવા લાગ્યા કે: ‘અરે! તમે લોકોએ કોઈ રાણીને તેના પુત્ર સાથે અહીંથી જતાં જોઈ છે?’

તે વખતે ટોળામાંના એક પુરુષે કહ્યું કે: ‘અહીંયાં કોઈ આવ્યું નથી. જો તમને અમારા બોલવા ઊપર ભરોસો ન આવતો હોય તો, અમારા ટોળામાં ફરીફરીને તપાસ કરી લો. પરંતુ તપાસ કરતાં પહેલાં એટલું યાદ રાખજો કે, અમે સાતસોએ જણા ઉડતા ચેપી રોગથી-રક્તપિત્તથી-પીડાઈએ છીએ, માટે અમારા ટોળામાં આવીને તમારે પણ કોઠિયા થવું પડશે.’

આ પ્રમાણેનો જવાબ સાંભળીને એક સવારે કહ્યું કે: ‘આ લોકો આપણને જે કહે છે તે સત્ય છે; કારણ કે તેઓની પાસે કોઈ રોગ છે, તે જ આપણને મલે તે બરાબર છે. કારણ કે જેની પાસે જે હોય તે ખીજને આપે.’ કોઈ લાગવાના ભયથી તે બિચારા પેટના માટે વેઠ કરનારા સવારો ત્યાંથી જતા રહ્યા.

તે લોકોના ગયા પછી કમલપ્રભા સુખેથી ધીમે ધીમે ઉજ્જયિની આવી પહોંચી. ત્યાં આવીને તે પુત્ર સાથે ઉજ્જયિનીમાં જ રહી; અને કોઠિયાઓ પણ ખીજે રહેવા લાગ્યા. પોતાની પાસેના દાગીના વગેરે વેચીને તેણીએ તે

પુત્રને ઉછેરીને યુવાવસ્થાએ પહોંચાડ્યો. તેવામાં કર્મના દોષથી અને કોઢિયાઓની સોખતથી તે શ્રીપાલકુમારને પણ કોઢ રોગ લાગુ પડ્યો. આ જોઈ અનાથ માતાના મનમાં દુઃખનો પાર રહ્યો નહિ. ઘણા ઉપાયો કરવા છતાં પણ તેને ક્ષયદો થયો નહિ. તેથી ગભરાઈને કમલપ્રભા દરેકને કોઢનો ઇલાજ પૂછવા લાગી.

કેટલોક સમય વીતી ગયા પછી તેણીના જાણવામાં આવ્યું કે: ‘કૌશાંબી નગરીમાં એક ઉત્તમ વૈદ્ય છે, કે જે અઢારે જાતના કોઢ રોગ મટાડે છે.’ તેથી કમલપ્રભા પોતાના પુત્રને પાડોશીઓને તથા કોઢિયાઓને સોંપીને પોતે કૌશાંબી નગરીએ વૈદ્યને જોલાવવા ગઈ. પરંતુ તે વૈદ્યને તીર્થયાત્રાએ ગએલો જાણીને તેની રાહ જોવા માટે તે ઘણો વખત ત્યાં જ રહી. ત્યાં મુનિ મહારાજના કહેવાથી પુત્રને સારો થએલો જાણી હું અહીં પાછી આવી. તે જ હું પોતે કમલપ્રભા છું, અને આ મારો પુત્ર શ્રીપાલ છે. પછી રૂપસુંદરી પોતાના જમાઈને સિંહરથ રાજનો પુત્ર જાણીને આનંદ સહિત તેની પ્રશંસા કરવા લાગી; તથા પુત્રીના પુણ્યની પણ પ્રશંસા કરવા લાગી.

૭ જિન શાસનનો જય જયકાર

૧૪૧

ૐવે રૂપસુંદરીએ પણ ઘેર જઈને આ બધો વૃત્તાંત પોતાના ભાઈ પુણ્યપાલને કહ્યો. તે સાંભળીને પુણ્યપાલ પણ રાજ થયો. તે પુણ્યશાળી ભાણેજ જમાઈને પોતાના મહેલમાં પધરાવવા માટે હાથી, ઘોડા, રથ અને પાયદળ લશ્કર તૈયાર કરીને, ઘણા પરિવાર સહિત; તથા તેજ ઘોડાઓને નયાવતા સુંદર પોષાકોવાળા સવારો, અને ગડગડતાં ઢોલ નગારાંઓના નાદ તથા ફરકતી પચરંગી ધજાઓ સહિત ભારે દમદમથી ચાલતો ચાલતો જ્યાં પોતાના ભાણેજ જમાઈ રહે છે, ત્યાં પુણ્યપાલ આવી પહોંચ્યો.

રાજ રીત પ્રમાણે શ્રીપાલકુમારને મળી, મામાજી પુણ્યપાલ કહેવા લાગ્યા કે: 'હે જયવાળા અને શુભવાળા જમાઈશિજ! આપનું વૃત્તાંત સાંભળતાં જ બીજાંઓને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય તેમ છે, તો પછી મને સર્વ કરતાં વધારે આનંદ સહિત આશ્ચર્ય થાય તેમાં શી નવાઈ?'

આ પ્રમાણે પ્રેમપૂર્વક કહીને, તે હકીકત પોતાના સાધર્મી અંધુઓને જણાવી; કુમારને પોતાને ત્યાં પધારવા

વિનંતી કરી. શ્રીપાલકુમારે પણ પુણ્યપાલ રાજની માગણીનો સ્વીકાર કર્યો. પછી મામાજીએ શ્રીપાલકુમારને હાથીની અંબાડીમાં બેસાડીને ઉત્સવ સહિત પોતાના મહેલમાં પધરાવ્યા.

એક દિવસ શ્રીપાલકુમાર અને મયણાસુંદરી હવેલીના ઝરૂખામાં બેઠાં બેઠાં પોતાની આગળ બૂદા બૂદા છંદોમાં વાગતાં વાજાંત્રો, ઝીણા રણુકા સહિત વાગતાં મૃદંગો અને તાલબદ્ધ વાગતી ભુંગળો; તથા બત્રીશે પ્રકારના નાટ્ય-શાસ્ત્રના લેહલાવને બાણુનારી નાચ કરતી પ્રવીણ નર્તકીઓ કે જેઓ બૂદી બૂદી ખૂબીથી પોતાના તાલીમ લીધેલાં અંગોપાંગ વાળી થેઈ થેઈ નાચ કરતી હતી, તે બેતાં હતાં (જૂઓ ચિત્ર ૮૦).

આ આનંદ વિનોદના સમયે, રથવાડી ગએલો રાજ પ્રજાપાલ પાછો વળતાં ત્યાં આવી પહોંચ્યો. ઝરૂખા તરફ રાજની નજર પડતાં જ તે, પોતાના ચિત્તમાં ચોંકી ઉઠ્યો. કારણ કે તે બેમાં જે સ્ત્રી હતી તે, પોતાની પુત્રી મયણાસુંદરી જ છે, તેમ તે ઓળખી ગયો. તેણીની સાથે પોતે જેની સાથે લગ્ન કર્યું હતું, તે પતિના બદલે બીજા પુરુષને બેઠેલો બેઈ તેના મનમાં ભારે દુઃખ ઉત્પન્ન થયું; અને પોતે વિચારવા લાગ્યો કે: ' ખરેખર ! યુવાનીની મદોન્મત્તતાને વશ થઈને મયણાએ નિર્મલ કુલને કલંકિત કર્યું. એક તો ક્રોધમાં અંધ થઈને મેં અનુગતું કાર્ય કર્યું, અને કામમાં અંધ થએલી પુત્રીએ આ બીજું અકાર્ય કર્યું.'

આ પ્રમાણે ખેદ પામેલા એવા તે રાજ પ્રજાપાલને

જોઈને, પુણ્યપાત્રે આવીને ચરણમાં નમન કરીને કહ્યું કે: ‘મહારાજ! મારી હવેલીમાં પધારીને જમાઈતું રૂપ જૂઓ. તેમજ ગુરૂકૃપાના ફલરૂપ શ્રીસિદ્ધચક્રા મહારાજની સેવા ફળી છે, તે વૃત્તાંતથી પણ વાકેફ થાઓ.’

આ સાંભળીને મનમાં આશ્ચર્ય પામેલો રાજા મહેલમાં આવ્યો. રાજાએ મહેલમાં જઈને ચોકસાઈથી જોયું તો, નિશાનીઓ અને ચહેરા ઊપરથી તેણે ખાત્રી થઈ કે આ તે જ ઉંખરરાણો જ છે કે જેની સાથે મેં અહંકારરૂપી સર્પના ઝેરથી મૂર્છિત થઈને મચણાને પરણાવી હતી. શ્રીપાલકુમારે તથા મચણાસુંદરીએ રાજા પ્રજાપાલને પ્રણામ કર્યાં.

રાજા પ્રજાપાલ શરમાઈને કહેવા લાગ્યો કે: ‘નિવેદિકી એવા મને ધિષ્કાર છે, કે જેણે આવું અકાર્ય કર્યું. હે વત્સ! તને ધન્યવાદ ઘટે છે, તું પુણ્યશાલી અને વિવેકી છે; તું વિચારશીલા છું, કે જેણીનું આવું ઉત્તમ સત્ત્વ છે. વળી, તેં મારા કુલનો ઉદ્ધાર કર્યો છે, તથા માતાપિતાનો પણ ઉદ્ધાર કર્યો છે. જૈનધર્મનો પણ તારાથી ઉદ્ધાર થયો છે; એવી તને એકલીને ધન્યવાદ ઘટે છે.

‘વળી, હે વત્સ! અજ્ઞાનરૂપી ઘેર અહંકારવાલા તથા ઘણા અહંકારથી નાશ પામેલો છે વિવેક જેનો એવા મેં જે તારો અપરાધ કર્યો છે, તે માટે તું મને ક્ષમા આપ!’

આ સાંભળી વિનયથી નમ્ર થએલી મચણાસુંદરીએ કહ્યું કે: ‘હે પિતાજી! આપને દિલગીરી દર્શાવવાની જરૂર નથી. કારણ કે આ બધું મારા કર્મોને લીધે જ થયું છે.

દુનિયામાં રાજા હો કે રાંક હો, બધાં જીવો કર્મને જ તાબેદાર છે. કોઈ કોઈને સુખ કે દુઃખ દેતું નથી, એમ નિશ્ચયથી જાણવું. દરેક પ્રાણી માત્ર પોતે ઉપાજન કરેલાં કર્મને જ લોગવે છે. કહ્યું છે કે :

‘મા વહુડ કોઈ ગઠ્ઠવં, જં કિર કજ્જં મપ કયં હોઈ ।
સુરવરકયંપિ કજ્જં, કમ્મવસા હોઈ વિવરીયં ॥

અર્થાત્—આ કાર્ય મેં જ કરેલું છે, એવો કોઈએ પણ ગર્વ કરવો ન જોઈએ; કારણ કે દેવતાઓએ કરેલું કાર્ય પણ કર્મના વિપરીતપણાને લીધે વિપરીત પણે પરિણમે છે.’

તેથી હે પિતાજી ! શ્રી જિનેશ્વરદેવોએ ફરમાવેલા તત્ત્વને આપ ઉત્તમ જાણો; કે જે જાણવાથી કર્મના અને જીવના બલ-સત્તા-વગેરે જાણી શકાય, અને બંધ તથા મોક્ષનું પણ જાણપણું થાય.

પછી પ્રજાપાલ રાજાએ મયણાસુંદરીની માતા રૂપસુંદરીને મનાવી લીધી. આ આનંદનો પ્રસંગ ઉજવવા માટે આયું શહેર શણુગારવાની રાજાજ્ઞા બહાર પાડવામાં આવી. પછી પ્રજાપાલ રાજાએ કહ્યું કે: ‘આ સિંહરથ રાજાનો પુત્ર મને જમાઈ તરીકે જે પ્રાપ્ત થયો, તે તો પત્થર માટે એકદમ હાથ પસારતાં, ઓચિંતાનું ચિંતામણિરત્ન હાથ જીપર આવી ચડે તેવું થયું.’

રાજાએ પોતે જૈનધર્મનો સ્વીકાર કર્યો. ઘેરઘેર તોરણો બંધાયાં, ચાર રસ્તાઓ ભેગા થાય ત્યાં, તથા ચોક વગેરે

જગ્યાઓએ અનેક પ્રકારના સુંદર દેખાવોની રચનાઓ રચવામાં આવી; અને દરેક જગ્યાએ અખિલ, ગુલાલ વગેરે ઉછળવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે આખું શહેર શણગાર્યા પછી, ભારે ધામધૂમ સાથે શ્રીપાલકુમારને તથા પોતાની પુત્રીને હાથી પર બેસાડીને, રાજા પ્રજાપાલ બંનેને પોતાના ઘેર સન્માનપૂર્વક તેડી લાવ્યો. ત્યાર પછી બંને દંપતિ શ્રીસિદ્ધ-ચક્રજના પ્રતાપ વડે સંપૂર્ણ પ્રકારે સુખો ભોગવવાં લાગ્યાં. (જૂઓ ચિત્ર ૮૧).

આ પ્રમાણે થવાથી સત્ય અને શીલયુક્ત એવી મયણાસુંદરીનો ખૂબ ચશ પ્રવર્ત્યો, અને આખા નગરમાં જિનશાસનનો જય જયકાર થયો.

૮ શ્રીપાલનું પ્રયાણ

૧૪૨

[સિદ્ધચક્ર આરાધતાં, પૂરે વાંછિત કોડ;
સિદ્ધચક્ર મુજ મન વશ્યું, વિનય કહે કર જોડ. ૧
શારદ સાર દયા કરી, દીજે વચન વિલાસ;
ઉત્તર કથા શ્રીપાલની, કહેવા મન ઉલ્લાસ. ૨]

એક દિવસ રૂપવાન શ્રીપાલકુમાર ઘોડા, હાથી, રથ તથા સુભટોના પરિવાર સહિત ઉજ્જયિનીના ખજૂર-માંથી પસાર થઈને રાજવાટિકામા રમવા જવા માટે નીકળ્યા.

[આ શ્રીપાલકુમારનું મુખ પૂર્ણિમાના ચંદ્ર સરખું હતું. તેનું કપાળ આઠમના ચંદ્ર જેવું, આંખો અમૃતનાં ભરેલાં કચોળાં જેવી, લાલ પરવાળા જેવા ઓષ્ટ (હોઠ), દાડમની કળી જેવા દાંત, શંખના જેવી સુંદર ગરદન, નગરના દરવાજાના કમાડ જેવો વિશાળ હૃદયપ્રદેશ, કમાડની ભૂંગળ જેવા લાંબા હાથ, સિહની કમરના જેવી પાતળી કમર, ખોલતાં જાણે કૂલ ખરતાં હોય તેવાં મનઝ-

મતાં મુખમાંથી નીકળતાં વચનો, મેઘની ગર્જના જેવો ગંભીર શ્રીપાલનો ધ્વનિ - અવાજ હતો.]

યુવાન અને રૂપવાન હોવાથી દેખવામાં જાણે પ્રત્યક્ષ દેવકુમાર જ ન હોય તેવા શ્રીપાલકુમારને જેવા માટે લોકોનાં ટોળાં નગરના આકોમાં ચૌટામાં તથા જાંચી અગાસીઓમાં એકઠાં થયાં હતાં.

તે વખતે કોઈ ગામડાના રહેવાસીએ શહેરના રહેનારને પૂછ્યું કે : 'હે ભાઈ ! આ આનંદપૂર્વક રાજના કુમાર જેવો કયો ઉત્તમ પુરુષ જાય છે ?'

શહેરના રહેવાસીએ જવાબ આપ્યો કે : 'અરે ! તે તો અમારા રાજનો જમાઈ છે.'

આ પ્રમાણે જાણે એકદમ ખાણુ વાગ્યું હોય નહિ, તેમ તે કુમાર વિલખો-ઝંખવાણો-થઈ ગયો; અને ખેદસહિત ત્યાંથી પાછો વળીને પોતાના મુકામે પાછો આવ્યો.

કુમારને આવી રીતે વ્યાકુલ થએલો જોઈને માતા પૂછે છે કે : 'હે વત્સ ! આજે તારા શરીરમાં શું કાંઈ રોગ ઉત્પન્ન થયો છે ? અથવા તો ઈંદ્ર જેવો જે તું, તેની કોઈએ શું આજ્ઞાનો ભંગ કર્યો છે ? અથવા તો કોઈએ તારો અઘટિત રીતે પરાભવ કર્યો છે ? અથવા તો તારા હૃદયમાં આ કન્યારત્ન સંબંધી કાંઈ ખટકે છે ? પરંતુ ખીજી સ્ત્રીઓની માફક અવિનય કરે એ વાત મયણાના સંબંધમાં બને તેમ નથી. ગમે તે કારણથી તારૂં મન ખરેખર ! ચિંતાતુર છે, કે જેથી હે વત્સ ! તારૂં મુખકમલ ઉદાસ-શોકવાળું-દેખાય છે.'

પછી કુમારે કહ્યું કે: ‘હે માતાજી! આ સઘલાં કારણોમાંથી એકે કારણ નથી, પરંતુ તેનું કારણ જૂઠું જ છે; તે તમે સાંભળો: ‘હું અહીંયાં મારા પોતાના ગુણોથી પ્રખ્યાત નથી કે નથી પિતાના નામથી, કે નથી તમારા ગુણોથી પ્રખ્યાત, પરંતુ માત્ર સસરાના નામથી જ પ્રખ્યાત છું. આ રીતે પ્રખ્યાત થવું તે અધમમાં અધમ છે, અને તેટલા માટે જ ઉત્તમ પુરુષોએ તેને તજવા યોગ્ય ગણ્યું છે; અને તેથી જ સસરાને ત્યાં રહેવામાં મારું મન દુભાય છે.’

તે સાંભળી માતા બોલી કે: ‘મોટું ચતુરંગી સૈન્ય એકઠું કરીને, તું તારા પિતાનું રાજ્ય ગ્રહણ કર; અને એ રીતે મારાં હૃદયને પણ શલ્યરહિત કર.’

તે વખતે કુમારે કહ્યું કે: ‘હે માતાજી! સસરાના બલથી જે રાજ્ય પાછું ગ્રહણ કરવું, તે પણ મારા મનને તેવી જ રીતે દુભાવે છે. માટે જ્યારે મારા બાવડાના બલથી મેળવેલી લક્ષ્મીથી હું મારા પિતાનું રાજ્ય પાછું મેળવીશ, ત્યારે જ મારા મનને સંતોષ થશે, તે સિવાય મને સંતોષ નહિ જ ઉત્પન્ન થાય. તેથી હું એકલો જ કોઈ દેશાંતરમાં જઈને, મારા હાથે જ ઉપાર્જન કરેલી લક્ષ્મીના બલથી હું મારા પિતાનું રાજ્ય પાછું મેળવીશ.’

પછી માતા તેને કહેવા લાગી કે: ‘હે વત્સ! તું હજી બાલક, સરલ સ્વભાવવાળો અને સુકોમલ છું; અને દેશાંતરમાં પરિભ્રમણ કરવું તે મુશ્કેલ અને દુઃખદાયક છે.’

આ સાંભળીને કુમારે પોતાની માતાને કહ્યું કે: ‘હે

માતાજી ! તમે એવી રીતે બોલો નહિ. ધીર પુરુષો જ્યાં સુધી કોઈ પણ કાર્ય શરૂ કરતા નથી, ત્યાં સુધી જ તે કાર્ય તેઓને કઠણ લાગે છે.’

તે સાંભળીને માતા ફરીને કહેવા લાગી કે: ‘હે વત્સ ! તો અમે પણ તારી સાથે જ આવીશું. કારણ કે તારા વિના અમને અહીંયાં કોનો આધાર?’

કુમારે કહ્યું કે: ‘હે માતાજી ! તમે જો સાથે આવો તો હું સર્વથા છૂટો ફરી શકું નહિ, માટે તમે અહીં જ રહો.’

પછી મયણા બોલી કે: ‘હે સ્વામી ! હું તો આપની સાથે જ આવીશ; કારણ કે શરીરની છાયાની પેઠે હું કાંઈ આપને ભારભૂત થઈશ નહિ.’

કુમારે કહ્યું કે: ‘હે દેવિ ! મારા વચનથી તમે ઉત્તમ એવા ધર્મમાં તલ્લીન થઈને, અહીં જ તમારાં સાસુની સેવામાં રહો.’

મયણા બોલી કે: ‘હે સ્વામી ! સતી સ્ત્રી જો કે પોતાના પતિના વિયોગને-પ્રવાસને ઇચ્છે નહિ; તો પણ હે નાથ ! આપણી આજ્ઞા મને પ્રમાણભૂત છે. આપે અરિહં-તાદિક નવપદોને ક્ષણ માત્ર પણ મનમાંથી વીસારવા નહિ, તથા આપશ્રીની માતાજીની માફક આપની આ દાસીને પણ કોઈકે વખતે યાદ કરજો.’

પછી માતાએ પણ પુત્રનો દઢ નિશ્ચય જાણી, પોતાના હાથે શ્રીપાલકુમારના લાલસ્થલમાં મંગલ તિલક કરીને કહ્યું કે: ‘હે પુત્ર ! તારા કલ્યાણ માટે હું નિરંતર નવપદ-જીનું ધ્યાન ધરીશ.’

મયણાં ઝોલી કે: ' હે નાથ ! હું પણ નિશ્ચલ મનથી કલ્યાણને આપવાવાળાં એવા નવપદોનું ધ્યાન ધરીશ. '

આવી રીતે મયણાના વચનોરૂપી અમૃતથી સિંચાયેલા શ્રીપાલકુમાર માતાના ચરણે નમીને, મયણાને ઝોલાવીને, હાથમાં તલવાર ગ્રહણ કરીને; નિર્મલ એવા વારુણમંડલથી મંડિત થએલી ચંદ્રનાડીમાં સ્વર ચાલવા માંડ્યો તે વખતે પ્રયાણ માટે પ્રથમ પગલું ભર્યું. આવી રીતે શુભશુકનમાં અનુક્રમે દેશાવર જવા માટે આગળ ચાલ્યા.

૯ શ્રીપાલની વીરતા

૧૪૩

ૐ જ્યોતિનીથી રવાના થએલો શ્રીપાલ નવા નવા દેશો, નવા નવા નગરો, નવા નવા કૌતુકો જોતો જોતો, સિંહની માફક નિર્ભય મનવાળો એકલો જ પંથ પસાર કરતો કરતો એક પર્વતની ટોચ ઊપર આવી પહોંચ્યો.

ત્યાં નંદનવન જેવાં સરસ રસવાળાં ફૂલો તથા ફૂલો-વાળાં એક જંગલમાં કોકિલાના મનોહર શબ્દોથી રમણિક લાગતી વૃક્ષોની એક હાર તેના જોવામાં આવી. ત્યાં એક સુંદર ચંપાના ઝાડની નીચે જોઠેલા અને મનોહર રૂપ તથા વેષવાળા એક સુંદર પુરુષને મંત્રની સાધના કરતો જોયો.

તે પુરુષનું ધ્યાન પૂર્ણ થતાં વિનય કરતા એવા તે પુરુષને કુમારે પૂછ્યું કે: ‘તમે કોણ છો? અને શેનું ધ્યાન ધરો છો? વળી, આ વનમાં એકલા કેમ રહ્યા છો?’

તે સાધકે જવાબ આપ્યો કે: ‘મારી પાસે ગુરુએ આપેલી વિદ્યા છે, તેનો હું જાપ કરું છું; પરંતુ ઉત્તર-સાધક વિના તે વિદ્યા મને સિદ્ધ થતી નથી. તેથી હે મહાયશસ્વી! જો તું મારો ઉત્તરસાધક કોઈપણ રીતે આજે

થાય તો હું કૃતાર્થ થાઉં; અને ખરેખર! મારી વિદ્યા પણ સિદ્ધ થાય.’

પછી શ્રીપાલે કરેલી સહાયતાથી તે સાધક પુરુષને, માત્ર એક જ રાત્રિમાં તે વિદ્યા સિદ્ધ થઈ

પછી તે સાધકપુરુષે કુમારને, તેણે કરેલા ઉપકારના બદલામાં બે ઔષધિઓ આપીને કહ્યું કે: ‘આ એક જલ-તરણી ઔષધિ છે, તેના પ્રતાપે ગમે તેવા ઉંડા પાણીમાં માણસ પડે તો પણ તે ડૂબતો નથી; અને બીજી શસ્ત્ર-સંતાપહરણી છે, તેના પ્રતાપે કોઈપણ જાતના શસ્ત્રો અંગ પર લાગતાં જ નથી આ બંને ઔષધિને ત્રિધાતુના માદ-ળીઆમાં મઢીને હાથે ધારણ કરવાની છે.’

ત્યારપછી તે વિદ્યાસાધક પુરુષ અને કુમાર જેવા તે પર્વતની ખીણમાં જાય છે, તેવામાં ત્યાં રહેલા ધાતુવાદી પુરુષોએ તેને કહ્યું કે: ‘હે દેવ! તમેએ દેખાડેલી વિધિ મુજબ-કલ્પ મુજબ-કરવા છતાં કોઈપણ કારણથી અમને રસસિદ્ધિ થતી નથી.’

પછી કુમારે કહ્યું કે: ‘હે સાધકો! હવે તમે મારી દષ્ટિ નીચે રસસિદ્ધિ કરો.’ તે લોકોએ તે પ્રમાણે કર્યું, કે તરત જ તે રસસિદ્ધિ થઈ ગઈ.

પછી તે સાધકોએ તે રસસિદ્ધિથી સોનું બનાવીને કુમારને કહ્યું કે: ‘હે કુમાર! અમોને જે આ રસસિદ્ધિ થઈ તે તમારા જ પ્રતાપે થઈ છે. માટે તમે આ સુવર્ણ અહણ કરો.’

પરંતુ તે નિસ્પૃહી શ્રીપાલે લીધું નહિ. તો પણ થોડુંક સોનું તે સાધકોએ કુમારના વચ્ચના છેડે બાંધી દીધું.

ત્યાંથી કુમાર ફરતો ફરતો અનુક્રમે ભરૂચ નગરમાં પહોંચ્યો. ત્યાં સોનું વેચીને વસ્ત્ર, આભૂષણ તથા હથિયારો ખરીદ્યાં. પછી પેલી બંને ઔષધિઓને ધાતુના માદળીઆમાં મઢાવીને પોતાના હાથે બાંધી લીધી. પછી તે નગરમાં દેવકુમારની પેઠે સ્વતંત્ર રીતે આનંદથી શ્રીપાલ ફરવા લાગ્યો.

તે વખતે જ કૌશાંબી નામની નગરીનો એક ધવલ નામનો વાણિઓ—વ્યાપારી હતો, કે જેની પાસે ઘણું જ ધન હોવાથી લોકોમાં તે કુબેર ભંડારીના નામે પ્રસિદ્ધ હતો. કરોડો સોનામહોરોથી ખરીદેલ છે અનેક જાતનાં કરિયાણા જેણે એવો તે સાર્થવાહ બીજા ઘણા વ્યાપારીઓ સાથે ભરૂચ નગરે આવ્યો હતો.

ત્યાં તેણે ઘણો જ નફો મલવા છતાં પણ દ્રવ્યના લોભથી તેણે બીજા દ્વીપમાં જવા માટે વહાણો તૈયાર કરાવ્યાં. વહાણોનું વર્ણન :

આ વહાણોમાં એક મહોટું જૂંગ જાતિનું વહાણ સોળ કુવાથલો સહિત શોભતું હતું (જૂઓ ચિત્ર ૮૨). બીજા ચાર નાનાં જૂંગ વહાણો ચાર ચાર કુવાથલોવાળા હતાં. એકસો વડસફરી વહાણો હતાં (જૂઓ ચિત્ર નં. ૮૩). એકસોને આઠ બેડા જાતિના વહાણ હતાં. ચોર્યાશી વહાણો દ્રોણ જાતિના હતાં. વેગડ જાતિના ચોસઠ વહાણો હતાં. સિલ જાતિના ચોપન અને આવર્ત નામના પચાસ વહાણો

હતાં. ક્ષુરખ્ય નામના પાંત્રીશ વહાણો હતાં. આ પ્રમાણે કુલ પાંચસો [ચાલીશ] વહાણો હતાં.

રાજનો હુકમ મેળવીને તે બધાં વહાણો તેણે જૂદી જૂદી જાતનાં કરિયાણાંઓથી ભર્યાં. તે વહાણો ઊપર નાપુદા, માલમ તથા વ્યાપારીઓ પણ ચડયા. વળી, ડૂબકી મારનારા-મરજીવા-ઓ, ખલાસીઓ, ગર્ભિલા, ખેલાડીઓ-ખેલ કરનારાઓ તથા સુકાનીઓ તે વહાણોની હમેશાં જાળવણી કરતાં હતાં.

વળી, જૂદી જૂદી જાતનાં શસ્ત્રો ધારણ કરનારા દશ હજાર સુભટો કે જેઓ ધવલશેઠની નોકરી કરતા હતા, તેઓ પણ આ વહાણોનું પ્રયત્નપૂર્વક રક્ષણ કરતા હતા.

ઘણા ચામર, છત્ર, પીંછી, ધ્વજપટ તથા ઉત્તમ મુકુટ વગેરેથી શણગારેલ છે જેઓને, તથા શઠ, દોર, ઉત્તમ લંગર, અખતર તથા ભેરિથી કરેલી છે શોભા જેમની એવા તે વહાણો શોભી રહેલા છે.

આ સર્વ વહાણોમાં જલ તથા ઈંધનોનો સંગ્રહ કરીને, ઉત્તમ મુહૂર્તે પોતાના પરિવાર સહિત ધવલશેઠ તે વહાણો પર ચડ્યો. તે વહાણો જેવા ચલાવવા શરૂ કર્યા, તેવા જ દેવદેવીઓને અલિહાન દેવામાં આવ્યા અને સુમધુર વાજિત્રો વગાડવામાં આવ્યા; પછી ખલાસીઓએ તે વહાણો ચલાવવા માટે ઘણો પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ તે વહાણો ચાલ્યાં નહિ.

આ પ્રમાણે વહાણો નહિ ચાલવાથી, ધવલ શેઠ ચિંતાથી શ્યામમુખવાળો થઈ ગયો. તરત જ વહાણ ઊપરથી ઊત-

રીને તે નગરમાં ગયો. ત્યાં એક સીકોતરીને તેનું કારણ પૂછતાં, તેણીએ કહ્યું કે: 'તારાં વહાણો દેવતાએ થંભાવ્યાં છે; માટે જ્યારે તું એક બત્રીશ લક્ષણવાળા પુરુષનું ખલિદાન આપીશ ત્યારે જ તે ચાલશે.'

પછી ધવલ શેઠે કોઈક અમૂલ્ય વસ્તુની રાજને લેટ કરીને વિનંતી કરી કે: 'હે રાજન્! મારા વહાણુ થંભી ગયાં છે, તેને ચલાવવા માટે ખલિદાન આપવા એક પુરુષ મને આપો' (જૂઓ ચિત્ર ૮૪).

રાજએ કહ્યું કે: 'અહીં જે પરદેશી હોય અને તેનું કોઈપણ સગું આ નગરમાં ન હોય, તેને લઈ જાઓ; પરંતુ બીજા કોઈને લેશો નહિ.'

પછી ધવલના સુભટો તેવા માણસની શોધ કરતા હતા, તે વખતે તેઓને નગરમાં ફરતા એવા પરદેશી શ્રીપાલ કુમારની જાણ થઈ. શ્રીપાલને બત્રીશ લક્ષણવાળો અને પરદેશી જાણીને તે વાત સુભટોએ ધવલને જણાવી. તે વખતે ધવલે તેને પકડવા માટે ફરીથી રાજની આજ્ઞા મેળવી.

તે શ્રીપાલકુમાર ચૌટામાં આનંદથી ખેઠો છે, ત્યાં તે ધવલના સુભટો આવી પહોંચ્યા, અને હથિયારો ઊંચાં કરીને એકદમ ઉદ્વેગપૂર્ણ બોલવા લાગ્યા કે: 'અરે! તું તરત અમારી સાથે ચાલ. કારણ કે તારા ઊપર ધવલ નામનો સાર્થવાહ કોપાયમાન થયો છે; તે તારું દેવીને ખલિદાન આપશે, માટે પાછલથી તું એમ ન કહીશ કે મને કહ્યું નહિ.'

સુભટોના આવા ઉદ્ધતાઈભર્યા વચનો સાંભળીને શ્રીપાલે કહ્યું કે: ‘અરે! દુષ્ટો! તમારા તે ધવલ નામના પશુનું બલિદાન આપો. શું કયાંય પણ કોઈએ સિંહનું બલિદાન આપ્યું સાંભળ્યું છે?’

પછી તે સુભટો જેવામાં પોતાનું કાંઈક બલ દેખાડે છે, કે તરત જ કુમારે કરેલો સિંહનાદ સાંભળીને, તે સુભટો શિયાળોની માફક નાશી ગયા. ધવલ શેઠે તે વાત રાજાને જાહેર કરવાથી, રાજાએ પોતાનું લશ્કર ત્યાં મોકલ્યું. કુમારે તો તે સૈન્યને પણ માત્ર અડધીક્ષણમાં હાંકી મૂક્યું.

ત્યારપછી ધવલ શેઠના હુકમથી રાજાના લશ્કરની સાથે ભેગા મળીને, ધવલના સુભટો માયાળીજને, જેવી રીતે ત્રણ રેખાઓથી વીંટવામાં આવે છે; તેવી રીતે કુમારને બધી બાબતથી ઘેરી લીધો. વળી, ધવલ બોલવા લાગ્યો કે: ‘અરે! સુભટો! હવે અહીં જ શસ્ત્રથી તેના શરીરના ટૂકડે ટૂકડા કરીને બલિદાન આપો, કે જેથી તે દેવી આજે સંતુષ્ટ થાય.’

તે સુભટોનાં સેંકડો બાણ, ગદાઓ, ભાલા તથા તલવાર વગેરે કાંઈ પણ કુમારના શરીરને લાગતું ન હતું; કારણ કે તેને પેલા વિદ્યાધરે આપેલી શસ્ત્રસંતાપહારિણી ઔષધિ પોતાના હાથે બાંધેલી હતી. પરંતુ કુમારના બાણોથી તો કેટલાક સુભટોના માથાના વાળ, કાન અને નાસિકાઓ વગેરે છેદાઈ ગયાં, હૃદયમાં ઢ્યા હોવાથી કુમારે કોઈને પણ જીવથી મારી નાખ્યા નહિ.

આ પ્રમાણેનો અનાવ નજરે જોઈને ધવલ વિચારવા લાગ્યો કે: ' ખરેખર ! આ કોઈ મનુષ્ય નથી, પરંતુ કોઈ મોટા પ્રભાવવાળો દેવ અથવા વિદ્યાધર છે. ' આમ વિચારી મસ્તકે બે હાથની અંજલિ જોડીને ધવલ કુમારને વિનંતી કરવા લાગ્યો કે: ' હે દેવ ! આવા પરાક્રમથી તમે કોઈ વિદ્યાધર જણાવ્યો છો, તો તમે મારા ઊપર કૃપા કરો; અને મારા થંભેલાં વહાણોને ચલાવવા માટે કાંઈ પણ ઉપાય કરો. કારણ કે ઉત્તમ પુરુષો બીજાઓને ઉપકાર કરનારા જ હોય છે. '

પછી કુમારે કહ્યું કે: ' જો હું તારાં થંભેલા વહાણો ચલાવી આપું તો તેનું મહેનતાણું—અદલો મને શું મલશે. '

ધવલે કહ્યું કે: ' જો મારાં વહાણ તમે ચલાવી આપશો તો હું તમને તેના અદલામાં એક લાખ સોનામહોરો આપીશ. '

પછી વિકસ્વર મુખવાળો કુમાર લોકોની સાથે ત્યાંથી ચાલ્યો, અને ધવલશેઠની સાથે સૌથી આગળના વહાણ ઊપર ચડ્યો. પછી બધા બલાસીઓ પોતપોતાના કાર્યમાં તત્પર થયા, એટલે શ્રીપાલે નવપદજીનું ધ્યાન ધરીને સિંહનાદ કર્યો (જૂઓ ચિત્ર ૮૫). આ પ્રમાણેના કુમારના સિંહનાદને સાંભળતાં જ, તે ક્ષુદ્રદેવતા ત્યાંથી નાશી ગઈ; વહાણો બધાં ચાલવા લાગ્યાં, અને વધામણાં થવા લાગ્યાં. ભેરીના ગંભીર શબ્દો અને ભુંગલ વગેરે વાજિંત્રો વાગવા લાગ્યાં. નાચિકાઓ નાચવા લાગી અને મધુર ગીતો ગવાવા લાગ્યાં.

આ પ્રમાણે અચરિત દેખીને ધવલશેઠ વિચાર કરવા

લાગ્યો કે: ‘ આ શ્રીપાલકુમાર જે કોઈપણ રીતે મારી સંગાથે સુસાફરીમાં આવે તો મને કદાપિ પણ વિઘ્ન થાય નહિ. ’ એમ વિચારીને ધવલશેઠે શ્રીપાલને એક લાખ સોનામહોરો આપી દીધી.

પછી વિનયપૂર્વક પ્રણામ કરીને કહેવા લાગ્યો કે: ‘ હે મોટા ભાગ્યવાળા ! આ એકેક સુભટને દર વરસે એકેક હજાર સોનામહોરો આપવાની કરીને મેં દશ હજાર શરવીર સુભટોને નોકરીમાં રાખેલા છે, માટે જે તમારે પણ નોકરી કરવી હોય તો કહો કે મારે તમને કેટલો પગાર આપવો. કારણ કે તમારું ભાગ્ય મોટું છે. ’

શ્રીપાલકુમારે હસીને જવાબ આપ્યો કે: ‘ આ બધા સુભટોને તમે જેટલો પગાર આપો છો, તેટલો પગાર મને એકલાને આપો. ’

આ સાંભળી એકદમ આશ્ચર્ય પામેલો ધવલશેઠ તેનો હિસાબ કરીને વિચારવા લાગ્યો કે, આ બધાંનો પગાર એક કરોડ સોનામહોરો થાય છે; અને આ તો એકલો એક કરોડ માગે છે, માટે એણે અચુક્ત માગણી કરી છે. વળી, આ સુભટોથી તે મારું શું વધારે કામ કરી આપવાનો હતો.

એમ વિચારી ધવલશેઠે કહ્યું કે: ‘ હે કુમાર ! જે તું દશ હજાર સોનામહોરો લે તો આપવા હું કમુલ છું; પરંતુ જે તું એક કોડ સોનામહોરો માગે છે, તે ખોટું છે. ’

પછી કુમારે કહ્યું કે: ‘ હે શેઠ ! તમો મારા પિતા સમાન છો, મારે તમારા પગારની કાંઈ જરૂર નથી; પરંતુ મારે દેશાંતર જવાની ઈચ્છા છે. તે માટે હું તમારી સંગાથે

આવીશ. માટે ભાડું નક્કી કરીને-ઠરાવીને મને વહાણ પર આવવા દો. ’

તે સાંભળી ખુશ થએલા શેઠે દર મહિને એકસો સોનામહોર ભાડું નક્કી કર્યું. તે આપીને શ્રીપાલકુમાર શેઠના મુખ્ય વહાણમાં ચડીને બેઠો. પછી રત્નદ્રીપ જવા માટે ભેરિ વગાડવામાં આવી. ખલાસીઓએ સઢોને વિસ્તાર્યા. છીંકીઓને ઉંચી ચડાવી. સુકાન સંભાળીને હલેસાંઓ ચલાવવા શરૂ કર્યા.

વહાણમાં એક માણસ ધ્રુવમંડલની તરફ જ દષ્ટિ રાખતો હતો. એક માણસ ધામત્ત (વહાણના તળિયાના ભાગમાં આવેલું પાણી) કહાડતો હતો. એક માણસ ભરતી-ઓટની ખબર રાખતો હતો. એક રસ્તાની ખબર રાખતો હતો. કેટલાક મગરને ભેતા હતા. એક મગરને નસાડવા ઢોલ વગાડતો હતો. એક નાની કુલડીઓથી અગ્નિમાં તેલ નાખતો હતો. ચોરોના વહાણોને ભેઈને પંજરી સુભટો અખતર ચડાવતા હતા, કે જે દેખીને ચોરો દૂર નાશી જતા હતા. સૂર્યનું ઉગવું તથા આધમવું પણ પાણીમાં જ દેખાતું હતું. રાત્રિના વખતે વડવાનલ અગ્નિથી બલતી દિશાઓ દેખાતી હતી. આવી રીતનાં સમુદ્રનાં કુતૂહલો ભેતાં ભેતાં શ્રીપાલકુમાર જતા હતા. તેવામાં પંજરી બોલ્યો કે: ‘ હે લોકો! તમારે પીવાનું પાણી તથા ઈંધન વગેરેની જરૂર હોય તો બોલજો, કારણ કે અખબરકૂલનો કાંઠો આવ્યો છે. ’ તે વખતે વહાણમાં રહેલા વ્યાપારીઓ બોલ્યા કે: ‘ અખબરકૂલ અંદર તરફ જલદી ચાલો, કે જેથી અમે પાણી તથા ઈંધન વગેરે ગ્રહણ કરીએ ’ (જૂઓ ચિત્ર ૮૬).

પછી તે વહાણો ત્યાં પહોંચ્યા. તે વખતે આનંદ પામેલા લોકો જમીન ઊપર ઊતર્યા, ધવલશેઠે પણ દશહજાર સુભટો સહિત ત્યાં કિનારાની ભૂમિ ઊપર પડાવ નાખ્યો. તેઓનો કોલાહલ સાંભળીને ત્યાં અંબરરાજના દાણુ લેનારા માણસો અંદરનું દાણુ લેવા માટે આવ્યા (જૂઓ ચિત્ર ૮૭).

શેઠે દાણુ આપવાનો ઈન્કાર કરતાં, અંબરરાજના દાણુ લેનારા માણસો પોતાના મહાકાલ નામના રાજને તેડી લાવ્યા. તે વખતે ઘણા લશ્કર સહિત ત્યાં આવીને મહાકાલ રાજને અંદરનું દાણુ માગ્યું; પરંતુ શેઠે તે આપવાનો ઈન્કાર કરીને, ઉલટા પોતાના સુભટોને લડવા માટે તૈયાર કર્યા.

પછી ધવલના એક હજાર સુભટો પોતાનાં શત્રુ ઉગામીને એકદમ મહાકાલરાજના સુભટો સાથે લડવા લાગ્યા; અને લોકોની ઉશ્કેરણીથી તેઓ મરવા લાગ્યા. પહેલાં તો ધવલના સુભટોએ મહાકાલરાજના સઘળા સૈન્યને હરાવ્યું. તે દેખીને મહાકાલરાજ પોતે મજબૂત ઘોડા ઊપર સવાર થઈને લડવા આવ્યો. તે વખતે મહાકાલરાજનું તેજ સહન નહિ થવાથી ધવલના સુભટો નાશી ગયા. તે વખતે પગપાળા લડતા એવા ધવલને, મહાકાલરાજને નીચે પાડી નાંખીને બાંધી લીધો (જૂઓ ચિત્ર ૮૮).

ધવલને એક ઝાડ સાથે બાંધીને, તેની અને તેના સઘળા સાર્થની ચોકી માટે પોતાના સુભટોને ત્યાં રાખીને રાજ પોતે નગર તરફ ચાલ્યો. એવામાં શ્રીપાલકુમાર ધવલશેઠને ખોલાવીને કહેવા લાગ્યા કે: ‘ હે શેઠ ! કહો તો ખરા કે તમારા તે સુભટો આ વખતે ક્યાં ગયા, કે જેઓને તમે એક કોડ સોનામહોરો આપો છો. ’

ધવલ જોલ્યો કે: 'હે કુમાર! તમે ઘા ઊપર ખાર શું કામ નાખો છો? વળી દાઝયા ઊપર ડામ દેવાની ક્રિયા ક્યાં કરો છો?'

પછી કુમારે પ્રગટપણે કહ્યું કે: 'હે શેઠ! હજી પણ તમારું આ બધુંએ ગએલું ધન પાછું લાવી આપે તો તેને તમે શું આપો. તે તમે મને કહો?'

ધવલ જોલ્યો કે: 'તેમ થવું મને તો અસંભવિત લાગે છે, તો પણ તે ધન પાછું લાવી આપનાર માણસને હું મારી મિલકતને અડધો ભાગ આપું. તે બાબતની હું પરમાત્માની સાક્ષીએ કબુલાત આપું છું.'

આ પ્રમાણે નક્કી કરીને શ્રીપાલકુમાર હાથમાં ધનુષ લઈને, ખભા ઊપર બે તૂણીરો બાંધીને એકલો મહાકાલ રાજની પાછળ જઈને તેને જોલાવ્યો; અને કહ્યું કે: 'હે અખરકૂલના રાજ મહાકાલ! તને હું આવી રીતે જવા દઈશ નહિ; માટે પાછો વળીને એક ક્ષણમાત્ર મારા એકલાનું તો બલ જો?'

આ સાંભળીને મહાકાલરાજ પાછો વળીને કહેવા લાવ્યો કે: 'હે કુમાર! તું દેખાવડો અને ઉત્તમ રૂપ તથા લક્ષણવાળો હોવા છતાં હજી તો બાલક છે, તો એકલો શું કરવા મરવા આવ્યો છું.'

કુમારે પણ કહ્યું કે: 'હે રાજન્! આવી રીતના તમારા વાક્યાતુર્થથી કાચર પુરુષો ભાગી બચ છે; પરંતુ મારું હૃદય તો તારાં બાણોથી પણ કંપે-ડરે તેમ નથી.'

એમ કહીને શ્રીપાલકુમારે ધનુષ્ય રત્ન ઊપર આણે ચડાવી ચડાવીને, મહાકાલરાબ્બના રણધ્વજને પાડી નાખ્યો. તે વખતે મહાકાલરાબ્બના સુભટોએ આકાશમાં બંણે આણેનો મંડપ કરી મૂક્યો હોય નહિ, તેટલા બધાં આણેનો વરસાદ વરસાવ્યો. તે પછી કુમારના શરીરે તેમાંથી એકપણ આણ વાગ્યું નહિ. શ્રીપાલના આણેથી વીંધાએલા શરીરવાળા અબ્બરરાયના કેટલાક સુભટો પડવા લાગ્યા, કેટલાક સુભટો એકબીજાને બાથ ભીડવા લાગ્યા; અને કેટલાક સુભટો નાસવા લાગ્યા. પછી મહાકાલરાબ્બ પોતે પોતાના હાથમાં શસ્ત્ર પોતાની બંને જ લઈને કુમારને મારવા લાગ્યો, પરંતુ ઔષધિના પ્રભાવને લીધે તે કુમારના અંગને લાગતું ન હતું.

પછી કુમારે તેનું તે જ હથિયાર પકડી લઈને અબ્બરરાયને પછાડીને ભૂમિ ઊપર પાડી નાખ્યો. તેને બાંધીને શ્રીપાલકુમાર જેવો પોતાના સાર્થમાં લાવ્યો, તે દેખીને સાર્થની ચોકી માટે રાખેલા અબ્બરરાયના માણસો નાસી ગયા. ધવલને અંધનરહિત કર્યો-છોડાવ્યો. અંધનમુક્ત થતાં જ હાથમાં તલવાર લઈને, ધવલ મહારાબ્બને મારવા માટે દોડ્યો. શ્રીપાલે તેને રોકી રાખ્યો. કારણ કે: 'ઘેર આવેલા, શરણે આવેલા, અંધનવાળા, રોગથી પરાલપ પામેલા, નાસી જતા, વૃદ્ધ થઈ ગયેલા તથા બાલકને સત્પુરુષો મારતા નથી.'

અબ્બરરાયના સુભટોનો માર આઈને નાસી ગયેલા, ધવલના જે દશ હજાર સુભટો નાસી ગયા હતા, તેઓના

ઊપર ક્રોધાયમાન થએલા શેઠે તેઓને નોકરીમાંથી છૂટા કરી દીધા. તે વખતે તે બધા શ્રીપાલના સેવકો થયા, અને કુમારે પણ તેઓને પોતાના ભાગમાં આવેલા વહાણોની ચોકી કરવા રાખી લીધા. વળી, મહાકાલરાજના સર્વ સુલટોને વિવેકી એવા તે શ્રીપાલે ઉત્તમ વસ્ત્રો વગેરે ઈનામમાં આપીને ખુશી કર્યાં.

મહાકાલરાજએ પણ કુમારનું આવું ચરિત્ર જોઈને, મનમાં ચમત્કાર પામીને વિનયનાં વચનોથી કહ્યું કે: ‘હે ઉત્તમ પુરુષ ! તમારાં ચરણોથી મારાં નગરને પવિત્ર કરો; કે જેથી અમે પણ તમારી માફક અમારી તમારા પ્રત્યેની કાંઈક ભક્તિ કરીએ.’

ઉદ્ધારતાના ભંડારરૂપ એવા શ્રીપાલે જેવી તે વાત કમ્બુલ કરી, તેવી જ રીતે ધવલે કુમારને ઘણી ના પાડી; કારણ કે પાપી માણસો બધી જગ્યાએ શંકાશીલ જ હોય છે.

આવી રીતે ધવલના કહેવા છતાં પણ શ્રીપાલકુમારે મહાકાલરાજની વિનંતીને સ્વીકાર કર્યો. [મહાકાલરાજએ પોતાની નગરી તાકીદે શણગારવાનો હુકમ કર્યો. નગરની દરેક હુકાનો તથા ઘરો રેશમી અને કસબી વસ્ત્રોના તોરણોથી શણગારવામાં આવ્યાં. શહેરના ચોકોમાં તથા બજારોમાંથી કચરો સાફ કરાવીને, સુગંધીવાળું પાણી છંટાવી; દરેક જગ્યાએ સુગંધીદાર ફૂલો પથરાવી દેવામાં આવ્યાં.] પછી પોતાના બહોળા પરિવાર સહિત શ્રીપાલકુમારે તોરણો તથા માંચા વગેરેથી શોભાયમાન એવા તે મહાકાલના નગરમાં હાથી ઊપર બેસીને પ્રવેશ કર્યો (જુઓ ચિત્ર ૮૯).

પછી કુમારની સવારી મહાકાલરાજના રાજમહેલે ઊતરી. ત્યાં તૈયાર રાખેલા પોતાના સોનાના સિંહાસન ઉપર શ્રીપાલને બેસાડીને મહાકાલરાજએ ભક્તિથી કહ્યું કે : ' હે કુમાર ! આ રાજ્ય તથા મારાં પ્રાણો પણ તમારા તાબે છે. વળી, મારી મહનસેના નામની પુત્રી કે જે મને મારા પ્રાણથી પણ અધિક વહાલી છે, તેની સાથે કૃપા કરીને આપ લગ્ન કરો. '

તે વખતે કુમારે કહ્યું કે : ' હું તો પરદેશી છું, તેથી મારું કુલ અને શીલ જાણ્યા વિના તમારી કન્યા તમો શા માટે આપો છો; માટે સારી રીતે વિચાર કરીને તે કાર્ય કરો. '

મહાકાલરાજએ કહ્યું કે : ' હે કુમાર ! આપણા ઉત્તમ આચરણોથી મેં તમારું કુલ જાણી લીધું છે, અને પરદેશનો મને કાંઈ બાધ નથી; માટે મારી આ પ્રાર્થના મહેરબાની કરીને સ્વીકારો. '

શ્રીપાલકુમારે રાજની વિનંતીનો સ્વીકાર કરવાથી, મોટી ધામધૂમપૂર્વક રાજએ પોતાની મહનસેના નામની રૂપમાં રંલા સમાન પુત્રી શ્રીપાલકુમારને પરણાવી. વળી, હસ્તમેલાપ વખતે કોડો ગમે મણિ, માણેક રત્નો વગેરે રાજએ શ્રીપાલને આપ્યાં. વળી, દાયજામાં નવ નાટકો અને ઉત્તમ વસ્ત્રો આપ્યાં. આ બધા પરિવાર સાથે પરવર્યો થકો શ્રીપાલ ચાલ્યો. આ બધા પરિવારને એક મહોટા જૂંગ વહાણ પાસે પહોંચાડવા મહાકાલરાજ શ્રીપાલ કુમાર સાથે ત્યાં આવ્યો (જુઓ ચિત્ર ૯૦).

ધવલશેઠ ચોસઠ કુવા સ્થંભવાળું અને મણિ તથા સુવર્ણથી ભરેલું એવું તે જૂંગ વહાણુ જોઈને પોતાના હૃદયમાં વિચારવા લાગ્યો કે: ‘અરેરે! આ શું થઈ ગયું! જે આ મારા નોકર જેવો હતો, તે આટલી મોટી ઋદ્ધિ પામ્યો, હવે તો તે મારું ભાડું પણ આપશે નહિ.’

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને, જેવો તે કુમાર પાસે ગયો કે તરત જ કુમારે તેને ગયા માસના ભાડાથી દશગણું ભાડું અપાવ્યું. અરે! આ બંને વચ્ચે કેટલો અંતર છે?

તે મોટા જૂંગ વહાણુમાં કુમારને પરિવાર સહિત બેસાડીને, તથા પોતાની પુત્રીને વોળાવીને મહાકાલરાજ પોતાના નગરમાં પાછો ગયો (જૂઓ ચિત્ર ૯૧). જેવી રીતે મુનિઓ સંયમથી સંસાર સમુદ્રને તરી જાય છે; તેવી રીતે લોકો પણ વહાણુથી સમુદ્ર ઓળંગીને રત્નકીપે પહોંચી ગયા. ત્યાં બંદરના કિનારે મહોટા લંગરોથી તે વહાણુને નાંગરી દીધાં, તેમાંનો બધો માલ ઊતારીને કપડાનાં બનાવેલા તંબૂઓમાં રાખ્યો.

૧૦ પુણ્યની પ્રખલતા

૧૪૪

શ્રી પાલકુમાર પણ વાંસથી ઊભા કરેલા તંબુમાં રહીને, વિમાનમાં રહેલા દેવની માફક નાટક જોવા લાગ્યો. ધવલશેઠ પણ તે દ્વીપમાં પોતાની પાસેનો માલ વેચીને ખૂબ નફો કર્યા પછી, શ્રીપાલકુમાર પાસે આવીને કહેવા લાગ્યો કે: ‘હે દેવ! તમારાં કરિયાણાં તમે શા માટે વેચતાં નથી?’

તે વખતે કુમારે કહ્યું કે: ‘હે પિતાજી! મારા અને તમારા વચ્ચે કાંઈ અંતર નથી; માટે મારાં કરિયાણાંની પણ તમારો મરજી મુજબ વ્યવસ્થા કરજો.’

તે સાંભળીને ખુશી થએલો ધવલ [જેમ દૂધ જોઈને બિલાડો વિચારમાં પડે તેમ] વિચારવા લાગ્યો કે, ઠીક થયું; હવે હું મારી મરજી મુજબ (ગોટાળો) કરીશ. કારણ કે વેચવું અને લેવું-કયવિક્રય કરવો-તેને વ્યાપારીઓ ચિતા-મણિરત્ન સમાન ગણે છે (જૂઓ ચિત્ર ૯૨).

તે વખતે કોઈએક દેવ સમાન તથા સુંદર રૂપ અને

વેશવાલો, વળી જેનાં મુખ અને નેત્ર પ્રસન્ન છે; એવો કોઈક પુરુષ મનોહર ઘોડા ઉપર બેસીને ત્યાં આવ્યો. તે પોતાની સાથેના ઘણા પરિવાર સહિત શ્રીપાલકુમારના તંબૂના દરવાજા પાસે આવ્યો. તે ત્યાં જેવામાં નાટક જેવા લાગ્યો, કે તરત જ શ્રીપાલે તેને બોલાવ્યો.

તેણે પણ કુમારને પ્રણામ કર્યાં. કુમારે પણ તેને આસન આપીને તેનું સન્માન કર્યું. તે પણ વિનયમાં તત્પર થઈને વિશ્વાસપૂર્વક કુમારની પાસે બેઠો. દેવતાઈ નાટક જેવું તે નાટક ક્ષણવાર બેઠીને તે પુરુષ વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આ ઠાઠમાઠથી આ કોઈ રાજકુમાર હોય તેમ લાગે છે.

નાટક સંપૂર્ણ થયા પછી કુમારે તેણે પૂછ્યું કે: ‘હિ ભદ્ર! તમે કોણ છો? કયા નગરના રહેવાસી છો? તમોએ કાંઈપણ આશ્ચર્ય બોલ્યું છે?’ (જૂઓ ચિત્ર ૯૩).

તે પુરુષ વિનયમાં તત્પર થઈને કુમારને કહેવા લાગ્યો કે: ‘હિ દેવ! આ દ્વીપમાં વલયાકારવાળો-ગોળ-અને મોટાં શિખરોવાળો રત્નસાનુ નામનો પર્વત છે. તે પર્વતની મધ્યમાં વસેલી એવી રત્નસંચયા નામની નગરી છે. તે નગરીમાં કનકકેતુ નામનો રાજા રાજ્ય કરે છે. તેને કનક-માલા× નામની રાણી છે. તેણીની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થએલા કનકપ્રભ, કનકશેખર, કનકધ્વજ તથા કનકરથ* નામના ચાર પુત્રો, અને તે ઉપરાંત સકલ કલાઓની જાણકાર તથા

× ‘શ્રીપાલ રાસ’માં રાણીનું નામ રત્નમાલા આપેલું છે.

* કેટલીક પ્રતોમાં કનકરથિ નામ પણ જેવામાં આવે છે.

રતિથી પણ સ્વરૂપવાન અને તત્ત્વની જાણકાર મદનમંજૂષા નામની એક પુત્રી છે.

‘ તે નગરીમાં એક જિનદેવ નામનો શ્રાવક રહે છે, તેનો હું જિનદાસ નામનો પુત્ર છું. હવે હું તમોને એક આશ્ચર્ય કહું છું તે સાંભળો. તે કનકકેતુ રાજના દાદાએ કરાવેલું અને પર્વતના શિખર પર સુકુટ સમાન એવું પ્રભુ શ્રીઋષભદેવનું એક દેરાસર ત્યાં આવેલું છે. આ દેરાસર ઉત્તમ પુરુષના ચરિત્રની માફક નિર્મલ અને વિશાલ છે. દાતારના ઉત્તમ યશની પેઠે ઉજ્જવલ છે; તથા સૂર્યમંડલની માફક અધિકારને દૂર કરનારું છે.

‘ તે દેરાસરમાં કનક અને મણિની બનાવેલી મૂળનાયક શ્રીઋષભદેવની સુંદર અને દેહીપ્યમાન પ્રતિમા ખિરાજમાન કરેલી છે, કે જે નવા ચંદ્રની રેખાની પેઠે ત્રણે ભુવનોના પ્રાણીઓને આનંદ આપનારી છે. તે પ્રતિમાનું તે વિદ્યાધર રાજ હમેશાં ભક્તિપૂર્વક પૂજન કરે છે, ત્યાંના લોકો પણ આનંદપૂર્વક તેને નમન કરે છે, તેની પૂજા કરે છે, અને તેનું ધ્યાન ધરે છે. તે રાજની પુત્રી પણ વિશેષે કરીને ભક્તિપૂર્વક હમેશાં ત્રણે કાલ તે પ્રતિમાની અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરે છે.

‘ એક દિવસ વિધિની જાણકાર એવી તે રાજની પુત્રી પોતાના પરિવાર સહિત વિધિપૂર્વક વિસ્તારથી પૂજા કરીને, ભાવપૂર્વક દેવવંદન કરતી હતી; તે વખતે રાજ પણ ત્યાં પહોંચ્યો, અને કુંવરીએ કરેલી અપૂર્વ અંગરચના-આંગી-જેઈને હર્ષથી રોમાંચિત થયેલો હૃદયમાં વિચારવા લાગ્યો.

કે અહો! આ મારી પુત્રીએ અપૂર્વ આંગી રચેલી છે, અને તેમ કરીને તેણીએ પોતાની અપૂર્વ ચતુરાઈ દેખાડી આપી છે. ખરેખર! આ પુત્રીનું જીવન ધન્ય છે. વળી, તેણી પુણ્યશાળી છે કે, જેણીએ જિનેશ્વરદેવની પૂજામાં આવેા ઉત્તમ ભાવ તથા સરલ સ્વભાવ દેખાડ્યો છે ક્રિયા, પ્રભાવના, ધર્મમાં કૌશલ્યપણું, ભક્તિ તથા સુતીર્થની સેવા, એ પાંચે એ આ પુત્રીમાં વિદ્યમાન હોવાથી, તેણી શુદ્ધ સમ્યક્ત્વવાળી છે, તેની ખાત્રી થાય છે. મારી આવી આ ચતુર પુત્રીનો વર પણ કદાચ જે તેને લાયક મળી આવે તો માફ મન આનંદ પામે.

‘ આ પ્રમાણે પોતાની પુત્રીના વરની ચિંતામાં નિમગ્ન થએલો તે રાજા એક ક્ષણવાર જાણે ધ્યાનમાં લીન થયેા હોય નહિ તેમ મૌન ધરીને ઊભેા રહ્યો. રાજાની તે પુત્રી પણ પ્રભુની પૂજા કરીને તથા ત્રણ વખત નમસ્કાર કરીને, જેવી પાછલા પગે જિનમંદિરના ગભારામાંથી બહાર નીકળે છે, તે જ વખતે તત્કાલ તે મૂળગભારાના બંને કમાડેા કેાણુ જાણે શા કારણથી એવાં તેા બંધ થઈ ગયાં કે, કોઈ અલવાનથી પણ ઘણી મહેનત કરવા છતાંએ ઉઘડતાં નથી.

‘ આ પ્રમાણે દરવાજા બંધ થએલા જોઈને તે રાજા-કન્યા પોતાના આત્માની નિંદા કરવા લાગી કે, હા! હા! હતાશ થએલી એવી મેં શું પાપ કર્યું કે અશુભભાવ મનમાં લાવી કે જેથી પાપી, પ્રમાદમાં પડેલી તથા મંદ ભાવવાળી એવી મને મારા પોતાના હાથે કરેલી પૂજાનું-આંગીનું-ક્ષણ માત્ર પણ દર્શન થયું નહિ. અરેરે! હું અધન્ય છું, અજ્ઞાનને

વશ થઈને અથવા તો કર્મના દોષથી મેં ખરેખર ! કાંઈક પણ અશાતના કરી છે, જેનું મને આ ફલ મલ્યું છે.

‘ હે નાથ ! મારા પર કૃપા કરીને મારો અપરાધ માફ કરો. પુણ્યરહિત અને હીન એવી મને આપ દર્શન આપો. આવી રીતે વિલાપ કરતી એવી પોતાની પુત્રીને જોઈને રાજા બોલ્યો કે : ‘ હે વત્સ ! આ બાબતમાં તારો અપરાધ નથી; પરંતુ મારો જ દોષ છે; કારણ કે દેરાસરમાં રહીને, તારી કરેલી પૂજા-આંગી-ને જોઈને, તારા પતિ સંબંધી ચિંતામાં એક ક્ષણવાર હું શૂન્ય મનવાલો થઈ ગયો. મારા મનમાંના વિચારોરૂપ આશાતનાનું આ ફલ મલ્યું છે. માટે આમાં મારો જ અપરાધ થએલો છે એમ હું માનું છું. આ દેવ તો વીતરાગ દેવ છે, તે કદિ પણ ક્રોધાયમાન થાય જ નહિ; પરંતુ હે વત્સ ! આ દેરાસરના કોઈક અધિષ્ઠાયક દેવે આ અવકૃપા કરી છે, એમ જાણવું. ’

પછી રાજાએ પોતાના માણસો પાસે નૈવેદ્ય, ફલ, ચંદન વગેરે તથા કપૂર, અગર અને કસ્તુરી વગેરે સુગંધી દ્રવ્યો ધૂપ માટે મગાવ્યાં. પછી રાજાએ પોતાની પુત્રી સહિત ધૂપની કડછીઓથી ધૂપ સળગાવ્યો અને નિર્મલ ચિત્તથી સ્થિર આસને તે જ જગાએ બેઠો.

આવી રીતે પોતાની પુત્રી સહિત બેઠેલા રાજાને ત્યાં ત્રણ ઉપવાસ થયા. તે રંગમંડપ પણ લોકોના હૃદયમાં આનંદ પેદા કરતો ન હતો. સામંત, મંત્રિ વગેરે પરિવાર તથા નગરજનો પણ ખિન્ન ચિત્તવાળા થઈને ત્યાં બેઠા હતા. ત્યાં તેજસ્વી દીવાઓ પણ અખંડ રીતે બળી રહ્યા હતા.

કેટલાક લોકો કન્યાને દોષ દેવા લાગ્યા, તેો કેટલાક લોકો રાજને દોષ દેવા લાગ્યા. આવી રીતે જૂદી જૂદી ભતના લોકો આલાપ સંલાપ કરવા લાગ્યા.

ત્રીજી રાત્રિના પાછલા પહોરે, લોકો બહુ જ ઓછા હતા તે વખતે, એકદમ આકાશવાણી થઈ કે અહીં જિનેશ્વરદેવની આશાતના સંબંધી રાજકુમારીનો કે રાજનો કાંઈ દોષ નથી. પરંતુ જે કારણથી આ દેરાસરનાં દરવાજા બંધ થયાં છે, તેનું કારણ તમે બધા સાંભળો:

‘ આ સાંભળી તે રાજકુમારી પણ હર્ષથી રોમાંચિત દેહવાળી થઈ, અને રાજ પણ તે વચનથી આનંદિત થયો. બધા લોકો પણ આનંદિત થઈને વિચારવા લાગ્યા કે: ‘ અરે! એવું તે શું કારણ હશે? ’

‘ એટલામાં ફરી પાછી આકાશવાણી થઈ કે જે પુરુષની દષ્ટિથી આ દેરાસરનાં કમાડ ઉઘડશે, તે આ મદન-મંજૂષાનો પતિ થશે. તે સાંભળી અત્યંત ખુશી થએલા લોકો વિચારવા લાગ્યા કે, આ વાણી કોણી હશે? અને તે પ્રમાણે ક્યારે થશે?

‘ એવામાં વળી, પાછી વાણી થઈ કે, હું શ્રીઋષભદેવ પ્રભુની સાનિધ્યમાં રહેવાવાળી ચક્રેશ્વરી દેવી છું; અને એક માસની અંદર તે પતિને હું નિશ્ચયે કરીને લઈને આવું છું (જૂઓ ચિત્ર ૯૪), એટલામાં સવાર થયું, અને સવારનાં-પ્રભાતીયાનાં-વાજાંઓ વાગ્યાં. તે વખતે રાજ પણ પોતાના સઘળા પરિવાર સહિત ઊઠીને પોતાના રાજમહેલે પહોંચ્યો.

‘ પછી ઘર દેરાસરની જિનપ્રતિમાની વિધિપૂર્વક પૂજા કરીને રાત્રીએ પારણું કર્યું; અને આ વાત સર્વ જગાએ લોકોમાં ફેલાઈ ગઈ. પછી આનંદસહિત સર્વ લોકો તે દેરાસરની પાસે આવવા લાગ્યા, પરંતુ તે દેરાસરના દરવાજા ઉઘડતાં નહિ; તેથી ખેદ પામીને બધા પાછા વળવા લાગ્યા.

‘ એવી રીતે તે દેરાસરના દરવાજા કોઈનાથી ઉઘડ્યા નથી, પરંતુ તેઓએ ત્યાં આવીને પોતાના કર્મોને ઉઘાડાં પાડ્યાં છે. આ પ્રમાણે તે દેરાસરનાં બારણાં બંધ થયે એક માસમાં આજે થોડા દિવસ બાકી રહ્યા છે. આવી રીતનું અહીં આશ્ચર્ય થઈ રહ્યું છે. માટે હે ઉત્તમ પુરુષ! તમો જો તે જિનમંદિરનું ઉત્તમ દ્વાર ઉઘાડશો તો, ખરેખર! તે ચક્રેશ્વરી દેવીની વાણી પ્રમાણે થશે. માટે હે મહાયશવાળા! તમે તરત જ તે જિનમંદિર ઉઘાડવાનો પ્રયત્ન કરો! તે ઉઘડેથી અમારાં પણ પુણ્ય ઉઘડશે.’

જિનદાસના આ પ્રમાણેનાં વચનો સાંભળીને શ્રીપાલે ધવલશેઠને બોલાવીને કહ્યું કે: ‘ હે પિતાજી! તમે પણ સાથે પધારો, તો આપણે જિનમંદિરનાં દર્શન કરવાં જઈએ.’

ધવલે કહ્યું કે: ‘ તમે ચિંતા વગરના અને નિરાંતવાળા છો, તેથી તમે ખુશીથી જિનેશ્વરદેવને નમન કર્યાં જ કરો. કારણ કે અમને તો જમવાનીએ કુરસદ મલતી નથી. માટે તમે પધારો. હું માફ્ કામ કરીશ.’

પછી ધવલને છોડીને બીજા સઘળા પરિવાર સાથે શ્રીપાલકુમાર એક પાણીદાર ઘોડા પર સવાર થઈને, જિન-

મંદિર તરફ જવા માટે જિનદાસની સાથે સાથે રવાના થયો. કુમાર ઘોડા પર બેઠો કે ઘોડાએ શુભશુકન સૂચક હણુહ-ણાટ કર્યો. શ્રીપાલ તથા બધો પરિવાર અનુક્રમે શ્રીઋષભદેવ પ્રભુના દેરાસરે આવી પહોંચ્યા.

ત્યાં પહોંચ્યા પછી કુમારે કહ્યું કે: ‘તમે બધા એક પછી એક દેરાસરના દ્વાર પાસે જઈ આવો, કે જેથી દ્વાર ઉઘાડનાર માણસ ખુલ્લી રીતે જણાઈ આવે.’

પછી બધા લોકો બોલવા લાગ્યા કે: ‘હે સ્વામી! તમે એમ બોલો નહિ; કારણ કે સૂર્ય વિના કમલના વનને કોઈ પ્રકુલ્લિત કરી શકે ખરું કે? ચંદ્રમંડલ વિના કુમુદોના વનને કોઈ વિકસ્વર કરી શકે ખરું? તેમ જ ઋતુરાજ વસંત આવ્યા વિના વનરાજિ ખીલી ઉઠે છે? વળી, આંખાને મહોર આવ્યા વિના કોયલનો કંઠ કોઈ ઉઘાડી શકે છે? માટે હે દેવ! તમારા વિના તે દ્વાર કોઈનાથી ઉઘડી શકે તેમ છે?’

ત્યારપછી શ્રીપાલકુમાર ઘોડા ઊપરથી નીચે ઊતરી ગયા. પછી સ્નાન કરી પવિત્ર વસ્ત્ર પહેરી, ખલે ઉત્તરાસંગ કરીને, ‘નિસ્સીડી’ શબ્દનો ઉચ્ચાર કરીને, દેરાસરના સિંહ-દ્વારમાં પ્રવેશ કરીને; તે પ્રકુલ્લિત નેત્ર તથા મુખકમલવાળો કુમાર જેવામાં તે રંગમંડપની અંદર જાય છે, કે તરત જ ખડખડાટ શબ્દ કરતી ગભારાના દરવાજાની ખંને ભૂંગળો ઉઘડી ગઈ. ત્યાં તેણે સુખડ, કેસર, કસ્તૂરીથી પૂજાએલા અને આભૂષણો સહિત; તથા નહિ કરમાએલી એવી તાજ કુલોની માળા જેઓએ ધારણ કરેલી છે એવા, શ્રીઋષભદેવ

પ્રભુને વંદન કરીને તેઓની આગળ ઘણાં ફલો ભેટ ધર્યાં (જૂઓ ચિત્ર ૯૫).

તે વખતે રાજા પણ પોતાની પુત્રી સહિત ત્યાં આવ્યો. આવા આશ્ચર્યકારક ચરિત્રવાળા એવા તે શ્રીપાલકુમારને ધારીધારીને તે જોવા લાગ્યો. કુમાર પણ આનંદિત થઈને, પંચાંગ પ્રણામથી પૃથ્વીને સ્પર્શ કરીને; મસ્તકપર હાથ રાખીને આ પ્રમાણે શ્રીઋષભદેવની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો:

“શ્રીસિદ્ધચક્રાના નવે પદોમાં મહાન તથા પ્રથમ પદરૂપ એવા હે જિનેશ્વર! તથા સુરેંદ્ર અને અસુરેંદ્રથી પૂજાએલા ચરણકમલોવાળા એવા હે નાથ! હું આપને નમસ્કાર કરું છું.

“હે શ્રી ઋષભદેવપ્રભુ! હે ઈચ્છિત ફલ દેવામાં કલ્પવૃક્ષ સમાન! હે કામદેવના અહંકારને તોડનારા! હે ભવની ભાવટ ભાગનારા દેવ હું આપને નમસ્કાર કરું છું.

“હે શ્રીનાભિ નામના કુલકરના કુલરૂપી કમલને વિક્સર કરવામાં પરમહંસ સમાન! હે અત્યંત અજ્ઞાનરૂપી અંધકારના સમૂહને દૂર કરવામાં એક દીપક સમાન! હું આપને નમસ્કાર કરું છું.

“હે શ્રીમરૂદેવિ માતાના ઉદરરૂપી ગુફામાંથી ઉત્પન્ન થએલ કેસરીસિંહના બાળક સમાન! તથા ભયંકર ભુજંગ-રૂપી હણેલ છે પ્રચંડ મોહને જેણે એવા હે પ્રભુ! હું આપને નમસ્કાર કરું છું.

“હે ઈક્ષ્વાકુવંશના ભૂષણસમાન! હે દૂષણ રહિત! હે પાપરૂપી હાથીઓને સિંહ સમાન! હે ચંદ્રસમાન મુખ-

વાળા ! હે વિકસ્વર કમલ જેવી આંખોવાળા ! હું આપને નમસ્કાર કરું છું.

“ હે ઉત્તમ કલ્યાણ કરવાળા ! હે તપાવેલા સોનાના કલશ સરખા આકારવાલા કંઠમાં સ્થાપેલા મનોહર કુંતલ રૂપી શ્યામ કમલથી શોભિત થએલા એવા ! હું આપને નમસ્કાર કરું છું.

“ હે આદીશ્વર ! હે યોગીશ્વરોનાં ધ્યાનને પ્રાપ્ત થએલા લાખોગમે મનોથી લક્ષિત થએલા ! હે સંસારરૂપી કુવામાં પડેલા પ્રાણીઓને તારનાર એવા જિનેશ્વર ! હું આપને નમસ્કાર કરું છું.

“ હે શત્રુજયતીર્થની શોભારૂપ ! હે દુઃખોનો નાશ કરનારા ! હે ખેચરેશ્વરોથી નમન કરાએલા ચરણોવાલા ! સર્વસિદ્ધિઓને આપવાવાળા એવા હે જિનનાયક ! હું આપને નમસ્કાર કરું છું.

“ હે દેવ ! હું આપને નમસ્કાર કરું છું ! હું આપને નમસ્કાર કરું છું ! હું આપને નમસ્કાર કરું છું ! હું આપને નમસ્કાર કરું છું ! હું આપને નમસ્કાર કરું છું !

“ પ્રણામ કરી રહેલા એવા દેવોના રત્નોના મુકુટોની કાંતિથી રંગાએલા છે ચરણો જેઓના એવા હે પ્રભુ ! હું આપને નમસ્કાર કરું છું.”

રાજ અને રાજકુંવરી શ્રીપાલે કરેલી આ પ્રભુ સ્તુતિ સાંભળીને, આનંદથી રોમાંચિત થએલા શરીરવાળા થયા; અને જાણે અમૃતથી સિંચન કરાયા ન હોય તેવા થયા.

પછી શ્રીપાલકુમાર પણ પ્રભુને નમન કરીને, તથા પ્રભુની નિર્માલ્ય એવી કૂલ વગેરેની શેષાને મસ્તકે ચડાવીને; બહારના મંડપમાં આવીને હસ્તવંદનથી રાજાને પ્રણામ કરે છે.

રાજા પણ કુમારની પ્રશંસા કરીને કહેવા લાગ્યો કે: ‘હે વત્સ! જેવી રીતે તમોએ દેરાસરના ગભારાનાં દરવાજા ઉઘાડ્યા, તેવી રીતે તમારું ચરિત્ર પણ અમારી પાસે પ્રગટ કરો.’

શ્રીપાલકુમાર વિચાર કરવા લાગ્યો કે: ‘ઉત્તમ પુરુષો પોતાનું નામ પણ પોતે કહેતા નથી, તો હું મારું ચરિત્ર કેવી રીતે કહું.’ આ પ્રમાણે વિચાર કરીને શ્રીપાલ મૌન ધરી રહ્યા.

તે વખતે એક ચારણમુનિ ત્યાં પધાર્યા. તેઓ પ્રભુને વંદન કરીને જેવા બેઠા, તેવામાં રાજા વગેરે તેઓને વંદન કરીને ધર્મોપદેશ સાંભળવા બેઠા. તે ચારણમુનિ ધર્મોપદેશ દેતા બોલ્યા કે: ‘હે મહાનુભાવો! જે તમે આ લોક અને પરલોકમાં કલ્યાણની ઈચ્છા રાખતા હો તો શ્રી જિનેશ્વરદેવોએ કહેલો ધર્મ કરો. જિનેશ્વરદેવોએ ત્રણ તત્ત્વોને આરાધવારૂપ મનોહર ધર્મ કહેલો છે; અને દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણ તત્ત્વો જાણવાં.

‘તે દરેકના અનુક્રમે બે, ત્રણ અને ચાર ભેદો છે. તેમાં દેવ તત્ત્વના અરિહંત અને સિદ્ધ એમ બે ભેદો છે. ગુરુતત્ત્વના આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સુસાધુ એમ ત્રણ ભેદો છે. દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપરૂપ ધર્મના ચાર

લેદો છે. આ નવે પદો જિનશાસનના સાર રૂપ છે; માટે એ નવે પદોનું પરમલક્ષિતથી આરાધન કરવું. આ નવે પદો આ પ્રમાણે બાણવા:

“ ૧ અંતરંગ શત્રુઓને જીતનારા, ઉત્તમ જ્ઞાનવાળા, આઠ મોટા પ્રાતિહાર્યોએ કરીને સહિત, ચૌત્રીશ અતિશયવાળા, અને લવ્યજનોના સંદેહોનો સમૂહરૂપી ધૂળને હરણ કરનારા, એવા શ્રીઅરિહંતપ્રભુનું દરરોજ ધ્યાન ધરો.

૨ દુષ્ટ એવાં આઠે કર્મોનાં આવરણોથી મૂકાએલા, તથા અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતચારિત્ર અને અનંતવીર્ય, આ ચારે અનંતોની લક્ષ્મીવાળા, સમગ્ર લોકના અબલાગમાં રહેલા, એવા સિદ્ધ લગવંતોનું હૃદયેશાં ધ્યાન ધરો.

૩ પ્રાણીઓને જે સુખ આચાર્ય મહારાજો આપે છે, તે સુખ પિતા કે માતા પણ આપતા નથી; માટે તે આચાર્ય મહારાજની તમે નિરંતર સેવા કરો, કે જેથી મોક્ષ સુખ તરત જ પ્રાપ્ત થાય.

૪ ઉત્તમ જલ, દૂધ તથા અમૃત સરખા સૂત્ર, અર્થ તથા વૈરાગ્યમય જ્ઞાનનું જે ઉપાધ્યાયો લવ્યજનોને પાન કરાવે છે, તે કૃપા કરવાવાળા ઉપાધ્યાય લગવંતોનું હૃદયેશાં ધ્યાન ધરો.

૫ ક્ષમાવાન, દાંત, ત્રણ ગુમિઓથી ગુપ્ત થએલા, કોઈ પણ જાતના બદલાની ઈચ્છા વગરના, શાંત, ગુણવાન, પ્રમાદ વગરના, મોહરાજને હણનારા, એવા શ્રીસાધુ મહારાજનું હૃદયેશાં ધ્યાન ધરો.

૬ છ દ્રવ્ય વગેરેની ઉત્તમ શ્રદ્ધાવાળા, સર્વ ગુણોવાળા; જેમ ઉત્તમ રસાયણથી વ્યાધિનો નાશ થાય છે, તેમ જેનાથી કઠાગ્રહરૂપી વ્યાધિ શાંત થાય છે, એવા દર્શનનો તમે સ્વીકાર કરો.

૭ નયચક્રથી સિદ્ધ થએલાં, પ્રસિદ્ધ એવા એક તત્ત્વના જ ઝોધરૂપ, દેહીખ્યમાન માણેકના દીપકની માફક અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને હરનારાં એવાં, તે ઉત્તમ જ્ઞાનને મનરૂપી સ્થાનમાં તમે ધારણ કરો.

૮ ઉત્તમ સંવરરૂપ, મોહને અટકાવનારું, અતિચાર રહિત, તથા અનેક પ્રકારના મૂલ અને ઉત્તર ગુણોથી પવિત્ર થએલું એવું, પાંચ પ્રકારનું જે ઉત્તમ ચારિત્ર તે તમે હમેશાં પાળો.

૯ બાહ્ય તથા અભ્યંતર એ બે લેહવાળા, તથા અત્યંત દુર્લેહ-દુઃખે કરીને લેહી શકાય-એવાં કર્મોને લેહવાવાળા, પાપોનો નાશ કરનારાં, અને આગમમાં વર્ણુ-વેલા એવા તપને તમે કોઈપણ જાતની ઈર્ષ્યા વગર દુઃખોના તથા પાપોના ક્ષય માટે આદરો.”

‘મનોવાંછિત ક્ષેત્રને આપનારાં એવાં આ નવપદોની જે કોઈ આરાધના કરે છે, તે શ્રી શ્રીપાલ રાજાની માફક સુખોની પરંપરાને પામે છે.’

તે સાંભળી રાજા પૂછે છે કે: ‘હે ભગવાન્! તે શ્રીપાલ રાજા કોણ છે?’

તે વખતે ચારણ મુનિ પણ હાથના ઈશારાથી દેખા-

ડીને કહે છે કે: 'હે રાજન્! જે આ તમારી પાસે બેઠા છે તે જ પોતે શ્રીપાલ રાજ છે '

તે બાણીને રાજ્યે હર્ષપૂર્વક મુનિમહારાજને વિનંતી કરી કે: 'હે ભગવાન્! અમારી પાસે તેમનાં બધાં ચરિત્રનું વર્ણન કરો.'

પછી તે ચારણમુનિએ શરૂઆતથી માંડીને આ દેરાસરના કમાડ ખોલ્યાં ત્યાં સુધીનું તેમનું ચરિત્ર કહી સંભળાવ્યું. વળી, કહ્યું કે હવે પણ આ કુમાર અનેક રાજકન્યાઓ સાથે લગ્ન કરીને, પોતાના પિતાના રાજ્યપર બેસીને; રાજ્યોનો પણ રાજ થશે.

ત્યાં પણ શ્રીસિદ્ધચક્રની આરાધના કરીને તે સ્વર્ગે જશે; અને અનુક્રમે મોક્ષસુખ પણ પામશે. વળી, આ પુણ્યશાળી! નવપદ્મના પ્રભાવથી મહાપ્રભાવિક, મોટા અશવાળો, પુણ્યશાળો તથા મહાભાગ્યવાન થઈને ધન્ય જીવનવાળો થએલ છે. જે કોઈ મહાપાપી! આ શ્રીપાલકુમારનું કાંઈપણ ખરાબ કરવા પ્રયત્ન કરશે, તે ખરેખર! તે જ વખતે તેનું ફલ પામશે. વળી, આ સિદ્ધચક્રના નવે પદોના પ્રભાવે, આ શ્રીપાલરાજને આવનારી આપદાઓ પણ મોટી સંપત્તિ આપનારી થશે. આ પ્રમાણે કહીને, તે ચારણમુનિ પાછા આકાશમાર્ગે ચાલ્યા ગયા. આ પ્રમાણેનું વૃત્તાંત સાંભળીને રાજ વગેરે સર્વ લોકો આનંદિત થયા.

તે જ વખતે રાજ્યે પોતાનો આનંદ બ્યક્ત કરી, કુંવરના કપાળમાં તિલક કરીને ચોખ્ખાઓથી વધાવી શ્રીક્રમ,

પાન વગેરે આપીને નગરના ઉત્તમ માણસોની સાક્ષીએ પ્રેમપૂર્વક પોતાની પુત્રી મદનમંજૂષાને શ્રીપાલની સાથે વિવાહ કર્યો.

[તે વખતે હાજર રહેલા સાજનો-સજનો-ને શ્રીકૃષ્ણ, સોપારી તથા પાનનાં બીડાં આપી, દરેકના કપાળમાં તિલક કરી તથા કેસર ઘોળી તેનો છંટકાવ કરીને પોતાનો આનંદ વ્યક્ત કર્યો.

લગ્નની તૈયારીઓનું વર્ણન:—પછી કુંવર પોતાના તંબૂ તરફ પધાર્યા અને રાજા પોતાના મહેલ તરફ ગયા; બંને જગાઓએ વિવિધ પ્રકારના વિવાહ સંબંધી મહોત્સવો શરૂ થયા. માનવંતી મોટી સ્ત્રીઓ વડીઓ મૂકવા લાગી. પુષ્કળ પાચડ વણાવવા લાગ્યા. અનેક જાતની મિઠાઈઓ બનાવવી શરૂ કરવામાં આવી. ધવલ મંગલ ગવાવા લાગ્યા. દરજીઓ બેઠા બેઠા નવા નવા વાદ્યો શીવવા લાગ્યા. જડિયાઓ મણિ, માણેક, મોતી તથા હીરાઓનું જડતરકામ કરવા લાગ્યા. સોનીઓ નવી નવી જાતના સોનાના દાગીનાઓ તૈયાર કરવા લાગ્યા.

લગ્ન મંડપનું વર્ણન—આ બધી ધામધૂમની મુખ્ય શોભારૂપ રાજાએ જે મંડપ રચ્યો છે, તે બેતાં જ આંખને ગમી બધ તેવો છે. કારણ કે તે મંડપના થાંભલાઓ સોનાવાળા હોવા છતાં; તેમાં રત્નો જડાવેલાં હતાં. વળી, દરેક થાંભલાની ઊપર નાટારંભ કરતી મણિ રત્નની બનાવેલી પૂતળીઓ ગોઠવવામાં આવેલી હતી. તે પૂતળીઓ એવી તો સરસ રીતે ગોઠવવામાં આવેલી હતી કે બહુ

સ્વર્ગમાંથી અપ્સરાઓ જ જાણે નૃત્ય કરવા ન આવી હોય ? તેવો ભાસ થતો હતો. ચારે દિશાઓના ખારણાંઓની ઊપરની શાખોમાં નીલરત્નમય પાન સહિત અને સાચા મોતીનાં ઝુમખાવાળાં ઝુલતાં તોરણો આંધ્યાં છે, તે જાણે હારોહાર સ્વર્ગનાં વિમાનો ગોઠવ્યાં હોય નહિ ? તેવા જણાય છે.

વળી આંધેલા પચરંગી ચંદ્રવાઓને મોતીની માળાઓ લટકાવવામાં આવી હતી, તે જાણે આકાશમાંના તારામંડલે જ ત્યાં આવી વિશ્રામ લીધો હોય નહિ ? તેવો દેખાવ લાગતો હતો. ચારી પણ બધી બાબુથી ચીતરેલી હતી, અને તેમાં સોના માણેકનાં કુંભ કે જેના ઊપર સુંદર કૂલની માળાઓ આરોપણ કરેલી હતી, તે ચારે બાબુ સુગંધ ફેલાવીને પુષ્કળ ખુશગો આપી રહી હતી.

વરરાજાનાં વરઘોડાનું વર્ણન :

શ્રીપાલકુમારે પણ વિધિ સહિત સ્નાન કરીને સર્વ શણગાર સજીને કપાળમાં શોભતું તિલક કર્યું. માથા ઊપર મણિ, માણેક અને મોતીઓથી જડેલા ખૂણાઓ - ખાંચાઓ-વાળો મુકુટ ધારણ કર્યો. તે જડેલા હીરાઓના તેજથી જાણે હાસ્ય કરતો હોય નહિ ? તેવો અગગાટવાળો જણાતો હતો. તે રત્નજડિત મુકુટ રાજાઓના રાજા-વરરાજા શ્રીપાલ - ના માથા ઊપર રહેલો હોવાથી એમ માનતો હતો કે હું સર્વ અલંકારોમાં ઉત્તમ છું, અને રાજાઓથી પણ મોટો છું, કારણ કે તેમના મસ્તકે ધિરાબું છું. કાનમાં બે કુંડલ અને કંઠમાં નવલખોહાર શોભતો હતો. કેડે રત્ન-

જડિત ક દોરો પહોરેલો હતો. બંને ભૂંગળો પર બાબુબંધ અને ખેરબા ધારણ કરેલા હતા. હાથની દશો અંગણિઓ પર સોનાની વીંટીઓ અને વેઠ શોભતા હતા. સુખમાં સુગંધવાળા પાનખીડાં રાખેલાં હતાં. બંને હાથમાં શ્રીફલ અને નાગરવેલનાં પાન ધારણ કરી જ્યારે શ્રીપાલકુમાર વરઘોડામાં ગયા, ત્યારે સેંકડો સામેલાઓ આગળ ચાલતા હતા. ઢોલ, નગારાં, શરણાઈ અને ભૂંગળો વગેરે વાજિત્રો વાગી રહ્યા હતા. રથમાં ખેડેલી સેંકડો જાનડીઓ મંગલગીત ગાઈ રહી હતી. વળી, તમામ સોનેરી શણગારથી શણગારેલા ઊંચી જાતના કોતલ ઘોડાઓ હણહણાટ શબ્દો કરતા નાચી રહ્યા હતા અને સિંહરની અર્ચા કરેલા હાથીઓ મદોનમત્ત થઈને મહાલતા નજરે પડતા હતા. આવો વરઘોડાનો ભપકો-ઠાઠ-હોવાથી ચૌટાની અંદર ભેગી થએલી માનવમેદની વરરાજને જોઈ આનંદ પામતી હતી. આ પ્રમાણે ભારે દબદબાપૂર્વક શ્રીપાલકુમાર લગ્નમંડપમાં જઈ પહોંચ્યા.

લગ્નવિધિનું વર્ણન :

તે પછી સાસુએ જમાઈને ઘણા ઉલટ સાથે પોંખીને ચૌરીની અંદર પધરાવ્યા. તેમજ પરણવા માટે ઘણો ઉમંગ ધરાવતી એવી મદનમંજૂષાને પણ ચૌરીમાં પધરાવવામાં આવી. તે પછી હસ્તમેલાપ કરાવવામાં આવ્યો. તે વખતે બ્રાહ્મણો વેદપાઠ ભણતા હતા, અને બંને પક્ષની સોહાગણ-સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓ પોતપોતાના પક્ષની વડાઈનાં ગીતો ગાતી હતી. તે પછી અગ્નિની સાક્ષીએ ચાર ફેરા ફેરવવામાં

આવ્યા. દરેક ફેરો ફરતી વખતે રાજ્યે કન્યાદાનમાં હાથી, ઘોડા, હીરા, માણેક, મોતી વગેરેનું પુષ્કળ દાન આપ્યું. પછી સરસ સુગંધીવડે મધમધતા બનાવેલા કંસારના કાળીયા, મનમાં આનંદથી મલકાતા વરવહૂએ એકબીજાના સુખમાં મૂક્યા. આ પ્રમાણે પ્રેમસહિત, શ્રીપાલકુમારે મહનમંજૂષા સાથે લગ્ન કર્યું.]

પછી બંને સ્ત્રીઓ સહિત સસરાએ આપેલા એક ઉત્તમ મકાનમાં રહેતા એવા શ્રીપાલકુમારની ખૂબ પ્રસિદ્ધિ થઈ. એમ કરતાં ચૈત્ર માસની અઠ્ઠાઈ આવી. તે વખતે શ્રીપાલકુમારે આંગિલની ઝોળી શરૂ કરી. તે દરમ્યાન શ્રીઋષભદેવ પ્રભુના દેરાસરમાં શ્રીસિદ્ધચક્રની ઉત્તમ પ્રકારે વિધિસહિત પૂજાઓ ભણાવવા માંડી અને લાખેણી આંગી રચાવવા માંડી. ઝોળીના નવે દિવસમાં કોઈપણ પ્રાણી માત્રની હિંસા ન થાય તે માટે અમારી પડહો - ઠંઢેરો - પીટાવ્યો. આ પ્રમાણે શ્રીસિદ્ધચક્રની ભક્તિમાં તન, મન અને ધનને જોડી શ્રીપાલકુમાર પોતાનો જનમ સફલ કરવા લાગ્યા.

૧૧ શ્રીપાલની સજ્જનતા

૧૪૫

એક દિવસ દેરાસરના રંગમંડપમાં રાજ, શ્રીપાલ-કુમાર સાથે એસીને જેવામાં શ્રીજિનેશ્વરદેવની આંગી રચાવતા હતા, તેવામાં નગરના દંડનાયકે આવીને રાજને વિનંતી કરી કે: ‘હે સ્વામી! એક સાર્થવાહે દાણચોરી કરીને આપશ્રીની આજ્ઞાનો ભંગ કર્યો છે, તેને મેં બાંધ્યો છે, તો તેને આપ શી શિક્ષા કરમાવો છો?’

રાજએ કહ્યું કે: ‘જો તેણે મારી આજ્ઞાનો ભંગ કર્યો હોય તો તેને મારી નાંખવો જોઈએ.’

કુમારે કહ્યું કે: ‘હે રાજેન્દ્ર! અહીં દેરાસરમાં રહીને પાપકારી વચન બોલવાથી ઘણો દોષ લાગે છે.’

તે વખતે રાજ તેને અંધનમુક્ત કરીને જેવો તે દાણચોરને પોતાની પાસે બોલાવે છે, કે તરત જ તેને જોઈને કુમાર ઝોળખી કહાડે છે કે, આ તો ધવલશેઠ છે.

શ્રીપાલ મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે: ‘અરેરે! આલું કેમ બન્યું હશે? અથવા તો દોહાને વશ થઈને જીવો શું

શું નથી કરતા ?' નિરંતર ઉપકાર કરવામાં તત્પર એવા શ્રીપાલકુમારે તેને પોતાના મુરબ્બીની માફક માન આપીને રાજ પાસેથી તેનો ગુન્હો માફ કરાવ્યો.

હવે એક દિવસે તે શ્રીપાલકુમારને એક વ્યાપારીએ આવીને વિનંતી કરી કે : 'હે સ્વામી ! સઘલાં વહાણો માલથી ભરાઈ ગયાં છે, અને અમે બધાં પણ મુસાફરી માટે તૈયાર થઈ ગયા છીએ. માટે આપ જેવી રીતે અમોને અહીં કુશલક્ષેમ લાવ્યા છો, તેવી રીતે હે સ્વામી ! અમને પાછાં અમારા દેશમાં જેમ અને તેમ જલદી પહોંચાડો.

પછી કુમારે પોતાના દેશમાં જવા માટે રાજની આજ્ઞા માગી. તે વખતે તેણે પણ કુમારનું મોટું સન્માન કરીને દુઃખાતે હૃદયે આજ્ઞા આપી. પછી પોતાની પુત્રીને શિખામણ આપીને, તથા તેણીને કોઈ રીતે ઓછું ન આવે તેવી રીતની કુમારને ભલામણ કરીને, કુમારને વહાણ ઉપર ચડાવીને રાજ પાછો વળ્યો (જૂઓ ચિત્ર ૯૬).

શ્રીપાલકુમાર બહુમાનપૂર્વક પોતાના ખાસ ખાસ પરિવારને અને ધવલશેઠને પણ પોતાના વહાણમાં બેસાડે છે, અને બાકીના માણસોને બીજાં વહાણોમાં બેસાડે છે. શ્રીપાલકુમાર પણ અને પત્નિઓ સાથે વહાણમાં બેઠેલો હતો, તે બાણે કામદેવ સાથે રતિ અને પ્રીતિ બેસી આનંદ લેતાં ન હોય, તેવો દેખાતો હતો (જૂઓ ચિત્ર ૯૭).

૧૨ ધવલની દુષ્ટતા

૧૪૬

[સિદ્ધચક્રના ગુણ ધણાં, કહેતાં ન આવે પાર;
વાંછિત પૂરે દુઃખ હરે, વંદું વારંવાર.]

વહાણો ઉપડતી વખતે માંગલિક તરીકે નોખત, શરણાર્થ તથા ભેરિ વગેરે વાગવા શરૂ થયાં. પવન અનુકૂલ હોવાથી વહાણો જલદી જલદી ચાલવા લાગ્યાં. વહાણમાં બેઠેલા શ્રીપાલને સમુદ્રમાં પણ, જેમ પાલક વિમાનમાં બેઠેલો સૌધર્મેન્દ્ર સ્વર્ગમાં સુખ અનુભવે છે; એવી રીતે બંને સ્ત્રીઓ તથા ઋદ્ધિ સાથે સુખ અનુભવતો બેઠેને ચપલચિત્તવાળો ધવલ ચિત્તવવા લાગ્યો કે: ‘અરેરે! આ માણસ હોવા છતાં પણ કેટલી બધી લક્ષ્મી અને સુંદર બે સ્ત્રીઓ પામ્યો, માટે તેને ધન્ય છે. પરંતુ કોઈ પણ ઉપાયથી આની આ બધી લક્ષ્મી અને બંને સ્ત્રીઓ બે મારા હાથમાં આવે તો હું કૃતાર્થ થાઉં, નહિતર મારો મનુષ્ય જનમ વ્યર્થ છે’ (જૂઓ ચિત્ર ૯૮).

આવી રીતે ધનમાં લુબ્ધ થએલો અને બંને સ્ત્રીઓના

જ ધ્યાનરૂપી કામબાણેથી વીંધાએલો તે ધવલ દુર્ધ્યાનને પ્રાપ્ત થવાથી, શલ્યવાળો હોય તેમ ક્યાંય પણ સુખ પામતો નહિ - તેને કાંઈ પણ ચેન પડતું નહિ.

એકલો લોભ પણ બલવાન છે, અને તે પણ પાછો અહંકાર અને કામ સહિત જ્યારે હોય, ત્યારે તે પવન સહિત થએલા અગ્નિની પેઠે કોણે હૃદયમાં સંતાપ ઉત્પન્ન કરતો નથી? તેથી ધવલની ઉંઘ ઉડી ગઈ; અને તે પથારીમાં સૂઈ રહેલો હોવા છતાં પણ મધ્યરાત્રિએ દુઃખથી ટળવળી રહેલો તેના મિત્રોએ તેણે જોયો.

મિત્રોએ તેને પૂછ્યું કે: 'આજે તમારા શરીરમાં કયો રોગ ઉત્પન્ન થયો છે? કે જેથી તમને ઉંઘ આવતી નથી, માટે તમોને જે દુઃખ હોય તે પ્રગટ રીતે અમને કહો.'

દીર્ઘ નિઃશ્વાસ નાખીને તે જોલ્યો કે: 'મારા શરીરમાં કાંઈ રોગ ઉત્પન્ન થયો નથી; પરંતુ મારા મનની પીડા જ મને સંતાપ ઉત્પન્ન કરે છે.'

પછી ફરીથી તેઓએ પૂછ્યું કે: 'તમારા મનની જે પીડા હોય તે અમને કહો, તો તેનો ઉપાય બતાવીએ.'

તે વખતે તેણે પોતાના મનમાં કરેલા બધા દુષ્ટ વિચારો કહી સંભળાવ્યા.

તે સાંભળીને તે ચારે વણિક મિત્રો કહેવા લાગ્યા. કે: 'ચરેરે! કાનોને શૂલ સમાન તમે આ શું જોલ્યા? ઉત્તમ પુરુષો તો ખીજનું ધન પણ હરણુ કરતા નથી, ત્યારે ઉપકારી એવા સ્વામીના ધનનું જે હરણુ કરવું, તે તો

ભયંકર વિપાકને ઉત્પન્ન કરવાવાળું છે. ઉત્તમ પુરુષોએ અન્યની સ્ત્રીનો સંગ પણ નિંદનીય ગણ્યો છે, ત્યારે પોતાના સ્વામીની સ્ત્રીની ઈચ્છા કરવી, તે તો શેષનાગના શિર પર રહેલો મણિ લેવાની ઈચ્છા કરવા જેવું છે (જૂઓ ચિત્ર ૯૯).

‘કોઈ ખીબના પ્રાણોનો દ્રોહ કરવો તે પણ દુનિયામાં વ્યાજબી નથી, તો પછી પોતાના સ્વામીનો પ્રાણ લેવાનો પ્રયત્ન કરવો, તે ખરેખર! નરકના કારણરૂપ છે. તમે તમારાં મનમાં આવો વિચાર કરીને પાપ કરવાનું શી રીતે ચિંતવ્યું? વળી, કદાચ ચિંતવ્યું તો તે તમારી જીભથી અમને કહી શકાયું પણ શી રીતે? અત્યારસુધી તમે અમારા સ્વામી અને મિત્ર હતા; પરંતુ તમે આવો અસંગત વિચાર કર્યો છે, તેથી તમે અમારા શત્રુ છો. તમારા વહાણો ચલાવી આપ્યાં, તમને મહાકાલરાજ પાસેથી ણાંધેલા છોડાવ્યા, અને વિદ્યાધરરાજ પાસેથી ખંધનસુક્રા કરાવ્યા, તે ખંધું શું તમે ભૂલી ગયા? આવી રીતે ઉપકાર કરનારનો જે માણસ દ્રોહ કરે છે, તે ખરેખર! દુર્જનોનો શિરોમણિ કહેવાય છે.

‘મલીન, વાંકીગતિવાળા, પરછિદ્ર જોવામાં રક્ત, ભયંકર તથા ડાંખ દેવાવાળા સર્પ જેવા દુર્જનો દૂધ પાઈ લાડ લડાવનારને - ઉછેરનારને-પણ મારી નાખે છે. પ્રગટ રીતે કુશીલ અંગવાળા, તથા કડવા મુખવાળા તથા સ્નેહની અવગણના કરનારા, મલીન અને કૂર સ્વભાવવાળા ખલ પુરુષો જ્વરની માફક કોણે તાપ કરનારા થતા નથી? વળી, દુર્જનરૂપી કુતરાઓ કડવા શબ્દો બોલે છે, છાનામાના સુંઘી સુંઘીને ઝેર સહિત ડાંખ દે છે; આવી રીતે પારકાના

છિદ્રો જ્ઞેનારા એવા તેઓ કોણે સુખ આપનારા થાય છે ? આવા દુષ્ટ વિચારોથી તું તારા જગતમાં ધવલના નામના બદલે; કૃષ્ણ લેશ્યાવાળો દુષ્ટ વિચારોવાળો હોવાથી તું શ્યામ-સુખવાળો - કાળા મોંવાળો - કહેવાઈશ, અને તારાં દર્શનથી અમોને પણ તું મલીન કરે છે - તારૂં કાળું મોં તું અમને બતાવીને અમને પણ મલીન કર નહિ.' આ પ્રમાણે કહીને ચાર મિત્રો પૈકીના ત્રણ મિત્રો તો પોતપોતાના સ્થાને ગયા.

પરંતુ કુટિલ સ્વભાવવાળો ચોથો મિત્ર તો પાછો ધવલની નજીક આવીને બેઠો. તે ધવલને કહેવા લાગ્યો કે: 'હે મિત્ર ! આ વિચાર તમારે તે મિત્રોને કહેવાની જરૂર ન હતી, કારણ કે તેઓ તો તમારા શત્રુરૂપ થઈને તમારૂં અહિત ચિંતવનારા છે. એક માત્ર હું જ તમારા મનોવાંછિત કાર્યને સિદ્ધ કરવાની તરફેણમાં છું. અને મારાથી બનતી મદદ કરવા તૈયાર છું; તમારે તે બાબતની ચિંતા કરવાની જરૂર નથી. પરંતુ હવે તમે શ્રીપાલ સાથે વિશેષે કરીને મિત્રાચારી બતાવો, કે જેથી તેના મનમાં તમારા પ્રત્યે વિશ્વાસ ઉત્પન્ન થાય તો તેને આપણે સહલાઈથી મારી શકીશું.'

તે સાંભળી ધવલ ખુશી થયો, અને તેણે કહ્યું કે: 'તું જ મારો ખરેખરો મિત્ર છે, પરંતુ તું કહે કે મારાં મનોવાંછિતની સિદ્ધિ કેવી રીતે કરવી ?'

તે મિત્ર બોલ્યો કે: 'વહાણુ ઊપર ઝુલવા માટે દોર-ડાંઓના આધારે વહાણુની બાબુમાં માંચો બંધાવવો; અને કોઈ પણ કુતૂહલ જ્ઞેવાના પહાને શ્રીપાલને તેના ઊપર

ચડાવવો. પછી છાનામાના તે દોરડાં કાપી નાંખવાથી શ્રીપાલ ખરેખર! સમુદ્રમાં પડી જશે, અને પછી નિર્વિવાહ રીતે તમારા મનોવાંછિતની સિદ્ધિ થશે.’

આ સાંભળીને આનંદ પામેલો તે ધવલ, કુમારની સાથે ઘણો આનંદ અને ઠકા મશ્કરી કરવા લાગ્યો કે, જેથી શ્રીપાલને પણ હસવું આવતું હતું.

એક દિવસ તે ધવલ પોતે તે ઊંચા માચા ઊપર ચડીને શ્રીપાલને કહેવા લાગ્યો કે:— ‘કુમાર ! જૂઓ ! જૂઓ ! આ શું છે ? સમુદ્રની અંદર મેં પહેલાં નહિ જોએલું એવું અપૂર્વ કુતૂહલ દેખાય છે.’ એમ કહેતો કહેતો પોતે માંચા ઊપરથી ઊતરી ગયો; અને શ્રીપાલ તરફ ફરીને વિશેષે કરીને બોલવા લાગ્યા કે: ‘હે કુમાર ! આ અપૂર્વ કૌતક આપને ખાસ જોવા લાયક છે, કારણ કે લોકોમાં કહેવત છે કે જીવ્યા કરતાં જોયું ભલું’ (જૂઓ ચિત્ર ૧૦૦).

તે સાંભળીને શ્રીપાલકુમાર પણ એકદમ જોવા તે માંચડા ઊપર ચડ્યા, કે તરત જ તે દુષ્ટ મિત્રે માંચા-ઝૂલાના દોરડા કાપી નાખ્યાં (જૂઓ ચિત્ર ૧૦૧). તે વખતે માચા-માંથી ઓચિંતા પડતી વખત શ્રીપાલે પણ એકદમ નવપદોનું ધ્યાન ધર્યું (જૂઓ ચિત્ર ૧૦૨), અને તેના પ્રભાવે એક મગરની પીઠ પર તેઓ પડ્યા. નવપદજીના પ્રભાવથી અને જલતરણી ઔષધિના બલથી મગરની પીઠ પર બેઠેલા શ્રીપાલ કુમાર એક ક્ષણમાત્રમાં કોંકણ દેશના કિનારે પહોંચ્યા. જેણે રામ રાખે તેણે કોણુ ચાખે તે કોંકણુ દેશના થાણા નગરની નજીક એક વન હતું, ત્યાં એક ચંપાના ઝાડ નીચે થાકેલા કુમાર આરામ લેવા સૂઈ ગયા.

૧૩ પુણ્યની પ્રખલતા

૧૪૭

જો વખતે શ્રીપાલ ઉંઘમાંથી જાગે છે, તે વખતે પોતાની સેવા કરવામાં તૈયાર થએલા એવા સેંકડો ઉત્તમ સુલટોથી પોતાને ઘેરાએલો જૂએ છે. વિનયથી હાથ જોડીને ઊભા રહેલા તે સુલટોએ શ્રીપાલને વિનંતી કરી કે : ‘ હે દેવ ! આ કુંકણુ નામના દેશમાં થાણા નામની નગરીમાં વસુપાલ નામનો રાજા રાજ કરે છે. તે રાજાએ અમને એવો હુકમ કર્યો છે કે, સમુદ્રના કિનારાપર નિશ્ચલ છાયા વાળા ઝાડની નીચે સૂઈ રહેલા એવા એક પુરુષરત્નને તમે જોશો. તે પુરુષ જ્યારે જાગે, ત્યારે તેને તરત ઘોડા ઊપર બેસાડીને અહીં લાવજો. હે સ્વામી ! અમોએ તમોને અમારા પુણ્યોદ્દયે કરીને, તેવી જ રીતે વૃક્ષની નીચે જોયા છે; માટે આ ઘોડા ઊપર બેસીને આપ અમારી સાથે પધારો ’ (જૂએ ચિત્ર ૧૦૩).

તે વખતે શ્રીપાલ પણ ઘોડા ઊપર બેસીને, તે સુલટોથી પરિવરેલા એક ક્ષણમાત્રમાં થાણા નગરીની નજીકના વનમાં જઈ પહોંચ્યા. રાજા પણ મંત્રિ તથા સામંતો સહિત.

તેમની સામે આવ્યો. પછી શણ્ગારેલા થાણા નગરમાં કુમારનો મોટો પ્રવેશ મહોત્સવ કર્યો.

રાજમહેલમાં લઈ જઈને લોજન તથા વસ્ત્ર વગેરેથી કુમારની સેવા - ચાકરી - કરીને, રાજ ઘણા સન્માનપૂર્વક કુમારને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો: 'પહેલાં મારી સભામાં એક નિમિત્તશાસ્ત્રનો જાણકાર આવ્યો હતો. તેને મેં પૂછ્યું હતું કે મારી મહનમંજરી નામની પુત્રીનો કોણ પતિ થશે ? ત્યારે તેણે એમ કહ્યું હતું કે વૈશાખ સુદિ દશમના દિવસે સસુદ્ર કિનારા પરના વનમાં નિશ્ચલ છાયાવાળા વૃક્ષની નીચે જે માણસ હશે, તે આ તમારી પુત્રીનો પતિ થશે હે વત્સ! તેના કહેવા પ્રમાણે જ આજે મારા પુણ્યના ઉદયથી તું મને મળી આવ્યો છું, માટે મારી આ મહનમંજરી નામની પુત્રીની સાથે તું લગ્ન કર.'

એમ કહી રાજએ મોટી ધામધૂમપૂર્વક શ્રીપાલની સાથે પોતાની મહનમંજરી નામની પુત્રીનું લગ્ન કર્યું, અને કન્યાદાનમાં ઘણા ઉત્તમ ઘોડાઓ, હાથીઓ, મણિ તથા કંચન વગેરે આપ્યું.

પછી તે શ્રીપાલકુમાર રાજએ આપેલા મહેલમાં રાજકુમારી મહનમંજરી સાથે સંસારિક સુખો દેવની માફક ભોગવે છે, કારણ કે પુણ્યથી જ સુખોની પ્રાપ્તિ થાય છે. રાજએ શ્રીપાલને દેશ, વાસ તથા ગામ વગેરેનું આધિપત્ય આપવા માંડ્યું, પરંતુ શ્રીપાલે તે દેવાની ઈચ્છા નહિ કરતાં, માત્ર એક સ્થગિધરપણું માગી લીધું. એટલે રાજ જેના ઊપર પ્રસન્ન થાય તેમને પાનનું ખીડું તેમની પાસેથી અપાવે.

૧૪ સતીનાં શીલનું રક્ષણ

૧૪૮

જે વખતે શ્રીપાલકુમાર સમુદ્રમાં પડયા, તે વખતે ધવલશેઠ અને તેનો કુમિત્ર બંને હૃદયની અંદર ખુશી થયા. પછી લોકોને વિશ્વાસ બેસાડવા માટે ધવલશેઠ બોલવા લાગ્યો કે: ‘અરેરે! આ શું બની ગયું? શા કારણથી અમારા સ્વામી શ્રીપાલકુમાર સમુદ્રમાં પડી ગયા?’ એમ કહી તે મહાકપટી ધવલશેઠ છાતી કુટવા લાગ્યો અને માથું પછાડવા લાગ્યો; તથા મોટેથી બૂમો પાડવા લાગ્યો કે: ‘હે સ્વામી! તમે ક્યાં ગયા?’

આ સાંભળીને તે બંને સતી સ્ત્રીઓ હાહાકાર કરતી, જાણે વજ્રથી હણધ હોય નહિ, તેમ બેભાન થઈને જમીન ઉપર પડી. દરિયાના ઠંડા પવનથી તે બંનેને પાછું ચૈતન્ય આવવાથી, દુઃખના દરિયામાં ડૂબી ગયેલી તે બંને સ્ત્રીઓ પોક મૂકીને રોવા લાગી કે: ‘હે પ્રાણનાથ! હે શુભનિધાન! હે ત્રણે જગતને ઉત્તમ ઉપકારી! હે ચંદ્ર સમાન મુખવાળા! હે કમલ નેત્રવાળા! હે રૂપથી ભૂત્યો છે કામદેવને જેણે

એવા ! અરેરે ! હે સ્વામી ! આપે મૂકેલી અનાથ, દીન તથા શરણરહિત એવી જે અમે બંને જણીએને કોણ શરણ રાખશે ?’

પછી ધવલ તેઓના સ્વજનની પેઠે કહેવા લાગ્યો કે : ‘ હે ઉત્તમ શરીરવાળીઓ ! તમો ખેદ કરો નહિ ! હું પોતે તમારા દુઃખનું હુમેશાં નિવારણ કરીશ. ’

આ પ્રમાણે સાંભળીને તેઓ વધારે દુઃખી થઈને વિચારવા લાગી કે : ‘ અરેખર ! આ પાપીએ જ આ અકાર્ય કયું’ હોય એમ લાગે છે. ’

[કાળા હૃદયવાળા તે ધવલના મુખમાંથી કપટી વચનો સાંભળીને બંને સ્ત્રીઓ ચિંતવવા લાગી કે : ‘ પ્રાણનાથનો ઘાત આ પાપીએ જ કર્યો હોય એમ લાગે છે ! ખીન્નું કોઈ વૈરી છે જ નહીં. આ દુષ્ટ વિશ્વાસઘાતીએ ધન અને સ્ત્રીઓની લાલચથી જ સ્વામીદ્રોહ કર્યો છે, છતાં પણ મોંએ મીઠાશ રાખી આપણને આવીને મળે છે; કારણ કે જેમ તલવારની ધાર પર સાકરની ચાસણી ચડાવી હોય અથવા તો લોઠાના ગલેશ ઊપર ચાસણી ચડાવી ગલેકું બનાવ્યું હોય; પણ તેની મીઠાશનો સ્વાદ લેવા જતાં જીભ અને દાંતના જેમ ખૂરા હાલ થાય છે, તેમ આના મીઠા ખોલો તરફ વિશ્વાસ રાખવા જતાં આપણા ખૂરા હાલ થાય તેમ છે. તેથી હવે આપણે આપણું અમૂલ્ય શીલરત્ન સાચવવું મુશ્કેલ બનશે. કારણ કે જે લાલચથી એણે પોતાના ઉપકારીનો પણ અંત આણ્યો છે, તે લાલચને વશ થઈને આ પાપી આપણા શીલનો પણ ભંગ કરવા પ્રયત્ન કરશે; માટે

આપણે પણ પતિની માફક સમુદ્રમાં ઝંપાપાત કરીને આપણા પ્રાણના ભોગે પણ શીલરતનનું રક્ષણ કરીએ.' આ પ્રમાણે વિચાર કરીને, એકી વખતે તે બંને સ્ત્રીઓએ સમુદ્રમાં થડતું મૂકવાનો નિશ્ચય કર્યો.]

તે વખતે સમુદ્રનું પાણી ઉછળવા લાગ્યું. તોફાની પવન વાવા લાગ્યો. ભયંકર મેઘની ગર્જનાઓ થવા લાગી. ભયાનક વીજળીઓના ચમકારા થવા લાગ્યા. ઘોર અંધકાર વધવા લાગ્યો, અને ભયંકર શબ્દો થવા લાગ્યા. ભયંકર અટ્ટહાસ્ય સંભળાવવા માંડ્યું. આવી રીતે સેંકડો ઉત્પાત થવા લાગ્યા (જૂઓ ચિત્ર ૧૦૪).

આ ઉત્પાતથી દરિયાના તોફાની મોઝાં ઉપરાઉપરી આવવાથી વહાણો ચલાવવા જોખમ ભરેલું થઈ પડ્યું. દરેક વહાણો હાલકડોલક થવા લાગ્યાં, અને તેથી વહાણમાં બેઠેલા લોકો ખળભળવા લાગ્યા અને એક ક્ષણવારમાં તે બધાં કકળાટ કરીને મૂર્છિત થવા લાગ્યા. ચારે બાજુ ઘોર અંધકાર છવાઈ ગયો.

આ વખતે ત્યાં ડમરુનો ડમડમ શબ્દ કરતા તથા અત્યંત ભયાનક રૂપવાળા, અને હાથમાં તલવાર પકડેલા એવા ક્ષેત્રપાલ પ્રથમ પ્રગટ થયા. પછી ત્યાં માણિભદ્ર, પૂર્ણભદ્ર, કર્પિલ અને પિંગલ નામના ચાર વીરો, હાથમાં મોટાં મુહૂરો લઈને પોતાની મેળે જ પ્રગટ થયા. ત્યાર પછી કુસુદ, અંજન, વામન અને પુષ્પદંત નામના ચાર પ્રતિહારો હાથમાં દંડ ધારણ કરેલો એવા ત્યાં પ્રગટ થયા. તેઓની પાછળ પાછળ જાનવલ્યમાન એવાં બંને ચક્રોને ભમાડતી એવી ચક્રેશ્વરીદેવી, ઘણા દેવદેવીઓના પરિવાર

સહિત ત્યાં પ્રગટ થઈને, આ પ્રમાણે કહેવા લાગી કે :
 ‘ચરે ! પહેલાં તો આવી દુર્બુદ્ધિ આપનાર આ માણસને
 પકડો. કારણ કે આ બધાં અનર્થોનું મૂળ તેના સિવાય
 બીજું કોઈ નથી’ (જૂઓ ચિત્ર ૧૦૫).

તે પુરુષને તરત જ ક્ષેત્રપાલે પગેથી બાંધીને, બિધા-
 મુખે કુવાથાંબ ઊપર લટકાવ્યો. પછી તેનાં મુખમાં અશુચિ
 પદાર્થ નાંખીને, તલવારથી તેના અંગોને છેદીને બાણે
 દિક્ષપાલોને શાંતિ કરવા માટે બલિદાન આપતા હોય તેમ
 આપી દીધાં.

પોતાના મિત્રના આવા ખૂરા હાલ થયેલા જોઈને,
 ધવલ ખૂબ ગભરાઈ ગયો. તેથી પોતાનો બચાવ કરવા માટે
 તે બંને સતી સ્ત્રીઓની પાછળ છૂપાઈ ગયો; અને બોલવા
 લાગ્યો કે : ‘હે માતાઓ ! આ શરણે આવેલા તમારા
 સેવકનું રક્ષણ કરો’ (જૂઓ ચિત્ર ૧૦૬).

તે વખતે ચક્રેશ્વરીદેવીએ તેને કહ્યું કે : ‘ચરે ! દુષ્ટ !
 ધીકા ! પાપિષ્ઠ ! આ સતી સ્ત્રીઓનું તેં શરણ લીધું છે;
 તેથી તને જીવતો મૂકું છું.’

વિનયથી નમ્ર બનેલી અને વિરમય પામેલી એવી તે
 બંને સ્ત્રીઓને પણ, તે દેવીએ આ પ્રમાણે વચન કહ્યું કે :
 ‘હે વત્સ ! તમારો પતિ મોટી ઋદ્ધિ સાથે ખરેખર ! તમને
 એક મહિનાની અંદર મલશે; માટે તમે ખેદ કરશો નહિ.’

એમ કહીને ચક્રેશ્વરીદેવીએ તે બંને સ્ત્રીઓના ગળામાં
 ઉત્તમ સુગંધવાળા કલ્પવૃક્ષના ફૂલોની માળા નાંખી, અને
 કહ્યું કે : ‘આ માળાના પ્રભાવથી કોઈ પણ માણસ તમને

ખરાબ નજરથી જોઈ શકશે નહિ. એમ કહી ચક્રેશ્વરીદેવી પોતાના સ્થાને ગઈ (જૂઓ ચિત્ર ૧૦૭).

ઉત્તમ બુદ્ધિવાળા ધવલના ત્રણે મિત્રો ધવલને સરલ બુદ્ધિથી કહેવા લાગ્યા કે:—‘કુબુદ્ધિ આપવાવાળાનું ફલ તેં જોયું ને? આ ખંને સતીઓના પ્રભાવથી આ વખત તો તું જીવતો છૂટ્યો છું; પરંતુ ફરીને પાછો એવું પાપ કરવા પ્રેરાઈશ તો તને મહા અનર્થ થશે જે પુરુષ! રાગમાં મસ્ત થઈને, પારકી સ્ત્રી સાથે વિલાસ કરવાની લાલસાવાળો હોય છે; તેને જો પુરુષ તરીકે ઓળખવામાં આવે, તો પછી ગર્વેડાં અને કુતરા કેને કહેવા? જે પુરુષો! પરસ્ત્રીના રૂપમાં મોહિત થઈને ક્ષોભ પામે છે; તેઓ પોતાનાં કુલ, યશ, સ્વર્ગ અને મોક્ષના સુખોનો નાશ કરે છે. તેવાઓને ધિક્કાર છે.’

તે વહાણો સમુદ્રમાં ચાલતાં ચાલતાં કેટલાક દિવસો વીતીગયા પછી, વળી, પાછો ધવલ મનમાં વિચારે છે કે: ‘અરે! હજી માંડ પુણ્ય જાગૃત છે, કે જેથી તે ઉપદ્રવ દૂર થયો. હવે આ સઘળી લક્ષ્મી ધીમેધીમે મારી જ થવાની છે. હવે જો આ ખંને સ્ત્રીઓ કોઈ પણ રીતે મારી સ્ત્રીઓ થવાનું કબુલ કરે, તો હું કૃતાર્થ થાઉં, અને ઈંદ્રથી પણ વધી જાઉં.’

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને, એક હતીના મારફતે સંદેશો કહાળ્યો. તે સંદેશો લાવનારી હતીનું અપમાન કરીને, તે સતી સ્ત્રીઓએ કહાડી મૂકી. તો પણ કામરૂપી પિશાચથી અધિષ્ઠિત થએલો તથા નિર્મલ એવો વિવેક

જેનો નાશ પામ્યો છે એવો તે, તેના ખૂરા અધ્યવસાયો-
વિચારો-ને લીધે ક્ષણમાત્ર પણ સુખ પામતો ન હતો.

એક દિવસે કામથી અંધ થએલો તે ધવલ, સ્ત્રીનો
વેશ લઈને પોતે તે સતી સ્ત્રીઓના રહેવાના સ્થાનમાં ગયો.
જેવો તે ત્યાં જઈને બંને સતીઓ તરફ કુદૃષ્ટિ કરે છે કે
દેવીએ આપેલી માલાના પ્રભાવથી; તે બંને સતીઓ
અદ્વયરૂપ વાળી બની જવાથી, તે જોઈ શકતો નથી. રાગાંધ
એવો તે જેવામાં આંધળાની માફક ત્યાં રખડતો હતો,
તેવામાં લથડતા એવા તે ધવલને દાસીઓએ કુતરાની પેઠે
ખૂબ માર મારીને બહાર કહાડી મૂક્યો. એવામાં તે વહા-
ણોને બીજા રસ્તે હંકારવાનો પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ, એક
મહિનામાં કાંઈક ઓછા દિવસે કોંકણ દેશના થાણા બંદરના
કિનારે આવી પહોંચ્યા (જૂઓ ચિત્ર ૧૦૮).

૧૫ સજ્જનની સજ્જનતા

અને

દુર્જનની દુર્જનતા

૧૪૯

ધવલ પહેલો વહાણમાંથી ઊતરીને ભેટણું લઈને જેવો રાજદરબારમાં જાય છે, તેવો જ ત્યાં તેણે રાજની પાસે બેઠેલા શ્રીપાલને જોયા. રાજા પણ તે સાર્થવાહ (ધવલ)ને ઘણું સન્માન અપાવે છે, અને ખાસ કરીને શ્રીપાલના હાથે પાનનું બીડું પણ અપાવે છે (બ્રૂઓ ત્રિત્ર ૧૦૯).

શ્રીપાલે તો જેવો ધવલને જોયો કે તરત જ તેણે ઓળખી કહાડયો. પરંતુ શેઠ તો શ્રીપાલને ત્યાં જોઈને વિચારવા લાગ્યો કે: ‘અરે! આ શું તે જ શ્રીપાલ છે કે જે ધવલના કાલ જેવો છે, કે પછી તેણા જેવો બીજો કોઈ પુરુષ છે?’

થોડીવાર સુધી તો તે ધવલ રાજની સલામાં બેઠો. પછી જ્યારે તે ઉઠ્યો, ત્યારે તેણે પ્રતિહાર – દ્વારપાલ –ને પૂછ્યું કે આ સ્થગિધર કોણ છે ?

તેણે તે શ્રીપાલકુમારનું સર્વ વૃત્તાંત કહ્યું, તે સાંભળીને ધવલ તો બહુ વજીથી હણાઈને બે ટૂંકડા જેવો થયો હોય નહીં તેવો થઈ ગયો. તે હૃદયમાં વિચારવા લાગ્યો કે: 'હાય ! હાય ! મારા કમનશીબથી જે જે કાર્ય હું કરું છું, તે તે મને ઉલટું પડે છે. આ શ્રીપાલ તો રાજાનો જમાઈ થઈને બેઠો છે, અને મારો ગુન્હો તો મોટો છે; માંડ હવે શું થશે, તેની મને કાંઈ સમજણ પડતી નથી. ધીરપુરુષો પોતાના લીધેલા કાર્ય માટે ઉદમ છોડતા નથી, કારણ કે ઉદમી પ્રાણીઓ ભાગ્યને પણ પલટાવવા પ્રયત્ન કરે છે.'

આ પ્રમાણે વિચાર કરતો કરતો જેવો તે પોતાના ઉતારે આવ્યો — પહોંચ્યો, તે વખતે ગાવાની કલામાં હોંશિયાર એવું એક ડૂંબ લોકોનું ટોળું ત્યાં આવી પહોંચ્યું. તે ગાનારા ડૂંબ લોકોને ચિંતાથી વ્યાકુલ ચિત્તવાળો શેઠ જ્યારે કાંઈ દાન આપતો નથી, ત્યારે તે ડૂંબોએ તેને પૂછ્યું કે: 'હૈ સ્વામી ! આપ અમારા ઊપર ગુસ્સે કેમ થયા છો ?'

તે વખતે ધવલે મુખ્ય ડૂંબને એકાંતમાં બોલાવીને કહ્યું કે: 'જે તું માંડ એક કાર્ય કોઈ પણ રીતે કરી આપે તો, હું તને પુષ્કળ ધન આપું.'

ડૂંબે કહ્યું કે: 'પ્રથમ મને કહો કે તમારું કામ કઈ બાતનું છે કે જેથી તે થઈ શકશે કે નહિ; તે હું કહી શકું.'

ધવલ બોલ્યો કે: 'જે આ રાજાનો જમાઈ છે, તેને જો તું મારે, તો હું તને મોં માગ્યું દાન આપીશ.'

ડૂંબ ઝાલ્યો કે: ‘તેને મારવા માટે એક એવો ઉપાય છે કે, તે અબાણ્યા કુલનો હોવાથી હું તેને આ ડૂંબ છે, એમ જાહેર કરીશ.’ તે વખતે રાજા પોતે જ તે જમાઈને મારી નખાવશે, અને તેમ કરવાથી તમારું કાર્ય પણ સિદ્ધ થશે.’

આ યોજના સાંભળીને ધવલે ખુશ થઈને, એક કરોડની કિંમતની પોતાના હાથે પહેરેલી વીંટી તરત જ તે ડૂંબને આપી. તેથી તે ડૂંબ પણ ખૂશી થઈને, ગરબામાં જ્યાં રાજા બેઠેલો હતો, ત્યાં નીચે ઊભો રહીને અત્યંત મધુર સ્વરથી પોતાના કુટુંબ સહિત ગીત ગાવા લાગ્યો. તેના કોમલ કંઠથી ગવાયેલા ગીતથી રાજાનું મન તથા કર્ણ તેને હરી લીધાં.

ગીતથી પ્રસન્ન થયેલા રાજાએ કહ્યું કે: ‘હે ડૂંબ ! હું તારા મધુર ગાયનથી ખુશી થયો છું, માટે તું જે માગે તે તને આપું.’

તે ડૂંબે કહ્યું કે: ‘હે સ્વામી ! મને બધી જગાએથી પુષ્કળ દાન મલે છે, પરંતુ માન મલતું નથી; માટે જો તમે તુષ્ટમાન થયા હો તો મને માન આપો.’

રાજાએ કહ્યું કે: ‘જેને હું માન આપું છું, તેને મારા પ્રાણથી પણ વહાલા આ જમાઈના હાથથી પાનનું બીડું અપાવું છું.’

તે વખતે કુટુંબ સહિત ડૂંબે કહ્યું કે: ‘હે સ્વામી ! આપણી મોટી મહેરબાની થઈ.’

રાજના હુકમથી શ્રીપાલકુમાર જેવામાં તેને તંગોલ આપવા જાય છે, તેવામાં એક વૃદ્ધ ડૂંબી એકદમ દોડતી આવીને શ્રીપાલના ગળે વળગી પડી; અને કહેવા લાગી કે: 'હે પુત્ર! હે પુત્ર! તું કયાં ગયો હતો.' વળી, તે ગળે વળગીને બોલવા લાગી કે: 'હે વત્સ! તું અમોને આજે ઘણા વખતે મલ્યો; માટે તું દેશાવરકયાં કયાં ફરી આવ્યો?'

અમોએ સાંભળ્યું હતું કે તું રત્નક્રીપમાં હતો, અને ત્યાંથી વહાણમાં બેસીને; તું કુશલક્ષેને અહીં પહોંચ્યો. હે પુત્ર! તું કેવી રીતે અહીં આવી પહોંચ્યો તે કહે?

બીજી એક ડૂંબી કહેવા લાગી કે: 'તું મારો ભત્રીજો છે.' ત્રીજી કહેવા લાગી કે: 'તું મારો ભાઈ છે' ચોથી કહેવા લાગી કે: 'તું મારો દિયેર છે, અને પુણ્યને લીધે આજે તું મને મલ્યો છે.'

પછી તે ડૂંબ કહેવા લાગ્યો કે: 'હે સ્વામી! આ મારો નાનો ભાઈ ઘેરથી જતો રહ્યો હતો. તે હમણાં આપની પાસે બેઠો હતો છતાં પણ મેં તેને બરાબર ઓળખ્યો નહિ. તે જ કારણથી માન લેવાનું કારણ બતાવી મેં તેને મારી નજીક બોલાવ્યો; અને બરાબર ઓળખી લીધો, કારણ કે તેનામાં ઘણા ઉત્તમ લક્ષણો છે.'

આ સાંભળીને રાજા મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે: 'હાય! હાય! આ પાપીએ તો મારું આખું કુલ વટલાવ્યું, માટે તેને તરત જ મારી નખાવવો જોઈએ.'

પછી રાજાએ નિમિત્તિઆ-જ્યોતિષી-ને બંધાવી

મંગાવ્યો; અને તેને કહ્યું કે: ‘અરે દુષ્ટ! આ માતંગ છે એમ તેં શા માટે ના કહ્યું?’

તે વખતે નિમિત્તિઓ પણ બોલ્યો કે: ‘હે રાજન્! એ માતંગ નથી, પરંતુ તે મહોટા માતંગોનો માલિક થશે; તે બાબતમાં શંકાને સ્થાન નથી.’

આ સાંભળી એકદમ ગુસ્સે થયેલા રાજાએ, તે નિમિત્તિઆને તથા શ્રીપાલને મારી નાખવાનો હુકમ પોતાના સુલટોને કર્યો. તે હુકમ મદનમંજરીએ સાંભળ્યો કે તે તરત જ ત્યાં આવી, અને કહેવા લાગી કે: ‘હે પિતાજી! આવું અવિચારી કાર્ય શા માટે કરો છો? લોકોમાં પણ કહેવત છે કે ‘આચારથી કુલ ઓળખાય છે.’ માટે આવા ઉત્તમ આચારવાળો કુમાર માતંગ હોઈ શકે જ નહિ.’

પછી રાજા કુમારને પૂછે છે કે: ‘હે કુમાર! તમે કયા કુલના છો તે કહો.’

જરા હસીને શ્રીપાલે કહ્યું કે: ‘અહો! તમારી કેવી ચતુરાઈ છે. અથવા હે રાજન્! તમોએ ‘પહેલાં પાણી પીને પછી ઘર પૂછવું’ એ કહેવત ચરિતાર્થ કરી. તમે તમારા સૈન્યને તૈયાર કરો, એટલે મારા હાથ જ માં કુલ કહી આપશે. કારણ કે પોતાની જાણે પોતાના કુલની પ્રશંસા કરવી, તે શરમાવનાઈ કામ છે. જો તમારે માં કુલ પૂછવું હોય તો (કિનારા પર આવેલાં) વહાણોમાં જે જે સ્ત્રીઓ છે, તેઓને બોલાવીને માં કુલ પૂછો.’

તે સાંભળી આશ્ચર્ય પામેલા રાજાએ તે ધવલ સાર્થ-

વાહને ઝોલાવીને પૂછ્યું કે: 'તમારા વહાણમાં જે સ્ત્રીઓ છે કે ?'

આ સાંભળતાં જ ધવલનું મોં કાળું પડી જવાથી, રાજાએ તે બંને સ્ત્રીઓને ઝોલાવવા માટે પોતાના પ્રધાન પુરુષોને હુકમ કર્યો.

તે પ્રધાન પુરુષોએ ત્યાં જઈને કહ્યું કે: 'હે વત્સો ! રાજાની પુત્રીના પતિનું કુલ વગેરે કહેવા માટે તમે રાજ-દરબારમાં આવો' (જૂઓ ચિત્ર ૧૧૦).

આ સાંભળી તે બંને સ્ત્રીઓ આનંદિત થઈને વિચારવા લાગી કે ખરેખર ! તે આપણા સ્વામીએ જ આપણને ઝોલાવી લાગે છે. બંને સ્ત્રીઓ પાલખીમાં બેસીને રાજલવનમાં આવી પહોંચી. ત્યાં પોતાના પતિને બેઠેને બંનેના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ.

રાજાએ પૂછ્યું કે: 'આ કુમારનું વૃત્તાંત શરૂઆતથી અત્યારસુધીનું કહો; અને હે વત્સો ! મારો આ વહેમ ટાળો.'

વિદ્યાધરની પુત્રીએ જે શ્રીપાલકુમારનું ચરિત્ર કહ્યું, તે સાંભળીને રાજા ખુશી થઈને બોલ્યો કે: 'અરે ! આ તો મારી બહેનનો પુત્ર છે.'

અત્યંત ખુશી થયેલો રાજા શ્રીપાલકુમારનું બહુ જ સન્માન કરે છે. તથા ઘણો જ ગુસ્સે થઈને કુટુંબ સહિત તે ડૂંબને ખૂબ માર મારવાનો હુકમ ફરમાવે છે. માર પડવાથી ડૂંબ સાચું બોલી ગયો કે: 'હે સ્વામી ! આ બધું આ સાર્થવાહે મને ખૂબ ધન આપીને કરાવ્યું છે.'

પછી ધવલશેઠને ગાઠ બંધનોથી બંધાવીને, તેને મારી નાખવા માટે રાજ્યે કોટવાલને સોંપ્યો. તે વખતે નિરૂપમ કર્ણાના સમુદ્ર એવા શ્રીપાલે, રાજ્યને સમજાવીને મહામહેનતે તે ધવલને તથા ડૂંબને પણ તેના કુટુંબ સહિત જીવતા છોડાવ્યા.

ત્યારપછી રાજ્યે નિમિત્તિઆને બોલાવીને પૂછ્યું કે: ‘ તે આ શ્રીપાલકુમારને માતંગોનો અધિપતિ કેવી રીતે કહ્યો હતો ? ’

ત્યારે તેણે કહ્યું કે: ‘ રાજન્! મેં તો માતંગો એટલે હાથીઓ; અને હાથીઓના અધિપતિ આ શ્રીપાલકુમાર છે એમ કહ્યું હતું. ’

આ સાંભળીને રાજ્યે તે નિમિત્તિઆને સારી રીતે સન્માન આપીને વિસર્જન કર્યો – રવાના કર્યો; અને પોતાની બહેનના પુત્ર – ભાણેજ એવા શ્રીપાલકુમાર – જમાઈની ક્ષમા માગી.

પછી રાજ્યે બોલ્યો કે: ‘ અહો! અહો! અમૃત અને ઝેરની માફક, ઉત્તમ અને નીચ વચ્ચે કેટલો તફાવત દેખાય છે. ઉપકારી એવા શ્રીપાલકુમાર ઊપર ધવલશેઠ કેટલો અનર્થ કરે છે; અને શ્રીપાલ તો તે અનર્થ કરનાર ઊપર પણ ઉપકાર કરે છે. વળી, જેમ જેમ શ્રીપાલનો ઉજ્જવલ યશ જગતમાં વિસ્તાર પામતો જાય છે; તેમ તેમ આ ધવલ ક્ષણે ક્ષણે કાળા મુખવાળો થતો જાય છે. ’

ત્યારપછી પણ શ્રીપાલે તે ધવલને ઘણા જ આદરથી

પોતાના ઘેર ઘોલાવ્યો; અને તેને ભોજન કરાવીને પોતાની ચંદ્રશાળામાં વિશ્રામ આપ્યો - રાખ્યો.

ત્યાં રહેલો તે ધવલ વિચારવા લાગ્યો કે : ' માંડ નશીબ કેવું વાંકું છે ? જે જે કાર્ય હું કરું છું, તે તે કાર્યમાં હું નિષ્ફલ થાઉં છું. તેમ છતાં પણ જે હનુએ હું તેને કોઈ પણ રીતે મારી નાખું તો આ સઘળી લક્ષ્મી મારે સ્વાધીન થાય. આજે શ્રીપાલકુમાર સાતમી ભૂમિ ઉપર એકલો સૂતો છે, માટે તેને મારી નાંખીને; તેની સ્ત્રીને બલાત્કારે કબજે કરું.'

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને રાજી થએલો તે લુચ્ચો, દુષ્ટ અને અઘોર પાપી એવો તે ધવલ, હાથમાં અણીવાળી છરી લઈને શ્રીપાલને મારવા માટે તૈયાર થયો. પરંતુ અવળા રસ્તે પગ મૂકવાથી, તે સાતમી ભૂમિથી નીચે પડ્યો; અને તે જ છરીથી તેનું ઉઠ્ઠર વીંધાઈ જવાથી તરત જ તે મરણ પામ્યો, અને મરીને સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થયો. આવી રીતે તે સાતમા માળથી પડીને સાતમી નરકે ઉત્પન્ન થયો; કારણ કે આવા દુષ્ટોને તે સિવાય બીજે કયાં સ્થાન મળે તેમ હતું ? ખાડો ખોદે તે જ પડે એ કહેવત અહીં સાચી ઠરે છે.

સવારમાં ઉઠીને લોકોએ જ્યારે ધવલશેઠને આવી રીતે મરણ પામેલો જોયો, ત્યારે લોકો કહેવા લાગ્યા કે, ખરેખર ! તે કુમારને મારવા માટે ગએલો જણાય છે. અરેરે ! આ ધવલશેઠનું કેટલું બધું અધમપણું કહેવાય, કે જેણે નિરૂપમ ઉપકારી એવા શ્રીપાલકુમારને પણ મારવાની

બુદ્ધિ કરી. આ પાપીએ કુમાર તરફ જે દ્રોહ ચિંતવ્યો, તે તેના પોતાના જ ઊપર પડ્યો. અહો ! મોટા પુરુષોની કેવી પુણ્યાઈ હોય છે.

કુમારે પણ એક ક્ષણ માત્ર તેના કૃત્યોનો વિચાર કરીને, તેની મરણક્રિયા કરી અને તેના અવશુભો યાદ નહિ કરતા તેના શુભો યાદ કરીને, તેનો શોક પાર્યો. હવે ધવલ-શેઠને સાચી સલાહ આપનારા જે ત્રણ મિત્રો હતા, તેઓને ધવલશેઠની સર્વ લક્ષ્મીના માલિક શ્રીપાલે ઠરાવ્યા.

પછી તે શ્રીપાલકુમાર તે ત્રણે સ્ત્રીઓ સાથે, મુનિ જેમ ત્રણે ગુપ્તિઓ સહિત સુખ ભોગવે છે; તેમ અત્યંત સુખ ભોગવવા લાગ્યા.

૧૬ ભાગ્યના ખેલ

૧૫૦

એક દિવસે તે શ્રીપાલકુમાર રાજવાટિકા ફરવા માટે નીકળ્યા. ત્યાં એક મોટો સાર્થ ઉતરેલો તેના જોવામાં આવ્યો. તે સાર્થના મુખ્ય સાર્થવાહે કુમારને જોયા; એટલે તે સાર્થવાહ ભેટણું લઈ કુમારના પગે પડ્યો.

કુમારે તેને પૂછ્યું કે: 'હે સાર્થવાહ ! તમે ક્યાંથી આવો છો ? અને હવે ક્યાં જવાના છો ? વળી, તમે કાંઈ પણ કોઈ આશ્ચર્ય જોયું છે ?'

તે સાંભળી સાર્થવાહે કહ્યું કે: 'હું કાંતિનગરીથી આવું છું, અને કાંચુદ્રીપ જવાનો છું. મેં જોયેલું એક આશ્ચર્ય આ પ્રમાણે છે.' અહીંથી એકસો યોજન દૂર કુંડલપુર નામનું એક પ્રખ્યાત નગર છે. ત્યાં મકરકેતુ નામનો મહાપ્રતાપી રાજા છે. તે રાજાને કપૂર જેવા નિર્મલ શીલરૂપી શુભવાળી કપૂરતિલકા નામની રાણી છે. તેની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થયેલા સુંદર અને પુરંદર નામના બે પુત્રો છે. તે સિવાય શુભસુંદરી નામની એક શુભવાન પુત્રી છે.

જે રૂપમાં રંભા સરખી છે, અને સર્વ કલાઓમાં નિપુણ હોવાથી પ્રાહ્લી - સરસ્વતી - સરખી છે.

તે રાજકન્યાએ એવી પ્રતિજ્ઞા કરેલી છે કે, જે કોઈ પુરુષ વીણા વગાડવાની કલામાં મને જીતશે, તેની જ સાથે હું લગ્ન કરીશ; તે સિવાયનાનું મારે કાંઈ કામ નથી. આ સાંભળીને ત્યાં અનેક રાજપુત્રો આવેલા છે, અને તેઓ હમેશાં ત્યાં વીણા વગાડવાનો અભ્યાસ કરી રહ્યા છે. આ બધાની દરેક મહિને મહિને પરીક્ષા થાય છે. પરંતુ સાક્ષાત્ સરસ્વતી જેવી તેણીને કોઈ પણ વીણા વગાડવાની કલામાં જીતી શકતું નથી.

એક વખતે પરીક્ષાના દિવસે હે દેવ! અમે ત્યાં તેણીને સ્ત્રીઓમાં મુકુટ સમાન નજરે જોઈ છે. વળી પુરુષોમાં આપ મુકુટ સમાન છો. જો કે તે વાત બનવી અશક્ય જેવી લાગે છે; તો પણ કોઈ રીતે તમારા બંનેનો સંયોગ થઈ જાય, તો હે સ્વામી! તમે બંનેને ઉત્પન્ન કરવાની પ્રબળપતિ - બ્રહ્મા - ની મહેનત સફલ થાય. અર્થાત્ હે સ્વામી! આપ અને તે કલાવાન રાજકન્યા ગુણસુંદરીનો ભાગ્યવશાત્ સંયોગ થાય તો યોગ્ય સંબંધ થાય. તમારા બંનેનો જનમ સફલ થાય. સ્ત્રી અને પુરુષ બંને જો કલાવાન હોય તો, તેઓનો સંસાર ખૂબ આનંદથી ચાલે, અને આ અસાર સંસાર પણ સ્વર્ગ જેવો લાગે.

તે સાંભળીને શ્રીપાલકુમાર તે સાર્થવાહને ઉત્તમ વસ્ત્રો પહેરામણીમાં આપીને સંધ્યા સમયે પોતાના નિવાસસ્થાને આવી પહોંચ્યો.

શ્રીપાલ વિચારવા લાગ્યો કે આ કુતૂહલને હું શી રીતે જોઈ શકું? આ બાબતમાં પણ નવપદ્મનું ધ્યાન એ જ એક ઉપાય હોય એમ લાગે છે, બીજા ઉપાયનું શું પ્રયોજન છે? એમ વિચારીને શ્રીપાલે શુદ્ધ ભાવથી-શ્રદ્ધાથી-મનમાં નવપદ્મનું એકાગ્રચિત્તે એવી રીતે ધ્યાન ધરવા લાગ્યો કે જેથી સૌધર્મ દેવલોકમાં રહેનારો વિમલેશ્વર દેવ હાથમાં રત્નોનો ઉત્તમ હાર લઈને ત્યાં હાજર થયો; અને શ્રીપાલકુમારને કહેવા લાગ્યો કે: 'હે કુમાર! આ હારને ગળામાં પહેરવાથી ઇચ્છિત રૂપ, આકાશમાં ગમન, બધી કળાઓમાં પ્રવીણતા, સંગ્રામમાં જય તથા દરેક જાતના ઝેરનો નાશ થાય છે; એવા આ હારને તું ગ્રહણ કર.' એમ કહીને શ્રીસિદ્ધચક્રને બધિષ્ઠાયક દેવ શ્રીવિમલેશ્વરચક્ષુ શ્રીપાલકુમારના ગળામાં તે હાર પહેરાવીને, તેજસ્વી એવો તે પોતાને સ્થાને ગયો.

તે હાર મલવાથી કુમાર નિશ્ચિત થઈને સૂઈ ગયો. સવારમાં ઉઠતાં જ કુંડલપુર જવાની મનમાં ઇચ્છા કરી. ત્યાં પહોંચીને હારના પ્રભાવથી વામનરૂપ ધરીને તે કુંડલપુરમાં ગયો. ત્યાં તેને હાથમાં વીણા રાખેલા વસ્ત્રાભૂષણ પહેરેલા રાજકુમારોને જોયા.

વામનરૂપધારી તે કુમાર રાજકુમારોની સાથે, જ્યાં ઉપાધ્યાય વીણાવાદન શીખવાડે છે ત્યાં પહોંચ્યો. જેમ જેમ તે વામન ઉપાધ્યાયને કહેવા લાગ્યો કે મને પણ વીણા વગાડવાનું શીખવાડો, તેમ તેમ તે બધા રાજકુમારો ખડખડાટ હસવા લાગ્યા.

તે ઉપાધ્યાય પોતાને ભણાવવાની ઈચ્છા નહિ રાખતો જોઈને, કુમારે તરત જ પોતાની પાસેનું અમૂલ્ય એવું એક અડગ ઉપાધ્યાયને ભેટ તરીકે આપ્યું.

પછી તે ઉપાધ્યાયે તેને બહુમાનપૂર્વક પોતાની પાસે બેસાડીને તેને શીખવા માટે પોતાની વીણા કુમારના હાથમાં આપી. તે વીણા હાથમાં ઊંઘી પકડીને તેની તંત્રીને તોડી નાંખી અને તુંબીને ફેડી નાંખી. આ પ્રમાણે કરવાથી સાથે વીણા શીખતા બધા રાજકુમારો તેની મશકરી કરતા હતા, છતાં પણ દાનના બલથી—પોતાની સહજ ઉદારતાથી—ઉપાધ્યાયને માનનીય થઈ પડ્યો.

પરીક્ષા વખતે બધા રાજકુમારો મંડપમાં ગયા. તેમની સાથે વામને પણ જવા માંડ્યું કે દરવાજાની ચોકી કરતા દરવાને તેને અંદર જતાં રોક્યો. પરંતુ પોતાના કાનના બે અમૂલ્ય કુંડલો આપીને તે વામન મંડપમાં પહોંચી ગયો. પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે રૂપ કરતા તે વામનને રાજકુમારી મૂળરૂપે જોતી હતી, અને લોકો તેને વામનરૂપે જોતા હતા.

શ્રીપાલનું આવું અહ્ભુત રૂપ જોઈને, રાજકુમારી મનમાં ચિંતવન કરવા લાગી કે, જો માફ પુણ્ય જાગૃત હશે તો; આ કુમારથી મારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થશે, અને હું મારા આત્માને પણ પુણ્યશાળી માનીશ. કોઈપણ કારણથી મારી પ્રતિજ્ઞા જો આ કુમારથી પૂર્ણ ન થઈ તો, હું પોતે જ મારી આ પ્રતિજ્ઞાને લીધે વૈરિણી થવા જેવું થશે; અને હું મારી જાતને દુર્ભાગી-અભાગી-માનીશ.

પછી ઉપાધ્યાયના હુકમથી બાકીના બધા રાજકુમારોએ વીણાવાદનમાં પોતાનું કુશલપણું પહેલાં બતાવ્યું, પછી રાજકુમારીએ પણ પોતાનું વીણાવાદનમાં કુશલપણું બતાવ્યું; તે વખતે ચંદ્રના પ્રકાશથી જેમ સૂર્યવિકાસી કમલોનું વન સંકોચાવવા લાગે, તેમ કુમારીની વીણાવાદનની કલા આગળ રાજકુમારોનું કુશલપણું સંકોચાવવા માંડ્યું.

સઘળા લોકો જ્યારે રાજકુમારીની વીણાવાદનની કલાની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા, ત્યારે વામનરૂપધારી શ્રીપાલ આ પ્રમાણે બોલ્યો: ‘અહો! કુંડલપુરમાં રહેનારા આ સઘળા લોકો કેવા બાલુકાર છે.’

તે સાંભળી શંકાવાળી થએલી તે રાજકુમારી પોતાને હાંસીપાત્ર થએલી માનવા લાગી. પોતાની વીણા તેણીએ કુમારને આપી, તે વખતે કુમારે તે વીણાને સારીને આ પ્રમાણે અશુદ્ધ જણાવી કહ્યું કે આની તંત્રી ગર્ભવાલી છે, તેનું તુંબડું ગળે દાઝેલું છે; તેનો ડાંકો પણ અગ્નિથી દગ્ધ થએલો છે, અને તેથી હું વીણાને અશુદ્ધ કહું છું (જૂઓ ચિત્ર ૧૧૧).

પછી તે દોષોને નજરે દેખાડીને, તે વીણાને બરાબર સારીને જેવી તે વીણા કુમારે વગાડી, કે તે બધા લોકો બાણે નિદ્રાધીન થઈ ગયા હોય; તેમ અચેતન થઈ ગયા. તે વખતે કોઈની વીંટી, કોઈનું કડું, કોઈનાં કુંડલ, કોઈનો મુકુટ, તથા કોઈનો દુપટ્ટો લઈ લઈને તે બધાનો એક ઢગલો કર્યો. લોકો જ્યારે બગૃત થયા ત્યારે, આ આશ્ચર્ય જેઈને ધન્ય એવી તે રાજકુમારી પોતાની પ્રતિજ્ઞા સંપૂર્ણ

થવાથી ત્રણે જગતમાં ઉત્તમ એવા શ્રીપાલ કુમારને વરી. ગુણસુંદરીના પિતા વગેરેને શ્રીપાલનું વામનરૂપ જોઈને મનમાં ખેદ કરતા જોઈને, શ્રીપાલે પોતાનું મૂળરૂપ પ્રગટ કર્યું. તે જોઈને રાજાએ ખુશી થઈને તેને પોતાની પુત્રી પરણાવી; અને હાથી ઘોડા વગેરે પહેરામણીમાં આપીને, રહેવા માટે એક સુંદર મહેલ આપ્યો. ત્યાં રહીને ગુણસુંદરી સાથે સુખ લોગવવા લાગ્યા.

૧૭ સ્વયંવર મંડપ

૧૫૧

[પુણ્યવાન માણસ જ્યાં જ્યાં જાય, ત્યાં ત્યાં-જ્યાં જ્યાં રામ ત્યાં ત્યાં અયોધ્યાની માફક-અને જ્યાં સાહસ ત્યાં સિદ્ધિની માફક-ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. પુણ્યવાન માણસને ઇચ્છા થતાં જ લક્ષ્મી તરત આવી મળે છે. જેમ કોયલને ગાવાનું મન થાય છે, ત્યારે આંખાને મહોર આવે છે તેમ-પુણ્યના પ્રભાવથી પુણ્યવાનની પરિણતિ-સ્વભાવ-પણ સારી હોય છે. પુણ્યના પ્રભાવથી વિધ્નોનો નાશ થાય છે; અને પોતાને ઇષ્ટ-ઇચ્છિત-વસ્તુની પ્રાપ્તિ થાય છે.]

એક દિવસે રથવાહીએ ગએલા શ્રીપાલકુમારને એક પરદેશી મુસાફર મલ્યો. તેણે ખાસ બાણવા લાયક સમાચાર હોય તો કહેવા જણાવ્યું. તે મુસાફરે કહ્યું કે: ‘હે દેવ! ધનાવહ નામના સાર્થવાહે મને કુંડિનપુર નામના નગરથી પેંઠણપુર નામના નગરે જવા માટે મોકલ્યો છે. રસ્તામાં મેં કંચનપુર નામના નગરમાં જે આશ્ચર્યકારી બનાવ જોયો છે, તે હે ઉત્તમ પુરુષ! તમે સાંભળો:

“ તે કંચનપુરમાં શ્રી વજ્રસેન નામનો રાજા રાજ્ય

કરે છે. તેને કંચનમાલા નામની પ્રખ્યાત પટરાણી છે. તેણીની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થએલા યશોધવલ, યશોધર, વજ્રસિંહ અને ગંધર્વ નામના ચાર પુત્રો છે, અને તે ઊપર ત્રૈલોક્યસુંદરી નામની એક પુત્રી છે; કે જેણીના જેવી ખીજ કોઈપણ કન્યા ત્રણે લોકમાં નથી. હે સ્વામી ! તેણીને લાયક કોઈ વર નહિ મલવાથી, તેણીના પિતાએ સ્વયંવર માંડ્યો છે. તે સ્વયંવર માટે અત્યંત પહોળો અને ઉંચો અને રમણીય એવો મૂલ મંડપ બંધાવેલો છે, જેમાં મણિ અને સુવર્ણના થાંભલાઓ પર રહેલી પુતળીઓ લોકોને અચાંખો ઉત્પન્ન કરે છે (જૂઓ ચિત્ર ૧૧૨).

“ વળી, તે મંડપમાં ચારે બાજુઓએ કુતૂહલો સહિત ઉપરાઉપરી બનાવેલી એવી માંચાઓની શ્રેણિ, સ્વર્ગના વિમાનોની હાર જેવી લાગે છે. વળી, ત્યાં-સ્વયંવરમાં-આમંત્રિત કરેલા રાજાઓની સેવા અને બહુમાન કરવા માટે અનાજ અને ઘાસ વગેરેના જે ઢગલા એકઠા કરવામાં આવ્યા છે, તે મોટા મોટા પર્વતોથી પણ ઉંચા છે. અષાઠ સુદી ખીજના દિવસે તે સ્વયંવરનું શુભ મુદ્દત્ત છે, તે ખીજ આવતી કાલે જ છે; અને તે નગર અહીંથી ત્રીસx યોજન દૂર છે. ”

આ સમાચાર સાંભળીને શ્રીપાલકુમારે તે મુસાફરને તરત જ પોતાના ઘોડાના ગળામાં પહેરાવેલી સોનાની સાંકળ આપી દીધી. કુમાર પોતાના આવાસે ગયો. કુમાર પોતાના આવાસે પહોંચ્યા પછી પાછલી રાતના વિચારવા લાગ્યો કે કુબડાનું રૂપ કરીને, ત્યાં જઈ તે સ્વયંવર જોઉં

x ‘ શ્રીપાલ રાસ ’માં ત્રણસો યોજન દૂર છે; તેમ લખેલું છે.

તો ઠીક. હારના પ્રભાવથી તે કુખડાનું રૂપ કરીને સ્વયંવર મંડપે જઈ પહોંચ્યો. ત્યાં તેણે ઉંચા માંચડાઓ ઊપર રાજ્યોને ઝેઠેલા જોયા.

કુખડાનું રૂપ ધારણ કરેલા શ્રીપાલને સ્વયંવર મંડપમાં પેસતાં દરવાને અટકાવ્યો. તે વખતે પોતાના હાથનું સોનાનું કડું તે દરવાને આપીને શ્રીપાલ મૂલમંડપમાં દાખલ થયો. અંદર દાખલ થઈને જ્યાં મુખ્ય થાંભલા ઊપર સોનાની પૂતળી ગોઠવેલી છે તેની પાસે જઈને તે સ્વસ્થ થઈને ઝેઠો.

ત્યાં ઝેઠેલા રાજ્યોએ તે ઊંચી પીઠવાળા, સંકોચાએલા શરીરવાળા, ચપટાં નાકવાળા, ગધેડા જેવા લાંબા દાંતવાળા, ઊંટ જેવા હોઠવાળા, પીંગળ-કાળરા-વાળવાળા અને પીળી-માંજરી આંખોવાળા તે કુખડાને જોઈને પૂછ્યું કે: 'હે કુખડાજી! તમે અહીં શા માટે પધર્યા છો?'

કુખડા રૂપધારી શ્રીપાલે ઉત્તર આપ્યો કે: 'જે કામ માટે તમે બધા અહીં આવ્યા છો, તે કામ માટે હું પણ અહીં આવ્યો છું.'

તે સાંભળી બધા ખડખડાટ હસી પડ્યા અને મશ્કરીમાં ખેલવા લાગ્યા કે: 'જૂઓ! જૂઓ! આ રૂપરૂપના ભંડારને તો જૂઓ! અહો! આવા રૂપવાળા વરને જો રાજકન્યા નહિ પરણે તો પછી તેણીનું શું થશે!'

[આ પ્રમાણે કુખડાની બધા મશ્કરીઓ કરવા લાગ્યા.]
તે દરમ્યાન રાજકુમારી પણ ઉત્તમ પાલખીમાં બેસીને, ક્ષીરોદ્ધક સરખાં સ્વચ્છ વસ્ત્રો પહેરીને, તથા નિર્મલ મોતી-

ઓના આભૂષણો અંગ ઊપર ધારણ કરીને; અને હાથમાં નિર્મલ માળા ધારણ કરીને, [મસ્તક ઊપર નીલું-મેઘા-ડંબર છત્ર ધારણ કરેલી] તે સ્વયંવર મંડપમાં આવી પહોંચી.

મોતીની માળાથી શોભતા કંઠવાળી રાજકુમારી જેવામાં હાથમાં વરમાળા લઈ મુખ્યમંડપની અંદર આવી મુખ્ય થાંભલા તરફ નજર કરી જોવા લાગી, તેવામાં અક્સ્માત્ પવિત્ર એવા શ્રીધાલકુમારનું સુંદર મૂળ સ્વરૂપ જોઈને આનંદિત મનવાળી તે રાજપુત્રી વિચારવા લાગી કે ‘ હે મન! હવે તું આ પતિની પ્રાપ્તિથી આનંદ પામ! હું ધન્ય છું! કૃતપુણ્ય છું! મારો મોટો ભાગ્યોદય છે! કારણ કે મારાં મનરૂપી સમુદ્રને વૃદ્ધિ પમાડવા માટે અંદ્ર સમાન આ કોઈક ભાગ્યશાળી પુરુષ અહીં આવેલો છે. ’

તેણીની અનુરાગ તથા કટાક્ષોવાળી દૃષ્ટિને જોઈને, તેણીની પરીક્ષા કરવા માટે કુમાર પણ વચ્ચે વચ્ચે તેણીને પોતાનું કુબડારૂપ દેખાડતો હતો. હવે પ્રતિહારી જે જે રાજનાં રૂપનું વર્ણન કરે છે, તે તે રાજને કુમારી રૂપ, વય તથા દેશ સંબંધી દોષો અતાવીને વખોડતી હતી. જે વખતે જે રાજનું વર્ણન પ્રતિહારી કરતી હતી, તે વખતે તે શરદ્દ પૂર્ણિમાના અંદ્ર સરખા ઉજવલ મુખવાળો થતો હતો; અને જ્યારે રાજકુમારી તેની અવગણના કરતી હતી, ત્યારે તે શ્યામ મુખવાળો થઈ જતો હતો.

તે પ્રતિહારી જ્યારે સર્વ નૃપમંડલનું વર્ણન કરીને થાકી ગઈ, ત્યારે રાજકુમારી વિલક્ષ થઈને પોતાના મનપ-

સંદ પતિ કુખડાને પ્રેમ દૃષ્ટિથી જૂએ છે. તે વખતે થાંભલા ઊપર રહેલી ઉત્તમ એવી સુવર્ણ પુતળીના મુખમાં હારને અધિષ્ઠાયક દેવ દાખલ થઈને આ પ્રમાણે બોલવા લાગ્યો કે: 'હે વત્સ! જો તું ધન્ય અને ચતુર હો, અને ગુણ તથા અવગુણને બાણનારી હો તો આ કુખજ રૂપધારી ઉત્તમ પુરુષને વર!'

તે સાંભળીને કુમારીકા તરત જ તે કુખજરૂપધારી શ્રીપાલકુમારને વરમાળા પહેરાવે છે. કુમાર બાણી જોઈને પોતાનું વિશેષ કુરૂપ દેખાડવા લાગ્યો. તે દરમ્યાન સ્વયંવર મંડપમાં ભેગા થએલા બધા રાજાઓ, તે કુખજરૂપધારી શ્રીપાલને આક્ષેપ કરી કહેવા લાગ્યા કે: 'હે કુખજ! આ વરમાળા છોડી દે! નહિતર અમે તને મારી નાખીશું. આ ભોળી રાજકુમારી ગુણ તથા અવગુણને સમજી શકતી નથી, તેથી તેને તણે વરમાળા પહેરાવી છે; પરંતુ આવું અકાર્ય અમે સહન કરી લઈએ તેમ નથી અને કુખજને આવું કન્યારત્ન નહિ લઈ જવા દઈએ. માટે તું આ વરમાળા તણ દે! નહિતર અમારી આ તલવાર વરમાળાવાળા તારા આ કંઠરૂપી નાલને છેદી નાખશે.'

કુખજરૂપધારી શ્રીપાલ હસીને બોલ્યો કે: 'ન્યારે દુર્ભાગ્યથી દગ્ધ શરીરવાળા એવા તમને, જો આ કુમારી પોતાના મનથી ના વરી, તો તમે તમારા ભાગ્યના ઊપર શા માટે ગુસ્સે થતા નથી? વળી, તમોએ પરસ્ત્રીના અભિલાષરૂપી પાપ કર્યું છે, તે પાપથી શુદ્ધ કરવા માટે આ મારી તલવારની ધારરૂપી તીર્થ સમર્થ છે.' આ પ્રમાણે

કહીને તે કુબ્જરૂપધારી શ્રીપાલે તે લોકોને એવા તો હાથ દેખાડયા, કે તે બધા રાજાઓ ભયથી વ્યાકુલ થઈને ચારે બાજુએ નાશી ગયા. આવી રીતે તે કુબ્જાએ એવું તો પરાક્રમ ત્યાં બતાવ્યું, કે જેથી રાજા થએલા એવા દેવતાઓએ તેના ઊપર કૂલોની વૃષ્ટિ કરી.

આ જોઈને શ્રીવજ્રસેન રાજા પણ ખુશી થઈને બોલ્યો કે: 'હૈ વત્સ! જેમ તમે તમારું આ પ્રમાણે અપૂર્વ બલ પ્રગટ કર્યું, તે જ પ્રમાણે તમારું મૂલ સ્વરૂપ પણ પ્રગટ કરો.'

પછી કુમારે તત્કાલ પોતાનું સ્વાભાવિક રૂપ પ્રગટ કર્યું. તે જોઈને આનંદિત થએલા વજ્રસેન રાજાએ મોટી ધામધૂમપૂર્વક પોતાની પુત્રી ત્રૈલોક્યસુંદરીનું શ્રીપાલકુમાર સાથે લગ્ન કર્યું. તેઓને રહેવા માટે એક સુંદર મહેલ આપ્યો. ત્યાં ત્રૈલોક્યસુંદરી સાથે રહેતો એવો શ્રીપાલકુમાર પરમ આનંદ ભોગવતો હતો.

૧૮ શ્રીપાલની ભાગ્યવૃદ્ધિ

૧૫૨

[ભ]ગ્યશાળી પુરુષો જ અપાર સુખ ભોગવી શકે છે; કારણ કે ઇચ્છિત સુખોની પ્રાપ્તિ પૂર્વે કરેલા પુણ્યોથી જ થાય છે. દરેક કાર્યની પ્રાપ્તિનાં કારણ કાળ, સ્વભાવ, નિયતિ, કર્મ અને ઉદ્યમ એ પાંચ છે. જે સમયે થવાનું હોય તે સમયે જ તે થાય છે; જેમકે ઉનાળાની ઋતુમાં આંખે કેરીઓ આવે છે, મેથી શિયાળામાં જ ઊગે છે, સ્ત્રી ઋતુવંતી થયા પછી જ ગર્ભ ધારણ કરે છે, આ પ્રમાણે દરેક કાર્યમાં સમય-કાળની જરૂર પડે જ છે.

સમય હોય, પણ જો સ્વભાવનો સંયોગ ન હોય તો મળેલો સમય અને સંયોગ નિષ્ફળ બન્ય છે. કારણ કે બીજા ઊગે તે ઊગવાના સ્વભાવવાળું હોય તો જ ઊગે, પરંતુ બીજા જ ખરાબ હોય તો ઊગવાનો સમય હોવા છતાં પણ તે ઊગતું નથી. રૂઢમાંથી જ દહીં થાય છે, માટે જ સમયની જેટલી જરૂર છે તેટલી જ સ્વભાવની પણ જરૂર છે; સમય અને સ્વભાવ બંનેનો યોગ મળ્યો હોય, પરંતુ તેમાં જો નિયત કારણ ન હોય તો પણ ધારેલું કાર્ય પાર પડતું નથી.

જેમકે ત્રીજા અને ચોથા આરામાં ભવિ જીવો પુષ્કળ

હતા, છતાં જેઓએ સમકિત પ્રાપ્ત કરેલું નહિ, તેઓએ ભવ્યપણું પ્રાપ્ત કરેલું હોવા છતાં પણ મોક્ષ પ્રાપ્તિ ન કરી શક્યા. એટલે કે સમય, સ્વભાવ બંનેનો સંયોગ હોવા છતાં નિયત કારણ ન મળ્યું, તેથી મોક્ષમાર્ગ પ્રાપ્ત થયો નહિ, માટે કાળ, સ્વભાવ અને નિયત એ ત્રણે કારણની દરેક કામમાં જરૂર છે. એ ત્રણે કારણ હાજર હોય, છતાં જો ઉદ્યમ ન કરવામાં આવે તો તે ત્રણે કારણો હાજર હોવા છતાં પણ કાર્ય સફળ થતું નથી.

જેમકે કોઈએક વૃક્ષને તેની ઋતુમાં જ વાવ્યું છે, તેને ડુંડીઓ પણ આવે છે; પરંતુ જો તેને પૂરતું પાણી ન પવાય અને વાડ વગેરેનો બંદોબસ્ત ન કર્યો હોય તો તે ફળી શકતું નથી; કારણ કે ત્રણે કારણ રજુ હોવા છતાં ઉદ્યમની ખામી રહી ગઈ, જેથી દરેક કારણોમાં ઉદ્યમની પણ ખાસ જરૂર જ છે. એ ચારે કારણો હાજર હોવા છતાં પણ ખેડૂતનાં ભાગ્યમાં ન હોય, તો કરેલી બધી મહેનત નિષ્ફળ બન્ય છે.

મતલબ એ જ કે દરેક કાર્યમાં આ પાંચે કારણો ભેગાં થાય તો જ કોઈ પણ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે. એ પાંચ-માંથી એકની પણ ખામી હોય તો તેથી કાર્યસિદ્ધિ થતી નથી. આ પાંચે કારણોનો મિલાપ કરાવી દેનાર ઇષ્ટ હેતુરૂપ મોહું પુણ્ય જ છે. તે પુણ્ય જ બધાએ સારા સંયોગ મેળવી દે છે, તેથી બધા કરતાં પુણ્ય એ જ મોહું છે. એ જ પુણ્યના યોગ વડે શ્રીપાલ અને ત્રૈલોક્યસુંદરીનો સંબંધ થયો. એવી જ રીતે શૃંગારસુંદરીની પ્રાપ્તિનો સંબંધ હવે કહેવાશે.]

એક દિવસે કોઈ માણસ રાજસભામાં આવ્યો અને તે કહેવા લાગ્યો કે: 'હે સ્વામી! દલપત્તન નામના નગરમાં ધરાપાલ નામનો રાજા રાજ્ય કરે છે (જૂઓ ચિત્ર ૧૧૩). તે રાજાને ઉત્તમ રાજ્યોની પુત્રીઓ એવી ચોર્યાસી રાણીઓ છે, તેમાં પ્રથમ પટરાણી તરીકે ગુણુમાળા નામની મહાવિવેકી રાણી છે. તે રાણીને હિરણ્યગર્ભ, નેહલ, યોધ, વિજિતારી અને સુકર્ણ નામના પાંચ પુત્રો છે, અને શૃંગારસુંદરી નામની પુત્રી છે. આ શૃંગારસુંદરી ત્રણે લોકમાં શણુગારભૂત છે, તેમ જ રૂપવાન અને કલાવાન હોવા ઉપરાંત યૌવન અવસ્થાને પામેલી છે.

[જગતમાં જે મોહનવેલિ છે તે તો સ્થાવર અને સ્થિર હોય છે, પરંતુ શૃંગારસુંદરી તો જંગમ-હાલતી ચાલતી-મોહનવેલિ રૂપ છે. તેણીના નવપલ્લવ સમાન લાલ અને સુકોમળ હોઠરૂપ પત્ર છે, ઉજ્જવલ દાંતની પંક્તિરૂપ સફેદ પુષ્પ છે; અને સ્તનયુગલરૂપ રસભરેલા સુંદર ફળ છે, અને તેથી તેનું અંગ સૌંદર્યતાવાળું દેખાય છે. જેવી રીતે મોહનવેલિ પવન આવવાથી હાલે છે; તેવી જ રીતે શૃંગારસુંદરી પણ મનોહર હાથણીની માફક ઝુલતી ઝુલતી ચાલે છે.]

જિનધર્મમાં રક્ત એવી તે રાજકુમારીને પંડિતા, વિચક્ષણા, પ્રગુણા, નિપુણા અને દક્ષા નામની પાંચ સખીઓ છે. આ પાંચે સખીઓ પણ જિનેશ્વર પ્રભુની ભક્તિ કરવાવાળી છે. તેઓને રાજકુમારીએ એમ કહ્યું છે કે: 'આપણે જૈન-ધર્મમાં શ્રદ્ધાવાળા છીએ, માટે જૈનધર્મનો જાણકાર એવો પતિ જે મળે તો આપણને આનંદ થાય. કન્યાઓ મનની શાંતિ માટે લગ્ન કરે છે; પરંતુ બંને વચ્ચે જે ધર્મનો

વિરોધ હોય તો, તે પતિ-પત્નિના મનને શાંતિ શી રીતે પ્રાપ્ત થાય. માટે આપણે સારી રીતે પરીક્ષા કરીને, જે જૈનધર્મમાં નિશ્ચલ મનવાળો હોય, તે જ પતિ સાથે આપણે લગ્ન કરવું.’

આ સાંભળી પંડિતાએ કહ્યું કે: ‘હે સ્વામિનિ! તમે જે વાત કહી તે બરાબર છે, પરંતુ બીજાનો અપ્રકાશિત ભાવ કવિતાથી જણાય છે. માટે સમશ્યાનાં પદો બનાવી તેને પૂરવા માટે આપવાં, જેથી તેનો શુભ અથવા અશુભ એવો ધર્મનો પરિણામ જણાઈ આવે.’

આવી રીતે રાજકુમારીએ પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે: ‘જે કોઈ મારા મનમાં રહેલી સમશ્યાઓ પૂરે, તે પતિની સાથે મારે પાણિગ્રહણ કરવું.’ બીજી સખીઓએ પણ એ જ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરી છે.

જે વખતે આ પ્રતિજ્ઞાની વાત જગતની અંદર બહાર થઈ, ત્યારે ઘણાએ બુદ્ધિવાન પંડિતો ત્યાં આવ્યા છે, અને તેઓ સમશ્યા પૂરે છે; પરંતુ મનની ધારણા મુજબ સમશ્યાઓ પૂરાતી નથી. આવીરીતે તે રાજપુત્રી પંડિતા વગેરે પાંચે સખીઓ સહિત માણસોનાં મનની પરીક્ષા કરતી રહેલી છે. આ સાંભળીને સભાજનો ઝોલવા લાગ્યા કે: ‘આ કેવું આશ્ચર્ય કહેવાય.’ કારણ કે બીજાના મનમાં રહેલા ભાવ મુજબ કોણ સમશ્યા પૂરી કરી શકે?

આ સાંભળીને શ્રીપાલકુમાર પણ આશ્ચર્ય ચક્રિત થઈ ગયો. પછી રાજસભામાંથી પોતાના નિવાસસ્થાને આવ્યો;

અને સવારમાં આ પ્રમાણે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે: 'હારના પ્રભાવથી દલપત્તન નગરમાં જ્યાં શૃંગારસુંદરી રાજકુમારી તથા તેની પાંચ સખીઓ છે, તે મંડપમાં હું પહોંચી જઈ તેમ થાઓ.'

આ પ્રમાણે મનમાં વિચાર કરતાં જ હારના પ્રભાવથી તરત જ પોતાના મૂળ સ્વરૂપે જ્યાં પાંચે સખીઓ સહિત રાજકુમારી રહેલી છે, ત્યાં પહોંચી ગયો. જે વખતે કામદેવ સરખા રૂપવાળા તથા અતુલ્ય લાવણ્યવાળા, એવા તે કુમારને જોઈને તે રાજકુમારી પણ ચિત્તમાં ચમત્કાર પામીને વિચાર કરવા લાગી કે: 'જે આ દેવાંશી પુરુષ! મારા મનમાં રહેલી સમસ્યાની પૂર્તિ કરે, તો હું સંપૂર્ણ પ્રતિજ્ઞાવાળી, ધન્ય તથા કૃત્યપુણ્ય થાઉં.'

પછી શ્રીપાલકુમારે જ પૂછ્યું કે: 'તમારી સમસ્યાઓ કેવા પ્રકારની છે તે કહી બતાવો.'

આ પ્રમાણે શ્રીપાલનું જોલવું સાંભળીને, રાજકુમારીએ, કરેલા સંકેત મુજબ પહેલી પંડિતા નામની સખીએ પહેલું પદ કહ્યું કે: 'મણુવંછિયકલુ હોઈ'

આ સાંભળીને શ્રીપાલકુમાર વિચારે છે કે: 'આ રાજકુમારી જ્યારે સખીના મુખેથી સમસ્યાનું પદ કહેવરાવે છે, ત્યારે મારે પણ રમુજ માટે પૂતળાના મુખેથી તે સમસ્યાઓ સંપૂર્ણ કરાવવી જોઈએ.'

આ પ્રમાણે વિચારીને પોતાની નજીક રહેલા થાંભલાના એક પૂતળાના મસ્તક ઊપર શ્રીપાલકુમારે પોતાનો હાથ મૂક્યો. તે પૂતળાએ આ પ્રમાણે કહ્યું:

‘અરિહંતાઈ નવપય, નિય મણુ ધરઈ જી કોઈ;
નિચ્છઈ તસુ નરસેહરહ, મણુવંછિય ફલુ હોઈ-૧

જે કોઈ પણ માણસ અરિહંત વગેરે નવપદને પોતાના મનમાં ધારણ કરે છે, તે પુરુષોમાં મુકુટ સમાન પુરુષને મનમાં ધારેલાં સઘળાં કાર્યોમાં સફલતા પ્રાપ્ત થાય છે.’-૧

પછી બીજી સખી વિચક્ષણા બોલી કે: ‘અવર મ ઝંખહુ આલુ’ કુમારના હાથથી પવિત્ર થએલ પૂતળું બોલ્યું કે:

‘અરિહંત દેવુ સુસાહુ ગુરુ, ધમ્મઉ દયા વિસાલુ;
મંતુતુમ નવકારુ પર, અવર મ ઝંખહુ આલુ. ૨

દેવમાં શ્રીઅરિહંત દેવ, ગુરુમાં ઉત્તમ સાધુ એ ગુરુ; અને દયા સહિત વિશાળ એવો ધર્મ, તથા મંત્રમાં નવકાર મંત્ર એ ઉત્તમ છે, તે સિવાય બીજું આજપંપાજ ન ઝંખો-ઈચ્છો.’-૨

પછી ત્રીજી સખી પ્રણુણા બોલી કે: ‘કરિ સફલુ અપ્પાણુ’ પૂતળાએ જવાબ આપ્યો કે:

‘આરાહિય ધુરિ દેવગુરુ, દેહિ સુપત્તિહિંદાણુ;
તવ સંજમ ઉવયાર કરિ; કરિ સફલુ અપ્પાણુ.-૩

પહેલાં દેવ અને ગુરુની આરાધના કરીને, પછી સુપાત્રે દાન દેવું ભેઈએ; અને તપ, સંયમ તથા પરોપકાર કરીને પોતાના આત્માને સફલ કરવો ભેઈએ.’-૩

ચોથી સખી નિપુણા બોલી કે: ‘જિત્તઉ લિહિઉ નિલાડિ’ પૂતળાએ જવાબ આપ્યો કે:

‘અરિ મન અપ્પઉ ખંચિ ધરિ, ચિંતાન્નલિ મ પાડી;
ફલ તિત્તઉ પરિ પામીયઈ, જિત્તઉ સિહિઉ નિસાડિં.-૪

અરે મન ! તું આત્માને ખેંચીને વશમાં રાખ અને ચિંતારૂપી જાળમાં તેને પકડવા દૃઢશ નહિ; કારણ કે જેટલું ભાગ્યમાં લખેલું હોય છે, તેટલું જ ફલ પ્રાપ્ત થાય છે.’-૪.

પછી પાંચમી દક્ષા નામની સખી બોલી કે: ‘તસુ તિહુઅણુ જણુદાસ’ પૂતળાએ જવાબ આપ્યો કે:

‘અત્થિ ભવંતર સંચિઉ, પુન્નુ સમગ્ગલુજ્જસુ;
તસુ ખલ તસુ મઈ તસુ સિરિ, તસુ તિહુઅણુ જણુદાસ.-૫

જે માણસે પાછલા ભવોમાં સમસ્ત પ્રકારનું પુણ્ય ઉપાર્જન કરેલું છે; તે માણસને ખલ, બુદ્ધિ અને લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે, અને ત્રણે જગતના લોકો તેના દાસ થઈને રહે છે.’-૫.

[રાજકુમારી શૃંગારસુંદરી બોલી કે: ‘રવિ પહેલાં ઉગંત.’ પૂતળાએ જવાબ આપ્યો કે:

‘જીવંતા જગ જસ નહીં, જસ વિણુ કાંઈ જીવંત;
જે જસ લેઈ આથમ્યા, રવિ પહેલાં ઉગંત.-૬

જીવતાં છતાં પણ જેનો જગતમાં યશ નથી, તેવા જીવો યશ વિના જીવે તો એ શું ? પરંતુ જે જીવો યશ મેળવીને આ જગતમાંથી અસ્ત પામ્યાં છે-મરણ પામ્યાં છે. તે યશસ્વી જીવો સૂર્યના ઉગ્યા પહેલાં ઉદય પામે છે-તેઓના નામનું સ્મરણ સૂર્યોદય પહેલાં કરવામાં આવે છે’-૬]

આ પ્રમાણે સઘળી સમસ્યાઓ પોતાનાં મનના ભાવ પ્રમાણે પૂરાએલી જોઈને, અત્યંત આશ્ચર્ય પામેલી એવી તે શૃંગારસુંદરી પણ આનંદથી રોમાંચિત શરીરવાળી થઈને; ત્રણે જગતમાં સારભૂત એવા તે શ્રીપાલકુમારને વરી. વળી શ્રીપાલકુમારે પોતાનો હાથ પૂતળાં પર મૂકીને, તે પૂતળાંના મુખથી જે સમસ્યા પૂરાવી, તે આ કુમારનું લોકોત્તર ચરિત્ર આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે તેવું છે. પછી રાજાએ તે પાંચે સખીઓ સહિત પોતાની કુમારી શૃંગારસુંદરીનું લગ્ન ધામધૂમ-પૂર્વક શ્રીપાલકુમાર સાથે કરાવ્યું.

૧૯ રાધાવેધની સાધના

૧૫૩

શ્રી પાલકુમારનું આવું અદ્ભુત ચરિત્ર જોઈને એક (અંગલદ્ નામનો) બ્રાહ્મણ મોટો ઘાંટો પાડીને બોલ્યો કે : ‘ હે કુમાર ! તમે મારું પણ એક વચન સાંભળો : કોલ્લાગપુર નામના નગરમાં પુરંદર નામનો રાજા છે. તેને વિજયા નામની પટરાણી છે. તેણીને હરિવિક્રમ, નરવિક્રમ, હરિષેણુ તથા શ્રીષેણુ વગેરે નામના સાત પુત્રો બપર જય-સુંદરી નામની એક રૂપવાન અને કલાવાન પુત્રી છે. તે પુત્રીનું આવું સુંદર રૂપ અને લાવણ્ય જોઈને રાજા બોલ્યો કે : ‘ આ કુંવરીને યોગ્ય વર શી રીતે પ્રાપ્ત થશે ? ’

તે સાંભળીને, રાજકુમારીને લણાવનાર ઉપાધ્યાયે – પંડિતે-કહ્યું કે : ‘ હે મહારાજ ! તમારી આ પુત્રીએ મારી પાસે સઘળી કલાઓનો અભ્યાસ કરતી વખતે, શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલું રાધાવેધનું સ્વરૂપ મને વિનયપૂર્વક પૂછ્યું હતું. ’ તે વખતે મેં પણ તેણીને આ પ્રમાણે કરી બતાવ્યું હતું : ‘ એક મોટા થાંભલાની બપર આઠ ચક્રો ગોઠવવાં – તે

પૈકીના ચાર ચક્રો ચંત્રના યોગથી જમણી બાજુ ફરે અને ચાર ચક્રો ડાબી બાજુ ફરે તે રીતે ગોઠવવાં—તે ચક્રના આરાના છિદ્રની ઊપર રાધા નામની લાકડાની બનાવેલી પુતળી સ્થાપન કરવી; અને તે થાંભલાની નીચે તેલની ભરેલી એક કઢાઈ રાખવી, તે કઢાઈમાં પડતું ઉપરની રાધા નામની પૂતળીનું પ્રતિબિંબ લક્ષમાં રાખીને, પોતાનું મુખ નીચે રાખીને ઉંચે બાણ એવી યુક્તિથી નાંખવું બેઠએ કે ઊપર રહેલ પૂતળીની ડાબી આંખને વીંધી નાખે, તે સુબાણ પુરુષ રાધાવેધ સાધનાર કહેવાય. આ રાધાવેધ કોઈ ધનુર્વિદ્યાનો બાણનાર કોઈ વિરલ અને ઉત્તમ પુરુષ જ કરી શકે છે.” લોકોમાં પણ કહેવાય છે કે: ‘ગુણોમાં વિનય ગુણ ઉત્તમ છે, રસોમાં શાંતરસ શ્રેષ્ઠ છે; ક્રિયામાં ભાવ મુખ્ય છે, અને નાટકમાં કવિતા મુખ્ય છે, તથા સર્વવિદ્યામાં રાધાવેધ ઉત્તમોત્તમ છે.’

મારા મુખેથી રાધાવેધ સંબંધી બીના સાંભળીને ‘હે રાજન્! આપની આ પુત્રી જયસુંદરીએ ઘણા લોકોની હાજરીમાં એવી પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે જે કોઈ પુરુષ મારી નજર સમક્ષ રાધાવેધ સાધશે, તે જ પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ નરને હું વરીશ.’ આવી રીતની પ્રતિજ્ઞાથી એમ જણાય છે કે, આ ધન્ય જીવનવાળી અને પુણ્યશાળી રાજકુમારી કોઈ પણ ઉત્તમ પુરુષની પત્ની થશે. તેથી ‘હે નરેન્દ્ર! આ બધી ચિંતા મૂકી દઈને, મોટો મંડપ તૈયાર કરાવી તેમાં રાધાવેધની રચના કરવા સંબંધી ગોઠવણ કરો કે જેથી તેણીના લાયક વરની પ્રાપ્તિ થશે.’

તેથી તે જ પ્રમાણે રાજાએ રાધાવેધની ગોઠવણ કરીને, દેશોદેશના રાજાઓને નિમંત્રણ કરીને યોલાવ્યા છે; પરંતુ તેઓમાંના એકે પણ હજી સુધી તે રાધાવેધ સાધ્યો નથી. પરંતુ હું મારા અનુભવ ઊપરથી માતું છું કે મહાપ્રભાવિક આપ (શ્રીપાલકુમાર) તે રાધાવેધ સાધી શકશો.

આ પ્રમાણે કહીને મૌન રહેનાર તે બ્રાહ્મણને શ્રીપાલે ખુશી થઈને કાનનાં કુંડલો બક્ષીસ આપ્યાં. રાત્રિએ પોતાના આવાસમાં રહીને સવારમાં તે હારના પ્રભાવથી કેલ્લાગપુર (હાલનાં કેલ્લાપુર) નગરે પહોંચી ગયા. ત્યાં બધા રાજાઓ તથા લોકો ભેગા થએલા હતા તે મંડપમાં પહોંચ્યા. મંડપમાં પહોંચીને હારના પ્રભાવથી તથા સિદ્ધચક્રના સ્મરણથી શ્રીપાલે રાધાવેધ સાધ્યો. તે વખતે ત્યાં હાજર રહેલી જયસુંદરીએ, શ્રીપાલકુમારને વરમાળા પહેરાવી; અને રાજાએ પણ મોટા મહોત્સવપૂર્વક અનેના લગ્ન કર્યાં. શ્રીપાલકુમાર રાજકુમારી જયસુંદરી સાથે રાજાએ આપેલા મહેલમાં આનંદથી રહેવા લાગ્યા.

૨૦ ઉજ્જૈયિની તરફ પ્રયાણ

૧૫૪

શ્રી પાલકુમાર રાજ્યે આપેલા મહેલમાં સુખ-પૂર્વક રહેતા હતા. તે વખતે થાણાથી મામા-રાજ-એ મોકલેલા ઉત્તમ પુરુષો શ્રીપાલને તેડવા ત્યાં આવી પહોંચ્યા. શ્રીપાલે પણ પોતાની પત્નિઓને જોલાવવા માટે માણસોને રવાના કર્યાં. પછી તે સ્ત્રીઓ પણ પોતાના અંધુઓ સહિત ત્યાં (કોલ્લાગપુરમાં) આવી પહોંચી. આ રીતે બધી જગ્યાએથી આવેલું લશ્કર વગેરે એકઠું થતાં, ઘોડા, હાથી રથ, સહિત શ્રીપાલકુમાર થાણા નગરે આવી પહોંચ્યા.

થાણાના રાજને પણ કુમારની સાથે આવેલી ઉત્તમ એવી ચાર સ્ત્રીઓ તથા અઢળક સંપત્તિ વગેરે જોઈને ખૂબ આનંદ થયો. તે મામા-રાજ્યે અનેક રાજ્યોની સાથે મળીને, પોતાના ભાણેજ-જમાઈ-ને પોતાના કરતાં પણ વિશેષ પરાક્રમશાળી જાણીને, શુભ મુહૂર્તે શ્રીપાલનો પોતાની રાજ-ગાદી ઊપર રાજ્યાભિષેક કર્યો.

તે વખતે શ્રીપાલકુમાર રાજ થવાથી, પોતાના માથા ઊપર ધારણ કરેલા રાજમુકુટ તથા અંગ ઊપર ધારણ કરેલા

ઉત્તમ હાર વગેરે આભૂષણો વડે ઘણા જ શોભાયમાન લાગતા હતા. તેમની ખંને બાબુએ ચામર વીંચાતા હતા, તેમ જ મસ્તક ઊપર છત્ર ધરવામાં આવેલું હતું. આવી રીતની શોભાવાળા શ્રીશ્રીપાલરાજ ઘણા હાથી, ઘોડા, મણિ તથા મોતીઓની ભેટો સ્વીકારતા હતા, અને તાબાના સામંતો તથા મંત્રિ વગેરેથી નમન કરાતા હતા.

દ્વાયજ્ઞમાં મળેલા વહાણોની લક્ષ્મીવાળા તથા અસંખ્ય ચતુરંગી સેનાથી પરિવરેલા એવા તે શ્રીપાલરાજએ પોતાના મામાની સંમતિ લઈને, પોતાની માતાના ચરણકમલોને નમન કરવા માટે માળવા ભણી પ્રયાણ કર્યું. રસ્તામાં આવતાં નાના મોટા રાજ્યોની પુષ્કળ ભેટોને સ્વીકાર કરતાં કરતાં સોપારકનગરે આવી પહોંચ્યા.

સોપારકનગરની નજીકમાં તંબૂ ઊભા કરીને શ્રીપાલે તથા તેના સૈન્યે પડાવ નાખ્યો. પછી શ્રીપાલરાજએ પોતાના પ્રધાનને પૂછ્યું કે: ‘સોપારકનો રાજ પોતાની ભક્તિ અથવા તે શક્તિ કાંઈ પણ કેમ દેખાડતો નથી? તે બાબતની ખરાબર તપાસ કરીને મને ખબર આપો.’

પ્રધાન પુરુષોએ તપાસ કરીને કહ્યું કે: ‘હિ સ્વામી! અહીં મહાસેન નામનો રાજ રાજ્ય કરે છે, તેને તારા નામની રાણી છે. તેણીની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થએલી, ત્રણે જગતની લક્ષ્મીના તિલક સમાન શ્રીતિલકસુંદરી નામની એક રૂપવાન અને ગુણવાન પુત્રી છે.

[આ તિલકસુંદરી તિલોત્તમા વગેરે અખસરાઓનું પણ તેજ હરણ કરી લે તેવી મહા સ્વરૂપવાન છે. હે રાજેન્દ્ર!

વિશેષ શું કહું; પણ પ્રમાણથી સિદ્ધ થાય છે કે એ તિલક-સુંદરી તો અત્યંત ચતુર એવા કામદેવની સૃષ્ટિ છે, એટલે કે કામદેવની ઘડેલી છે. વેદ શ્રુતિઓ લણી લણીને વેદિયા દોર જેવા થઈ ગએલ હૃદયવાળા બ્રહ્માની રચાએલી સૃષ્ટિની પેદાશવાળી સ્ત્રીઓ તો ઉપમા ઉપમાને કરીને સહિત છે, એટલે કે એક બીજાની જોડ મળી આવે તેવી છે, અને કલાંકિત ઉપમાઓ વાળી છે—એટલે કે ચંદ્ર સરખા મુખ-વાળી, કમલપત્ર સરખી આંખોવાળી, ગજકુંભસ્થળ સરખા સ્તનમંડળવાળી, વગેરે દોષવાળી વસ્તુઓની ઉપમાઓવાળી છે.—મતલબ કે ચંદ્ર ક્ષીણરોગવાળો અને કલાંકિત છે, કમલ-પત્ર હીમથી બળી જાય છે; હાથીનાં કુંભસ્થળ પર અંકુશના પ્રહાર પડે છે, જેથી તે પણ નિષ્કલાંક નથી. પરંતુ તિલક-સુંદરી તો બધી રીતે નિષ્કલાંક છે, અને તેની બરાબરી કરી શકે તેવી કોઈ ઉપમા આપી શકાય તેવી જગતમાં નથી. જેથી નિપુણ કામદેવની રચેલી સૃષ્ટિ પૈકીની તે એક છે. બ્રહ્મા જેવો જડ અને બધિર હૃદયનો છે, તેવો કામદેવ નથી. કામદેવ તો સર્વથી સૂક્ષ્મ પરમાણુવંત હોવાથી નાબુક મનમાં પેસી જઈને, દરેક દેવોનાં ચિત્તનું પણ હરણ કરી લે તેવો અચિંત્ય શક્તિમાન અને શેમેરોમમાં પ્રસરનાર છે. જેથી તે ચતુર મદન-કામદેવ-ની સૃષ્ટિ પૈકીની તિલકસુંદરી હોવાથી, તેણીએ બ્રહ્માની રચેલી સૃષ્ટિના અંગોઅંગની દોષ-વાળી ઉપમાઓને જીતી લીધેલ છે; એના લીધે તે ઉપમા સહિત-નિરૂપમ-રૂપવાળી છે.]

‘આ તિલકસુંદરીને આજે જ કોઈ દીર્ઘવૃષ્ટ જાતનો

સર્પ કરડયો છે. તે સર્પનું ઝેર ઊતારવા માટે મણિ, મંત્ર, ઔષધિ વગેરે બહુ બહુ ઉપચારો કરવામાં આવ્યા છે; તો પણ હે સ્વામી ! તેણીને કોઈ પણ પ્રકારનો ફાયદો થયો નથી. આ પ્રકારના મહાદુઃખથી પીડાયેલો હોવાથી તે રાજા અહીં આવી શક્યો નથી; પરંતુ બીજું કોઈ પણ કારણ નથી કે જેના લીધે આપ તેના ઊપર અવકૃપા કરો.’

પ્રધાનનું આ પ્રમાણેનું બોલવું સાંભળીને, શ્રીપાલ રાજાએ કહ્યું કે: ‘તે કુમારિકા ક્યાં છે? મને જલદી બતાવો. કે જેથી તે કન્યાના ઝેર ઉતારવાનો ઉપાય કરીએ.’ એમ બોલી શ્રીપાલ મહારાજ તરત ઘોડા ઊપર સવાર થયા. અને જેવામાં તે નગર તરફ જાય છે, એટલામાં તો ઘણા સ્ત્રી પુરુષોનો સમૂહ પોતાની સન્મુખ આવતો જોયો. તે જોઈ શ્રીપાલ રાજાએ જાણ્યું કે; ખરેખર ! તેણીને સ્મશાનમાં લઈ જવામાં આવી છે. તેથી તાકીદથી ઘોડો તે તરફ દોડાવીને, શ્રીપાલ મહારાજ સ્મશાને જઈ પહોંચ્યા. અને ત્યાં જઈને કહેવા લાગ્યા કે: ‘તે સર્પે ડંખેલી કુંવરીને મને એક વખત બતાવો?’

તે વખતે ઢોકોએ કહ્યું કે: ‘હે રાજા ! તે મરેલી બાળાને શું દેખાડીએ? આજે તો દુષ્ટ દેવે અમારું સર્વસ્વ હરણ કરી લીધું છે.’

તે સાંભળી શ્રીપાલ રાજાએ કહ્યું કે: ‘હે ઢોકો ! સર્પે ડંખેલી અને તેથી મૂર્છિત થયેલી મરી ગયા જેવી દેખાતીને પણ તપાસ્યા વિના અગ્નિદાહ ન દેવો જોઈએ.’

પછી તે ઢોકોએ તેણીને ચિતા પાસે જમીન ઊપર

મૂકીને દેખાડી. તે વખતે શ્રીપાલ રાજાએ પોતાના કંઠમાં પહેરેલા હારનું જલ તેણીના શરીર ઉપર છાંટ્યું. તે હારના જલના પ્રભાવથી તરત જ તે રાજકુમારી બાણે ઉઘમાંથી જ ઊઠી હોય નહિ, તેમ તરત ઊઠી થઈ ગઈ.

તે રાજકુમારી મનમાં આશ્ચર્ય પામીને જ્યારે કહેવા લાગી કે: ‘હે પિતાજી! આ બધા લોકો અહીં શા માટે એકઠા થયા છે?’

તે વખતે આનંદિત થએલો મહાસેન રાજા બોલ્યો કે: ‘હે વત્સ! જો આ (શ્રીપાલ) મહારાજા મહેરબાની કરીને, આ વખતે અહીં ન આવ્યા હોત તો કોણ બાણે તારી શું દશા થાત? આ ઉત્તમ પુરુષે આજે તને જીવતદાન આપ્યું છે, કે જેણે આ ચિતા ઉપરથી ઊતારીને તને ઊઠાડેલી છે.’

તે સાંભળી તેણીએ પોતાના મનરૂપી સમુદ્ર પ્રત્યે ચંદ્ર સરખા એવા તે શ્રીપાલ રાજાને આનંદ સહિત સ્નેહવાળી મુગ્ધદષ્ટિથી જોયા.

પછી મહાસેનરાજા શ્રીપાલરાજાને કહે છે કે: ‘હે સ્વામી! તમોએ અમોને જીવિતદાન આપ્યું છે, માટે અમોને જીવિતથી પણ અધિક વહાલી એવી અમારી આ કુંવરીને પણ તમે ગ્રહણ કરો.’ એમ કહી રાજાએ પોતાની કન્યા તે રાજાધિરાજ (શ્રીપાલ) ને આપી. શ્રીપાલે પણ તરત જ તેણીની સાથે ત્યાં જ પાણિગ્રહણ કર્યું.

એવી રીતે શ્રીપાલરાજાને તે તિલકસુંદરી વગેરે આઠ મનોહર સ્ત્રીઓ હતી, તો પણ જેમ આઠ દિશાઓથી

શોભતો એવો મેરુપર્વત પણ જેમ ઉદયની લક્ષ્મીને યાદ કરે છે. વળી આઠ અગ્રમહિષીવાળો એવો ઈંદ્ર પણ જેમ જિનેશ્વરદેવની ભક્તિને ઈચ્છે છે, આઠ સિદ્ધિવાળો એવો પણ સમકિતી જેમ વિરતિને ઈચ્છે છે, આઠ પ્રવચન માતા-ઓવાળો સાધુ જેમ જિનધર્મને ઈચ્છે છે, વળી આઠ મહા સિદ્ધિઓવાળો એવો યોગી પણ જેમ મુક્તિ-મોક્ષમાર્ગ-ને ઈચ્છે છે, તેમ આ શ્રીપાલરાજ આઠ સ્ત્રીઓ સાથે હોવા છતાં પણ પ્રથમની સ્ત્રી (મયણાસુંદરી) ને મળવાની ઈચ્છા રાખે છે. પ્રથમ સ્ત્રીને મળવાને ઉત્કંઠિત મનવાળા તથા માતાને નમન કરવાને પણ ઉત્સુક થએલા એવા તે શ્રીપાલરાજ પ્રયાણ માટેનું ઢોલ વગડાવે છે.

રસ્તામાં પગલે પગલે અનેક રાજ્યો શ્રીપાલરાજને ઘોડા, હાથી, રથ, સુભટ, કન્યા, મણિ, રત્ન, શસ્ત્ર તથા વસ્ત્રોનાં ભેટણાં આપે છે. આ પ્રમાણે નદીઓનું જલ આવી મળવાથી જેમ સમુદ્ર વિસ્તૃત થાય છે, તેમ દરેક જગ્યા-એથી સૈન્યના બલનો સમૂહ વધતો જાય છે જેનો એવા; તે શ્રીપાલ રાજ અનુક્રમે મહારાષ્ટ્ર, સોરઠ (સૌરાષ્ટ્ર), લાટ સહિત મેવાડ વગેરે દેશના રાજ્યોને સાધતો - વશ કરતો - થકો માલવદેશમાં આવી પહોંચ્યો.

૨૧ ધર્મનો જય

૧૫૫

જાસુસોના મુખેથી બીજા રાજાનું મોઢું લશ્કર ઉજ્જયિની તરફ ધસી આવે છે; એવા સમાચાર સાંભળીને માળવાના રાજાએ તરત જ ભયભીત થઈને કિલ્લો સમરાવી લીધો. વળી કાપડ, ચોપડ (ઘી, તેલ વગેરે) ધાન્ય, તલ, જલ તથા બલતણુનો સંગ્રહ કર્યો. યત્રો તૈયાર કરવા માંડયા. વળી શૂરવીર સુભટોને પણ તૈયાર કરવા માંડયા. આબુ-બાબુના લોકો પણ પરસૈન્યના ભયથી, ઉજ્જયિનીમાં આવી પહોંચ્યા. આવી રીતે બહારના લોકો આવવાથી શહેર સાંકડું દેખાવા લાગ્યું. શહેરને ચારે બાબુ શ્રીપાલ રાજાનું સૈન્ય વીંટળાઈ ગયું.

સૈન્યનો પડાવ પડી ગયા પછી, રાતના પહેલા પહોરે શ્રીપાલરાજા પોતે હારના પ્રભાવથી પોતાની માતાજીને નમન કરવા માટે, માતાજીના ઘરના બારણે પહોંચી ગયા. ત્યાં બહાર ઊભા ઊભા, પોતાની પ્રથમ પત્નિ મયણાસુંદરીને, પોતાની માતા કમલપ્રભા આ પ્રમાણે કહે છે તે સાંભળવા લાગ્યા: ‘ હે વત્સ ! શત્રુના લશ્કરે ચારે બાબુથી નગરીને ઘેરી લીધી છે, અને બધાં લોકો ગભરાઈને ઊંચા-

નીચા થઈ રહ્યા છે, માટે કાંઈ ખબર પડતી નથી કે આપણું શું થશે? વળી, મારા પુત્રને દેશાંતર ગયે આજે એક વર્ષ થઈ ગયું. પરંતુ હે વત્સ! હજુ સુધી તે તારા પતિના કાંઈપણ સમાચાર પ્રાપ્ત થયા નથી.’

મયણાસુંદરી કહેવા લાગી કે: ‘હે માતાજી! તમે જરાપણ લય રાખશો નહિ, કારણ કે નવપદ્મના ધ્યાનમાં મનની સ્થિરતા કર્યા પછી કોઈ પણ લય ઉત્પન્ન થતો નથી. વળી, આજે સંધ્યા સમયે જ્યારે હું શ્રીજિનેશ્વરદેવનો દીપક તથા ધૂપ કરતી હતી, તે વખતે મારા મનમાં કોઈક અપૂર્વ ભાવ ઉત્પન્ન થયો હતો; જે હજુસુધી પણ મારા મનમાં માતો નથી. તેમજ ક્ષણે ક્ષણે કોઈપણ કારણ વિના મારા શરીરમાં રોમાંચ થયા કરે છે. વળી, મારી ડાબી આંખ અને ડાબી બાજુનો સ્તન પણ ફરકે છે, તેથી મને લાગે છે કે આજે જ તમારા પુત્ર આવી મલશે.’

તે સાંભળીને કમલપ્રભા પણ આનંદિત થઈને જેવી બોલે છે કે: ‘હે વત્સ! તું ઉત્તમ લક્ષણોવાળી છે, અને તારી જીભમાં અમૃત છે. તું કહે છે તેમ જ થાઓ.’

તે વખતે શ્રીપાલ રાજા પણ ધર્મમાં નિશ્ચલ મનવાળી એવી પોતાની પત્નીનું વચન સત્ય પાડવા ‘દરવાજા ઉઘાડો’ એમ બોલ્યા.

તે સાંભળીને કમલપ્રભા બોલી કે: ‘ખરેખર! આ મારા પુત્રનું વચન છે.’

મયણાસુંદરી બોલી કે: ‘જિનેશ્વરદેવનાં વચનો ખોટાં પડે જ નહિ.’

દરવાજા ઉઘાડ્યા એટલે, શ્રીપાલ રાજા પોતાની માતાના બંને ચરણમાં નમે છે. વિનયવાળી એવી પોતાની પત્નીને પણ પરમપ્રીતિથી બોલાવે છે. પછી માતાને ખલા ઊપર બેસાડીને તથા સ્ત્રીને હાથમાં પકડીને, શ્રીપાલ રાજા હારના પ્રભાવથી પોતાના તંબૂમાં આવ્યા.

ત્યાં માતાને સિંહાસન ઊપર બેસાડીને, નમન કરીને, શ્રીપાલ રાજા બોલ્યા કે: 'હે માતાજી! આપના ચરણ કમલના પ્રસાદથી ઉત્પન્ન થએલું આ બધું ફલ છે.'

ત્યારપછી શ્રીપાલ રાજાની આઠે સ્ત્રીઓ પોતાની સાસુજીના તથા મોટી બહેન મયણાસુંદરીના ચરણોમાં નમન કરે છે. આનંદિત થએલી એવી તે બંને-સાસુ અને વહૂ-એ તે સર્વની પ્રશંસા કરી. પછી મદનમંજૂષાએ શ્રીપાલ-રાજાનું શરૂથી અત્યારસુધીનું વૃત્તાંત બંનેને કહી સંભળાવ્યું.

પછી રાજા તે સ્ત્રીઓને આનંદથી વસ્ત્રો, આભૂષણો, ઉત્તમ પરિવાર અને દરેકને એકેકું નાટક આપે છે. ત્યાર-પછી મયણાસુંદરીને પૂછ્યું કે: 'હવે તારા પિતાને અહીં કેવી રીતે બોલાવું?'

મયણાસુંદરીએ કહ્યું કે: 'પોતાના ખલા ઊપર કુહાડો લઈને તે આવે, તેવી રીતે બોલાવો.'

શ્રીપાલરાજાએ દૂતના મુખથી જ્યારે તે પ્રજાપાલ રાજાને તેમ કરવા કહેવડાવ્યું, તે વખતે માલવરાજા ક્રોધા-યમાન થયો. તે વખતે મંત્રિએ તેને સમજાવ્યો કે: 'હે સ્વામી! પોતાનાથી અધિકની સાથે કોઈપણ રીતે વિરોધ કરવો નહિ. [જે પ્રબળ પ્રતાપવાંત છે તેના તરફ કોઈ

કરવાથી શું કાયદો ? સૂર્યના સામે ધૂળ ફેંકવાથી તો તે ફેંકનાર ઊપર જ પડે છે. તો તેવા સૂર્યસમાન પ્રબળ પ્રતાપવાળા સામે ગુસ્સો બતાવીએ તો પરિણામે પોતાને જ ગેરલાભ આપનાર નીવડે છે. મહારાજ ! દીવાનો પ્રકાશ ફેલાતાં અંધારાનો નાશ થાય છે ખરો; પરંતુ જે સખત પવનની ઝપટ આવે તો, તે દીવો પણ ચોલવાઈ જાય છે. મતલબ એજ કે આપે દીવારૂપ પ્રકાશી ઘણાએ રાત્રીઓના ગર્વરૂપ અંધકારને દૂર કરેલ છે, પરંતુ આ ચડી આવેલ રાત્રેંદ્ર ઊપર આપનો દીવારૂપ પ્રકાશ પડી શકનાર જ નથી, કારણકે એ પ્રબળ પવનની જેવો અસ્ખલિત જોરવાળો છે. માટે હે પ્રભુ ! ધ્યાન આપો કે, આકરા પવનના ઝપટાથી દીવાને બચાવી કાયમ પ્રકાશવંત રાખવા જ્યાં પવનની ઝપટ ન લાગે ત્યાં મૂકવામાં આવે તો તેથી શું દીપકની મહત્તા કમી થાય તેમ છે? નહીં; તેમ કરવાથી તો ઉલટો કાયદો થાય છે. શું પ્રબળ પવનના જોર સામે દીવો ધરી રાખવાથી તે દીવો પોતાનો પ્રકાશ રાખી શકે ખરો કે? ના, કદી નહીં ! જેથી બળવાન સામે વિરોધ કરવો નકામો જ છે. કારણ કે જેને ભાગ્યે જ મોટા બનાવ્યા છે, તેની સાથે રીસ કરવી યોગ્ય નથી; માટે પોતાની શક્તિનો વિચાર કરીને મર્યાદામાં રહીએ તો વધારે કાયદો થાય છે— એ નિયમ ધ્યાનમાં રાખીને દૈવે જ મહિમાવંત કરેલા રાત્રીની ઊપર ગુસ્સો ન લાવતાં ગજ પ્રમાણે મર્યાદામાં રહી તેને મસ્તક નમાવીએ તો તેથી કાયદો થાય છે.]

‘ જેથી આ હૂત કહે છે તે જ કરવું યોગ્ય છે. આપણે

જાણી જોઈને ગેર વ્યાજબી કામ શા માટે કરવું જોઈએ, જેનો સમય બળવાન હોય તેના જ સંરક્ષણ તળે જવું એ હંમેશનો નિયમ છે.’

પ્રધાનનાં ન્યાય અને વિચારવંત હિતકર વચન સાંભળી સુરૂ રાજા દૂતના કહેવા મુજબ કુહાડાને કાંધે મૂકી, પોતાના મંત્રિ તથા સામંત સહિત શ્રીપાલ રાજાના તંબૂના દ્વાર પાસે જેવો પહોંચે છે; તેવો જ શ્રીપાલ રાજાએ તેના ખલા ઊપરથી કુહાડો ઊતરાવીને, અને રાજાનો તથા તેના પરિવારનો ઉત્તમ વસ્ત્ર અને આભૂષણો આપીને સત્કાર કર્યો. સત્કાર કરીને તંબૂની અંદર ઝોલાવ્યા. અંદર ઝોલાવીને ઉત્તમ આસન ઊપર બેસાડયા.

તે વખતે મયણાસુંદરી પોતાના પિતા પ્રજાપાલને કહેવા લાગી કે: ‘હે પિતાજી! આપે તે વખતે મને જે મારા કર્મે આપેલા પતિ સાથે પરણાવી હતી, તેણે જ આજે તમારા ખલા ઊપરથી કુહાડો ઊતરાવ્યો છે.’

પછી આશ્ચર્ય પામેલો માલવરાજા પોતાના જમાઈને નમન કરે છે, અને કહે છે કે: ‘હે સ્વામી! હું આપના ગૌરવને અને મોટા પ્રભાવને ન ઝોળખી શક્યો, તે માટે મને માફી આપશો.’

શ્રીપાલ રાજાએ જવાબ આપતાં કહ્યું કે: ‘આ કાંઈ મારો પ્રભાવ નથી; પરંતુ સદ્ગુણો ઉપદેશેલા – બતાવેલા – નવપદોનો આ પ્રભાવ છે.’

આ આશ્ચર્યજનક સમાચાર સાંભળીને સૌભાગ્યસુંદરી તથા રૂપસુંદરી વગેરે સઘળો પરિવાર પણ ત્યાં આવ્યો.

આ પ્રમાણે સઘળો સ્વજનવર્ગ ત્યાં એકઠો થવાથી સર્વ લોકો આનંદ પામ્યા. અને તે આનંદની ખુશાલીમાં શ્રીપાલ રાજાએ નાટક શરૂ કરવા માટે હુકમ કર્યો.

તે વખતે આનંદ પામીને તરત જ પહેલી નાટક મંડળી ઊભી થાય છે, પરંતુ એક મુખ્ય નટી ઘણું કહેવા છતાં પણ ઊભી થતી નથી. પછી તેણીને જ્યારે પરાણે પરાણે ઊભી કરવામાં આવી ત્યારે ઉત્સાહ રહિત થએલી એવી તે, ત્યાં એક દૂહો બોલી કે :

‘કહ માલવ કહ સંખઉરુ, કહ બખખર કહ નદુ;
સુરસુંદરી નયાવીયઈ, દઠવિહિં દલવિ મરદુ. ૧

ક્યાં માલવદેશમાં મારો જનમ, ક્યાં શંખપુરના રાજપુત્ર સાથે મારું લગ્ન; ક્યાં બખખરકુલમાં મને વેચવી અને ક્યાં નાટક કરતાં મારે શીખવું. અરેરે ! દૈવે મારો અહંકાર દળી નાંખીને, આ સુરસુંદરીને નાચ કરતી કરી છે’ (જૂઓ ચિત્ર ૧૧૪)

આ દૂહો સાંભળીને તેણીના માતાપિતા વગેરે સઘળો પરિવાર મનમાં આશ્ચર્ય પામીને વિચાર કરવા લાગ્યા કે :

‘આ સુરસુંદરી અહીં ક્યાંથી ?’

આ પ્રમાણે બધા વિચાર કરે છે એટલામાં તો સુરસુંદરી દોડીને પોતાની માતાની કોટે વળગીને રોવા લાગી. ત્યારે તેણીના પિતાએ પૂછ્યું કે : ‘હે વત્સ ! તું આવી દુઃખદ સ્થિતિમાં શી રીતે મૂકાઈ ?’

પછી તે સુરસુંદરી બોલી કે : ‘હે પિતાજી ! તે વખતે આપે આપેલી ઋદ્ધિ સહિત હું મારા પતિ સાથે શંખ-

પુરીના પાદરમાં પહોંચી. ત્યાં પહોંચ્યા પછી શુભ મુહૂર્તની રાહ જોતા તમારા જમાઈ અને હું શહેર બહાર રહ્યા અને અમારી સાથેના સુલટોમાંનો મોટો ભાગ પોતપોતાના ઘેર ગયો. રાતના વખતે અમે નિર્ભય મનથી ગામની બહાર રહ્યા; એવામાં મારમાર કરતી એક મહોટી ધાડ પડી.

‘ તે વખતે તમારા જમાઈ મને તુરત છોડીને નાશી ગયા. તે ધાડ પાડનારાઓએ આપે આપેલી બધી દોલત લૂંટી લીધી, અને મને પકડીને લઈ ગયા પછી તે ધાડ-પાડુઓએ મને નેપાલદેશમાં લઈ જઈને વેચી. ત્યાં એક ધનવાન સાર્થવાહે મને ખરીદી લીધી. પછી તેણે પણ મને પોતાના સાર્થ સાથે બખ્બરકુલમાં લઈ જઈને મહાકાલ-રાજના નગરમાં દુકાન પર રાખીને વેચી.

‘ ત્યાં નૃત્ય અને ગાયનમાં નિપુણ એવી એક ગણિ-કાએ મને વેચાતી લીધી; અને તેણીએ મને નાટ્યકળામાં નિપુણ કરી નટી બનાવી. પછી નાટકના મહા શોખીન બખ્બરકુલના મહાકાલ નામના રાજાએ નવ નાટકમંડળીઓ ખરીદી, તેમાં મને પણ ભેગી ખરીદી લીધી અને જૂદી જૂદી જાતના મારી પાસે નૃત્યો કરાવ્યા. છેવટે પોતાની મહન-સેના નામની પુત્રીનાં જ્યારે શ્રીપાલ મહારાજ સાથે લગ્ન કર્યાં, ત્યારે દાયજામાં નવ નાટકમંડળીઓ સહિત મને પણ આપી દીધી.

‘ શ્રીપાલ મહારાજની આગળ નૃત્ય કરતાં કરતાં મારા આટલા દિવસો તો વીતી ગયા. પરંતુ હાલમાં માંડે આ આખું કુટુંબ જોઈને દુઃખ ઉભરાઈ આવ્યું. તે વખતે

મારૂં ભાગ્ય તથા મયણાની વિટંબના જોઈને, મેં મૂર્ખીએ જે અત્યંત ગર્વ કર્યો હતો, તે મારો ગર્વ ભાગીને ભૂંચો થઈ ગયો. જે કર્મે મારો ગર્વ ગાળી નાખ્યો ને જેમના ચરણકમલોમાં રાજાઓ પણ નમે છે, તે મારી મોટી બહેન મયણાસુંદરીના પતિનું દાસપણું કરાવ્યું; તે કર્મ જ જયવંતુ વર્તે છે.

‘ મારી મોટી બહેન એક મયણા જ ધન્ય સ્ત્રીઓમાં મુખ્ય છે, કે જેણીનાં નિર્મલ શીલથી આવાં ફલો ફલ્યાં છે; અને હું તો પાપ કરનાર મનુષ્યોમાં પહેલી છું, તેમાં કોઈ પણ જાતની શંકાને સ્થાન નથી. કારણ કે કુલ અને શીલ વિનાનું જેનું આલું ચરિત્ર છે.

‘ વળી, આ મયણાને તો જિનધર્મ કલ્પવૃક્ષની માફક ઉત્તમ ફલોથી ફળેલો છે, અને મને તો તે મિથ્યાધર્મ ઝેરી વૃક્ષ સમાન થઈ પડ્યો છે.

‘ વળી, આ મયણા તો પોતાનાં કુલને ઉજાળવામાં માણેકની એક દીવી સમાન છે, અને હું તો ચીડ (રાજ) ના ઉંખાડા સરખી કુલને અત્યંત મલીન કરનારી છું.

‘ વળી, લોકો મયણાને જોઈને સમ્યક્ત્વ, શીલ અને સત્ય તરફ પ્રેરાય તેમ છે; અને મને જોઈને મિથ્યાત્વ, અહંકાર અને કામભાવ તરફ પ્રેરાય તેમ છે.’

આ પ્રમાણે જોલીને સુરસુંદરીએ લોકોને જે આનંદ ઉપજાવ્યો, તે આનંદ પહેલાં નાટકથી પણ થયો ન હતો.

પછી શ્રીપાલ રાજાએ તરત જ અરિદમનને તેડાવીને ઘણી ઋદ્ધિ સહિત સુરસુંદરીને સોંપી. ત્યારપછી તે દંપતિએ

પણ શ્રીપાલ મહારાજ અને મયણાસુંદરીના સંસર્ગથી શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યું.

શ્રીપાલની સાથે જે સાતસો કેઢિયાઓ હતા, તેઓ પણ મયણાસુંદરીના ઉપદેશથી રોગરહિત થયેલા હોવાથી, આવીને ઘણા જ પ્રેમપૂર્વક શ્રીપાલ મહારાજને નમ્યા. શ્રીપાલ રાજ્યે પણ તેઓ પર કૃપા કરીને, તે બધાને ઉમરાવપદ આપીને પોતાના લશ્કરના નાયકો બનાવ્યા. પોતાનો જે પહેલાં મતિસાગર નામનો મંત્રિ હતો, તે પણ આવીને શ્રીપાલરાજનાં ચરણોમાં નમી પડ્યો. તે વખતે તેને પણ પહેલાંની માફક પોતાના મુખ્ય મંત્રિ તરીકે સ્થાપન કર્યો.

પછી સસરા, સાળા તથા મામા વગેરે રાજ્યોને તથા બીજા સુભટોને પણ શ્રીપાલરાજ્યે ઘણું માન આપ્યું. વળી, તે બધા પણ ઘણી લક્ષ્મિપૂર્વક કપાળ પર હસ્તકમલ બેડીને તે શ્રીપાલરાજની સેવા કરવા લાગ્યા.

૨૨ શ્રીપાલનો વિજય

૧૫૬

એક દિવસ સમય મળતાં મતિસાગર મંત્રિએ સામંતો તથા મંત્રિઓ સાથે મળીને જમીન ઊપર લલાટને અડાડીને, શ્રીપાલરાબને વિનંતી કરી કે: ‘હે સ્વામી! આપશ્રીને નાનપણમાં આપના પિતાશ્રીની ગાદીએ ઝેસાડયા હતા. પરંતુ જે પિતરાઈ કાકાએ આપશ્રીને પદબ્રષ્ટ કરીને આપશ્રીની ગાદી પચાવી પાડી હતી, તે પાછી કબજે કરવાની જરૂર છે; અને આપણા તે શત્રુને યોગ્ય શિક્ષા કરવાનો આ અનુકૂળ સમય છે.’

‘પોતાની શક્તિ હોવા છતાં પણ જે શત્રુએ કબજે કરેલું પોતાના પિતાનું રાજ્ય પાછું મેળવતા નથી, તે જગતમાં હાંસીને પાત્ર થાય છે. વળી, હે સ્વામી! આપ પોતાનું રાજ્ય પાછું નહિ લો તો, આપશ્રીની આ સઘળી ઋદ્ધિ અને સૈન્યનો વિસ્તાર શા કામનો? તેથી હે સ્વામી! આપ મહેશ્વરની કરોને પોતાનું રાજ્ય પાછું ગ્રહણ કરો. જ્યારે

હું આપશ્રીને આપના પિતાશ્રીની ગાદી ઉપર બેઠેલા બેઈશ, ત્યારે જ મને સુખ થશે.’

તે સાંભળી શ્રીપાલરાજ્યે કહ્યું કે : ‘ હે અમાત્યજી ! તમોએ જે કહ્યું તે સત્ય છે, પરંતુ રાજ્ય પાછું મેળવવાના આર ઉપાય છે. જે શામ-સમજણથી કાર્ય થતું હોય તેા દંડની શી જરૂર છે? જે સાકરથી પિત્તનો વ્યાધિ દૂર થતી હોય તેા પિત્તપાપડાની શી જરૂર છે? ’

પછી મંત્રિ બોલ્યા કે : ‘ અહો પ્રભુ ! આપની બુદ્ધિ બહુ જ વિશાળ છે, ગંભીરતામાં સમુદ્રથી અધિક છે; અને આપની ક્ષમા પૃથ્વી કરતાં પણ મોટી છે. માટે આપણે હવે આ ચતુર્મુખ નામના ઉત્તમ બ્રાહ્મણ દૂતને મોકલીએ, કે જે દૂતના ગુણોએ કરીને વિખ્યાત છે. ’ પરાક્રમ, તેજ અને બુદ્ધિબલવાળા એવા તે ચતુર્મુખ દૂતને સન્માનપૂર્વક ત્યાં મોકલ્યો, અને તે પણ તરત ચંપાનગરીએ પહોંચ્યો.

તે ચતુર્મુખ દૂત અન્વિતસેન રાજ પાસે જઈને મધુર વચનોથી આ પ્રમાણે બોલવા લાગ્યો કે : ‘ હે રાજન્ ! તે વખતે તમારા ભાઈના પુત્ર એવા તે બાલક શ્રીપાલરાજને તેમના પિતાની ગાદીએ જે બેસાડવામાં આવેલા હતા, તે વખતે તેમને તમોએ રાજ્યશાસન કરવા માટે અસમર્થ ગણ્યા હતા, અને તેથી તે રાજ્યનો ભાર તમોએ તમારી ખાંધપર ઉપાડીને, જે શ્રીપાલને તમોએ સર્વ કલાઓ શીખવવા મોકલ્યા હતા, તે હવે સર્વ કલાઓમાં કુશલ થઈને અતુલ બલવાળા થયા છે. વળી, તેમના ચરણોમાં

સર્વ રાજ્યો આવીને નમે છે; તે હવે ચતુરંગી સેના સાથે તમોને ભારરહિત કરવા માટે આવે છે.

‘માટે હવે તમારે તેને રાજ્યનો ભાર સોંપી દેવો જોઈએ, કારણ કે જગતમાં પણ જુના થાંભલા ઊપરથી ભાર ઊતારી લઈને નવા થાંભલા ઊપર ધારણ કરવામાં આવે છે. વળી, તે શ્રીપાલરાજના ચરણકમલોની સેવા કરવા માટે ધીજ પણ ઘણા રાજ્યો ભક્તિપૂર્વક આવેલા છે. તમે તો નજીકના સગા હોવા છતાં પણ તેમને મલવા આવ્યા નથી, આવી રીતે કુલનો વિરોધ તો દુર્જન જ કરે છે. પરંતુ કુલમાં જે વિરોધ કરવો, તે શત્રુને ઘેર કલ્પવૃક્ષ સમાન છે; માટે તમારે પરસ્પર કાંઈ પણ મત્સર કરવો યોગ્ય નથી.

‘વળી, તે મત્સર પણ ત્યારે જ કરવો જોઈએ, કે જ્યારે એમ જણાય કે હું તેમ કરવા શક્તિમાન છું. ખદોત સમાન તમે કયાં અને પ્રચંડ સૂર્યસમાન તે કયાં? વળી, હે રાજન્! તમે કયાં ખાળોચીયા, સરસવ અને સસલા સમાન!, અને તે કયાં મહાસાગર મેરૂ અને સિંહ સમાન! વળી, જો તમે તમારા જીવન ઊપર રૂઝ્યા ના હો તો, તરત જ ભક્તિપૂર્વક શ્રીપાલરાજના પુણ્યશાળી ચરણોની સેવા કરો; અને તમે કદાચ અહંકાર રૂપી પર્વત પર ચડીને, તેમની આજ્ઞા માનવા તૈયાર ના હો તો યુદ્ધ માટે તૈયાર થાઓ. કારણ કે અહીં તો આટલું જ કહેવાનું છે.’

આ સાંભળીને અજિતસેન રાજ્યે આ પ્રમાણે કહ્યું કે: ‘હે હૃત! આવી રીતનાં વચનોથી તું ખાહ્યજૂત હોય એવું જણાય છે. પહેલાં મધુરં, વચ્ચે ખાટું અને કડવું,

તથા અંતે તીર્થું એમ લોજન કરવાની માફક ખોલવાનું જાણતો એવો તું ખરેખરો ચતુર્મુખ છે. અમે તે શ્રીપાલના સગા નથી, અને તે અમારો કોઈ સગો નથી; તે અમારો શત્રુ છે, અને અમે તેના શત્રુઓ છીએ.

‘ વળી, તે સમયે મેં તેને બાળક બાણીને દયા લાવીને જ્યારે જીવતો મૂક્યો, ત્યારે તેં અમને નિર્બલ અને તેને બળવાન વર્ણવ્યો. વળી, હું મારા જીવન જીવરૂઢ્યો નથી, પરંતુ તેના પ્રત્યે ચમરાજ રૂઢ્યો હોય તેમ લાગે છે; કારણ કે તેણે નિરાંતે સૂતેલા એવા સિંહ જેવા મને જગાડ્યો છે. વળી, તું દૂત છું અને બ્રાહ્મણ છું; તેથી હું તને જીવતો મૂકું છું, અને તારા સ્વામીને મારવા માટે હું હમણાં જ આવું છું. ’

પછી તે દૂતે પણ ત્યાંથી જઈને તરત જ તે સર્વ વૃત્તાંત પોતાના સ્વામીને જણાવ્યો; એટલે શ્રીપાલરાજ પણ લશ્કર સાથે ત્યાંથી આગળ ચાલ્યા. અંપા નગરીના સીમાડા પર જઈને શ્રીપાલરાજના આખા લશ્કરે નદી કિનારે ઊંચી ભૂમિ જીવર પોતાનો પડાવ નાખ્યો.

પછી અજિતસેન રાજાએ પણ સૈન્ય સહિત સામા આવીને ત્યાં જ પડાવ નાખ્યો. હવે ત્યાં રણસંગ્રામની ભૂમિને સાફ કરવામાં આવી, સર્વ શસ્ત્રોની પૂજા કરવામાં આવી. ભાટ લોકો સુલટોની ઊંચા સ્વરથી પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. વળી, સુલટો સુગંધિત અંદન રસનું પોતાના શરીરે વિકેપન કરવા લાગ્યા. મસ્તક પર પહેરેલા મુગટ વગેરેમાં અંપાના કૂલનાં છોગા ખોસવા લાગ્યા. વળી, પોતાના જમણા

હાથે વીરવલયો પહેરવાથી અને છત્ર તથા ચામરોથી પ્રગટ રીતે મહાસુભટો પણ જણાઈ આવવા લાગ્યા.

તે સુભટો પૈકી કેટલાક હાથીની માફક ગર્જાવ કરતા હતા, કેટલાક સિંહનાદ કરતા હતા; આ પ્રમાણે કરતા અને નાચતા તેઓ પરસ્પર શસ્ત્રપ્રહાર માટે આવાહન આપતા હતા. કેટલાક સુભટોની માતાઓ, પોતાના પુત્રને તેના પિતાની સન્મુખ કહેતી હતી કે: 'હે વત્સ! તારે એવી રીતે યુદ્ધ કરવું કે જેથી તારા પિતાને કોઈપણ જાતની શંકા ન ઉપજે.' વળી, ખીજી માતા પોતાના પુત્રને કહેવા લાગી કે: 'હે વત્સ! હું વીરની પુત્રી, તથા વીરની પત્ની છું; માટે તારે એવી રીતે લડવું કે જેથી હું વીરમાતા પણ કહેવાઉં. તે સ્ત્રીને ધન્ય છે કે, જેણીના પિતા, પતિ તથા પુત્ર એ ત્રણે એ વીરપણાની પદવીને પ્રાપ્ત થયા હોય.'

કેટલીક સ્ત્રીઓ પોતાના પતિને કહેવા લાગી કે: 'હે સ્વામી! હું આપની પીઠ છોડનાર નથી.'

કેટલીક સ્ત્રીઓ પોતાના પતિને મશકરીમાં કહેવા લાગી કે: 'હે સ્વામી! તમે મારા નયનબાણોથી હણાઈને ભયભીત થઈ જાઓ છો, તો પછી ત્યાં વિજલી જેવા ઉજ્જવલ એવા ભાલાના પ્રહારોને કેવી રીતે સહન કરી શકશો?'

આ વખતે ઉદ્દલટ સુભટોએ કરેલા આડંબરને નહિ સહન કરતો એવો સૂર્ય પૂર્વદિશામાં સ્કુરાયમાન તેજવાળો થયો - સૂર્યોદય થયો. એવામાં એકદમ સૈન્યની મોખરે રહેલા શૂરવીર સુભટો અણુશીખાઉ સુભટો પાસે તલવારનો પ્રથમ ઘા કરવાની માગણી કરે છે. ત્યાં સુભટો તલવારવાળા

તલવારવાળાથી, બાણોવાળા બાણોવાળાથી અને ભાલાવાળા તથા દંડવાળા પરસ્પર લડતા એકમેક યદ્ધ ગયા. અડ્ડગથી છેદાએલું તથા વાળથી વિકરાળ દેખાતું એવું કોઈક સુભટનું મસ્તક આકાશમાં ઉછળેલું થકું સૂર્યને પણ રાહુની શંકા ઉત્પન્ન કરતું હતું.

કોઈક સુભટને મોટી અરછીથી એવી રીતે ઉછાળવામાં આવ્યો, તે બાણે શરીરસહિત દેવાંગનાઓને સ્વર્ગમાં મળવા જતો ન હોય, તેમ દેખાતો હતો. વળી, છેદાર્ચલા મસ્તકવાળો તથા હાથમાં ઢાલ, તલવારવાળો કોઈક સુભટ, બાણે કે કરજરૂપ મસ્તકનો ભાર જતો રહેવાથી હર્ષિત યદ્ધ નાચતો હોય નહિ તેમ દેખાવા લાગ્યો. ત્યાં અગાડી પાપડનો ભૂકો કરવાની માફક રથો ભાગવા લાગ્યા. કોળાને ભાગવાની માફક હાથીઓના ચૂરેચૂરા થવા લાગ્યા. તથા ચીલડાંની માફક ઘોડાઓના પણ ટૂકડેટૂકડા થવા લાગ્યા.

આવીરીતે તે રણભૂમિ શસ્ત્રોથી પથરાએલી, મરેલા સુભટોના મસ્તકોથી અને ધડોથી મંડિત થએલી; તથા આંતરડાઓથી છવાઈ ગએલી, અને મરેલા સેંકડો હાથીઓ અને ઘોડાઓનાં મડદાંઓથી ભરાઈ ગઈ હતી. તેમજ લોહીના સમૂહથી થએલા કાદવમાં ખરડાએલા અને કચરાતાં એવા મડદાંઓના કડકડ શબ્દોથી ભયંકર એવી તે રણભૂમિ ક્ષણવારમાં યદ્ધ ગઈ.

શ્રીપાલની સેનાના સુભટોથી પોતાનું સૈન્ય મોટા ભાગનું નષ્ટ થએલું જોઈને અજિતસેન પોતે લડવા માટે તૈયાર થયો. ક્રોધાયમાન થએલો એવો તે, જેવામાં શ્રીપા-

લના સૈન્યના સુભટોનો યમની માફક સંહાર કરવા લાગ્યો, તેવામાં જ સાતસો રાણાઓ કે જે શ્રીપાલના સૈન્યના નાયકો હતા; તેમણે એકદમ હલ્લો કરીને ચારે બાજુથી તેને ઘેરી લીધો (જૂઓ ચિત્ર ૧૧૫). તેને પડકારીને કહ્યું કે : ‘ હે રાજન્ ! હજી પણ તમે અભિમાન છોડી દો અને શ્રીપાલના શરણે જાઓ, ફેગટ મરણને અંગિકાર ન કરો ? ’ એમ કહ્યા છતાં પણ જ્યારે તે લડતાં થાકતો ન હતો, ત્યારે તે સુભટોએ તેને લીલામાત્રમાં નીચે પાડી નાંખીને બાંધી લીધો. પછી તેને બાંધેલી હાલતમાં જ શ્રીપાલરાજ પાસે જ્યારે લાગ્યા, ત્યારે તરત જ શ્રીપાલરાજએ તેને બંધન રહિત કરાવ્યો અને સન્માન આપ્યું.

મધુરવાણીથી અજિતસેનને કહ્યું કે : ‘ હે પિતાજી ! તમે તમારા મનમાં જરા પણ ખેદ કરશો નહિ; અને આપની જે ભૂમિ છે તે પહેલાંની માફક સુખેથી ભોગવો ’ (જૂઓ ચિત્ર ૧૧૬).

આ સાંભળી અજિતસેન રાજ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો.

૨૩ શ્રીપાલનો રાજ્યાભિષેક

૧૫૭

શ્રીપાલનાં મધુર વચનો સાંભળીને અન્વિતસેન રાજા વિચાર કરવા લાગ્યો કે: ‘અરે! મેં આ અવિચારી કાર્ય કર્યા પહેલાં દૂતનું વચન માની લીધું હોત તો ઘણું સાઈં થાત. વૃદ્ધ હોવા છતાં પણ પારકાનો દ્રોહ કરવામાં તત્પર એવો હું કયાં? અને બાળક હોવા છતાં પણ પરોપકાર કરવામાં તત્પર એવો આ શ્રીપાલ કયાં? ગોત્રનો દ્રોહ કરવાથી કીર્તિ નાશ પામે છે, રાજ્યનો દ્રોહ કરવાથી નીતિનો નાશ થાય છે; બાળકનો દ્રોહ કરવાથી સુગતિનો નાશ થાય છે, પરંતુ તે ત્રણે દુષ્કૃત્યો કરનાર મારી શી ગતિ થશે? મેં કરેલા પાપોથી નરક સિવાય માંડું બીજું સ્થાન જ નથી. માટે હવે તો તે પાપોનો નાશ કરવા માટે હું દીક્ષા લઉં, તે જ ઉત્તમ માર્ગ છે.

આવી રીતે ચિંતવન કરતા તથા શુભ લાવના લાવતા એવા અન્વિતસેનના પાપોના સમૂહ નાશ પામ્યા અને કર્મોએ તેમનો માર્ગ ખુલ્લો કરી આપ્યો. તે અન્વિતસેન

રાજાને જાતિસ્મરણજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, અને શાસનદેવીએ તેમણે સાધુનો વેષ આપવાથી તેઓએ ચારિત્ર અંગિકાર કર્યું.

તેઓશ્રીને આ પ્રમાણે ચારિત્રરત્ન અંગિકાર કરેલા જ્ઞેઘને શ્રીપાલરાજા પોતાના પરિવાર સાથે તેઓને નમન કરે છે; અને આ પ્રમાણે ભક્તિથી તેમની સ્તુતિ કરે છે :

‘જેઓએ ક્રોધરૂપી યોદ્ધાને લીલાએ કરીને સમતા-રૂપી તીક્ષ્ણ ધારવાળા ખડ્ગથી હણેલો છે, એવા હે મુનિશ્વર ! આપને અમારો નમસ્કાર થાઓ.

‘ મોટા આઠ મદોરૂપી આઠ શિખરોવાળા એવા માન-રૂપી મોટા પર્વતને જેઓએ માત્ર એક માર્દવરૂપી વજ્રથી ભાંગીને તોડી પાડ્યો છે એવા હે મુનિશ્વર ! આપને અમારો નમસ્કાર થાઓ.

‘ જેઓએ માયારૂપી વેલીને આર્જવતારૂપી અણિદ્વાર અને સરળ ખીલાથી મૂળમાંથી ઉખાડી નાખી છે, એવા હે મુનિશ્વર ! આપને અમારો નમસ્કાર થાઓ.

‘ જેઓ ઈચ્છા અને મૂર્છારૂપી ભરતીથી ભરેલો એવા લોભરૂપી મહાસાગર ત્યાગરૂપી હોડીથી તરેલા છે, એવા હે મુનિશ્વર ! આપને અમારો નમસ્કાર થાઓ.

‘ જેઓએ કામદેવરૂપી સર્પને વિવેક અને સંવેગથી ઉત્પન્ન થએલા યંત્રવડે કરીને અહંકાર રહિત કર્યો છે, એવા હે મુનિશ્વર ! આપને અમારો નમસ્કાર થાઓ.

‘ જેઓએ પોતાના મનરૂપી કપડાં ઊપરથી કસુંખી,

પતંગ તથા કરમજી રંગ સરખા કામ, સ્નેહ અને દષ્ટિરાગ રૂપ - ત્રણે પ્રકારના રાગને દૂર કરેલા છે, એવા હે મુનિશ્વર ! આપને અમારો નમસ્કાર થાયો. ’

‘ જેઓએ મોહરૂપી મોટા મદલને વૈરાગ્યરૂપી મુદ્ગરથી તાડન કરીને જિતી લીધેલા છે, એવા હે મુનિશ્વર ! આપને અમારો નમસ્કાર થાયો. ’

આવા આંતરિક શત્રુઓ, કે જેઓને દેવેન્દ્રો પણ જીતી શકતા નથી, તેઓને પણ જેમણે લીલામાત્રમાં જીતી લીધા છે, એવા હે મુનિશ્વર ! આપને અમારો નમસ્કાર થાયો. ’ આવી રીતે અજિતસેન રાજર્ષિની સ્તુતિ કરી. વળી, ‘ હે મુનિશ્વર ! પહેલાં પણ આપ મારા પૂજ્ય હતા, કારણ કે આપ મારા પિતાજીના ભાઈ થાયો છો; અને હવે તો આપ ત્રણે લોકમાં પૂજ્ય એવા મુનિશ્વર થયા છો. ’

આવી રીતે શ્રીપાલરાજ તે અજિતસેન મુનિશ્વરને સ્તવીને તથા નમીને, તેઓના સ્થાને તેઓના પુત્રને સ્થાપન કરે છે. પછી ઈંદ્રપુરીમાં જેવી રીતે ઈંદ્ર પ્રવેશ કરે છે, તેવી રીતે શ્રીપાલરાજએ શણુગારેલી ચંપાપુરીમાં ઉત્તમ મુદ્ગુર્ત્તે મહોત્સવપૂર્વક પ્રવેશ કર્યો. ત્યારપછી આનંદિત થયેલા મનવાળા એવા સર્વ રાજાઓએ એકઠા થઈને શ્રીપાલરાજને તેના પિતાની ગાદી પર બેસાડીને ફરીને રાજ્યાભિષેક કર્યો. વળી, મુખ્ય પટરાણી તરીકે મયણાસુદંરીનો અને બાકીની આઠે સ્ત્રીઓનો નાની પટરાણીઓ તરીકે અભિષેક કર્યો.

એક મતિસાગર મંત્રિ તથા ત્રણ ધવલશેઠના મિત્રો, એ ચારેની શ્રીપાલરાજએ પોતાના મંત્રિઓ તરીકે સ્થાપના

કરી. વળી કોશાંબી નગરીથી ધવલશેઠના પુત્ર વિમલને બોલાવીને, તેને સુવર્ણપટ્ટ બંધાવીને શ્રીપાલરાજાએ નગર-શેઠ તરીકે સ્થાપન કર્યો. વળી, જિનમંદિરોમાં વિધિપૂર્વક અઠ્ઠાઈ મહોત્સવો કરાવ્યા અને શ્રી સિદ્ધચક્રની પરમ-ભક્તિ કરાવરાવી. વળી, જગાજગાએ ઉંચાં શિખરોવાળા જિનમંદિરો બંધાવ્યાં. અમારી પડહ વગડાવ્યા, તથા યાચ-કોને દાન દેવરાવ્યાં. આવી રીતે શ્રીપાલરાજા ન્યાયપૂર્વક રાજ્ય કરતા, પોતાની સ્ત્રીઓ સાથે ઈંદ્રની માફક ક્રીડા કરતા હતા.

તે ઉત્તમ ચારિત્રધારી એવા અજિતસેન રાજર્ષિ અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા બાદ તે જ નગરીમાં વિહાર કરતા કરતા પધાર્યાં. તેઓશ્રીનું આગમન સાંભળીને આનંદથી રોમાંચિત થયેલા એવા શ્રીપાલરાજા પોતાના માતા તથા નવે સ્ત્રીઓ સહિત વંદન કરવા માટે ગયા (જૂઓ ચિત્ર ૧૧૭-૧૧૮). તે મુનિશ્વરને ત્રણ પ્રદક્ષિણાપૂર્વક નમસ્કાર કરીને - વંદન કરીને - પરિવાર સાથે વિનયપૂર્વક તેઓશ્રીની પાસે બેઠા.

તે વખતે રાગ, દ્રેષ રહિત તથા એક માત્ર ઉપકાર કરવામાં જ તત્પર એવા તે અજિતસેન મુનિરાજ પણ આ પ્રમાણે ધર્મનું સ્વરૂપ કહેવા લાગ્યા: ‘હે ભવ્યજનો! આ સંસારમાં ૧ ચુલ્લગ, ૨ પાસગ, ૩ ધન્ન, ૪ જૂઆ, ૫ રત્ન, ૬ સુમિષ્ટુ, ૭ ચક્ર, ૮ કૂમ્મ, ૯ યુગ, અને ૧૦ પરમાણુ વગેરે દશ દષ્ટાંતોથી સિદ્ધાંતોમાં મનુષ્ય જનમની દુર્લભતા વર્ણવેલી છે. કોઈ પુણ્યથી મનુષ્ય જનમ પ્રાપ્ત થઈ જાય,

તો આર્ય દેશમાં જનમ થવો હુલ્લ છે; કારણ કે લિલ્લ, પુલિલ વગેરે અનેક મ્લેચ્છ લોકો અહીંયાં પણ દેખાય છે. વળી, કોઈ પુણ્યથી આર્ય દેશમાં જનમ પણ થઈ જાય, તો ઉત્તમ કુલ મલવું હુલ્લ છે. કારણ કે શિકારી તથા કસાઈ વગેરેનાં કુલોમાં ઉત્પન્ન થનારને મનુષ્ય જનમ અને આર્યક્ષેત્ર મલવાથી પણ શું કાયદો ?

‘વળી, ઉત્તમ કુલ પણ મળી જાય તો પણ રૂપ, આરોગ્યતા અને લાંબુ આયુષ્ય મળવું હુલ્લ છે. કારણ કે કેટલાક કદરૂપા, રોગી તથા ટૂંકા આયુષ્યવાળા પણ દેખાય છે. આ બધું મળવા છતાં સદ્ગુરુનો મેળાપ થવો મહા હુલ્લ છે. કારણ કે બધાએ ક્ષેત્રોમાં સાધુઓનો સમાગમ થતો નથી. વળી, કોઈ મહાન પુણ્યના યોગે કદાચ સાધુનો સમાગમ થઈ જાય, તો પણ આજસ વગેરેથી રોકાઈ જવાવાથી ગુરુનું દર્શન પણ હુલ્લ થઈ જાય છે. વળી, કોઈક રીતે કદાચ ગુરુનું દર્શન પણ થઈ જાય, તો પણ ખીજા ધૂતારાઓએ મનને એવી રીતે બહેકાવી મૂકેલું હોય કે, સુગુરુની સેવા કરવાનું હુલ્લ થઈ જાય છે. વળી, કદાચ સુગુરુની સેવા પણ મળી જાય, તો સિદ્ધાંતનું શ્રવણ કરવું હુલ્લ થઈ જાય છે; કારણ કે ઉંઘ અને વિકથા પણ હુમેશાં અંતરાય ઊભો કરે છે.

‘વળી, કોઈ પણ કારણથી સિદ્ધાંતના શ્રવણનો લાભ મલો જાય, તો તત્ત્વ જાણવાની બુદ્ધિ હુલ્લ થઈ જાય છે; કારણ કે લોકો શૃંગાર વગેરેની કથામાં સાવધાન મનવાળા રહે છે. વળી, કદાચ તત્ત્વ પણ જાણવામાં આવે તો પણ તેના ઊપર શ્રદ્ધા થવી અત્યંત હુલ્લ છે; કારણ કે તત્ત્વ

પ્રત્યેની રૂચિવાળા જીવો જગતમાં વિરલા દેખાય છે. વળી, કદાચ તરવો પર શ્રદ્ધા થાય તો પણ તે તરવોનો બાધ થવો હુલ્લ છે, કારણ કે ટૂંક વખતમાં મોક્ષે જવાવાળા એવા કોઈક જ જીવો તરવોને બાણી શકે છે. તત્ત્વ એટલે— ૧ ક્ષમા, ૨ માર્દવ, ૩ આર્જવ, ૪ ત્યાગ, ૫ તપ, ૬ દયા, ૭ સત્ય, ૮ શૌચ, ૯ બ્રહ્મચર્ય અને ૧૦ અક્રિયન રૂપ—દશ પ્રકારનો ધર્મ બાણવો :

‘૧ ક્ષમા એટલે ક્રોધનો ત્યાગ. ૨ માર્દવ એટલે માનનો ત્યાગ. ૩ આર્જવ એટલે સરલતાપણું. ૪ ત્યાગ એટલે દ્રવ્યથી અને ભાવથી એમ બંને પ્રકારનું નિર્ચંથપણું બાણવું. ૫ તપ એટલે ઈચ્છાનો રોધ. ૬ દયા એટલે સર્વ જીવોનું રક્ષણ કરવું તે. ૭ સત્ય એટલે નિર્દોષ વચન બોલવું તે. ૮ શૌચ એટલે ચિત્તનું નિર્મલપણું. ૯ બ્રહ્મચર્ય એટલે અઘાર પ્રકારના મૈથુનનો ત્યાગ અને ૧૦ અક્રિયનપણું એટલે મારે કોઈપણ વસ્તુની જરૂર નથી, એવીરીતની જે નિરપૃહતા આવવી તે—અક્રિયનપણું બાણવું.

‘આવી રીતનો દશે પ્રકારનો ધર્મ કલ્પવૃક્ષ સમાન છે, તથા તે પુણ્યશાળી જીવોને સર્વ સુખોનો દેનારો છે. વળી, તે ધર્મ ચિંતામણિ રત્ન સમાન મનોહર, ચિંતવેલી વસ્તુઓને દેનારો, નિર્મલ એવી કેવલજ્ઞાન રૂપી લક્ષ્મીની વૃદ્ધિનો કરવાવાળો છે. વળી, તે મહાન ઉદ્ધય કરવાવાળો એવો ધર્મ મેરૂની પેઠે એક માત્ર કલ્યાણમય—સુવર્ણમય—પ્રસિદ્ધ સ્વરૂપવાળો છે; તેમ જ તે નિર્મલ મનવાળાઓને—દેવોને—ચિત્તમાં આનંદનો આપવાવાળો છે.

‘વળી, તે ધર્મ ધરની સઘળી મિલકતની માફક સાત

ક્ષેત્રોથી સારી રીત ગુપ્ત કરેલો છે, એવો ઉત્તમ આચારવાળો-ગોલાકાર-જંબૂદ્વીપ સરખો જયવંતો વર્તે છે. વળી, આ ધર્મ જેઓએ પ્રરૂપ્યો છે, તે ઉત્તમ જિનેશ્વરો પણ તત્ત્વરૂપ છે; અને તે ધર્મના ફલભૂત એવા સિદ્ધ મહારાજો પણ તત્ત્વ રૂપ છે, તેમાં શંકાને જરાએ સ્થાન નથી. વળી, તે ધર્મ સંબંધી આચારોને દેખાડતા એવા આચાર્યો પણ તત્ત્વરૂપ છે, તથા શિષ્યોને તે આચારને શિખવતા એવા ઉપાધ્યાયો પણ તત્ત્વરૂપ છે. વળી, તે ધર્માચારને સારી રીતે સાધતા એવા ઉત્તમ સાધુઓ પણ તત્ત્વરૂપ છે; તથા તેની સારી રીતે સદ્દહણા કરવાથી દર્શન પણ ઉત્તમ તત્ત્વરૂપ છે. તેના જ ઊાધના કારણરૂપ હોવાથી જ્ઞાન પણ નિશ્ચયે કરીને તત્ત્વરૂપ છે; અને તેની આરાધનારૂપ ચારિત્ર પણ તત્ત્વરૂપ જ છે. વળી, તેની નિર્જરારૂપ એવો જે તપ તે પણ તત્ત્વરૂપ છે. એવી રીતના આ સર્વે નવેપદો તત્ત્વ રૂપ જ છે. તેથી આ પૂર્વે કહેલાં નવેપદો વિશેષ પ્રકારે તત્ત્વરૂપ જ છે, માટે તેઓને સર્વ લબ્ય મનુષ્યોએ હૃમેશાં બાણવાં તથા ધ્યાન ધરવા લાયક છે.

‘આવી રીતનાં આ નવેપદોનું શુદ્ધ મનથી ધ્યાન કરનારાં લબ્ય પુરુષો સાક્ષાત પોતાના આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરી શકે છે; અને એવી રીતે આત્મદર્શન થવાથી એક જ ક્ષણમાં જે કર્મોનો ક્ષય થાય છે, તે કર્મોનો ક્ષય કરોડો જનમોમાં કરેલા તીવ્ર તપથી પણ થતો નથી. માટે હે મહા ભાગ્યશાળીઓ ! તમે આવી રીતના ઉત્તમ તત્ત્વને બાણીને, તેનું સમ્યક્ રીતે ધ્યાન ધરો; કે જેનાથી તરત જ આનંદની સંપદાને પ્રાપ્ત કરો.’

૨૪ શ્રીપાલનો પૂર્વભવ

૧૫૮

આ પ્રમાણે અજિતસેન રાજર્ષિ દેશના દર્ઠ રહ્યા, ત્યારે શ્રીપાલરાજ વિનય સહિત આ પ્રમાણે બોલ્યા કે: ‘હે જ્ઞાની ભગવાન! કયા કુકર્મથી મને નાની ઉંમરમાં કોઠ રોગ ઉત્પન્ન થયો? અને કયા સુકૃત્યથી તે શાંત થયો? વળી કયા કર્મથી મને દરેક જગ્યાએ આવી ઋદ્ધિ મળી? તેમ કયા કર્મથી હું દરિયામાં પડ્યો? તેમ કયા કર્મથી અત્યંત ઘોર એવું હું ડૂંબપાથું પામ્યો? તે બધું આપ કૃપા કરીને મને કહો.’

તે સાંભળી અજિતસેન રાજર્ષિ બોલ્યા કે: ‘હે રાજન્! આ સંસારમાં પૂર્વે કરેલાં કર્મો પ્રમાણે દરેક જીવો સુખ-દુઃખને પામે છે. આ જ ભરતક્ષેત્રમાં હિરણ્યપુર નામના ઉત્તમ નગરમાં શિકારના વ્યસનવાળો શ્રીકાંત નામનો રાજા હતો. તેને શરીરની શોભા વડે કરીને લક્ષ્મી સમાન એવી શ્રીમતી નામની રાણી હતી, કે જે જૈનધર્મમાં નિયુષ્ણ બુદ્ધિવાળી તથા શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ અને શીલ સંયુક્ત હતી.

તેણીએ રાજને કહ્યું કે : ‘ હે સ્વામી ! નરકનાં દુઃખોના કારણરૂપ એવું શિકારતું મહાવ્યસન આપના જેવા માટે સાઈ નથી. હાથમાં લયંકર હથિયારો લઈને, ઘોડા પર ચડી નાસતા એવા સસલાઓને જે મારી નાખવા, તે શું ક્ષત્રિયોનો આચાર છે ? વળી, હે સ્વામી ! શિકારમાં બિચારા નિરપરાધી તથા અનાથ એવા હરણો તથા ડુકરોને જે મારવા તે કઈ નીતિ કહેવાય ? જે માણસો ળીબના આત્માને હણીને પોતાના આત્માને પુષ્ટ કરે છે, તે થોડા દિવસોમાં પોતાના આત્માનો પણ નાશ કરે છે. આવી રીતના જિનેશ્વર દેવના આગમોના ઉપદેશોથી તેણીએ પોતાના સ્વામીને સમજાવ્યા છતાં, પણ તે પોતાના પાપકર્મોથી પાછો હઠ્યો નહિ.

એક દિવસે તે સાતસો દુબટ ઉલ્લંઠ પુરુષો સાથે શિકાર કરવામાં મશગુલ થએલો કેઈ એક ધીચ ગાડીવાળા વનમાં દાખલ થયો. ત્યાં ઓઘા-ધર્મધ્વજ-વાળા એક સાધુને જોઈને તે શ્રીકાંત રાજાએ કહ્યું કે : ‘ હાથમાં ચામર પકડેલો આ કેઈ કેઠિઓ લાગે છે. ’ તે સાંભળી સાથે આવેલા અને દુબટ ચિત્તવાળા ઉલ્લંઠોએ પણ તે જ પ્રમાણે કહીને, તેઓ તે ક્ષમાવાળા સાધુને માટીના ઢેકાંથી તથા લાકડી-ઓથી ઉપસર્ગ કરવા લાગ્યા. તે દુબટો જેમ જેમ મુનિ-રાજને મારતા હતા, તેમ તેમ રાજનો આનંદ ખૂબ વધતો જતો હતો; અને મુનિરાજ તો ઉપશમરસમાં વધે જતા હતા.

આ પ્રમાણે તે નિર્ભાંગીઓ મુનિ મહારાજને ઉપસર્ગ કરીને, રાજની પાછળ પાછળ પોતાના નગરમા ગયા.

વળી, એક દિવસે તે રાજા ફરીને શિકાર માટે તે જ વનમાં ગયો. તે પોતાના સૈન્યને છોડીને એકલો જ હરણુની પાછળ દોડ્યો. તે હરણુ નદી કિનારા પાસેના વનમાં છૂપાઈ ગયું, અને તેથી તે રાજાની નજરે પડ્યું નહિ; પછી જેવામાં તે આબુખાબુ નજર કરે છે, તેવામાં નદી કિનારા પર રહેલા એક સાધુ તેના જેવામાં આવ્યા.

તેઓશ્રીને જોઈને તે પાપીએ તે મુનિરાજને એવો તો ઘણો માર્યો કે જેથી તેઓ નદીના પાણીમાં પડી ગયા. એવામાં વળી, તેને કંઈક દયાલાવ આવવાથી તેમને તેણે નદીમાંથી બહાર કહાડ્યા; કારણ કે જીવોના અતિ વિષમ એવા ભાવોના ફેરફારને કોણ જાણી શકે છે ?

પછી તે રાજાએ ઘેર આવીને પોતાનો તે બધો વૃત્તાંત તરતજ શ્રીમતી રાણીને કહ્યો. તે વખતે તેણીએ રાજાને કહ્યું કે: ‘ હે સ્વામીનાથ ! ખીજા માણસોને પીડા ઉત્પન્ન કરવાથી તેના કડવાં ફલ ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે મુનિ મહારાજને જે પીડા ઉત્પન્ન કરવી તેના ફલ તો તેનાથી પણ ભયંકર ઉત્પન્ન થાય છે. કારણ કે સાધુની હેલના કરવાથી હાનિ થાય છે, હાંસી કરવાથી રડવું પડે છે; નિંદા કરવાથી વધ - અંધન-થાય છે; અને તાડના કરવાથી વ્યાધિ તથા મરણ થાય છે. મુનિરાજને મારવાથી જીવો અનંત - સંસારીપણું પામે છે; અને તેને યોધિખીજ - સમકિતની પ્રાપ્તિ દુર્લભ થઈ પડે છે; કારણ કે આગમમાં કહ્યું છે કે: ‘ દેવ-દ્રવ્યનો વિનાશ કરવાથી, મુનિનો ઘાત કરવાથી તથા શાસનની હેલના કરવાથી, સાધવીના શીલનું અંડન કરવાથી, યોધિખીજના મૂળમાં અગ્નિ ચાંપવા જેવું થાય છે. ’

આ પ્રમાણે સાંભળીને કાંઈકે ધર્મનો પરિણામ હૃદયમાં ઉત્પન્ન થવાથી રાજાએ કહ્યું કે: 'આવું અકાર્ય હવે હું કરીને કરીશ નહિ.' વળી, કેટલાક દિવસ વીતી ગયા પછી, તેણે મહેલના અરખામાં બેઠા બેઠા એક મેલથી મલિન શરીરવાળા મુનિને ગોચરી માટે ભમતા બોયા.

તે વખતે શ્રીમતીએ આપેલી શિખામણને ભૂલી જઈને, તે દુષ્ટ મનવાળા રાજાએ પોતાના તે ઉલ્લંઠ યુરુષોને હુકમ કર્યો કે: 'અરે! આ ડૂંબ આપણા નગરને વટલાવતો ફરે છે, માટે તેને ગરદન પકડીને તરત નગરની બહાર કહાડી મૂકો.' તે ઉલ્લંઠ યુરુષોએ તેવી જ રીતે, તે સાધુને નગરની બહાર કહાડી મૂકતા, પોતાના અરખામાં બેઠેલી રાણી શ્રીમતીએ બોયા.

તે વખતે ક્રોધાયમાન થએલી એવી તે શ્રીમતી રાણીએ કડવાં વચનોથી રાજાની નિબ્રંધના કરી, તે વખતે તેણે પણ શરમાઈને કહ્યું કે: 'હે દેવી! મારો તે અપરાધ ક્ષમા કરો.'

પછી રાજાએ તે મુનિરાજને પાછા પોતાના મહેલમાં બોલાવ્યા. તેઓશ્રીને નમીને અને પૂજીને પોતાના અપરાધની ક્ષમા માગી.

શ્રીમતી રાણીએ મુનિરાજને પૂછ્યું કે: 'હે ભગવન્! આ રાજાએ અજ્ઞાનને વશ થઈને, સાધુઓને ઉપસર્ગ કરીને મોટું પાપ ઉપાર્જન કર્યું છે; તો એ પાપથી મુક્ત થવાય એવો કોઈ ઉપાય બતાવો કે જે કરવાથી આ રાજા તે પાપથી મુક્ત થઈ શકે.'

તે સાંભળી મુનિ મહારાજે કહ્યું કે: 'હે ભદ્રે! રાજાએ ઘણાં પાપ કર્યાં છે, કારણ કે સાધુને ઉપસર્ગ કરવાથી સર્વ ગુણોનો વિનાશ થાય છે. તથાપિ દુષ્કર્મ કરનારા જીવોને પણ જે ભાવનો ઉલ્લાસ થાય તો, તે સર્વ દુષ્કર્મોનો એક ક્ષણવારમાં જ વિનાશ થઈ જાય છે. ભાવના ઉલ્લાસ માટે અરિહંત વગેરે પ્રસિદ્ધ એવા સિદ્ધચક્રાણું આરાધન કરવાનું, ભવ્ય જીવોને મુનિશ્વરોએ ઉપદેશોનું છે. આ રાજા પણ જે તે સિદ્ધચક્રાણી આરાધના સમ્યક્ પ્રકારે કરે, તો તે પણ સર્વ પાપથી છૂટી જાય, તેમાં શંકાને જરાએ સ્થાન નથી.'

તે સાંભળી રાજાએ શ્રી સિદ્ધચક્રાણી પૂજા તથા તેની તપશ્ચર્યા વગેરેનું જ્ઞાન મેળવીને, શ્રીમતી રાણી સહિત ભક્તિપૂર્વક શ્રીસિદ્ધચક્રાણું આરાધન કર્યું. પછી સિદ્ધચક્રાણીનો તપ સંપૂર્ણ થયા બાદ રાજાએ તેનું ઉજમણું કર્યું. તે ઉજમણાની તથા તપશ્ચર્યાની રાણી શ્રીમતીની આઠ સખી એએ અનુમોદના કરી હતી. પેલા સાતસો દુષ્ટ ઉલ્લાસોએ પણ રાજા તથા રાણીની ધર્મકરણી જોઈને, ક્ષણ માત્ર તેની થોડી પ્રશંસા કરી.

એક દિવસે રાજાના આદેશથી સિંહ નામના રાજાના એક ગામને લૂંટીને જેવામાં તે સાતસો સેવકો ગોધન થઈ જઈ કરીને લઈને પાછા વળતા હતા, તેવામાં ઘણા લશ્કરવાળા તથા ભયંકર ભુજબળવાળા તે સિંહ રાજા તેઓની પાછળ આવી પહોંચ્યા, તથા તેણે કેપાચમાન થઈને તે ધાડ પાડનાર સર્વ માણસોને મારી નાખ્યા. તે બધા મરણ પામીને (તપની અનુમોદના કર્યાના પુણ્યથી) ક્ષત્રિયવંશમાં ઉત્પન્ન

થયા; પરંતુ સાધુને કરેલા ઉપસર્ગના પાપથી યૌવન અવસ્થામાં કોઈ રોગવાળા થયા.

જે શ્રીકાંત રાજા હતો તે નવપદ્મની આરાધનાના પુણ્યથી તમે થયા, અને જે શ્રીમતીનો જીવ હતો, તે તમારી પત્ની મયણાસુંદરી થઈ છે. પૂર્વલવમાં પણ તે માત્ર ધર્મમાં જ તત્પર હતી અને માત્ર તમારા જ હિતમાં તલ્લીન હતી, તેથી આ લવમાં પણ તમારી જ મુખ્ય પટરાણી થઈ છે. વળી, તમોએ જે મુનિની આશાતના કરી હતી, તેથી તમે કોઠિયા થયા, પાણીમાં - સમુદ્રમાં - પડયા, અને ડૂબપણું પામ્યા. વળી, પૂર્વલવમાં પણ તમે તમારી પત્ની શ્રીમતીના વચનથી શ્રીસિદ્ધચક્રની આરાધના કરી હતી, તે જ આ મયણાસુંદરીના વચનથી તમો આ લવમાં પણ શ્રીસિદ્ધિચક્રની આરાધના કરી છે, અને સુખ પ્રાપ્ત કર્યું છે.

વળી, આ વિશિષ્ટ પ્રકારની જે વિસ્તૃત-મોટી-ઋદ્ધિ તમને પ્રાપ્ત થઈ છે, તે સઘળો શ્રીસિદ્ધચક્રનો જ પ્રતાપ છે. વળી, શ્રીમતીની જે આઠ સખીઓએ પૂર્વલવમાં તમારી ધર્મકરણીની અનુમોદના કરી હતી, તે આ તમારી આઠ લઘુ પટરાણીઓ થઈ છે. આ સખીઓમાંની આઠમી સખીએ પોતાની શોકચને 'સાપ ખાઓ' એવું વચન કહ્યું હતું; તે કર્મથી તે સખીના જીવ તિલકસુંદરીને આ લવમાં સર્પે ડાંખ માર્યો.

વળી, તે વખતે સાતસો ઉલ્લંઠોએ તમારી ધર્મકરણીની અનુમોદના કરી હતી, તેથી તેઓ નિરોગી થઈને

‘રાણા’ની પદ્મવીવાળા થયા. વળી તે સિંહ રાજા ધાયલ થવાથી વિહૂવલ થયેલો એક મહિનાના અનશનપૂર્વક દીક્ષા પાળીને, આજપણામાં તમારું રાજ્ય લઈ લેનાર હું અજિત-સેન થયો. વળી, પૂર્વભવના વૈરના લીધે આ રાણાઓએ મને બાંધ્યો, તથા પૂર્વના અભ્યાસને લીધે મને અહીં દીક્ષા લેવાના પરિણામ થયા. શુભ પરિણામથી મને જાતિસ્મરણુ જ્ઞાન થવાથી મેં દીક્ષા લીધી; અને અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાથી હે રાજન્! હું અહીં આવ્યો છું.

આ પ્રમાણે જોણે જ્યારે જે અને જેવું શુભ અથવા અશુભ કર્મ કરેલું હોય છે, તેને ત્યારે તે અને તેવું આ ભવમાં પ્રાપ્ત થાય છે, એમ જાણવું.

તે સાંભળીને શ્રીપાલરાજા પોતાના મનમાં વિચારે છે કે: ‘અહોહો! આ સંસારના નાટકનું કેવું સ્વરૂપ છે? પછી શ્રીપાલે કહ્યું કે: ‘હે ભગવન્! હાલ તો ચારિત્ર લેવાની મારી શક્તિ નથી, માટે કૃપા કરીને મને ઉચિત કાર્ય કરમાવો.’

તે વખતે મુનિરાજ બોલ્યા કે: ‘હે રાજન્! ભોગા-વલી કર્મોને લીધે આ ભવમાં તમારે ચારિત્ર ઉદ્દયમાં નથી, એમ નિશ્ચયથી જાણવું. પરંતુ તમે આ અરિહંતાદિક ઉત્તમ નવ પદોને સમ્યક્ પ્રકારે આરાધીને નવમા દેવલોકે જશો; અને ત્યાંથી ઉત્તરોત્તર મનુષ્ય તથા દેવ સંબંધી સુખોને અનુભવીને તમે નવમા ભવે ખરેખર! મોક્ષરૂપી શાશ્વત સુખને પ્રાપ્ત કરશો.’

આ સાંભળીને શ્રીપાલરાજા આનંદ સહિત પોતાના મહેલે પહોંચ્યા. અને મુનિ મહારાજ પણ ત્યાંથી વિહાર કરીને ખીણ જગ્યાએ પધાર્યા.

૨૫ શ્રીનવપદ્મની વિશિષ્ટ આરાધના

૧૫૯

શ્રી પાલરાજ પશુ ભક્તિપૂર્વક પોતાની રાણીઓ તથા માતા સાથે પહેલાં બતાવી ગએલી વિધિ પ્રમાણે શ્રીસિદ્ધચક્રનું આરાધન કરવા લાગ્યા. પટરાણી મચલાસુંદરીએ શ્રીપાલમહારાજને કહ્યું કે: ‘હે સ્વામી! આપે પહેલાં જ્યારે શ્રીસિદ્ધચક્રની પૂજા કરી હતી, ત્યારે આપણી પાસે આટલું બધું ધન ન હતું; અને હાલમાં તો આટલી બધી રાજ્યલક્ષ્મી આપણી પાસે છે, માટે હવે ઇચ્છા મુજબ નવપદ્મની મોટી ધામધૂમપૂર્વક ભક્તિ - પૂજા-કરો.

આ સાંભળીને મોટી ભક્તિથી રાજ્યએ અરિહંત વગેરે નવે પદ્મોની આ પ્રમાણે આરાધના કરી:

૧ નવ જિનમંદિર, નવ દેરાસરોનો જિર્ણોદ્ધાર અને નવ પ્રતિમાઓ કરાવી. તથા તેની ત્રણ-પાંચ-આઠ-સત્તર-એકવીસ-અને એકસો આઠ ભેદવાળી વિવિધ પ્રકારની પૂજાઓ વડે પ્રથમ અરિહંત પદ્મની આરાધના કરી.

૨ સિદ્ધ ભગવાનની નવ પ્રતિમાઓ કરાવીને, તેની

સવાર, બપોર અને સાંજ પૂજા કરીને, મન, વચન અને કાયાની એકાગ્રતાપૂર્વક સિદ્ધ લગવાનું ધ્યાન ધરીને બીજા સિદ્ધ પદની આરાધના કરી.

૩ આચાર્ય લગવાનની ભક્તિ, બહુમાન, વંદન તથા વૈયાવચ્ચ વગેરે કાર્યોમાં ઉદ્યમવંત થઈને, તથા સેવા, સુશ્રુષા કરીને શ્રીપાલરાજ તથા રાણી મયણાસુંદરીએ ત્રીજા આચાર્યપદની આરાધના કરી.

૪ લણુનાર તથા લણુવનારાઓને સ્થાન, લોજન તથા વસ્ત્ર વગેરે આપીને દ્રવ્ય અને લાવથી-બંને પ્રકારે-ઉપાધ્યાય પદની આરાધના કરી.

૫ સામા જઈને, વંદન કરીને, નમસ્કાર કરીને તથા લોજન અને ઉતરવા માટે સ્થાન વગેરે આપીને, તેમજ તેઓની વૈયાવચ્ચ વગેરે કરીને સાધુપદની આરાધના કરી.

૬ રથયાત્રા કરવા વડે કરીને, ઉત્તમ તીર્થોની યાત્રા કરીને, સંઘપૂજા કરીને તથા શાસનની પ્રભાવના કરીને, દર્શનપદની આરાધના કરી.

૭ સિદ્ધાંત-શાસ્ત્રો-ના પુસ્તકો લખાવીને, પુસ્તકોનું રક્ષણ તથા પૂજન કરીને, તથા સ્વાધ્યાય તથા લાવના લાવીને જ્ઞાનપદની આરાધના કરી.

૮ પોતે લીધેલાં વ્રત-નિયમો વગેરેનું પાલન કરીને, તથા ખારવ્રતધારી શ્રાવક અને સાધુઓની ભક્તિ કરવાવડે કરીને, તથા સાધુપણા તરફ અનુરાગ ધારણ કરીને, ચારિત્રપદની આરાધના કરી.

૯ આલોક તથા પરલોક સંબંધી કોઈ પણ જાતની વાંછના વગર બાહ્ય અને અભ્યંતર તપ-કરીને શુદ્ધ રીતે તપપદ્મની આરાધના કરી.

આવી રીતે ઉત્તમ નવે પદ્મોની દ્રવ્ય અને ભાવથી ભક્તિપૂર્વક આરાધના કરીને, શ્રીપાલમહારાજ હમેશાં શ્રીસિદ્ધચક્રની ભક્તિ કરતા હતા, આવી રીતે શ્રીસિદ્ધચક્રની ભક્તિ કરતાં સાડાચાર વર્ષે જ્યારે તે તપ સંપૂર્ણ થયું, ત્યારે પોતાની રાજ્યલક્ષ્મીના વિસ્તાર પ્રમાણે મોટી શક્તિ અને ભક્તિથી તેનું ઉજમણું કરવાની શ્રીપાલમહારાજએ શરૂઆત કરી.

ઉજમણાની વિધિ

[વિસ્તીરણ જિનભુવન · વિરચીયે, પુણ્ય ત્રિવેદિક પીઠ; ચંદ્ર ચંદ્રિકા રે ધવલ ભુવનતલે, નવરંગ ચિત્ર વિસીઠ. ૧ તપ ઉજમણું રે ઇણિ પરે કીજ્યેં, જિમ વિરચે રે શ્રીપાલ; તપ ફલ વાધે રે ઉજમણે કરી, જેમ જલ પંકજનાલ. ત૦ પંચ વરણના રે શાલિ પ્રમુખ ભલા, મંત્ર પવિત્ર કરી ધાન્ય; સિદ્ધચક્રની રે રચના તિહાં કરે, સંપૂરણ શુભધ્યાન. ત૦ અરિહંતાદિક નવપદ્મને વિષે, શ્રીફલ ગોલ ઇવંત; સામાન્યે ધૃતખંડ સહિતસવે, નૃપમન અધિકી રે ખંત.ત૦ જિનપદ્મ ધવલું રે ગોલક તે ઠવે, શુચિ કર્કેતન અહુ; ચોત્રીશ હીરે રે સહિતભિરાજતું, ગિરુઓ સુગુણ ગરિકુ.ત૦

સિદ્ધપદે અડ માણિક રાતડાં, વલી ઇગતિસ પ્રવાલ; ઘુસણુ વિલેપિત ગોલક તસ ઠવે, મૂરતિ રાગ વિશાલ. ત૦
 પણ મણિ પીત છત્રીશ ગોમેદકે, સૂરિપદે ઠવે ગોલ; નીલરયાણુ પચવીસ પાઠક પદે, ઠવે વિપુલ રંગરોલ. ત૦
 રિષ્ટરતન સગવીસ તે મુનિપદે, પંચ રાજપટ અંક; સગસિદ્ધિ ઇગવન્ન સત્તરી પંચાસ તે, મુગતા શેષ નિઃશંક. ત૦
 તે તે વરણે રે ચીરાદિક ઠવે, નવપદ તણે રે ઉદ્દેશ; બીજી પણ સામગ્રી મોટકી, માંડે તેહ નરેશ. ત૦
 બીજેરાં ખારિક દાડિમ ભલાં, કોહોલાં સરસ નારંગ; પૂગીફલ વલી કલશ કંચન તણા, રતન પૂંજ અતિ ચંગ. ત૦]

મોટા દેરાસરમાં પુણ્યના પીઠરૂપ ત્રણ ગઠ સમાન ત્રણ વેદિકાઓની-ઉપરા ઉપર રચના કરી સમવસરણુને ચંદ્રની જ્યોતિ સરખો તેજસ્વી સૌમ્યરૂપ દેખાવ કરવો - વિસ્તીર્ણુ પીઠ બનાવવી. તે દેરાસરનું લોચતળીઉં ધોવરાવી સાફ કરાવી તેના ઉપર જૂદા જૂદા રંગોનાં ચિત્રો આલેખવાં. તે પછી પાંચે રંગના ચોખા વગેરે અનાજ મેળવી, તે અનાજના સમૂહને પવિત્ર મંત્રો વડે મંતરીને મનને આનંદ ઉપજે એવું શ્રીસિદ્ધચક્ર-નવપદજી-નું કમલરૂપ મંડલ સંપૂર્ણ આલેખવું [કમલરૂપ મંડલ રચનામાં, જે જે પદ જે જે રંગનું હોય, તે તે પદના તે તે રંગથી રચના કરવી. મંડલના મધ્ય ભાગમાં અરિહંત પદની સ્થાપના કરવી. અરિહંતનો રંગ ઉજ્જવલ-સફેદ-હોવાથી સફેદ એવા ઉત્તમ ચોખા

માંડલાના મધ્યભાગમાં મૂકવા. તે મધ્ય ભાગને ક્ષરતી આઠ પાંખડીઓ-દિશા અને વિદિશામાં-કરવી. પૂર્વ દિશા તરફની પાંખડીમાં, સિદ્ધનો લાલ વર્ણ હોવાથી લાલ રંગનું અનાજ-ઘઉં-પૂર્વ દિશાની પાંખડીમાં મૂકવું. તેની બાબુની વિદિશાની પાંખડીમાં, દર્શન પદનો ઉજવલ-સફેદ-વર્ણ હોવાથી ઉત્તમ એવા એખા તે બાબુની પાંખડીમાં મૂકવા. દક્ષિણ બાબુની પાંખડીમાં, આચાર્યનો વર્ણ પીળો હોવાથી પીળા રંગનું અનાજ-ચણાની દાળ-દક્ષિણ બાબુની પાંખડીમાં મૂકવું. તેની બાબુની વિદિશાની પાંખડીમાં જ્ઞાન પદનો વર્ણ ઉજવલ - સફેદ - હોવાથી ઉત્તમ એખા તે બાબુની પાંખડીમાં મૂકવા. તેની બાબુની પશ્ચિમ બાબુની પાંખડીમાં, ઉપાધ્યાયનો વર્ણ લીલો હોવાથી લીલા રંગનું અનાજ - મગ - પશ્ચિમ બાબુની પાંખડીમાં મૂકવા. તેની બાબુની વિદિશાની પાંખડીમાં ચારિત્ર પદનો વર્ણ ઉજવલ સફેદ-હોવાથી ઉત્તમ એખા તે બાબુની પાંખડીમાં મૂકવા. તેની બાબુની ઉત્તર બાબુની પાંખડીમાં સાધુનો વર્ણ કાળો હોવાથી કાળા રંગનું અનાજ - અડદ - ઉત્તર દિશાની પાંખડીમાં મૂકવા. તેની બાબુની વિદિશાની પાંખડીમાં તપપદનો વર્ણ ઉજવલ - સફેદ - હોવાથી ઉત્તમ એખા તે બાબુની પાંખડીમાં મૂકવા. આ પ્રમાણે નવે પદના પોતપોતાના વર્ણ અનુસારના અનાજથી આ સિદ્ધચક્ર મંડલની રચના શ્રીપાલ મહારાજએ કરી હતી.]

શ્રીઅરિહંત વગેરે નવે પદોની સ્થાપના ઊપર ઘી, ખાંડ સહિત નાળિયેરના ગોળાઓ મૂકવા. આ પ્રમાણે

મયણાસુંદરી સહિત શ્રીપાલરાજએ ઉત્તમ વિવેકપૂર્વક તે ગોળાઓ વિશિષ્ટ પ્રકારની સામગ્રી સહિત સ્થાપ્યા-મૂક્યા.

પહેલા અરિહંતપદનો રંગ સફેદ હોવાથી, તે પદ ઉપરના શ્રીફળના ગોળા ઉપર ચાંદીના વરખ ચડાવી તથા સુખડ અને કપૂરનો સફેદ રંગનો લેપ કરાવીને બાર ગોળાઓ મૂક્યા. વળી, અરિહંત પ્રભુ આઠ પ્રાતિહાર્યવાળા હોવાથી આઠ કર્કેતન રત્ન, તેમજ ચોત્રીશ અતિશયવાળા હોવાથી ચોત્રીશ હીરાઓ તે પદ ઉપર મૂકીને શ્રીપાલમહારાજ અરિહંત પદની ભક્તિ કરવામાં લીન થયા.

બીજા સિદ્ધ પદનો વર્ણુ રાતો હોવાથી અને તેઓ આઠ ગુણુવાળા હોવાથી આઠ કિંમતી માણુક, તેમજ બીજી રીતે તેઓ એકત્રીશ ગુણુવાળા પણ હોવાથી એકત્રીશ અમૂલ્ય પરવાળાં અને રાતા બાવનાચંદનનો લેપ કરેલા આઠ નાળિયેરના ગોળા પ્રેમ સહિત સિદ્ધપદ ઉપર મૂકીને શ્રીપાલમહારાજએ સિદ્ધપદનો ભક્તિ કરી.

ત્રીજા આચાર્યપદનો વર્ણુ પીળો હોવાથી અને તેઓ પાંચ આચારવાળા તથા છત્રીશ ગુણુ સહિત હોવાથી, પાંચ ગોમેદકરત્ન અને છત્રીશ સોનાના કૂલો સહિત, કેસરનો લેપ કરીને સોનાના વરખ ચડાવેલા છત્રીશ ગોળાઓ પ્રેમ સહિત આચાર્યપદ ઉપર મૂકીને શ્રીપાલરાજએ આચાર્ય-પદની ભક્તિ કરી.

ચોથા ઉપાધ્યાય પદનો વર્ણુ લીલો હોવાથી અને તેઓ પચીસ ગુણુવાળા હોવાથી ચાર ઈંદ્રનીલમણિ અને પચીસ મરકતમણિ (નીલમ) મૂકી ૨૫ શ્રીફળના ગોળા

નીલવર્ણે રંગીને, દરેક ગોળા ઉપર લીલા નાગરવેલના પાન મૂકીને, અત્યંત આનંદ સાથે શ્રીપાલરાજએ ઉપાધ્યાય પદની ભક્તિ કરી.

પાંચમા સાધુપદનો વર્ણ કાળો હોવાથી અને તેઓ સત્તાવીશ ગુણોવાળા હોવાથી અને પાંચ મહાવ્રતધારી હોવાને લીધે કસ્તુરી સહિત પાંચ રાજપટ ભતિનાં રત્નો અને સત્તાવીશ અરિષ્ટરત્નો મૂકી સત્તાવીશ શ્રીફલના ગોળા મૂકીને, શ્રીપાલરાજએ સાધુપદની ભક્તિ કરી.

છઠ્ઠા દર્શનપદના સડસઠ ભેદ હોવાથી અને તેનો વર્ણ સફેદ હોવાથી, સડસઠ મોતી અને સાત નાગિએરના ગોળા મૂકીને, શ્રીપાલરાજએ દર્શનપદની ભક્તિ કરી.

સાતમા જ્ઞાનપદનો વર્ણ સફેદ હોવાથી અને તેના એકાવન ભેદ હોવાથી, એકાવન મોતી અને સાત નાગિએરના ગોળા મૂકીને શ્રીપાલરાજએ જ્ઞાનપદની ભક્તિ કરી.

આઠમા ચારિત્રપદનો વર્ણ સફેદ હોવાથી અને તેના સીત્તર ભેદ હોવાથી, સીત્તર મોતી અને પાંચ નાગિએરના ગોળા મૂકીને શ્રીપાલરાજએ ચારિત્રપદની ભક્તિ કરી.

નવમા તપપદનો વર્ણ સફેદ હોવાથી અને તેના પચાસ ભેદ હોવાથી, પચાસ મોતી અને બાર નાગિએરના ગોળા મૂકીને શ્રીપાલરાજએ તપપદની ભક્તિ કરી.

વળી તે નવે પદોને ઉદ્દેશીને શ્રીપાલરાજએ તે તે રંગના સુમેરુ, માળાઓ તથા વસ્ત્રો વગેરેની તે તે પદની ઉપર સ્થાપના કરી [બીજેરાં, દાડમ, ખારેકો, કેળાં, સરસ નારંગીઓ, સોપારીઓ તેમજ સોનાના કલશ અને ઘણા જ

સુંદર રત્નના ઢગલા વગેરે નવ નવ સંખ્યાની અનેક મોટી સામગ્રી સહિત જે જે દેશમાં - જે જે ઋતુમાં જે જે ફળ, મેવા - મીઠાઈ વગેરે મળી આવી તે તે સર્વ વસ્તુઓ મહાન ઉદાર ચિત્તવાળા શ્રીપાલમહારાજએ મંગાવી શ્રી નવપદ્મ ઊપર પધરાવી ખીબ લોકોને જૈન શાસનની ઉન્નતિ બતાવી.] સોળે અનાહતો ઊપર તે રાજ્યે જૂદી જૂદી જાતના મહિષ તથા રત્નોથી ચિતરેલા મોટા સાકરના લિંગોની સ્થાપના કરાવી. વળી આઠે વર્ગોમાંથી પ્રથમ વર્ગમાં સોળ, ને પછીના પાંચે વર્ગોમાં સોળ સોળ મળી એંસી, તથા તે પછીના બે વર્ગોમાં બત્રીશ, બત્રીશ મળીને ચોસઠ, ઉત્તમ રસવાળી દ્રાક્ષો સોનાના કચોળામાં સ્થાપન કરાવી.

તે શ્રીપાલરાજ્યે મહિષ અને સુવર્ણથી બનાવેલાં આઠ'ખીજેરાં વર્ગોંતરની અંદર રહેલા પહેલા પરમેષ્ઠિપદ પર મૂકાવ્યા. અડતાલીસ લખિપદોના સ્થાનો પર ખારેકના ઢગલા મૂકાવ્યા; અને આઠ ગુરુપાદુકાઓ પર જૂદી જૂદી જાતનાં દાડમ વગેરે ફલો મૂકાવ્યા. જ્યાં વગેરે દેવીઓના આઠ સ્થાનો પર નારંગી વગેરે ફલો મૂકાવ્યા. સિદ્ધચક્રનાં અધિષ્ઠાયકના સ્થાનો પર ચાર મોટાં કોળાં મૂકાવ્યા. વળી, નજીકની સેવક દેવીઓના સ્થાન પર ચાર વચંગ નામનાં ફલો મૂકાવ્યા. સોળ વિદ્યાદેવીઓ અને ચોવીશ ચક્ષુ તથા ચોવીશ ચક્ષિણીના ચોસઠ પદો પર સોપારી મૂકાવી. ચાર દ્વારપાલના પદોપર ચાર પોળા નૈવેદ્યના ઢગલા કરાવ્યા; અને ચાર વીરોનાં સ્થાન પર ચાર કાળા રંગના નૈવેદ્યના ઢગલા કરાવ્યા. નવ નિધાનના સ્થાન પર વિવિધ રત્નોથી

ભરેલા સોનાના કલશો મૂકાવ્યા. નવ ગ્રહો અને દશ દિશ્-
પાલોના સ્થાનો પર તેમના વર્ણ-રંગ-મુજબના ફલ તથા
ફૂલો મૂકાવ્યા.

આ પ્રમાણે મોટા વિસ્તારવાળો ઉજમણાનો વિધિ
શ્રીપાલરાજને કરીને, મોટી ધામધૂમપૂર્વક સ્નાત્ર મહોત્સવ
કર્યો. પૂર્ણાહુતિની વખતે જિનેશ્વરદેવોની જલ-ચંદન-અક્ષત,
દીપ, ધૂપ, ફૂલ, ફળ, નૈવેદ્યવડે અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરી. પછી
આરતી ઉતારી અને મંગલદીવો પ્રગટાવ્યો, તે વખતે
શ્રીપાલરાજને શ્રીસંઘે ઈંદ્રમાલા પહેરાવવા માટે કુંકુમનું
તિલક કરીને; ઊપર અક્ષત ચોડીને ઈંદ્રમાલા પહેરાવી.

સિદ્ધચક્રનું ચૈત્યવંદન

જે ધુરિ સિરિઅરિહંતમૂલ દઢ પીઠ પઈ કિઓ,
સિદ્ધસૂરિ ઉવજ્ઞાય સાહુ ચઉસાહગરિકિઓ;
હંસણનાણુ ચરિત્ત તવ પડિસાહહિં સુંદરુ,
તત્તખખર સરવગ્ગ લહિં ગુરુપયહલ કુંખરુ.
દ્વિસિવાલ જખખ જખખણિ પમુહ સુરકુસુમેહિં
અલંકિયઉ;
સો સિદ્ધચક્ર ગુરુ કપ્પતરુ અમ્હહ મણુવંછિય દિયઉ.

જે મુખ્ય શ્રીઅરિહંતપ્રભુરૂપી મૂળભૂત દઢ પીઠિકાથી
પ્રતિષ્ઠિત થયેલું છે, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ
રૂપી ચાર શાખાઓથી શોભે છે; તેમ જ દર્શન, જ્ઞાન,

ચારિત્ર અને તપરૂપી પ્રતિશાખાઓથી સુંદર દેખાય છે. તે સંબંધી અક્ષરો, સ્વર, વર્ગો, લઙ્ગિપદો તથા ગુરુ-પાદુકાઓ રૂપી પત્રોના આડંબરવાળું છે; તેમ જ દશ દિક્ષ-પાલ, ચોવીશ યજ્ઞ, ચોવીશ યક્ષિણી વગેરે દેવતાઈ કૂલોથી શોભાયમાન છે, તે શ્રીસિદ્ધચક્રરૂપી મહાન કલ્પવૃક્ષ અમોને મનોવાંછિત ફલ આપો-અમારાં મનોવાંછિત પૂર્ણ કરો.

આ પ્રમાણે ગંભીર સ્વરથી નમસ્કાર-ચૈત્યવંદન-કરીને, શકસ્તવ કહીને શ્રીપાલરાજ નવપદ મહાત્મ્ય ગર્ભિત સ્તુતિ આનંદ સહિત સ્વર, પદ અને શુદ્ધ ઉચ્ચારના ઉપયોગ સાથે વિસ્તારપૂર્વક આ પ્રમાણે કરે છે :

ઉપ્પન્ન-સન્નાણુ-મહોમયાણું, સપાડિહૈરાસણુ સુઠ્ઠિયાણું.
 સદ્દેસણા-રંજિય-સન્જણાણું, નમો નમો હોઉ સયાન્જિણાણું;
 સિદ્ધાણુમાણું હરમાલયાણું, નમો નમોણું ત-ચઉક્કયાણું;
 સૂરીણુ હૂરીકય-કુગ્ગહાણું, નમો નમો સુરસમપ્પભાણું.
 સુત્તત્થ-વિત્થારણુ-તપ્પરાણું, નમો નમો વાયગ-કુંજરાણું;
 સાહુણુ સંસાહિય-સંજમાણું, નમો નમો સુદ્ધહયામયાણું.
 જિણુત્ત-તત્તે રુઠ્ઠ-લખ્ખણુસ્સ, નમો નમો નિમ્મલ-દંસણુસ્સ;
 અન્નાણુ-સંમોહ-તમોહરસ્સ, નમો નમો નાણુ-દિવાકરસ્સ.
 આરાહિયાખંડિય-સક્કિયસ્સ, નમો નમો સંજમ-વીરિયસ્સ
 કમ્મહુમુમ્મૂલણુ-કુંજરસ્સ, નમો નમો તિવ્વ-તવો-ભરસ્સ.

ઘય નવપય-સિદ્ધં લદ્ધિ-વિજ્જ-સમિદ્ધં,

પયડિય-સરવગ્ગં હીંતિરેહા-સમગ્ગં;

દિસિવઈ-સુરસારં ખોણિ-પીઠાવયારં,
તિજ્ય-વિજ્યયક્ક સિદ્ધયક્કં નમામિ.

ઉત્પન્ન થએલા કેવલજ્ઞાનરૂપી તેજવાળા, આઠ મહા પ્રાતિહાર્યં યુક્ત એવા, સિંહાસન પર બેઠેલા; ઉત્તમ દેશનાથી સજ્જનોના મનને આનંદ આપનારા, એવા જિનેશ્વરો-અરિહંતો-ને મારો હમેશાં નમસ્કાર થાઓ. ૧

પરમ આનંદમય લક્ષ્મીના સ્થાનરૂપ, તથા અનંત અતુષ્કવાળા એવા સિદ્ધ ભગવંતને નમસ્કાર થાઓ, તથા દૂર કરેલ છે કદાચહ જેમણે એવા, અને સૂર્યના જેવી કાંતિવાળા આચાર્ય ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ. ૨

સૂત્ર અને અર્થનો વિસ્તાર કરવામાં તત્પર એવા, હાથી જેવા ઉપાધ્યાયોને નમસ્કાર થાઓ; અને સંયમને સાધનારા અને શુદ્ધ દયાને પાળવાવાળા સાધુઓને નમસ્કાર થાઓ. ૩

જિનેશ્વરદેવોએ કહેલા - પ્રરૂપેલા - તત્ત્વોમાં રૂચિ ધરવારૂપ લક્ષણોવાળા નિર્મલ દર્શનપદને નમસ્કાર થાઓ; અને અજ્ઞાન તથા મોહરૂપી અંધકારને દૂર કરનારા એવા જ્ઞાનરૂપી સૂર્યને નમસ્કાર થાઓ. ૪

આરાધિત કરેલી છે અખંડ રીતે સત્ક્રિયાઓ જેમાં એવા ચારિત્ર પદને નમસ્કાર થાઓ; અને કર્મોરૂપી વૃક્ષોને મૂળમાંથી ઉખેડવા માટે હાથી સરખા તીવ્ર તપ સમૂહને નમસ્કાર થાઓ. ૫

આ પ્રમાણેના નવ પદોથી સિદ્ધ થએલા, લખિંધઓ

અને વિદ્યાઓથી સમૃદ્ધ થએલા; પ્રગટ કરેલ છે સ્વરો તથા વર્ગો જેમાં, તથા હીંકારની ત્રણ રેખાવાળા, દ્વિપાલ વગેરે દેવોથી શોભિત થએલા અને ત્રણે જગતને વિજ્ય કરવામાં ચક્ર સમાન એવા, પૃથ્વી પીઠપર સ્થાપન કરેલા સિદ્ધચક્ર મહારાજને હું નમસ્કાર કરું છું.

શ્રીસિદ્ધચક્રસ્તુતિ સમાપ્ત

પછી માંગલિકના મનોહર વાળાં વાગતે છતે શ્રીપાલ-રાજાએ શાસનની પ્રભાવના કરી. સ્વામિવાત્સલ્ય કરીને ઉત્તમ એવા શ્રીસંઘની પૂજા કરી.

આ પ્રમાણે તે શ્રીપાલરાજા અને પટરાણી મયણા-સુંદરી, બીજી નાની પટરાણીઓ તથા બીજા ઘણા લોકો શ્રીસિદ્ધચક્રજીનું આરાધન કરે છે.

તે શ્રીપાલરાજાને મયણાસુંદરી વગેરે રાણીઓની સાથે સંસારસુખ ભોગવતાં અનુપમ રૂપ, ગુણ અને શીલવાળા ત્રિભુવનપાલ વગેરે નવ પુત્રો થયા. વળી, તે રાજાના રાજ્યમાં નવ હજાર હાથી, નવ હજાર રથ, નવ લાખ જાતવાન ઘોડાઓ અને નવ કરોડ પાયદળ સૈન્ય હતું. આ પ્રમાણે જૂદી જૂદી જાતના સુખોને ભોગવતા એવા, તે શ્રીપાલરાજા ધર્મ અને નીતિપૂર્વક હિમેશાં નિષ્કંટક રાજ્ય પાળતા હતા.

આ પ્રમાણે રાજ્ય પાળતા શ્રીપાલરાજાને ન્યારે નવસો વર્ષ સંપૂર્ણ વીતી ગયા, ત્યારે તે રાજાએ પોતાના મોટા પુત્ર ત્રિભુવનપાલને રાજ્યગાદી પર બેસાડ્યો અને

પોતે તન, મન અને વચનથી શ્રીસિદ્ધચક્રના નવેપદોના ધ્યાનમાં તદ્દતીન થઈને આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યાઃ
૧ અરિહંતપદની સ્તુતિ

પોતાના ત્રણ ભવ બાકી રહ્યે છતે મનુષ્યભવમાં જેઓએ અરિહંત વગેરે વીશે સ્થાનકોની આરાધના કરીને, જેમણે જિનનામકર્મ બાંધેલું છે, એવા અરિહંત ભગવાનને હું નમસ્કાર કરું છું.

જે એકએક ભવના આંતરે ઉત્તમ એવા રાજકુલમાં અવતરે છે, તથા મહાસ્વપ્નોથી જેઓના ગુણ સૂચિત થાય છે, તે અરિહંત પ્રભુને હું નમસ્કાર કરું છું.

જેઓના જનમ વખતે પ્રસન્ન મનવાળી દિશાકુમારીઓ તથા ઈંદ્રો મહિમા કરે છે, તે અરિહંતોને હું નમસ્કાર કરું છું.

જેઓના શરીરમાં જનમથી જ લોકોમાં આશ્ચર્યભૂત ચાર અતિશયો હોય છે, તે અરિહંતોને હું નમસ્કાર કરું છું.

જેઓ ત્રણ જ્ઞાને કરીને યુક્ત હોય છે, અને પોતાનું ભોગાવલિ કર્મ ક્ષીણ થએલું જાણીને જેઓ ચારિત્ર અંગીકાર કરે છે; તે અરિહંતોને હું નમસ્કાર કરું છું.

જેઓ ઉપયોગવાળા, અપ્રમાદી, શુદ્ધધ્યાનવાળા હોય છે અને ક્ષયકચ્છેષિથી મોહને હણીને કેવલજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરે છે; તે અરિહંતોને હું નમસ્કાર કરું છું.

જેઓને કર્મોના ક્ષયથી અગિયાર અતિશયો ઉત્પન્ન થાય છે, અને દેવોએ કરેલા યોગણીશ અતિશયો જેઓને હોય છે; તે અરિહંતોને હું નમસ્કાર કરું છું.

જેઓ આઠ મહાપ્રાતિહાર્યોથી શોભી રહેલા છે, અને ઈંદ્રોથી સેવાતાં થકા હમેશાં વિચરે છે; તે અરિહંતોને હું નમસ્કાર કરું છું.

પાંત્રીશ ગુણોવાળી વાણી વડે કરીને જેઓ પૃથ્વી પર વિચરીને ભવ્ય જીવોને પ્રતિબોધ કરે છે, તે અરિહંતોને હું નમસ્કાર કરું છું.

[ત્રીજે ભવ વરથાનક તપ કરી, જેણે બ્રાંધ્યું જિનનામ;
ચોસઠું ઈંદ્રે પૂજિત તે જિન, કિજે તાસ પ્રણામ રે.
ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો, જેમ ચિરકાલે નંદો રે,
ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૧

જેહને હોય કલ્યાણક દિવસે, નરકે પણ અજવાણું;
સકલ અધિક ગુણ અતિશય ધારી, તે જિન નમી
અથ ટાણું રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૨

જે તિહુનાણુસમગ્ગ ઉપ્પન્ના, ભોગ કરમ ખીણુ જાણી;
લેઈ દીક્ષા શિક્ષા દિયે જતને, તે નમીએ જિનનાણીરે.
ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૩

મહાગોપ મહામાહણુ કહીએ, નિર્યામક સત્થવાહ;
ઉપમા એહવી જેહને છાજે, તે જિન નમીએ ઉચ્છાહરે.
ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૪

આઠ પ્રાતિહારજ જસ છાજે, પાંત્રીશ ગુણયુત વાણી;

જે પ્રતિષેધ કરે જગજનને, તે જિન નમીએ પ્રાણી રે.
ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો—૫

ત્રીજા ભવમાં જેઓએ ઉત્તમ એવા વીશ સ્થાનકનો તપ કરીને તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જન કર્યું છે, અને જેઓ ચોસઠ ઈંદ્રથી પૂજાય છે; તે જિનેશ્વરને હે ભવ્ય જીવો ! પ્રણામ કરો. સિદ્ધચક્રના પહેલા પદને વંદન કરો કે જેથી દીર્ઘકાળ પર્યંત આનંદ મેળવી શકશો.

જેઓના કલ્યાણકોના દિવસોમાં નારકીમાં પણ અજવાળું થાય છે, એવા સર્વ કરતાં અધિક ગુણવાળા અને (ચોત્રીશ) અતિશયવાળા જિનેશ્વરને નમન કરીને હે ભવ્યજનો ! તમારા પાપોનો નાશ કરો.

જેઓ ત્રણ જ્ઞાન સાથે ઉત્પન્ન થયેલા છે, અને પોતાના ભોગાવલિ કર્મને ક્ષીણ થયેલાં જાણી દીક્ષા લઈ કેવલજ્ઞાન પામીને, ભવ્ય પ્રાણીઓને ઉપદેશ આપે છે; તે જિનેશ્વરને નમસ્કાર કરો.

મહાગોપ, મહામાહણ, નિર્યામક અને સાર્થવાહની ઉપમાઓ જેમને ઘટે છે, તેવા જિનેશ્વરને હે ભવ્યજનો ! ઉત્સાહપૂર્વક નમન કરો.

જેઓ આઠ મહાપ્રાતિહાર્યોની સમૃદ્ધિવાળા છે, અને જેઓની વાણી પાંત્રીશ ગુણવાળી છે; તથા જેઓ જગતના જીવોને પ્રતિષેધ કરે છે, તેવા જિનેશ્વરને હે ભવ્યજનો ! નમસ્કાર કરો.]

૨ સિદ્ધ પદની સ્તુતિ :

અરિહંતો અથવા સામાન્ય કેવલીઓ, નહિ કરેલા અથવા કરેલા સમુદ્ધાતવાળા, અને શૈલેશીકરણે કરીને અયોગી કેવલી એવા, તથા જેઓ છેલ્લાથી અગાડીના સમયે કર્મની ખાતેર પ્રકૃતિઓને અને અંતિમ સમયે તેર પ્રકૃતિઓને ખપાવીને મોક્ષે ગયા છે, તે સિદ્ધ ભગવંતો મને સિદ્ધિ આપો.

છેલ્લા શરીરની ત્રણ ભાગથી ભણી અવગાહનવાળા એવા જેઓ એક સમયમાં લોકના અંતભાગે પહોંચી ગયા છે, તે સિદ્ધ ભગવંતો મને સિદ્ધિ આપો.

પૂર્વપ્રયોગ, અસંગ, અંધન છેદ અથવા સ્વભાવથી જેઓની ભર્વગતિ થએલી છે, એવા તે સિદ્ધ ભગવંતો મને સિદ્ધિ આપો.

ધષ્ટ્રાગ્રભારવાળી સિદ્ધશિલાની ઉપર એક યોજન લોકાંતમાં જેઓની સ્થિતિ પ્રસિદ્ધ છે, તે સિદ્ધ ભગવંતો મને સિદ્ધિ આપો.

વળી, જેઓ અંત વગરના, પુનર્જન્મ વગરના, શરીર રહિત તથા ખાધા વગરના અને જ્ઞાન, દર્શનવાળા છે, તે સિદ્ધ ભગવંતો મને સિદ્ધિ આપો.

જેઓ અનંત ગુણોવાળા, વર્ણુ વગેરે ગુણો વિનાના, એકત્રીશ ગુણોવાળા અથવા આઠ ગુણોવાળા અને અનંત ચતુષ્ક જેઓને સિદ્ધ થએલ છે; એવા તે સિદ્ધ ભગવંતો મને સિદ્ધિ આપો.

જેમ કોઈ ભિલ્લ નગરના ગુણોને બાણતાં છતાં પણ કહી શકે નહિ, તેમ જેઓના ગુણોને બાણતાં છતાં પણ

જ્ઞાનીઓ કહી શકે નહિ, એવા તે સિદ્ધ ભગવંતો મને સિદ્ધિ આપો.

જેઓ અનંત, અનુત્તર, મનોહર, શાશ્વતું તથા સદા આનંદમય એવું સિદ્ધિ સુખ પામેલા છે, તે સિદ્ધ ભગવંતો મને સિદ્ધિ આપો.

[સમય પએસંતર આણુકરસી, ચરમ તિભાગ વિશેષ; અવગાહન લહી જે શિવ પહોતા, સિદ્ધ નમો તે અશેષ રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૬

પૂર્વપ્રયોગને ગતિ પરિણામે, બંધન છોદ અસંગ; સમય એક ઉર્ધ્વગતિ જેહની, તે સિદ્ધ પ્રણમો રંગ રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૭

નિર્મલ સિદ્ધશિલાની ઉપરે, જોયણુ એક લોકંત; સાદિ અનંત તિહાં સ્થિતિ જેહની, તે સિદ્ધ પ્રણમો સંત રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૮

જાણે પણ ન શકે કહી પુરગુણ, પ્રાકૃત તિમ ગુણ જસ; ઉપમાવિણુ નાણી ભવ માંહે, તે સિદ્ધ દીયો ઉદલાસ રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૯

જ્યોતિસું જ્યોતિ મિલી જસ અનુપમ, વિરમી સકલ ઉપાધિ.

આતમરામ રમાપતિ સમરો, તે સિદ્ધ સહજ સમાધિ રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૧૦

એક સમયમાં (સમશ્રેણી સિવાયના) પ્રદેશને સ્પર્શ કર્યા વગર ત્રણ ભાગ ઓછી છેલ્લી શરીરની અવગાહના પ્રાપ્ત કરી જેઓ મોક્ષે પહોંચ્યા છે, તે સિદ્ધ ભગવંતોને મારો નમસ્કાર થાઓ.

પૂર્વના પ્રયોગથી, ગતિના સ્વભાવથી, બંધનનો છેદ થઈ જવાથી, અને સંગ રહિત હોવાથી, જેઓની ઊર્ધ્વગતિ થયેલી છે, એવા તે સિદ્ધ ભગવંતોને આનંદપૂર્વક પ્રણામ કરો.

નિર્મળ સિદ્ધશિલાની ઉપર જ્યાંથી એક યોજન દૂર લોકોનો અંતભાગ છે, ત્યાં જેમની સાદિ અનંતકાળ સ્થિતિ છે, તે સિદ્ધના જીવોને હે સત્પુરુષો ! તમે નમસ્કાર કરો.

જેવી રીતે ગામડાનો રહેનારો માણસ નગરના ગુણ જાણવા છતાં પણ કહી શકતો નથી, તેવી રીતે જ્ઞાની પુરુષો પણ તેમના ગુણ જાણવા છતાં પણ કહી શકતા નથી; તે સિદ્ધના જીવો આનંદના આપનારા થાઓ.

જેઓની અનુપમ જ્યોતિ ધીજી જ્યોતિઓમાં મળી ગઈ છે, સઘળી ઉપાધિ વિરામ પામી ગઈ છે; પોતાની આત્મ સમજૂતામાં જ મગ્ન રહેનારા અને અધ્યાત્મિક લક્ષ્મીના સ્વામી, તથા સ્વાભાવિક સમાધિવાળા સિદ્ધના જીવોનું સ્મરણ કરો.]

૩ આચાર્ય પદની સ્તુતિ :

જેઓ પાંચ પ્રકારના આચારને પાલન કરતાં છતાં, કુમેશાં લોકોના ઉપર ઉપકાર કરવાની બુદ્ધિથી સત્યમાર્ગને ઉપદેશ આપે છે; તે આચાર્યોને હું નમસ્કાર કરું છું.

જેઓ દેશ, કુલ, જાતિ અને રૂપ વગેરે ઘણા ગુણો-વાળા છે, તથા જેઓ યુગપ્રધાન છે; તે આચાર્યોને હું નમસ્કાર કરું છું.

જેઓ નિરંતર પ્રમાદ વગરના, વિકથા વગરના, કષાયોથી રહિત અને ધર્મનો ઉપદેશ દેવામાં જ આસક્ત - મશગૂલ - છે, તે આચાર્યોને હું નમસ્કાર કરું છું.

જેઓ સારણા, વારણા, ચોચણા તથા પડિચોચણાથી નિરંતર પોતાના ગચ્છની સંભાળ રાખે છે, તે આચાર્યોને હું નમસ્કાર કરું છું.

જેઓએ સૂત્રો - શાસ્ત્રો - નો સાર જાણેલો છે, તથા જેઓ માત્ર પરોપકારમાં જ તત્પર થઈ ને તત્ત્વોનો ઉપદેશ આપે છે; તે આચાર્યોને હું નમસ્કાર કરું છું.

જિનેશ્વર પ્રભુરૂપી સૂર્ય તથા કેવલજ્ઞાનીરૂપી ચંદ્ર આથમતે છતે જેઓ દીપકની માફક ત્રણે જગતના પદ્ધત્યોને પ્રગટ કરે છે, તે આચાર્યોને હું નમસ્કાર કરું છું.

જેઓ પાપોના ભારથી આકાંત થએલા તથા સંસાર-રૂપી ભયંકર અંધારા કૂવામાં પડતા જીવોનો નિસ્તાર - ઉદ્ધાર-કરે છે, તે આચાર્યોને હું નમસ્કાર કરું છું.

જેઓ માતા, પિતા, ભાઈ વગેરે કરતાં પણ વધારે ભવ્ય જીવોનું હિત - ભલું - કરનારા છે, તે આચાર્યોને હું નમસ્કાર કરું છું.

જેઓ ઘણી લબ્ધિઓવાળા તથા અતિશયોવાળા હોવાથી, રાજની માફક નિશ્ચિંત થઈ ને જિનશાસનને દીપાવે છે; તે આચાર્યોને હું નમસ્કાર કરું છું.

[પંચ આચાર જે સૂઘા પાલે, મારગ ભાષે સાચો;
તે આચરજ નમીએ તેહશું, પ્રેમ કરીને જાયો રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૧૧

વર છત્રીશ ગુણે કરી સોહે, યુગપ્રધાન જન મોહે;
જગ જોહે ન રહે ખીણુ કોહે, સૂરી નમું તે જોહે રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૧૨

નિત્ય અપ્રમત્ત ધર્મ ઉવએસે, નહિ વિકથા ન કષાય;
જેહને તે આચરજ નમીએ, અકલુષ અમલ અમાંચરે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૧૩

જે દિયે સારણુ વારણુ ચોચણુ, પડિચોચન વલી જનને;
પટધારી ગચ્છથંભ આચારજ, તે માન્યા મુનિ મનને રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૧૪

અત્યમિએ જિનસૂરજ કેવલ, વંદીજે જગહીવો;
ભુવન પદારથ પ્રગટન પટ્ટ તે, આચારજ ચિરંજીવો રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૧૫

જેઓ સારી રીતે પાંચે આચારનું પાલન કરે છે,
સત્ય માર્ગનો ઉપદેશ આપે છે; તે આચાર્ય ભગવાનને
નમસ્કાર કરીને, તેઓની જોડે પ્રેમ કરીને યાચના કરે.

જેઓ ઉત્તમ એવા છત્રીશ ગુણે કરીને શોભાયમાન
છે, યુગપ્રધાન હોવાથી લોકોના મનને મોહ પમાડે છે;
જગતને ઉપદેશ આપે છે, અને એક ક્ષણ પણ ક્રોધ કરતા

નથી, તે આચાર્ય ભગવંતને પરીક્ષા કરીને નમસ્કાર કરે છું.

જેઓ નિરંતર અપ્રમાદીપણે ધર્મનો ઉપદેશ કરે છે, વિકથા અને કષાય રહિત છે; જેઓ પાપ રહિત, નિર્મળ અને માયા વગરના છે, તે આચાર્ય ભગવાનને નમસ્કાર કરો.

જેઓ સારણા, વારણા, ચોચણા અને પ્રતિચોચણા માણસોને આપે છે, જેઓ પોતાના ગચ્છના પટધર અને સ્થંભરૂપ છે, તે આચાર્ય ભગવાન મુનિઓના મનને આનંદ પ્રગટાવનાર છે.

કેવલજ્ઞાની જિનેશ્વર રૂપ સૂર્યનો અસ્ત થવાથી, જેઓ જગતને દીપક રૂપે પ્રકાશ આપે છે; ત્રણ ભુવનના પદાર્થોને પ્રગટ કરવામાં જેઓ કુશળ છે, તે આચાર્ય ભગવાન ચિરંજીવ-ઘણો સમય-રહો.]

૪ ઉપાધ્યાય પદની સ્તુતિ:

જેઓ બારે અંગોના પારગામી-જ્ઞાણકાર-છે, તેઓના અર્થોને ધારણ કરનારા છે; વળી, સૂત્ર અને અર્થ-બંને-નો અભ્યાસ કરવામાં રક્ત-તલ્લીન-છે, એવા ઉપાધ્યાય ભગવંતોનું હું ધ્યાન કરું છું.

જેઓ પત્થર જેવા શિષ્યોને પણ સૂત્રરૂપી ટાંકણાઓની ધારણથી સર્વ લોકોમાં પૂજનીક બનાવે છે, તે ઉપાધ્યાય ભગવંતોનું હું ધ્યાન કરું છું.

જેઓ મોહરૂપી સર્પના ડંખથી નષ્ટ થએલ છે આત્મજ્ઞાન જેઓનું એવા જીવોને ચૈતન્ય આપે છે, અને

જેઓ રાજા જેવા છે; તે ઉપાધ્યાય ભગવંતોનું હું ધ્યાન કરું છું.

અજ્ઞાનરૂપી વ્યાધિથી ઘેરાએલા પ્રાણીઓને જેઓ શ્રુતજ્ઞાન રૂપી રસાયન આપે છે, એવા મોટા વૈદ્ય સમાન, ઉપાધ્યાય ભગવંતોનું હું ધ્યાન કરું છું.

ભવ્ય પ્રાણીઓના ગુણોરૂપી બગીચાને ભાગી નાખનારા એવા અહંકારરૂપી હાથીઓનું દમન કરવામાં અંકુશ જેવા, જ્ઞાનદાનને નિરંતર આપે છે, તે ઉપાધ્યાય ભગવંતોનું હું ધ્યાન કરું છું.

બીજાં દાનોને દિવસ માસ અથવા તો જીંદગી સુધી માત્ર ચાલનારાં જાણીને, જેઓ ઠેઠ મુક્તિ સુધી ચાલે તેવા જ્ઞાનદાનને હમેશાં આપવાવાળા છે, તે ઉપાધ્યાય ભગવંતોનું હું ધ્યાન કરું છું.

અજ્ઞાનથી આંધળા થએલા લોકોના લોચનોને જેઓ પ્રશસ્ત - ઉત્તમ - શાસ્ત્રના મુખથી (શસ્ત્રની આણીથી) સમ્યક્-ખરાખર - પ્રકારે ખુલ્લાં કરે છે, તે ઉપાધ્યાય ભગવંતોને હું નમસ્કાર કરું છું.

જેઓ ખાવન અક્ષરોરૂપી અંદનના રસથી લોકોનાં પાપરૂપી તાપને તરત જ શાંત કરે છે, તે ઉપાધ્યાય ભગવંતોને હું નમસ્કાર કરું છું.

જેઓ યુવરાજની માફક ગરબની સંભાળ રાખવામાં તત્પર છે, તથા જેઓ આચાર્યપદને યોગ્ય છે; અને શિષ્યોને વાચના આપે છે, એવા તે ઉપાધ્યાય ભગવંતોને હું નમસ્કાર કરું છું.

[દ્વાદશ અંગ સજ્જાય કરે જે, પારગ ધારક તાસ;
સૂત્ર અરથ વિસ્તાર રસિક તે, નમો ઉવજ્જાય
ઉદ્લાસ રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૧૬

સૂત્ર અરથને દાન વિભાગે, આચારય ઉવજ્જાય;
ભવ ત્રણે લહે જે શિવસંપદ, નમીએ તે સુપસાય રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૧૭

મૂરખ શિષ્ય નિપાઈ જે પ્રભુ, પહાણુને પદ્મવ આણે;
તે ઉવજ્જાય સકલજન પૂજિત, સૂત્ર અરથ સવિ જાણે રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૧૮

રાજકુંવર સરીખા ગણચિંતક, આચારજ પદ જોગ;
જે ઉવજ્જાય સદા તે નમતાં, નાવે ભવભય શોગ રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૧૯

બાવનાચંદન રસસમ વયણે, અહિત તાપ સવિ ટાલે;
તે ઉવજ્જાય નમી જે જે વલી, જિનશાસન અન્નુઆલે રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૨૦

જેઓ બારે અંગોનો સ્વાધ્યાય કરે છે, અને તેના
જાણુકાર હોવાથી ધારણુ કરનારા છે; જેઓ સૂત્ર અને તેના
અર્થની વાચના આપવામાં ચતુર - હોશિયાર - છે, તે
ઉપાધ્યાય ભગવંતને હૃદયના ઉદ્લાસથી નમસ્કાર કરેા.

સૂત્ર અને અર્થની વાચના આપવાનો અધિકાર

અનુક્રમે આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયજીનો છે; જેઓ ત્રીજા ભવમાં મોક્ષ પામવાવાળા છે, તે કૃપાળુ એવા ઉપાધ્યાયજીને નમસ્કાર કરો.

જેઓ મૂર્ખ શિષ્યોને પણ પત્થરમાંથી મૂર્તિ (શિલ્પી) બનાવે છે તેવી રીતે, વિદ્વાન બનાવે છે; તે સકલ જનોથી પૂજિત ઉપાધ્યાયજી સૂત્ર અને તેના સઘળા અર્થોને બાણે છે.

જેઓ યુવરાજની માફક ગણની ચિંતા રાખનારા છે, આચાર્યપદવીને યોગ્ય છે; તે ઉપાધ્યાયજીને નમસ્કાર કરવાથી સંસારના ભયો રૂપી શોક ઉપસ્થિત થતો નથી.

જેઓ બાવનાચંદનના રસ જેવા શીતલ વચનો વડે પ્રાણીઓના અહિત રૂપી સર્વ તાપોને દૂર કરે છે; વળી જેઓ જિનશાસનને પ્રકાશિત-અનુબાલે - છે; તે ઉપાધ્યાય ભગવાનને નમસ્કાર કરો.]

૫ સાધુપદની સ્તુતિ :

જેઓ ઐક્યતાને પામેલાં એવા દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રરૂપી ત્રણ રત્નોવડે મોક્ષમાર્ગને સાધે છે, તે સર્વ સાધુઓને હું વંદન કરું છું.

જેઓનું બંને પ્રકારનું દુષ્ટધ્યાન નષ્ટ થએલું છે, તથા જેઓ ધર્મ અને શુદ્ધધ્યાન ધ્યાવે છે; અને બંને પ્રકારની જેઓ શિક્ષા આપે છે, તે સર્વ સાધુઓને હું વંદન કરું છું.

જેઓ ત્રણ ગુપ્તિઓથી ગુપ્ત થએલા છે, ત્રણે શલ્યોથી રહિત છે; ત્રણે ગર્વોથી મુક્ત થએલા છે અને ત્રિપદીને પાળે છે, તે સર્વ સાધુઓને હું વંદન કરું છું.

જેઓ ચાર પ્રકારની વિક્ષાઓથી વિરક્ત થએલા છે, ચાર ભેદોવાળા ચારે કષાયોથી મુક્ત થએલા છે; જેઓ ચારે પ્રકારના ધર્મનો ઉપદેશ આપે છે, તે સર્વ સાધુઓને હું વંદન કરું છું.

જેઓએ પાંચે પ્રમાદો તથા પાંચે ઈદ્રિયોને જીતેલી છે; અને જેઓ પાંચે સમિતિઓનું પાલન કરે છે, તે સર્વ સાધુઓને હું વંદન કરું છું.

જેઓ છકાય જીવોની રક્ષા કરવામાં નિપુણ છે, જેઓએ હાસ્ય આદિક છએને જીત્યા છે; જેઓ છ વ્રતોને ધારણ કરે છે, તે સર્વ સાધુઓને હું વંદન કરું છું.

જેઓએ સાત ભયોને જીતેલા છે, જેઓના આઠે મદો ગળી ગએલા છે; જેઓ પ્રમાદરહિત થઈને બ્રહ્મચર્યની નવે ગુપ્તિઓનું પાલન કરે છે, તે સર્વ સાધુઓને હું વંદન કરું છું.

જેઓ દશ પ્રકારના યતિધર્મને તથા આરે પ્રતિમાઓને ધારણ કરનારા છે, જેઓ બાર પ્રકારનો તપ પણ આદરે છે, તે સર્વ સાધુઓને હું વંદન કરું છું.

જેઓ સત્તર પ્રકારના સંયમને પાળે છે, અઠાર હજાર શિલાંગ રથોને ધારણ કરનારા છે; જેઓ કર્મભૂમિમાં વિચરે છે, તે સર્વ સાધુઓને હું વંદન કરું છું.

[જિમ તરૂંલે ભમરો જેસે, પીડા તસ ન ઉપાવે;
લેઈ રંસ આતમ સંતોષે, તિમ મુનિ ગોચરી જાવે રે.
ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૨૧

પાંચ ઈંદ્રીને કષાયને રૂંધે, પટ્કાયક પ્રતિપાલ;
સંયમ સત્તર પ્રકારે આરાધે, વાંદો તેહ દયાલ રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વાંદો-૨૨

અદાર સહસ શીલાંગના ઘોરી, અચલ આચાર ચરિત્ર;
મુનિ મહાંત જયણાયુત વાંદી, કીજે જનમ પવિત્ર રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વાંદો-૨૩

નવવિધ બ્રહ્મગુપ્તિ જે પાલે, ખારસવિહ તપ શૂરા;
એહવા મુનિ નમીએ જે પ્રગટે, પૂરવ પૂણ્ય અંકૂરા રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વાંદો-૨૪

સોના તણી પરે પરીક્ષા હીસે, દિન દિન ચડતે વાને;
સંયમ ખપ કરતા મુનિ નમીએ, દેશ કાલ અનુમાને રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વાંદો-૨૫

જેમ ઝાડના ફૂલ ઊપર રસ ચૂસવાને ભમરો ખેસે છે,
છતાં તેને કોઈ પણ જાતની પીડા ઉપજાવ્યા વિના પોતાના
આત્માને તૃપ્તિ પમાડે છે; તેમ મુનિ ગોચરી લેતી વખતે
કોઈના પણ આત્માને અસંતોષ ન થાય, તેવી રીતે
ગોચરી લે છે.

જેઓ હુમેશાં પાંચે ઈંદ્રિયોને વશમાં રાખે છે, છએ
કાયના જીવોની સુંદર રીતે રક્ષા કરે છે; સત્તર પ્રકારના
સંયમની આરાધના કરે છે, તે કૃપાળુ સાધુઓને હું વંદન
કરું છું.

જેઓ અઠાર હજાર શીલાંગરથને વહન કરવામાં બળદ જેવા છે, જેઓનો આચાર અને ચારિત્ર નિશ્ચલ છે; એવા સાધુમહાત્માઓને ચતનાપૂર્વક વંદન કરીને જનમ પવિત્ર કરો.

જેઓ બ્રહ્મચર્યની નવવાડોનું પાલન કરે છે, બાર પ્રકારનો તપ કરવામાં શૂરવીર છે; જે પૂર્વ પુણ્યરૂપી વૃક્ષના અંકૂરા પ્રગટે તે જ એવા સાધુઓને નમસ્કાર કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે.

જેઓના સંયમની પરીક્ષા સોનાની જેમ દેખાઈ આવે છે, જેઓ દરરોજ ચડતા રંગે-ભાવના-એ; દેશ અને કાળ પ્રમાણે સંયમનું પાલન કરે છે, તે સાધુઓને નમસ્કાર કરો.]

૬ દર્શનપદની સ્તુતિ :

જે શુદ્ધ દેવ, ગુરુ અને ધર્મના તત્ત્વની સંપત્તિની સદ્દેહા રૂપ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે, તે સમ્યગ્દર્શનને અમે નમન કરીએ છીએ.

જેઓને અર્ધ પુણ્ડલ પરાવર્તન જેટલો સંસારવાસ બાકી રહેલ છે, એવા ભવ્ય પ્રાણીઓને અંથિલેદ થયા પછીથી જે પ્રાપ્ત થાય છે; તે સમ્યગ્દર્શનને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ.

શ્રીજિનેશ્વરદેવોએ જે ઔપશમિક, ક્ષાયોપશમિક અને ક્ષાયિક એમ ત્રણ પ્રકારનું કહેલું છે, તે સમ્યગ્દર્શનને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ.

ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ પાંચ વખત આવે છે, ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ અસંખ્યવાર આવે છે; અને ક્ષાયિક સમ્ય-

ફત્વ એક જ વાર આવે છે, તે સમ્યગ્દર્શનને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ.

જે ધર્મરૂપી વૃક્ષનું મૂલ છે, જે ધર્મરૂપી નગરમાં પ્રવેશ કરવાના દ્વાર રૂપ છે; જે ધર્મરૂપી મહેલનો પાયો છે, તે સમ્યગ્દર્શનને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ.

જે ધર્મનો જથ્થા કરવામાં આધારભૂત છે, મુનિઓ જેને ઉપશમરસના ભાજનરૂપ અને ગુણોરૂપી રત્નોના ભંડારરૂપ કહે છે, તે સમ્યગ્દર્શનને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ.

જે વિના જ્ઞાન પણ અપ્રમાણ છે, જે વિના ચારિત્ર નિષ્કલ છે; અને જેના વગર મોક્ષ પ્રાપ્ત થતું નથી, તે સમ્યગ્દર્શનને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ.

જેનું વર્ણન આગમોમાં સદ્દહણા, અને ભૂષણ વગેરે ઘણા ભેદોથી વર્ણવેલું છે, તે સમ્યગ્દર્શનને અમે નમિએ છીએ.

[શુદ્ધ દેવ, ગુરુ, ધર્મ પરીક્ષા, સદ્દહણા પરિણામ; જેહ પામી જે તેહ નમીજે, સમ્યગ્દર્શન નામ રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૨૬
મત્ત ઉપશમ ક્ષય ઉપશમ ક્ષયથી, જે હોય ત્રિવિધ અભંગ;

સમ્યગ્દર્શન તેહ નમીજે, જિનધર્મે દઢ રંગ રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૨૭
પંચવાર ઉપશમિય લહીજે, ખય ઉપશમિય અસંખ્ય;
એકવાર ક્ષાયિક તે સમકિત, દર્શન નમીએ અસંખરે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૨૮

જે વિણ નાણુ પ્રમાણુ ન હોવે, ચારિત્ર તરુ નવિ ફલીયો;
સુખનિર્વાણુ ન જે વિણુ લહીએ, સમકિત દર્શન
બલીયો રે.

ભવિકા સિદ્ધયક પદ વંદો-૨૯
સડસઠું ઓલે જે અલંકરીઓ, જ્ઞાન ચારિત્રનું મૂલ;
સમકિત દર્શન તે નિત્ય પ્રણુમો, શિવપંથનું અનુકૂલ રે.

ભવિકા સિદ્ધયક પદ વંદો-૩૦

શુદ્ધ દેવ, ગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષા કરી તે સત્ય છે,
તેવો વિશ્વાસ-શ્રદ્ધાના પરિણામ-જેથી પમાય તે સમ્યગ્દર્શન
પદને નમસ્કાર કરો.

જે સાત પ્રકૃતિરૂપ મેલના ઉપશમ-ક્ષય અને ક્ષયોપ-
શમરૂપ અખંડપણે ત્રણુ પ્રકારે સમ્યગ્દર્શન થાય છે; તેમજ
જેનાથી જૈનધર્મનો રંગ-ચોળ મજીઠના રંગ જેવો-લાગે
છે, તે સમ્યગ્દર્શનને નમસ્કાર કરો.

અધા લવોમાં ઉપશમ સમકિત પાંચ વખત આવે છે,
ક્ષયોપશમ સમકિત અસંખ્ય વખત આવે છે; ક્ષાયિક
સમકિત એક જ વખત આવે છે. તે સમ્યગ્દર્શનના અસંખ્ય
સ્થાનકોને નમસ્કાર કરો.

જે વગર જ્ઞાન પ્રમાણુભૂત ગણાતું નથી, જેના વગર
ચારિત્ર રૂપ વૃક્ષ ફલ આપતું નથી; જેના વગર મોક્ષનું સુખ
પ્રાપ્ત થતું નથી, તે બળવાન સમ્યગ્દર્શનને નમસ્કાર કરો.

જે સડસઠ ભેદે કરીને શોભાયમાન છે, જે જ્ઞાન અને
ચારિત્રનું મૂળ છે; જે મોક્ષમાર્ગ પ્રાપ્ત કરવાની અનુકૂળ-
તાવાળું છે, તે સમ્યગ્દર્શનને હુમેશાં પ્રણામ-નમસ્કાર-કરો].

૭ જ્ઞાનપદની સ્તુતિ :

સર્વજ્ઞપ્રભુએ બનાવેલા આગમોમાં કહેલા એવા યથા-સ્થિત તત્ત્વોના શુદ્ધ અવબોધ રૂપ જે છે, તે સદ્જ્ઞાન મારે પ્રમાણભૂત છે.

જેથી ખાવાલાયક અને નહિ ખાવા લાયક, પીવા લાયક અને નહિ પીવા લાયક, કરવા લાયક અને નહિ કરવા લાયક વિવેક આવે છે, તે સદ્જ્ઞાન મારે પ્રમાણભૂત છે.

આ જગતમાં સર્વ ક્રિયાઓનું મૂલ શ્રદ્ધા છે, અને તે શ્રદ્ધાનું મૂલ ખરેખર જ્ઞાન છે, તે સદ્જ્ઞાન મારે પ્રમાણભૂત છે. જે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન અને કેવલજ્ઞાન, એ પાંચ લેદોથી પ્રસિદ્ધ છે, તે સદ્જ્ઞાન મારે પ્રમાણભૂત છે.

કેવલી, મનઃપર્યવજ્ઞાની તથા અવધિજ્ઞાનીઓનાં વચનો પણ શ્રુત અને મતિજ્ઞાનરૂપે લોકોને ઉપકાર કરનારાં છે, માટે તે સદ્જ્ઞાન મારે પ્રમાણભૂત છે.

જેમાં લોકોને ઉપકાર કરનારં એવું દ્વાદશાંગી રૂપ શ્રુતજ્ઞાન પ્રરૂપેલું છે, તે સદ્જ્ઞાન મારે પ્રમાણભૂત છે.

જે જ્ઞાનને લબ્યજનો લાભ છે, જે જ્ઞાનનું દાન આપે છે, જે જ્ઞાનને સાંભળે છે, પૂજે છે અને લખાવે છે, તે સદ્જ્ઞાન મારે પ્રમાણભૂત છે.

જે જ્ઞાનથી હાથમાં લીધેલા-રાખેલા-આંબળાની પેઠે આજે પણ ત્રણે લોક સંબંધી વિચારો જાણી શકાય છે, તે સદ્જ્ઞાન મારે પ્રમાણભૂત છે.

જેના બલથી જગતમાં મનુષ્યો પૂછવા લાયક, પૂજવા

લાયક તથા પ્રશંસા કરવા લાયક થાય છે, તે સદ્જ્ઞાન મારે પ્રમાણભૂત છે.

[ભક્ષ અભક્ષ ન જે વિણ લહિએ, પેય અપેય વિચાર; કૃત્ય અકૃત્ય ન જે વિણ લહિએ, જ્ઞાન તે સકલઆધાર રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૩૧

પ્રથમ જ્ઞાન ને પછી અહિંસા, શ્રીસિદ્ધાંતે ભાખ્યું; જ્ઞાનને વંદો જ્ઞાન મનિંદો, જ્ઞાનીએ શિવસુખ ચાખ્યું રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૩૨

સકલક્રિયાનું મૂલ તે શ્રદ્ધા, તેહનું મૂલ જે કહિએ; તેહ જ્ઞાન નિત નિત વંદીજે, તેવિણ કહો કિમરહિએ રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૩૩

પંચ જ્ઞાનમાંહે જેહ સદ્ગમ, સ્વપર પ્રકાશક જેહ; દીપક પરે ત્રિભુવન ઉપગારી, વલી જેમ રવિ શશી મેહ રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૩૪

લોક ઉરધ અધોતિર્યગ જ્યોતિષ, વૈમાનિકને સિદ્ધ; લોકાલોક પ્રગટ સવિ જેહથી, તે જ્ઞાને મુજ શુદ્ધિ રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૩૫

જેના વિના ખાવા લાયક અને નહિ ખાવા લાયક, પીવા લાયક અને નહિ પીવા લાયક, કરવા લાયક અને નહિ કરવા લાયક, પદાર્થોનો વિવેક થઈ શકતો નથી, તે જ્ઞાન સમરત લોકોને આધારભૂત છે.

જિનેશ્વરદેવોના સિદ્ધાંતમાં પહેલાં જ્ઞાન થયા પછી જ

અહિંસાનું પ્રતિપાદન કરેલું છે, જ્ઞાનને નમસ્કાર કરો, જ્ઞાનની અવગણના ન કરો. જ્ઞાની પુરુષો મોક્ષસુખ અનુભવી શકે છે - પામે છે.

બધી ક્રિયાઓનું મૂલ 'શ્રદ્ધા' છે, તે 'શ્રદ્ધા'નું મૂલ જ્ઞાન છે; તે જ્ઞાનને નિરંતર વંદન કરો, તે જ્ઞાન વિના કેમ રહી શકાય? રહી શકાય જ નહિ.

પાંચ જ્ઞાનમાં જે સદ્ગમ છે, તે પોતાને અને ખીજને પ્રકાશ કરનાર છે; દીવાની માફક ત્રણે ભુવનને ઉપકારી, વળી, સૂર્ય, ચંદ્ર અને વરસાદની માફક, તે જ્ઞાન ઉપકારી છે.

[ઉર્વલોક, અધોલોક, તિર્યંગલોક, જ્યોતિષી તથા વૈમાનિક દેવલોક અને સિદ્ધલોક વગેરે લોક તથા અલોક જેનાથી જાણી શકાય છે, તે જ્ઞાન મને શુદ્ધ સ્વરૂપમાં પ્રાપ્ત થાઓ.]

૮ ચારિત્રપદની સ્તુતિ :

જે ગૃહસ્થાને દેશવિરતિ રૂપ તથા મુનિઓને સર્વ વિરતિરૂપ અનુક્રમે હોય છે, તે ચારિત્ર જગતમાં જયવંતુ વર્તે છે.

જે ચારિત્રથી યુક્ત થએલા એવાં, જ્ઞાન અને દર્શન પણ જીવોને સંપૂર્ણ ફલરૂપે ફલે છે, તે ચારિત્ર જગતમાં જયવંતુ વર્તે છે.

જે મુનિઓને માટે જૈન આગમોમાં યથોત્તર ફલ આપનાર ઉત્તમ સામાયિક વગેરે પાંચ પ્રકારનું પ્રસિદ્ધ છે, તે ચારિત્ર જગતમાં જયવંતુ વર્તે છે.

જે ચારિત્રને જિનેશ્વરોએ સ્વીકારેલું છે, પાળેલું છે,

તથા ખીબ્બાએ સમ્યક્ પ્રકારે પ્રરૂપ્યું છે; અને આપેલું છે, તે ચારિત્ર જગતમાં જયવંતુ વર્તે છે.

છ ખંડોની અખંડ રાજ્યલક્ષ્મીને પણ તલને ચક્રવર્તીઓએ જેને સમ્યક્ પ્રકારે અંગીકાર કરેલું છે, તે ચારિત્ર જગતમાં જયવંતુ વર્તે છે.

જેનો સ્વીકાર કરવાથી દ્રમક વગેરે જીવો પણ ત્રણે લોકમાં સર્વજનોથી પૂજનીક થાય છે, તે ચારિત્ર જગતમાં જયવંતુ વર્તે છે.

જેનું પાલન કરનારા મુનિશ્વરોને ચરણે દેવેંદ્રો તથા દાનવેંદ્રો પણ આનંદ સહિત નમન કરે છે, તે ચારિત્ર જગતમાં જયવંતુ વર્તે છે.

જે અનંતા ગુણોવાળું હોવા છતાં પણ મુનિશ્વરોએ આગમમાં સત્તર પ્રકારનું તથા દશ પ્રકારનું વર્ણવ્યું છે, તે ચારિત્રને હું પ્રાપ્ત થાઉં છું.

પાંચ સમિતિઓ, ત્રણ ગુપ્તિઓ તથા ક્ષાંતિ વગેરે, અને મૈત્રિ વગેરે લાવનાઓ જેની સિદ્ધિને સાધે છે, તે ચારિત્રને હું પ્રાપ્ત થાઉં છું.

[દેશવિરતને સર્વવિરતિ જે, ગૃહિ યતિ ને અભિરામ; તે ચારિત્ર જગત જયવંતુ, કીજે તાસ પ્રણામ રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૩૬

તૃણ પરે જે પટખંડ સુખ છંડી, ચક્રવર્તી પણ વરીઓ; તે ચારિત્ર અક્ષયસુખ કારણ, તે મેં મનમાંહે ધરીઓ રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૩૭

હૂઆ રાંકપણે જે આદરી, પૂજિત ઈંદ્ર નરિંદે;
અશરણુશરણુ ચરણુ તે વંદું, પૂર્યું જ્ઞાન આનંદે રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૩૮

બાર માસ પર્યાયે જેહને, અનુત્તર સુખ અતિક્રમીએ;
શુકલ શુકલ અભિજ્ઞત્ય તે ઉપર, તે ચારિત્રને નમીએરે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૩૯

ચય તે આઠ કર્મનો સંચય, રિક્ત કરે જે તેહ;
ચારિત્ર નામ નિરૂત્તે ભાખ્યું, તે વંદું ગુણુગેહ રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૪૦

દેશવિરતિ અને સર્વવિરતિ રૂપ અનુક્રમે જે ગૃહસ્થ
અને યતિને યોગ્ય છે, તે ચારિત્ર જગતમાં જયવંતુ વર્તે
છે, તેને પ્રણામ કરો.

જે ચારિત્રને છ ખંડના સુખોને પણ તણુખલાંની
માફક તણુ દહને, ચક્રવર્તીએ અંગીકાર કરેલું છે; તે
ચારિત્ર અક્ષયસુખનું કારણ હોવાથી, તેનો મેં મન સાથે
સ્વીકાર કરેલો છે.

જેને અંગીકાર કરવા પછી રંક મનુષ્યો પણ ઈંદ્ર
અને ચક્રવર્તીઓથી પૂજાય છે; તે નિરાધારને આધારરૂપ
અને જ્ઞાનાનંદથી પરિપૂર્ણ ચારિત્રને હું વંદન કરું છું.

જેના બાર મહિનાના પાલનથી અનુત્તર વિમાનના
સુખો પણ ઉલંઘી - ઓળંગી - જવાય છે; અને ઉજવલ
ઉજવલ થતાં તરતમપણું હોય, તે ચારિત્રને હું નમસ્કાર
કરું છું.

ચય એટલે આઠ કર્મોનો સંચય અને તેને જે ખાલી કરે તે ચારિત્ર નામ નિરૂક્તિથી સિદ્ધ થયેલું છે, તે ગુણોના ગૃહ - આવાસ - રૂપ ચારિત્રને હું વંદન કરું છું.]

૯ તપપદ્મની સ્તુતિ :

બાહ્ય તથા અભ્યંતર મળીને બાર લેહોવાળું તથા ઉત્તરોત્તર ગુણોવાળું જેને આગમ - શાસ્ત્ર - માં વર્ણવેલું છે. તે તપપદ્મને હું વંદન કરું છું.

તે જ ભવમાં સિદ્ધિ થવાની છે, એમ જાણતાં છતાં પણ શ્રીઋષભદેવ વગેરે તીર્થંકરોએ જેને આદરેલું છે, તે તપપદ્મને હું વંદન કરું છું.

જે તપને ક્ષમા સહિત આચરવાથી નિકાચિત કર્મોનો પણ ક્ષણમાં જ ક્ષય થાય છે, તે તપપદ્મને હું વંદન કરું છું.

અગ્નિવડે જેમ સુવર્ણનો મેલ નાશ પામે છે, તેમ આત્મારૂપી સુવર્ણનો મેલ જે તપથી નાશ પામે છે; તે તપપદ્મને હું વંદન કરું છું.

આશંસા રહિત કર્મોની નિર્જરા માટે જે તપ કરવાથી મહાસિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે, તે તપપદ્મને હું વંદન કરું છું.

જેના પસાયથી આમૌષધિ વગેરે જૂદી જૂદી જાતની લઙ્ગિયો પ્રાપ્ત થાય છે, તે તપપદ્મને હું વંદન કરું છું.

કદ્મવૃક્ષ સમાન જે તપરૂપી વૃક્ષનાં દેવ તથા મનુષ્ય-ભવ સંબંધી ઋદ્ધિઓ પુષ્પો છે, અને મોક્ષપદ્મત્રી પ્રાપ્તિ ફલ છે, તે તપપદ્મને હું વંદન કરું છું.

અત્યંત અસાધ્ય એવાં પણ સર્વ લોકોનાં કાર્યો

જેનાથી લીલામાત્રમાં સિદ્ધ થાય છે, તે તપપદને હું વંદન કરું છું.

દહીં, દ્વધ વગેરે મંગલિક પદાર્થોના સમૂહમાં જે તપને પ્રથમ સ્થાન મળ્યું છે, તે તપપદને હું વંદન કરું છું.

[જાણુંતા ત્રિહું જ્ઞાને સંયુત, તે ભવ મુક્તિ જિણુંદ;
જેહ આદરે કર્મ ખપેવા, તે તપ શિવતરૂકંદ રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૪૧

કરમ નિકાચિત પણ ક્ષય જાઈ, ક્ષમા સહિત જે કરતાં;
તે તપ નમીએ જેહ દીપાવે, જિનશાસન ઉજમંતાં રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૪૨

આમોસહી પમુહા બહુ લલિ, હોવે જાસ પ્રભાવે;
અષ્ટ મહાસિદ્ધિ નવનિધિ પ્રગટે, નમીએ તે તપ ભાવેરે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૪૩

ફલ શિવસુખ મહોદ્દું સુર નરવર, સંપત્તિ જેહનું ફૂલ;
તે તપ સુરતરૂ સરીખો વંદું, શમ મકરંદ અમૂલ રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૪૪

સરવ મંગલમાંહિ પહેલું મંગલ, વરણવીએ જે ગ્રંથે;
તે તપપદ ત્રિહુંકાલ નમીજે, વર સહાય શિવપંથે રે.

ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો-૪૫

ત્રણ જ્ઞાનવાળા જિનેશ્વર ભગવંત તે ભવમાં પોતાની
મુક્તિ છે, તેમ જાણતા છતાં પણ કર્મનો નાશ કરવાને જે
તપનો આદર કરે છે, તે તપ મોક્ષરૂપી વૃક્ષનું મૂળ છે.

જે તપને ક્ષમાપૂર્વક કરતાં નિકાચિત કર્મ પણ ક્ષમા થઈ જાય છે, જેનું ઉજમણું કરતાં જિનશાસનની પ્રભાવના થાય છે; તે તપને નમસ્કાર કરો.

જે તપના પ્રભાવથી આમૌષધિ વગેરે ઘણી લઙ્ગિઓ પ્રગટ થાય છે, જેનાથી આઠ મહા સિદ્ધિઓ અને નવે નિધાન પ્રગટ થાય છે; તે તપને ભાવપૂર્વક નમસ્કાર કરો.

જે તપનું મોક્ષસુખ રૂપ ફલ છે, ઈંદ્ર અને ચક્રવર્તીની સંપત્તિરૂપ ફૂલ છે; સમતારૂપી અમૂલ્ય જેનો પુષ્પરસ છે, તે કલ્પવૃક્ષ સરખા તપને વંદન કરું છું.

સર્વ મંગલોમાં પ્રથમ મંગલ તરીકે જેનું વર્ણન ગ્રંથોમાં થયેલું છે, તે મોક્ષમાર્ગમાં સહાયરૂપ તપપદને ત્રણે કાળ નમસ્કાર કરો].

આ પ્રમાણે નવપદની સ્તુતિ કરતાં, તે શ્રીપાલરાજ નવપદમાં તલ્લીન મનવાલા થયા; અને તેથી બધો સમય તે પોતાના આત્માને નવપદમય જ દેખવા લાગ્યા.

આ પ્રમાણે તદાકાર ચિત્તથી નવપદજનું ધ્યાન ધરતાં શ્રીપાલમહારાજ સંપૂર્ણ આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને નવમા દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયા.

તેઓની માતા, મયણાસુંદરી વગેરે પણ પોતપોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને, શુભધ્યાનથી કાલ કરીને તે જ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયા.

ત્યાંથી ચ્યવીને તેઓ મનુષ્યલવ પામી ધર્મકાર્યો કરીને પાછા દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થશે; એ પ્રમાણે તેઓ બધા ચાર વખત દેવલવ અને ચાર વખત મનુષ્યલવ પામી,

શ્રીપાલના ભવથી નવમા ભવે મનુષ્યપણું પામીને તથા કર્મોની રાશિઓ ખપાવીને તે અગિયારે જાણા (શ્રીપાલ રાજા, તેમની માતા કમલપ્રભા અને મયણાસુંદરી વગેરે નવ રાણીઓ) મોક્ષસુખ પામશે.

આ પ્રમાણે હે મગધેશ્વર! શ્રીસિદ્ધચક્રના મહિમા વાણું, તથા મનને આશ્ચર્ય કરનારૂં શ્રીપાલરાજાનું ચરિત્ર કહું.

આ સાંભળીને શ્રેણિકરાજા નવપદ્મનાપર ઉદ્ઘાસવંત ભાવવાળો થઈ કહેવા લાગ્યો કે: ‘અહા! આ નવપદ્મોનો કેવો મોટો મહિમા છે!

તે વખતે ગૌતમસ્વામી બોલ્યા કે: ‘હે રાજા! અરિહંત પદની આરાધનાથી દેવપાલને રાજ્ય અને કાર્તિક શેઠને ઈંદ્ર પદવી મળેલ છે.

સિદ્ધપદનું ધ્યાન કરતા કરતા પુંડરીકસ્વામી, પાંડવો તથા રામચંદ્રજી વગેરે આ જગતમાં કેાણુ કેાણુ મોક્ષસુખ નથી પામ્યા ?

નાસ્તિકવાદથી મેળવેલા પાપોના સમૂહવાળો પ્રદેશી રાજા પણ જે દેવતાની ઋદ્ધિ પામ્યો, તે આચાર્યપદની આરાધનાનો પ્રભાવ જાણવો.

ગુરુ મહારાજની આજ્ઞા પ્રમાણે નાના એવા પણ, ઉપાધ્યાયજી શ્રીવજ્રસ્વામીની આરાધના કરનારા સિંહ-ગિરિજી મહારાજના શિષ્યોનો સાધુવાદ થયો.

સાધુપદની વિરાધનાથી અને આરાધનાથી અનુક્રમે રૂપી તથા રોહિણીના જીવોને શું મહાન દુઃખસુખો ન પ્રાપ્ત થયાં ?

નિશ્ચલ મનથી દર્શનપદ્મની શુદ્ધ રીતે આરાધના કરનારી સુલસા સ્ત્રી હોવા છતાં, પણ તેણીની જિનેશ્વરદેવે પ્રશંસા કરી છે.

જ્ઞાનપદ્મની વિરાધનાના ફલ માટે ‘ માસતુમ્ન મુનિનું ’ દૃષ્ટાંત બાણવું; અને તેની આરાધનાના ફલ માટે ‘ શીલ-મતીનું ’ દૃષ્ટાંત બાણવું.

શિવકુમારના ભવમાં ચારિત્રપદ્મની ઉત્તમ ભાવપૂર્વક આરાધના કરવાથી જંબૂકુમાર લોકોને આશ્ચર્ય કરનારા થયા.

વીરમતીએ તપપદ્મની એવી તેા આરાધના કરી, કે જેથી દમયંતીના ભવમાં તેણીને કલ્પવૃક્ષની માફક વાંછિત ફલોથી ફલિભૂત થયું.

આ નવપદ્મોની ભક્તિથી તમે પણ આગામી કાળમાં (પદ્મનાભ નામના) તીર્થંકર થશો, તેમાં શંકાને સ્થાન નથી.

આ નવપદ્મોને જિનશાસનું સર્વસ્વ બાણીને હે લવ્યો ! શુદ્ધભાવથી તમે તેની આરાધના કરો. આ પદ્મોની આરાધના કરનારા લવ્યપ્રાણીઓને હુમેશાં મંગલ કલ્યાણ, સમૃદ્ધિ અને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે.’

આવી રીતે ત્રિકાલજ્ઞાની એવા શ્રીગૌતમસ્વામી ગણધર મહારાજ કહી રહ્યા, તે વખતે શ્રેણિક રાજા જેવામાં તેઓશ્રીને નમીને, ત્યાંથી હર્ષિત મનવાલા થઈને ઊભા થયા. તેવામાં ત્યાં કોઈક માણસ તેમને વિનંતિ કરે છે કે: ‘ હે રાજા ! શ્રીવીર પ્રભુ ઉદ્યાનમાં પધાર્યાની હું આપને વધામણી આપું છું.’

તે સાંભળીને શ્રેણિકરાજા પોતાના મનમાં ખુશી થયા,

અને રોમાંચિત શરીરવાલા થઈ ને; તે માણસને વધામણીનું ઇનામ આપે છે.

એટલામાં ત્રણે જગતના સૂર્યસમાન શ્રીવર્ધમાન સ્વામી અતિશયોની લક્ષ્મી સહિત તે ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. દેવોએ ત્યાં અત્યંત સુંદર અને મનોહર સમવસરણી રચના કરી. ત્યાં ત્રણે જગતના સ્વામી એવા શ્રીવર્ધમાન સ્વામી બિરાજમાન થયા.

શ્રીગૌતમસ્વામી વગેરે મુનિશ્વરો શકેન્દ્ર વગેરે દેવો, અને શ્રેણિક વગેરે રાજાઓ ત્યાં એઠા એટલે, શ્રેણિકરાજને ઉદ્દેશીને પ્રભુએ કહ્યું કે: ‘હે રાજન્! તમારા મનમાં આ નવપદ્મનું મહાત્મ્ય મોટું આશ્ચર્ય કરે છે. એ પદ્મોનું જે મહાત્મ્ય તમોએ જાણ્યું છે, તે તો કાંઈ હિસાબમાં નથી. કારણ કે તેનું આરાધન સર્વ સુખોના મૂલરૂપ છે.

‘નવપદ્મના આરાધનનું મૂળ કેવળ પ્રાણીઓનો શુભ લાભ છે, અને તે શુભલાભ નિર્મલ આત્માવાળા કોઈ વિરલાઓને જ હોય છે, બીજાઓને હોતો નથી. સંકલ્પ વિકલ્પ વગરના જે કોઈ નિર્મલ આત્માવાળાઓ છે, તેઓ જ નવપદ્મ રૂપ છે; અને નવે પદ્મોમાં પણ તેઓ જ છે.

‘અરિહંત પ્રભુનું રૂપસ્થ, પદસ્થ, તથા પિંડસ્થ રૂપે ધ્યાન ધરનારો પુરુષ, પોતાના આત્માને પ્રત્યક્ષ રીતે અરિહંતપદ્મ રૂપે જુએ છે.

‘રૂપાતીત સ્વભાવવાળો, કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનવાળો; આનંદરૂપ જે આત્મા છે, તે જ પરમાત્મા છે, તે જ સિદ્ધાત્મા છે, તે બાબતમાં શંકાને સ્થાન જ નથી.

‘ પાંચ પ્રસ્થાનવાળો જે મોટો સૂરિમંત્ર,* તેના ધ્યાનમાં જ આસક્ત મનવાળો, તથા પાંચ પ્રકારના આચાર-રૂપ એવો જે આત્મા, તે જ આચાર્યરૂપ થાય છે.’

‘ મહાપ્રાણુ નામના ધ્યાનથી ધ્યાએલ છે દ્વાદશાંગીના સૂત્ર, અર્થ અને તે બંનેના રહસ્ય જેણે; તથા સ્વાધ્યાયમાં તત્પર એવો જે આત્મા, તે જ ઉપાધ્યાય છે.’

‘ જ્ઞાનાદિક રત્નત્રયે કરીને મોક્ષમાર્ગની સાધનામાં સાવધાન છે મન વગેરે ત્રણે યોગો જેના, તથા હૃદયમાં પ્રમાદ રહિત એવો આ આત્મા જ સાધુરૂપ થાય છે. માત્ર મુંડાવવાથી અથવા લોચ કરવાથી કાંઈ સાધુપણું આવી જતું નથી.’

‘ મોહના ક્ષયોપશમથી, શમસંવેગ વગેરે ઉત્તમ લક્ષણવાળા; અને શુભ પરિણામવાળા એવા પોતાના આત્માને જ દર્શનરૂપ બાણવો.’

‘ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી યથાસ્થિત તત્ત્વોનો જે અવબોધ તે રૂપ એવો આત્મા જ જ્ઞાન કહેવાય છે.’

‘ સોળ કષાય અને નવ નોકષાયથી રહિત, શુદ્ધ લેશ્યાવાળા અને નિજ સ્વભાવમાં રમતા એવા આત્માને ચારિત્રરૂપે બાણવો.’

* સૂરિમંત્રના જૂદા જૂદા કલ્પો, તેના વિધિવિધાન તથા યંત્રો અને મંત્રો માટે ‘ સૂરિમંત્ર કલ્પ સંદોહ ’ નામનો ગ્રંથ જેવા ભગ્નામણુ છે. મૂલ્ય ત્રીસ રૂપિયા —સારાભાઈ નવાખ

‘ઠઠ્ઠાનો રોધ કરવાથી શુદ્ધ સંવરરૂપ અને સમતાના પરિણામવાળો, તથા કર્મોની નિર્જરા કરતો એવો આત્મા જ તપરૂપ છે.’

‘આ પ્રમાણે પોતાના આત્માને જ નવપદમય બ્રહ્મવો; તેથી હે ભગ્યો! તંમે હૃદયેશાં પોતાના આત્મામાં જ લીન મનવાળા થાઓ.’

આ પ્રમાણેના શ્રીવીરપ્રભુના વચનો સાંભળીને, શ્રેણિકરાજાં આનંદ સહિત સુખના સ્થાનરૂપ પોતાના મહેલમાં ગયા (જૂઓ ચિત્ર ૧૧૯). શ્રીવીરપ્રભુ પણ સૂર્યની માફક કદાચરૂના માર્ગનું નિવારણ કરતા અને ભવ્યજનોરૂપી કર્મલોને પ્રતિબોધ કરતા કરતા પૃથ્વીપીઠ પર વિચરવા લાગ્યા.

નવપદજીના માહાત્મ્યગર્ભિત શ્રીશ્રીપાલરાજાની કથા સાંભળનારા તથા કહેનારા ભગ્યજનોનું કડયાણુ કરનારી છે. શ્રીવજ્રસેનસૂરીના પાટના માલિક શ્રીહેમતિલકસૂરિના શિષ્ય શ્રીરત્નશેખરસૂરીજીએ આ શ્રીપાલકથાની રચના કરી છે. તેઓના શિષ્ય શ્રીહેમચંદ્રજી નામના સાધુએ વિક્રમ સંવત ચૌદસો અઠાવીસ (૧૪૨૮)માં ગુરુભક્તિ નિમિત્તે આ કથા લખી છે. જ્યાંસુધી આ પૃથ્વીપર સમુદ્ર તથા મેરુપર્વત રહેલા છે, તેમ જ આકાશતલમાં જ્યાંસુધી ચંદ્ર અને સૂર્ય રહેલા છે; ત્યાં સુધી વંચાતી એવી આ કથા વૃદ્ધિ પામે.



